

להיות עדינה יהודית

כולל נספח על חגי ישראל

אילן פרייס

Ilan Price

To be a Jewish State and appendix of Jewish festivals

אילן פרייס

להיות מדינה יהודית ומקבץ חגי ישראל

הגהה, עריכה והוצאה לאור: אילן פרייס

עיצוב הכריכות בסדרה: עמשא מנחם, סטודיו זיפים.

הדפסה: ייקבע בעתיד

כל הזכויות שמורות

© תשפ"ז 2026 אילן פרייס

מותר להעתיק, לצלם, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר, מספרי סדרה זו, לצרכי עיון ולימוד. אין לעשות שימוש מסחרי כלשהו בספרי הסדרה, כהגדרתם לעיל, בכולם או בחלקים מהם, אלא אך ורק לאחר קבלת רשות מפורשת בכתב מהמחבר.

כל הזכויות לטקסטים מצוטטים שמורות למחברם וכל הזכויות לתמונות שמורות ליוצרן.

בהתאם לסעיף 27 א לחוק זכות יוצרים תשס"ח-2007, נעשה מאמץ גדול לאתר בעלי זכויות על יצירות שנכללו בספרים, ולקבל אישור שימוש. חלק גדול מהמקורות בעל רישיונות המותרים לשימוש הכלל. אם בכל זאת מאן דהוא סבור כי הופרו זכויות של יוצרים, ניתן ליצור עמי קשר לדוא"ל: lehiyotyehudi38@gmail.com

להיות מדינה יהודית ומקבץ חגי ישראל

תוכן

5.....	אודות המחבר
6.....	א. הקדמה – רבותי ההיסטוריה חוזרת, בערך.....
7.....	ב. למה מדינה יהודית?.....
8.....	ג. מדינה יהודית או מדינת היהודים, או משטר ציוני?.....
10.....	ד. מהו המשטר הרצוי למדינה יהודית?.....
12.....	ה. שיטת בחירת שופטים ודיינים.....
14.....	ו. שיטת היבחרות לכנסת.....
15.....	ז. האם מדינה יהודית יכולה להיות דמוקרטית?.....
16.....	ח. האם עם ישראל שימש או משמש "אור לגויים"?.....
17.....	ט. סוגיות לטיפול במדינה יהודית.....
17.....	1. יום השבת במדינה היהודית.....
20.....	2. בטחון וגבולות המדינה היהודית והסכסוך עם ערביי יהודה שומרון ועזה.....
49.....	3. יחסי המדינה היהודית כלפי המוסלמים והנוצרים, שאינם אזרחי ישראל.....
57.....	4. הסדרי תפילה בכותל המערבי.....
57.....	5. תהליך הגיור וההכרה בגיור.....
64.....	6. נישואין וגירושין במדינה יהודית.....
88.....	7. מה צריכים להיות עקרונות המשפט במדינה יהודית?.....
105.....	8. מערכת החינוך במדינה יהודית.....
109.....	9. מערכת הבריאות במדינה יהודית.....
110.....	10. צמצום פערים חברתיים – כלכליים במדינה יהודית.....
114.....	11. מחירי הדיור במדינה יהודית.....
115.....	12. פיקוח על השוק האפור.....
116.....	13. פיקוח על התקשורת והתרבות במדינה יהודית - דמוקרטית.....
118.....	14. מקומם ותפקידם של יהודים חרדיים במדינה יהודית.....
124.....	15. אופי הצבא במדינה יהודית.....
124.....	16. היחס בין החברה בישראל לבין יהודי התפוצות.....
125.....	17. יחס המדינה היהודית לתנועות הרפורמים והקונסרבטיבים.....
126.....	18. סיכום.....
1.....	חגי ישראל
1.....	א. כללי
5.....	ב. ראש השנה.....
15.....	ג. יום כיפור.....
34.....	ד. חג הסוכות.....

להיות מדינה יהודית - פתרונות היהדות לבעיות המדינה והחברה

40.....	שמיני עצרת – שמחת תורה.....	ה.
41.....	חג החנוכה.....	ו.
44.....	ט"ו בשבט.....	ז.
46.....	חג פורים.....	ח.
50.....	חג הפסח.....	ט.
69.....	שביעי של פסח.....	י.
76.....	ספירת העומר ול"ג בעומר.....	יא.
82.....	חג השבועות.....	יב.
95.....	תשעה באב.....	יג.
98.....	ט"ו באב.....	יד.
101.....	יום העצמאות.....	טו.

אודות המחבר

אילן פרייס נולד ב - 1952 בדרום אפריקה, למשפחה יהודית - מסורתית ממוצא ליטאי. למד בבית הספר היהודי - עברי "כרמל" בדרכן, דרום אפריקה ובשנת 1970 עלה ארצה במסגרת גרעין של תנועת הנוער הציוני "הבונים", לאולפן שבקיבוץ יזרעאל. באותה שנה התגייס לנח"ל עם חברי הגרעין, במסגרת המח"ל, (מתנדבי חוץ לארץ) ושירת בנח"ל המוצנח, כולל פעילות מבצעית בגבול הצפוני וברצועת עזה. במסגרת השירות הצבאי התחזק בקיום מצוות בעזרת ובהשפעת חבריו בצבא ולאחר השחרור למד בישיבה לחוזרים בתשובה בירושלים. מאז התמיד בלימוד תורה, בעיקר גמרא, עד היום.

סיים תואר ראשון בסוציולוגיה ולימודי סטטיסטיקה וכן תואר שני במינהל חינוכי באוניברסיטה העברית ובמקביל עבד כמדריך חינוכי במוסדות חינוך וסיים לימודי תעודת הוראה במקצועות תנ"ך ותושב"ע. יותר מאוחר סיים תואר ראשון בכלכלה ובמינהל עסקים באוניברסיטה הפתוחה. אילן שירת במילואים בחיל התותחנים, מ- 1974 עד 1997.

בתקופה 1976 – 2008 עבד ברוב התקופה כממונה על פיתוח תשתיות ושירותים מוניציפליים במינהל לתקצוב ופיתוח במשרד הפנים הראשי בירושלים. לאחר פרישה מוקדמת מהממשלה ב- 2008, עבד במשרדי רואי חשבון וכיועץ עצמאי למשרדי עורכי דין וכן עסק בחיבור ספר זה.

בשנת 1979 נשא לאשה את רבקה לבית רחימי ולהם בת ושלושה בנים ונכדים, כן ירבו. מאז שנת 1996 הם תושבי גבעת זאב.

פתרונות היהדות לבעיות המדינה והחברה ומימוש הייעוד של מדינת ישראל

מצע לדיון

א. הקדמה – רבותי ההיסטוריה חוזרת, בערך

בהשקפת עולם יהודית אותנטית, ברור שהקמת מדינה יהודית מחדש לאחר כ - 2,000 שנה מאז שנחרבה מדינת יהודה ע"י הרומאים, אינה פרק נוסף בהיסטוריה של אזור המזרח התיכון, אלא שיש לה משמעות כלל - אנושית.

הביטוי הבולט ביותר של משמעות זו, היא ההתנגדות וההסתייגות של הכנסייה הקתולית והסמכויות המוסלמיות הדתיות, לקיום מדינה יהודית בארץ ישראל, שכן ע"פ דתות אלו, העם היהודי סיים את תפקידו כעם הנבחר עם חורבן בית שני והיציאה לגלות, והוחלף על ידן. עצם התחיה של העם היהודי, לאחר ניסיון הנאצים להשמידו כליל, התקבלה בתדהמה בחוגים נוצריים ואסלאמיים, כדבר הסותר את אמונתם בביאה הנוספת של המשיח לאחר שלא יישארו יהודים בעולם.

שיבת היהודים לארצם היא בעצם השלישית בהיסטוריה היהודית. קדמו לה חזרת בני ישראל מגלות ומשואת מצרים ומגלות בבל. לאחר הכניסה לארץ בימי יהושע בן נון, ולאחר מותו, התחילה תקופת השופטים, אשר נמשכה כ - 400 שנה עד לתקופת המלכים. תקופת השופטים התאפיינה בביטוי "בְּיָמֵי הָהֵם, אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל: אִישׁ הָיָשׁוּר בְּעֵינָיו, יַעֲשֶׂה" (שופטים יז, ו). בתקופה זו, התנהלו מלחמות רבות נגד עמים אחרים שפלשו לארץ וגם מלחמות בין השבטים השונים. ע"פ ספר שופטים, הארץ שקטה כאשר השופט התורן הצליח להחזיר את רוב העם לקיום מצוות התורה, אך כאשר רוב העם הלך אחרי עבודת אלילים ומנהגי עמי הסביבה, חזרו המלחמות ואי - השקט.

גם בשיבה השנייה, בימי זרובבל, רוב העם לא שמר על חוקי היהדות, ונישואי תערובת היו נפוצים מאוד, עד ימי נחמיה, אשר הנהיג אמנה שחייבה שמירת מצוות היהדות, כולל גירוש הנשים הנוכריות. עזרא, אשר ייסד את הכנסת הגדולה, התקין תקנות אשר חיברו את העם לתורה ולמצוות.

דומני שהשיבה השלישית מתאפיינת באותן תכונות של שתי השיבות הקודמות – שבטיות ועדתיות גבוהה, אי קיום מצוות היהדות ע"י רוב העם, הליכה אחרי חוקי אומות העולם – ראה חוקי המדינה המהווים המשך, לרוב, של החוקים מתקופת המנדט הבריטי ואף מתקופת האימפריה העות'מאנית. מהבחינה הזאת, "מעשי אבות - סימן לבנים".

בהשקפה יהודית אותנטית, כפי שמתאפיינת בתפילת "שמונה עשרה" שיהודים מתפללים 3 פעמים ביום, במשך יותר מ - 2000 שנה, מדינת ישראל אמורה למלא ייעוד של חזרת רוחנית, ולא רק פיזית, לארץ ישראל, כולל קיום מצוות היהדות, חוקים ומשפטים יהודיים, בניית בית

המקדש, וחיבור בין העם לשכינה. ע"י כך, עם ישראל אמור לשמש "אור לגויים" ו"ממלכת כוהנים וגוי קדוש", ביחס לאומות העולם.

בניגוד לכך, נוכל לקבוע שמדינת ישראל היא עדיין בתחילת דרכה ההיסטורית – כעין תקופת השופטים של אז. הייתה שיבה משמעותית של יהודים לארץ, בעיקר לאחר שיא האנטישמיות בתקופת השואה, הוקמה מדינה דמוקרטית, עם הישגים רבים מבחינה צבאית נגד האויבים שמסביב, ומבחינה מדעית, כלכלית, חומרית והתיישבותית, אך נראה שהעשורים האחרונים מתאפיינים בדריכה במקום ובהיתקעות בסטטוס קוו, מבחינה מדינית ומבחינה יהודית. כפי שאמר המנהיג הציוני שמריהו לוין (1867-1935) "קל יותר להוציא את ישראל מהגלות, מלהוציא את הגלות מישראל". אנחנו עדיין בתחילת הדרך לכך.

מטרת חיבור זה להתוות, בקווים כלליים, דרך להמשך ההתקדמות לעבר ייעודי המדינה, או באנלוגיה לשיבות הקודמות, למעבר מתקופת "השופטים" לתקופת "מלכות" או "ממלכתיות" יהודית ממוסדת. מטרת החיבור איננה לקבוע מסמרות נוקשות ולא לפסוק הלכה, (דבר שאיננו בסמכות המחבר), אלא לפרוס קשת נושאים וסוגיות הראויים לדיון ציבורי ענייני, על מנת לאפשר התקדמות לעבר מדינה יהודית – דמוקרטית אמיתית.

ב. למה מדינה יהודית?

אם מדינת ישראל תתנהל כמדינה מערבית רגילה כמו ארה"ב או מדינות אירופה, נשאלת השאלה: מהי הזכות לקיומה? הרי יהודים יכולים לחיות יפה בארצות חו"ל ולפי הנתונים של היום, אין צורך בעוד מדינה מערבית – ליברלית, עם כל הקשיים שבה, כדי להבטיח את המשך קיום העם היהודי. זאת בעצם טענת אויבי ישראל - שאין זכות קיום של מדינה ציונית ושעל היהודים לחזור לארצות מוצאם. רק אם המדינה תתנהל כמדינה בעלת מאפיינים וחוקים יהודיים, נוכל לטעון כי היא מגשימה את התפילות, דברי הנביאים והמאווים של העם היהודי באלפיים השנים האחרונות וראויה להיקרא "מדינה יהודית".

בנוסף, מבחינת האמונה היהודית, כפי שמתבטאת בתורה ובתנ"ך, ככל שהעם בארץ ישמור יותר מצוות, כך יוטב לו, וככל שיעברו יותר עבירות, יורע לו. זהו המסר העיקרי של התנ"ך, המתאר באין סוף דוגמאות ששמירת מצוות מבטיחה טובות ועזיבת המצוות מביאה פורענות, עונשים וחורבן. נאמר בתורה: (ויקרא כו): **אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלְכוּ וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְעָשִׂיתֶם אֹתָם. וְנָתַתִּי גִשְׁמִיכֶם בְּעֵתָם וְנָתַנָּה הָאֲרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ. וְהָשִׁיג לָכֶם דִּישׁ אֶת בָּצִיר וּבָצִיר יִשָּׂיג אֶת זֶרַע וְאָכַלְתֶּם לֶחֱמֶכֶם לְשָׂבַע וַיִּשְׂבְּתֶם לְבָטַח בְּאֲרָצְכֶם. וְנָתַתִּי שְׁלוֹם בְּאֶרֶץ וּשְׁכַבְתֶּם וְאֵין מִחְרִיד וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רְעָה מִן הָאֶרֶץ וְחִרֵּב לֹא תַעֲבֹר בְּאֲרָצְכֶם. וַיִּדְפְּתֶם אֶת אֹיְבֵיכֶם וְנִפְּלוּ לַפְּנֵיכֶם לְחָרֵב - כְּלוּמָר שֶׁגִּשּׁוּג כֹּלְכִלִי וּשְׁלוֹם.**

וכן בדברים כח: והיה אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך לשמר לעשות את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום ונתנך ה' אלהיך עליון על כל גוי הארץ. ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגך, כי תשמע בקול ה' אלהיך. ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה. ברוך פרי בטןך ופרי אדמתך ופרי בהמתך, שגר אלפיך ועשתרות צאנך. ברוך טנאך ומשארתך. ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך. יתן ה' את איביך הקמים עליך נגפים לפניך - בדרך אחד יצאו אליך ובשבעה דרכים ינוסו לפניך. יצו ה' אתך את הברכה באסמך ובכל משלח ידך וברכה בארץ אשר ה' אלהיך נתן לך....

ברוב התקופות, רוב העם לא ממש שמר את מצוות התורה ולכן ממילא, לא התקיימו כל הברכות. יתכן שכאשר הייתה יותר שמירה של מצוות, התקיימו יותר ברכות. אולי הדבר הקרוב ביותר לקיום הברכות הוא תחילת מלכות שלמה המלך, תקופה שהתברכה במקדש, שמירת מצוות, עושר, כבוד בעיני אומות העולם, צבא חזק, שלום וכדומה. נאמר על תחילת מלכותו: "וישב יהודה וישראל לבטח, איש תחת גפנו ותחת תאנתו, מדין ועד באר שבע - כל ימי שלמה" (מלכים א, ה, ה). אולי תקופה זו צריכה לשמש לנו כמודל לחיקוי גם היום, כמובן תוך התאמות למדינה מודרנית משגשגת. כל נבואות הנחמה של נביאי ישראל על גאולת ישראל, מלוות בשמירת מצוות ובלי זה, תימשך הפורענות, אפילו לאחר שרוב העם ישב בארץ ישראל.

אחד העקרונות הבסיסיים ביותר של האמונה היהודית הוא שכר ועונש, בהקשר של קיום מצוות. מאחר שלא הגענו למצב שרוב העם חי ע"פ הנחיות התורה, לא ניתן לדעת מה יקרה אם כן, אך בהתבסס על התורה ודברי הנביאים, במצב של קיום מצוות ע"י רוב העם היושב בציון, מצב מדינת ישראל אמור להשתפר בהרבה, מבחינה כלכלית, ביטחונית וחברתית. אין לשלול אפשרות זאת על הסף, מפאת ציניות, שנאה או זלזול בחיי תורה ומצוות, דעות קדומות, בורות, חינוך ושטיפת מח לאנטי - יהדות, המלוכה ומלווה במקרים רבים, בתקשורת צינית ואנטי השקפה יהודית.

על כן, תפקיד מנהיגי המדינה הוא לדאוג לכך שלפחות במרחב הציבורי, היא תתנהל ע"פ עקרונות וערכי היהדות, כאשר התושבים יהיו חופשיים לנהל את חייהם במישור הפרטי, כאוות נפשם, כל עוד אינם עוברים על החוק.

ג. מדינה יהודית או מדינת היהודים, או משטר ציוני?

מקובל לתאר את ישראל כמדינה יהודית - דמוקרטית וכך הוזכר בחוק היסוד "כבוד האדם וחירותו" מ - 1992 ובחוק היסוד "חופש העיסוק", משנת 1994. אין ספק שהמדינה היא דמוקרטית, עם שמירה על זכויות הפרט, הפרדת רשויות השלטון, זכות הצבעה שוויונית, חופש ביטוי וכדומה. אך קשה לומר שהיא יהודית, מפני שרוב אזרחיה אינם מקיימים אורח חיים

יהודי, רוב התלמידים היהודים שבה אינם מקבלים חינוך יהודי וחלק גדול מחוקיה אינו תואם את חוקי היהדות. נכון יותר לכנות את ישראל כמדינת היהודים או כמדינת הלאום היהודי, ללא קשר לאופן התנהלות המדינה ואזרחיה.

אויבי מדינת ישראל רגילים לכנותה כ"המשטר הציוני". אמנם קיים עדיין אלמנט ציוני בציבוריות הישראלית, המתבטא בעידוד העלייה של יהודים ארצה, עידוד התיישבות יהודית, טיולים וחינוך לאהבת הארץ, שירת "התקווה" בטקסים ועוד, אך אין במושג "ציונות", כדי לתאר את כל מטרותיה, ייעודיה ופעולותיה של המדינה ושל החברה הישראלית. **ציונות היא רק חלק מהיהדות** ומהחיים היהודיים המלאים שברצוננו ליצור. מטרת השימוש במונח "המשטר הציוני" ע"י אויבי ישראל, היא לצמצם את חיינו כאן לכיבוש הארץ תוך גירוש התושבים הערביים וניהול מלחמות נגד הערבים. על כן במסה זו לא ייעשה שימוש במונח "ציונות", אלא במונח **"יהדות"**, הכוללת את ה"ציונות" ועוד הרבה יותר. ציונות שאינה מעוגנת בערכי היהדות, היא חסרה וריקה למדי. כראיה לכך, פורסם לאחרונה כי ע"פ סקר שנערך, 93% מהצעירים ה"חילוניים" במדינה אינם פוסלים אפשרות של ירידה מהארץ ושאינן צורך להיות בארץ ישראל, כדי להיות ציוני. אצל צעירים שומרי מצוות ענו כך 25%.

ניתן לומר ששימתנו היום, היא לעבור מ"מדינת היהודים", חסרת אופי או כוון ברור, ל"מדינה יהודית", בעלת מאפיינים ותוכן, השאובים מהיהדות.

בנוסף, בחיבור זה, אמנע משימוש במונחים "דתיים", "חילונים", "שמאל", "ימין". מונחים אלה שאולים מהגדרות אומות העולם וזרים לעולם היהדות. המלה "דת", באה מהשפה הפרסית ומובנה "חוק". יהדות היא הרבה מעבר לחוק. היא אורח חיים, המבוסס על פילוסופיה ומחשבה יהודית וכוללת נושאים תרבותיים ורגשיים רבים.

"חילוני" הוא התרגום לארמית של המלה "זר". אמנם בתרגום אונקלוס, הכוונה ל"זר", היא למי שאינו כהן, אך המלה קיבלה את המובן של ניתוק מהקודש, כלומר, מי שאין לו דבר וחצי דבר עם ה"דת". מונחים אלה גם מקטלגים אנשים בתוויות באופן מלאכותי, שכן רוב היהודים בארץ אינם בדיוק אדוקים בשמירת מצוות היהדות אך גם אינם תלושים ומנותקים לחלוטין מכל דבר ה"מריח" יהדות. לפי סקרים שפורסמו, בערך 40% מיהודים בארץ, מגדירים את עצמם "מסורתיים".

עצם השימוש המגביל במונחים אלה ("דתיים", "חילונים"), אף מגדיל, ללא צורך, את הפערים בין הקבוצות באוכלוסייה ויוצר קוטביות מלאכותית הפוגעת בלכידות החברה. אם כן, במקום המונח "דתי", נשתמש במונח "שומר" (תורה ומצוות) ובמקום "חילוני", נשתמש במונח "כללי" או "יהודי כללי", המבטא קשר כלשהו ליהדות וגם לתרבות ולאורח החיים של כלל האנושות. מונח זה כולל גם יהודים מסורתיים.

מקור המונחים "ימין" ו-"שמאל" הוא במקומות הישיבה של הסיעות השונות בפרלמנט הצרפתי לאחר המהפכה הצרפתית, לפני הדחתו הסופית של המלך. בפרלמנט זה, שנקרא

"האסיפה הלאומית", ישבו בצד הימין של הבית, הז'ירונדינים שצידדו בשינויים מתונים במבנה המשטר והשלטון ובהמשך המלוכה והנהגת מונרכיה חוקתית, ולעומתם היעקובינים, שצידדו בביטול המלוכה ובשינויים חברתיים רדיקליים, ישבו בשמאלו".

מקור: (ויקיפדיה, שמאל_ימין בפוליטיקה). אין להגדרות אלו קשר כלשהו לפוליטיקה הישראלית.

מעבר לכך, אזרחים רבים בישראל אינם מגדירים את עצמם כימניים או שמאלניים, אלא כבעלי עמדות שבמרכז המפה הפוליטית וקובעים את דעתם בסוגיות שונות, לגופו של עניין. ישנם רבים שמבחינה לאומית - מדינית מגדירים את עצמם כימין, ואילו מהבחינה הכלכלית כבעלי עמדות של שוויונות וסוציאליזם או מדינת רווחה - ולהיפך. הוויכוח בין "ימין - שמאל" הוא לעיתים מלאכותי ונובע מעצם הגדרתו של הדובר כ-"ימני" או כ-"שמאלני" בערוצי התקשורת. ברור שחלוקה פשטנית זו גורמת לקיטוב מלאכותי ופוגעת בלכידות החברה ללא צורך. על כן לא יעשה שימוש במונחים אלה.

ד. מהו המשטר הרצוי למדינה יהודית?

למרות שע"פ התורה, ניתן למנות מלך, דין זה שייך רק כש"כל ישראל יושב על אדמתו". בנוסף, לפי רוב הפוסקים מנוי מלך הוא רשות ולא חובה. למעשה הרשות המבצעת, דהיינו הממשלה וזרועותיה, ממלאת כיום את תפקידי המלכות, בניהול עניני המדינה ואספקת השירותים הנדרשים לאזרחים.

לפי זה, בעיקרון, צורת המשטר הדמוקרטי הנהוג בישראל אינה נוגדת את הנדרש ע"פ התורה. יתרה מזאת, לפי התורה, אין צורך בהפרדת רשויות בין הרשות המחוקקת לבין הרשות השופטת. גם לא הייתה תמיד הפרדה בין הרשות המבצעת לשופטת. רואים, במשפט שלמה המפורסם, (מלכים א, פרק ג), ששלמה המלך שימש כשופט גם כן.

גם במדינה היום, אין תמיד הפרדה בין הרשויות. לדוגמא, שר (ברשות המבצעת), בדרך כלל משמש גם כחבר כנסת (ברשות המחוקקת) וסגן שר חייב להיות חבר כנסת. יישום ה"חוק הנורווגי", שלפיו שרים מתפטרים מהכנסת ומוחלפים ע"י חברי כנסת רגילים משרת יותר את עקרון הפרדת הרשויות.

חשיבות תפקוד הכנסת כבית מחוקקים בלבד, בלטה בהצבעה ב- 5.7.21 על הארכת תוקף חוק "האזרחות והכניסה לישראל" אשר נחקק ב- 2003 במטרה למנוע, פרט למקרים חריגים, כניסה למדינה, שהייה בה ומתן מעמד של תושבות קבע או של אזרחות, ללא יהודים מחוץ לישראל ואשר התחתנו עם תושב/ת או אזרח/ית ישראלי/ת, במסגרת איחוד משפחות. מטרת החוק היא בעיקר למנוע כניסה לישראל של מחבלים וגורמים עוינים מיו"ש וחבל עזה אשר התחתנו בנישואין, לפעמים "פיקטיביים" עם אזרחיות ישראליות במטרה לבצע פיגועים או לעסוק

בפעילות טרוריסטית בתוך המדינה. מטרה נוספת היא דמוגרפית, כדי להגביל את אחוז הלא יהודים באוכלוסיית המדינה. נציין כי בנוסף, קיים מאז שנת 1950, חוק ההגירה, הנותן לממשלה כלים דומים למנוע כניסה והתאזרחות, לגורמים לא רצויים. בפועל, בהצבעה, חברי כנסת רבים אשר תמכו בעקרון בחוק ותמכו בעבר בהארכתו מידי שנה, הצביעו נגד צו ההארכה, משיקולים פוליטיים זרים. זוהי דוגמא מובהקת לבית מחוקקים אשר בו המחוקקים אינם מצביעים על חוקים לגופו של עניין, ע"פ עקרונותיהם, אלא ע"פ שיקולים זרים. לענ"ד הצבעה כזאת מהווה מעילה בתפקיד חברי הכנסת, האמורים לחוקק לטובת החברה הישראלית ולגופו של עניין. יתכן שיש מקום לקבוע מנגנון פסילה של הצבעות מסוג זה.

לפי התורה, על נבחר הציבור והשופטים להיות נאמנים לתורה ולהלכה. בהלכות סנהדרין, פרק ג, פסק הרמב"ם: "כל סנהדרין או מלך... שהעמידו לישראל דיין שאינו הגון ואינו חכם בחכמת התורה...אף על פי שהוא כולו מחמדים ויש בו טובות אחרות, הרי זה שהעמידו, עובר על מצוות "לא תעשה".

מאחר שרוב נבחר הציבור והשופטים אינם שומרי תורה ומצוות, כדי שישראל תהיה מדינה יהודית, נראה כי יש, במקביל למערכת המשפט האזרחית, להרחיב את סמכויות בית הדין הרבני הגדול, כדי שיהיה מוסמך לתת חוות דעת לחוקים המוצעים, לפרש חוקים ולקבוע מה מותר ומה אסור ע"פ ההלכה וכן לגזור או לתקן גזרות ותקנות הלכתיות, בנוסף לסמכויות שפיטה ע"פ דין תורה, למי שמעוניין בכך. כיום סמכויות בתי הדין מוגבלות בעיקר לנושא הנישואין והגירושין ולגירור, וכן לירושות. ע"פ חוק הבוררות וסמכויותיו לעניין חלוקת הרכוש המשותף בעת גירושין, הוכפפו בתי הדין הרבניים, ע"י בית המשפט העליון בשנת 1994, (בפסק דין "בבלי"), ל"הלכת השיתוף" בחוק האזרחי.

יש להסמיך את בית הדין הגדול וגם את בתי הדין האזוריים והמקומיים לנהל משפטים בכל נושא אזרחי, לרבות דיני ממונות, ע"פ החוק היהודי, לכל מי שמעוניין בכך וכאשר כל הצדדים מסכימים להידון בפיו, ע"פ חוק הבוררות, התשכ"ח-1968. כידוע, ישנם גם מספר רב של בתי דין פרטיים, לרוב לממונות, הפועלים ע"פ חוק הבוררות.

לפי הצעה זו, חלק משמעותי מתפקידי בית הדין הגדול יהיה לבדוק האם יש מקום לעדכן גזרות ותקנות בתחום ההלכה היהודית, שנקבעו בעבר, בדרך כלל בגלויות למיניהן, ושאוּלי אין בהן צורך היום, לאחר שובנו לעצמאות מדינית בארץ ישראל. לשם כך יש לדאוג לכך שיתמנו כדייני בית הדין הגדול, כפוף להסכמתם, המומחים והכשירים ביותר למלא את תפקידיו ולתת לבית הדין, גם ע"פ החוק הישראלי, את הסמכות ההלכתית לכך.

נזכיר כי הוגשו הצעות חוק לעניין זה, אך טרם אושרו. עם זאת, בשנת 2026 אושר חוק שיפוט בתי דין דתיים (בוררות), המאפשר לבתי הדין הרבניים והשרעיים לשמש כבוררים בסכסוכים אזרחיים וכלכליים, אך ורק בהסכמה מלאה של הצדדים. החוק מסדיר מחדש הליכים שהופסקו ב-2006 בעקבות פסיקת בג"ץ.

ה. שיטת בחירת שופטים ודיינים

השופטים בישראל נבחרים ככלל מקרב עורכי הדין המועמדים לשפיטה, בקפידה רבה ובתהליך יסודי וממושך. על המועמד לעמוד בתנאי הסף הנדרשים בחוק, ונוסף על כך מתקיים תהליך שראשיתו בהגשת טופסי מועמדות וטפסים למילוי על ידי ממליצים לוועדה לבחירת שופטים. בשנת 2009 חוללה הוועדה שינוי מהותי בהליך מנוי השופטים בישראל, וקבעה כי המועמדים יעברו מבחני התאמה וקורס. כמו כן הם ילוו בפסיכולוג שיבחן את התאמתם המנטלית. וועדה לבחירת שופטים בוחרת את השופטים בכל הערכאות, והנשיא ממנה אותם. הוועדה מורכבת מ-9 חברים.

שר המשפטים - והוא העומד בראשה, ושר נוסף לפי בחירת הממשלה. שני חברי כנסת שתבחר הכנסת. (משנת 1992 מקובל למנות ח"כ אחד מהקואליציה ואחד מהאופוזיציה).

שני חברי לשכת עורכי הדין (בדרך כלל ניתן ייצוג לשתי הסיעות הגדולות בלשכה). נשיא בית המשפט העליון, ושני שופטים נוספים מבית המשפט העליון.

קיים דמיון בין הנדרש מהשופט בישראל לבין דרישות התורה. המקור בתורה יובא בסוגריים. המקור: המכון הישראלי לדמוקרטיה, פרלמנט, גליון 72. idi.org.il/parliaments/7961/7966.

הוראת סעיף 5(ג) לכללי האתיקה קובעת: "שופט לא יגור מפני איש, (לא תגורו מפני איש, דברים א, יז), ולא יושפע במילוי תפקידו על ידי דעת קהל, חשש מפני ביקורת או רצון לשאת חן, (לא-תפירו פנים בפשט, שם). וזו לשונה של הוראת סעיף 6 לכללים: "שופט ינהג בבעלי הדין בשוויון, לא יישא פני דל ולא יהדר פני גדול, (לא- תשא פני-דל, ולא תהדר פני גדול, ויקרא יט, טו), לא יסביר פניו לאחד וירע פניו לאחר, ישפוט בדעה נקיה ולא יגלה דעה קדומה או משוא פנים", (לא-תטה משפט, לא תפיר פנים, דברים, טז, יט).

פסק הרמב"ם בהלכות סנהדרין, ב, יא, ע"פ מסכת סנהדרין, פח, ב: אמרו חכמים, שמבית הדין הגדול היו שולחים בכל ארץ ישראל, ובודקים: כל מי שמצאוהו חכם, וירא חטא, עניו, ושפוי, ופרקו נאה, ורוח הבריות נוחה הימנו - עושים אותו דין בעירו. ומשם מעלים אותו לבית הדין שבפתח הר הבית, ומשם מעלים אותו לפתח העזרה, ומשם מעלים אותו לבית דין הגדול.

מזה לומדים שהגוף הדומיננטי באיתור מועמדים המתאימים לשמש דיינים בבתי הדין המקומיים יותר, הוא בית הדין הגדול, דהיינו הרשות השופטת. הדיינים הטובים ביותר נבחרו על ידם, לעלות לבתי דין שבהיררכיה גבוהה יותר, (בדומה, לבתי משפט השלום, המחוזי והעליון).

ברוב מדינות המערב, שופטי בית המשפט העליון נבחרים ע"י ועדה ציבורית, ומתוך המועמדים שנבחרו ע"י הוועדה, מתמנים ע"י הנשיא, או הפרלמנט או הממשלה. (רואים גם בתורה, בפרשת יתרו, שמושה רבנו, אשר שימש בעיקר כרשות מחוקקת, בחר שופטים ע"פ המלצות שקיבל מנציגי העם בשבטים).

להלן סקירה תמציתית של שיטות הבחירה והמינוי של שופטים במדינות שונות: בארצות הברית ממונים השופטים הפדרליים על ידי הנשיא, ומינוים כפוף לאישור הסנאט. בבריטניה מתמנים השופטים על ידי הלורד צ'נסלור, (Lord Chancellor), שהוא מנוי פוליטי של ראש הממשלה.

בשבדיה מתמנים השופטים על ידי הממשלה.

בבלגיה בקנדה ובנורבגיה ממנה המלך או נציגו את השופטים שבחרה הממשלה.

בצרפת מתמנים חברי הוועדה למינוי שופטים בידי הנשיא ושני ראשי בתי המחוקקים.

בגרמניה מתמנים מחצית משופטי בית המשפט העליון בידי הבונדסראט (הבית העליון) ומחצית בידי ועדה הנבחרת על ידי הבונדסטאג (הבית התחתון).

ביפן מתמנים השופטים לבית המשפט העליון בידי הממשלה. מינויים עומד לאישור הציבור בבחירות הכלליות הראשונות לאחר המינוי.

בשווייץ, השופטים נבחרים וגם מתמנים ע"י הפרלמנט.

בהולנד מתמנים השופטים בידי הממשלה מתוך קבוצת מועמדים שבחר הפרלמנט.

באוסטרליה מתמנים השופטים על ידי הממשלה תוך התייעצות עם התובע הכללי.

נראה כי שיטת בחירת שופטים ע"י הפרלמנט - (הכנסת), כמו ברוב המדינות הנ"ל, על סמך המלצות מועמדים שנמצאו המתאימים ביותר ע"י ועדה מקצועית – המורכבת בעיקר משופטי בית המשפט העליון ועורכי דין ותיקים, שאינם מזוהים פוליטית, (בדומה להרכב הקיים), היא הקרובה ביותר לשיטת התורה ומתאימה למדינה יהודית. נראה כי אין צורך לשנות את הרכב הוועדה לבחירת שופטים, אם אכן היא רק תמליץ על בחירת השופטים והמינוי הסופי של השופטים המומלצים ייעשה ע"י הכנסת.

נכון לשנת 2026 מכהנים במדינת ישראל כ - 750 שופטים בבתי המשפט - העליון, המחוזיים, השלום והעבודה, מספר נמוך יחסית לאוכלוסייה, בהשוואה לרוב מדינות המערב. בישראל כ - 8 שופטים ל - 100,000 תושבים, לעומת 21 ל - 100,000 בממוצע במדינות אירופה. מאידך, מספר התיקים האזרחיים לנפש שנפתחים מידי שנה בישראל הוא כמעט פי שתיים מהממוצע במדינות אירופה. לאור העומס על השופטים והעיתוכים בהוצאת פסקי דין, אין ספק שיש צורך במינוי הרבה יותר שופטים בישראל, במיוחד כאשר ישראל היא שיאנית עולם במספר עורכי דין, (פי 4 לנפש מאשר בממוצע מדינות אירופה), ובהגשת תביעות, ביחס לאוכלוסייה. ע"פ הערכות ישנם כ - 150 תקני שופטים ורשמים שאינם מאוישים, דבר המכביד מאוד על המערכת ופוגע בשירות לאזרחים.

על פי חוק הדיינים - 1955, אדם יכול להיות מועמד למנוי דיין בבית דין רבני, רק אם: 1. הוא הוסמך לרבנות על ידי רב מומחה או מוסד תורני שמועצת הרבנות הראשית מכירה בו. 2. בגיל 30 ומעלה. 3. הינו נשוי או היה נשוי. 4. אורח חייו ואופיו הולמים מעמד של דיין בישראל. 5. עמד בבחינות מטעם מועצת הרבנות הראשית.

לגבי שיטת מנוי דיינים לבתי הדין הרבניים, הדיינים יתמנו על ידי נשיא המדינה לפי הצעת ועדת מינויים שתובא לפני הנשיא על ידי השר. ועדת המינויים מורכבת מ- 10 חברים: שני הרבנים הראשיים לישראל; שני דיינים של בית הדין הרבני הגדול שייבחרו לשלוש שנים; שר המשפטים וחבר אחר של הממשלה שייבחר על ידיה; שני חברי כנסת שייבחרו על ידיה בבחירה חשאית ויכהנו כל עוד הם חברי הכנסת; שני עורכי דין העובדים במקצועם, שייבחרו על ידי המועצה הארצית של לשכת עורכי הדין, לשלוש שנים.

רצוי ששיטת מנוי דיינים תתאים יותר לזו הנדרשת בתורת ישראל ולשיטה המוצעת למנוי שופטים, (המלצת ועדה מקצועית המורכבת בעיקר מדיינים ותיקים ובחירה, מבין המומלצים, ע"י הכנסת), ושתהיה פתוחה ליותר מועמדים.

1. שיטת היבחרות לכנסת

מאחר שהכנסת היא קודם כל בית מחוקקים והנבחרים לכנסת הם מחוקקים ולא רק פוליטיקאים, ולכנסת ישראל יש סמכויות חקיקה גם ע"פ ההלכה היהודית, נדרשת מחברי הכנסת רמת יושר והתאמה מינימלית. החוק הקיים (חוק יסוד: הכנסת), מתאים לעיקרון זה וקובע שלא יכול להיבחר לכנסת, מי שנידון למאסר בפועל של למעלה מ- 3 חודשים, וטרם עברו 7 שנים מהיום שסיים לרצות את עונש המאסר בפועל - למעט במקרים שבהם יו"ר ועדת הבחירות המרכזית קבע כי בנסיבות העניין, העבירה שעליה נידון אינה נושאת קלון, ובית המשפט לא קבע אחרת.

סעיף 7א לחוק-יסוד: הכנסת - קובע, בין השאר, כי ועדת הבחירות רשאית למנוע מאדם או מרשימת מועמדים מלהשתתף בבחירות לכנסת, אם יש במטרותיה או במעשיה של הרשימה או במעשיו של האדם (כולל בהתבטאויותיו), לפי העניין, במפורש או במשתמע, אחד מאלה: שלילת קיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית; הסתה לגזענות;

תמיכה במאבק מזוין של מדינת אויב או של ארגון טרור, נגד מדינת ישראל.

נראה כי הוועדה לא תמיד מפעילה את סמכותה זו, ונבחרים לכנסת אנשים שאינם ממלאים אחר דרישות אלו. ראוי לחייב בחוק את הפעלת הסמכות.

ראוי גם לשקול לחייב בחוק את המפלגות, לפרסם לציבור הבוחר את המועמדים לכנסת, ולציבור הבוחרים לכנסת, נתונים רלוונטיים על המועמדים, כגון השכלה, ניסיון רלוונטי לכהן

כמחוקק, קורות חיים וכדומה, העדר עבר פלילי, כדי שאלה יוכלו לבחור במועמדים וברשימות, בצורה מושכלת.

בנוסף, מאחר שמדובר בתפקיד חשוב ואחראי, רצוי לחייב את כל הנבחרים החדשים לכנסת, לעבור השתלמות אודות מלאכת החקיקה, פיקוח על הממשלה באמצעות ועדות הכנסת ושאר הנושאים הרלוונטיים לעבודת מחוקק. רק חבר כנסת שעבר בהצלחה את ההשתלמות, יוכל להציע חוקים, ולשמש חבר בוועדה.

רצוי לאפשר לחברי כנסת מידה רבה של חופש הצבעה ולא לכפות עליהם משמעת סיעתית או קואליציונית, בדומה לחברי הסנהדרין, אשר בה נהגו לתת זכות דיבור ראשון לזוטרים יותר כדי שלא יושפעו מדברי הבכירים יותר.

מעבר לכך, הקושי בהקמת קואליציה של רוב חברי הכנסת בבחירות החוזרות בשנת 2019 – 2021, הבליט את הבעיה הקיימת בשיטת הבחירות לכנסת בישראל. מוצע כי מספר מסוים של חברי כנסת, נניח 20 מתוך ה-120, ייבחרו בשיטת בחירות אזורית, כאשר 20 האזורים ייקבעו ע"פ גודל אוכלוסייה דומה. בשנת 2020 היו כ-6.5 מיליון בעלי זכות בחירה, כך שלפי נתון זה, באזור ממוצע יהיו כ-325,000 בעלי זכות בחירה. המתמודדים באזורים יהיו עצמאיים ולא בהכרח קשורים למפלגה מסוימת, ויובטח להם בכנסת, חופש הצבעה - לגופו של עניין. הם יצטרכו לייצג קודם כל את הצרכים והאינטרסים של אזור הבחירה שלהם. מי מהם שירצה להצטרף לקואליציה כלשהי יהיה חופשי לנהל מו"מ ולחתום על הסכם קואליציוני, כך שקואליציה תוכל לקום בקלות רבה יחסית.

בנוסף ליתרון של מתן חופש הצבעה לח"כ לגופו של עניין ולא בגלל תכתיב מפלגתי, יש סיכוי שח"כים אלה המתמודדים באזור יהיו אנשים איכותיים ובעלי שיעור קומה, וזה גם יחזק את הקשר בין תושבי האזור לח"כים, מה שחסר מאוד בשיטה הקיימת.

ז. האם מדינה יהודית יכולה להיות דמוקרטית?

כדי לענות על כך, יש להגדיר מהי מדינה יהודית ומהי מדינה דמוקרטית. יש המגדירים מדינה יהודית באופן מינימליסטי – כמדינת הלאום היהודי, בדומה למדינות לאום כמו ספרד, יוון וכדומה - כזאת שיש בה רוב יהודי, עידוד לעליית יהודים – (חוק השבות), שעברית היא שפתה הרשמית, כבעלת סמלים וסממנים יהודיים לאומיים כמו סמל המדינה, המנון ודגל, ושלא עובדים או לומדים בה בשבתות ובחגים יהודיים, (בערך כפי שנקבע בחוק היסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי, המכונה "חוק הלאום", 2018).

נציע - מעבר לגישה המינימליסטית: חקיקת חוקים או תיקונים, כך שיהיו תואמים ככל הניתן את חוקי היהדות, מתן חינוך יהודי בסיסי לתלמידים היהודיים, חובת השמירה על צביון יהודי במרחב הציבורי שבה אוכלוסייה יהודית – במיוחד בשבתות ובחגים, הקלה על גיור של

אזרחים לא יהודיים המבקשים זאת. יש שיוסיפו להגדרה של "מדינה יהודית", היתר רשמי לתפילה של יהודים על הר הבית והקמת בית דין גדול הדומה לסנהדרין, לצורך הכרעה בסוגיות הקשורות להלכה יהודית במדינה מודרנית.

מדינה דמוקרטית מאופיינת ע"י זכות הצבעה לכלל אזרחיה לבית המחוקקים ולרשויות המקומיות, שמירה על זכויות האוכלוסייה הלא יהודית, הפרדת רשויות השלטון ורשות שופטת עצמאית, שלטון החוק, חופש ביטוי, זכות קניין, חופש תנועה, וחופש דת – ומתוך כך, שוויון בזכויות תפילה ופולחן במקומות הקדושים, שוויון הזדמנויות ללימודים ולעבודה, קיום מוסדות ביקורת ופיקוח על פעולות הממשלה – כמוכן הכל בהתאם לחוק.

נציין שבמדינה יהודית – דמוקרטית אידיאלית, אין לתת חופש ביטוי בלתי מוגבל. אסור להפיץ שקרים ולשון הרע שקרי על כל אדם, ויהיה ניתן להגיש תביעה כנגד המפיצים אלה. עיקרון זה כבר מעוגן בחוק איסור לשון הרע, 1965.

נראה שבדרך כלל אין סתירה בין היות מדינה יהודית להיותה דמוקרטית, פרט למקרה שבו רוב המחוקקים והממשלה מתנגד לעיקרון של מדינה יהודית, או ששולטים במדינה לאומנים קנאים אנטי - דמוקרטים. התנאי לקיום מדינה יהודית ודמוקרטית הוא שחוקי המדינה יתאמו לחוקי היהדות וייאכפו בהתאם. על כן, במצב של היום, קשה להגדיר את המדינה כיהודית - דמוקרטית, אלא כמדינת הלאום היהודי – בעלת משטר דמוקרטי.

ח. האם עם ישראל שימש או משמש "אור (ל)גויים"?

"אור לגויים", או "אור גוים" במקור, הוא ביטוי שמקורו בנביא ישעיהו, המבטא את ייעודו האוניברסלי של עם ישראל כמורה הדרך הרוחנית והמוסרית לעולם כולו. מקור הביטוי בפסוקים: וַיֹּאמֶר נָקֵל מִהֵי־וֹתָךְ לִי עֶבֶד לְהָקִים אֶת שְׂבִיטִי יַעֲקֹב וּנְצֻרֵי יִשְׂרָאֵל לְהָשִׁיב וּנְתִתִּיךָ לְאֹר גֻּוֹיִם לְהִיֹּת יְשׁוּעָתִי עַד קֵצָה הָאָרֶץ – ישעיהו מט, ו. אֲנִי ה' קָרָאתִיךָ בְּצִדְקָה וְאֶחָזֵק בְּיָדְךָ וְאֶצְרָךְ וְאֶתֵּנִיךָ לְבְרִית עִם לְאֹר גֻּוֹיִם – ישעיהו מב, ו. וְהָלְכוּ גֻוִּים לְאֹרְךָ וּמְלָכִים לְנִגְהַ וְרָחֵף – ישעיהו ס, ג.

ההקשר בשלושת האזכורים הללו הוא נבואת נחמה והבטחה לעם ישראל, לפיה ה' ישיב את ישראל לארצם, ושיבה זו תגרום לגויים לפקוח את עיניהם, להעריך את עם ישראל ולהכיר על ידי כך כי ה' הוא האלוהים ולא הפסלים או עבודה זרה אחרת.

לפי ההגדרה הנ"ל למושג "אור לגויים", לא ניתן לומר שהנבואה התגשמה. אמנם ישנם עמים המעריצים את חכמת והישגי עם ישראל, כגון בדרום קוריאה וסין, ויהודים וישראלים בולטים בזכייה בפרסי נובל ומצטיינים בתחום ההמצאות והיזמות, רישום פטנטים, הייטק, חברות סטארט – אפ מוצלחות וחקלאות, אך לא ניתן לומר שהיא מהווה דוגמה ומופת לאומות העולם בתחום הרוחני, אמוני, והמוסרי – למרות עבודת קודש של משלחות רפואה וחילוץ אחרי

אסונות טבע בעולם. לצערנו, האנטישמיות בעולם עדיין רווחת וגדלה בשנים האחרונות. יהודים אינם נערצים לרוב, ומדינת ישראל נתפסת לעתים כמדינה כובשת, מדכאת וכמבצעת רצח עם, למרות שאין לכך הצדקה. לצערנו, תגובות המדינה להאשמות אלו אינן חד - משמעיות ומשכנעות.

ישנם תיירים, ספורטאים ויורדים מהארץ שהתנהגותם ה"תחמנית" או האלימה מביאה שם רע למדינה. פרשיות פשע ושחיתות לא חסרות בישראל – עד לכדי ישיבת נשיא המדינה וראש הממשלה לשעבר בבית הסוהר. ריבוי פרשיות שחיתות, עבריינות ומקרי פשע, כולל שוד, סחר בנשים, התעללות בחסרי ישע ורצח, יחד עם העדר לרוב, של חינוך לערכי מוסר ויושר במערכת החינוך ובחלק גדול מהמשפחות – כל אלה מונעים מהחברה הישראלית להפוך לחברה מופת, כפי שחלמו מייסדיה, ואת היכולת להתכבד בתואר "אור לגויים". יש לנו עוד כבדת דרך ארוכה לעבור עד שנגיע לשם, ונראה שעדיין לא התחלנו אותה.

נראה שעם ישראל יוכל להתחיל למלא את תפקידו רק כאשר רובו יהיה חיים יהודיים אמיתיים בארץ ישראל, במקום לנסות להידמות, מבחינה תרבותית, ככל הניתן, לאומות העולם המערביות. על העם לפתח כללי מוסר ונורמות יהודיות – יחודיות ושונות ממה שמקובל בעולם המערבי, כדי שיוכל "להאיר" עליו. בנוסף, ובסופו של דבר, יהיה צורך בבית מקדש בירושלים, אשר יהווה מרכז רוחני כלל - עולמי ונקודת התעלות וחיבור בין האנושות לאל.

ט. סוגיות לטיפול במדינה יהודית

בחיבור זה אשתדל להציג שלל של סוגיות הנמצאות על סדר היום הציבורי בחברה הישראלית, לנתח אותן ולהציג פתרונות העולים בקנה אחד עם היהדות המסורתית, תוך התבססות על העיקרון שהמדינה לא יכולה להיקרא "יהודית-דמוקרטית" עם תשתית יהודית רעועה ודלה למדי, כפי שקיימת היום. ידוע שהפתרונות המוצגים, נראים, בחלקם, רחוקים מאוד מאפשרות ריאלית ליישום, ביחס למציאות בחברה ובמדינה היום, אך גם אם הם מוצגים כאידיאל, חשוב לדעת לאן יש לכוון ולחתור.

1. יום השבת במדינה היהודית

כידוע, מאז קום המדינה נמשך פולמוס בין חלקי הציבור היהודי בישראל לגבי צביון השבת הרצוי בישראל. בשנת 1951 נחקק חוק שעות העבודה והמנוחה הקובע, בין השאר, שלכל עובד מגיע יום מנוחה שבועי ושיום המנוחה ליהודים הוא שבת. המעסיק יהודי בשבת או במועד, ללא היתר מהוועדה להיתרי עבודה, בראשות שר העבודה, צפוי לקנס. בשנת 1990 תוקנה פקודת העיריות, (דרך "חוק ההסמכה"), כך שמותר לרשויות המקומיות לקבוע אילו עסקים יוכלו להיפתח בשבת ואילו לא, גם מטעמי מסורת דתית. אך תיקון זה אינו משנה את חוק שעות

העבודה והמנוחה, האוסר על העסקת יהודי בשבת או במועד, ללא קבלת היתר משר העבודה. החוק אוסר עבודה ביום השבת גם ע"י בעלים יהודים של בתי מלאכה, מפעלי תעשייה וחנויות וכן ע"י אגודות שיתופיות.

נציין שע"פ החוק, שר העבודה רשאי להתיר העסקת עובד בשעות המנוחה השבועית, אם הוא משוכנע שהפסקת העבודה למנוחה השבועית לכולה או לחלק ממנה, עלולה לפגוע בהגנת המדינה או בביטחון הגוף או הרכוש, או לפגוע פגיעה רבה בכלכלה, בתהליך עבודה או בסיפוק צרכים שהם, לדעת שר העבודה, חיוניים לציבור או לחלק ממנו. עליו גם להתחשב, בין השאר, בהשפעה שיש במתן ההיתר על אופי המרחב הציבורי שבו תתבצע העבודה שלגביה מתבקש ההיתר.

למעשה, החוקים הנ"ל אינם מונעים פתיחת מרכולים ועסקים בשבת, תוך העסקת יהודים ו/או בניגוד לחוק עזר עירוני, שכן הקנס המוטל על העובר על החוק הוא בדרך כלל נמוך בהרבה מהפדיון המתקבל מפתיחת העסק בשבת. עובדים יהודים רבים מסכימים לעבוד בשבת, לצורך פרנסתם ותמורת שכר מוגדל, מבלי שניתן למעסיק היתר לכך. רוב הרשויות המקומיות שאסרו בחוקי עזר פתיחת עסקים בשבת, אינן אוכפות אותם. כתוצאה מכך, השבת הפכה ליום של קניות ועסקים, דבר העומד בניגוד גמור, לא רק לחוקים הנ"ל, אלא לכל הרעיון של השבת היהודית, האמורה להיות יום המוקדש למנוחה לעובדים, למשפחה, לקריאה ועיון ולניתוק מפעילויות ימי החול.

בשנת 2015 הגיש ח"כ מיקי זוהר (ליכוד), הצעת חוק יום המנוחה השבועי, שכלל איסור פתיחת עסקים בשבת אם לא התקבל היתר לכך משר הכלכלה ועיצום כספי של עד פי 3 מהפדיון שקיבל העסק ע"י פתיחתו בשבת. הצעת החוק לא עברה בכנסת.

בשנת 2016 הוגשה הצעת חוק לכנסת, ע"י הח"כים מוקי זוהר, רחל עזריה, אלעזר שטרן ומנואל טרכטנברג, אשר קבעה, בין השאר, שמותרת פעילותם של מוסדות תרבות, בילוי ופנאי בשבת, לרווחת הציבור ושתתאפשר פעילות מרכולים ובתי מרקחת בשבת ע"פ החלטת הרשות המקומית וכן של חנויות, בתי אוכל, תחנות דלק ומרכזי קניות באזורי תעשייה, בשעות אחר הצהריים. רשות מקומית תהיה רשאית להפעיל קווי תחבורה ציבורית, כאשר הנהגים אינם יהודים.

הבעיה בהצעות אלו, שפתיחת מקומות בלוי, תרבות, מרכולים ומרכזי קניות, אוכל ופעילות ספורט תחרותי – מקצועי, תוך העסקת עובדים יהודים ומניעת מנוחה מהם, מהווה גם היא, חילול שבת המוני ועומדת בסתירה גמורה לעקרון השבת וכך מונעת מישראל להיות מדינה יהודית. היקף שמירת השבת ע"פ דרישת הצעת חוק זו, יהיה פחות אפילו מאשר דרישת חוק שעות העבודה והמנוחה הקיים.

(ע"פ האמונה היהודית ודברי הנביאים, יתכן שכתוצאה מחילול שבת המוני, מאושר וממוסד, בקרב הציבור היהודי, ישנן השלכות חמורות, המתבטאות באסונות שונים ובמלחמות).

בתחילת שנת 2018, אושר חוק "המרכולים", (תיקון דיני הרשויות המקומיות לעניין פתיחת עסקים וסגירתם בימי מנוחה), הקובע שרשות מקומית תוכל להתיר, בחוק עזר, פעילות מסחר בשבת בתחומה רק באישור שר הפנים. הבעיה עם תיקון זה, שיישומו תלוי בהשקפת עולמו או בהשתייכותו הפוליטית של שר הפנים, אשר יוכל להתיר או לאסור פתיחת עסקים בשבת.

בנוסף, הוא מתעלם מחוק שעות העבודה והמנוחה הקיים מאז שנת 1951, המבחין בין העסקת יהודים להעסקת לא – יהודים ומאפשר העסקת ועבודת לא יהודים בלבד בשבתות ובמועד ואוסר על העסקת יהודים, דבר שתואם בעקרון את ההלכה. נותר רק להקפיד על אכיפתו של חוק שעות העבודה והמנוחה, אולי תוך עיון מחדש בהצדקת היתרים שניתנו בעבר.

ההצעות הנ"ל אינן מנצלות פתרונות הלכתיים שיש בכוחם להקל על המצבים הבעיתיים. מבחינת קיום צביון יהודי למדינה, נראה שיש קודם כל, להגדיר, באמנה חברתית ואם זה לא מסתייע, אז בחקיקה, הבחנה בין המרחב הציבורי (רשות הרבים או פרהסיה, או כל מקום שבו נמצא ריכוז של ציבור יהודי), לבין המרחב הפרטי, (רשות היחיד, בדרך כלל מגורים). כמו כן, באמנה תהיה הבחנה בין אזורים או שכונות בהן יש רוב יהודי לבין אלה שיש בהן רוב לא יהודי ו/או מרכזי תירות או בתי מלון. מבחינת היהדות, ישנו הבדל גדול בין חילול שבת בפרהסיה באזור שרובו יהודי, ומכל שכן, אם חילול השבת בפרהסיה הוא ממוסד ולפעמים אף ממומן ע"י שלטון יהודי, לבין חילול שבת במקום פרטי ובלתי נראה לרבים או באזור לא יהודי ברובו.

מוצע לקבוע כי ברשות הרבים לא תתקיים פעילות ממוסדת ומאורגנת שיש בה משום חילול שבת ע"י יהודים. נסיעה פרטית ברשות הרבים לא תיאסר, (פרט לשכונות שבהן התושבים דורשים זאת), שכן היא אינה מאורגנת מבחינה ציבורית ובדרך כלל לא ברור האם הנוסעים הם יהודים או לא. יש מקום להתיר פתיחה של עסקים וכן מקומות בלוי, תרבות, הסעדה וחופי ים ואולי אף תחבורה ציבורית בשבת, בעיקר למען תיירים ואזרחים שאינם יהודים, אך פתוחים לשימוש לכל אזרח, באזורים שבהם אלה מהווים רוב האוכלוסייה, או מחוץ לאזורי מגורים של אוכלוסייה יהודית ברובה. על עסקים אלה להיות בבעלות לא יהודית, לפחות בימי השבת - כולל בדרך של הסכם שכירות או מתן זיכיון - ולהיות מופעלים ע"י עובדים שאינם יהודים. פתרון כזה מותר ע"פ ההלכה. במדינת ישראל ישנם אזרחים לא יהודית רבים, כולל במשפחות עולי חבר העמים, שיוכלו לספק את צרכי החברה הישראלית. מאחר שע"פ חוק שעות העבודה והמנוחה הקיים, מותר להעסיק רק לא - יהודים בשבת, ואלה מהווים רק חלק מכלל העובדים בימות החול, ממילא העסקים יופעלו בצורה מצומצמת, בדומה ל"מתכונת שבת" בבתי חולים. מאחר שמדובר בעיקר באכיפת החוק הקיים, (והימנעות ממתן היתרים גורפים), אין מקום לטענות בדבר "שנוי הסטטוס קוו" או "הדתה". העסקת יהודים שאין בה משום חילול שבת, כגון הדרכה במוסדות, מלצרות באירועים וכדומה תותר כמובן גם כן.

עבודות תשתית חיוניות, כמו של רכבת ישראל ועבודה בנמלי ישראל, יתבצעו באמצעות מכרזים בינלאומיים לספקי שירותים שאינם בבעלות יהודית, כאשר העובדים בפועל בשבתות יהיו לא

יהודים. החברה המבצעת תחליט האם לבצע עבודה בשבת או ביום אחר לפי שיקוליה, ותדאג לתאם זאת.

כדי שצביון המדינה יהיה יהודי, כיאות למדינה המתיימרת להיות "יהודית", המינימום הנדרש הוא לדאוג לאכיפה ראויה ונמרצת ע"י המדינה, של חוק שעות העבודה והמנוחה הקיים, (ע"י פקחים לא יהודים, מצלמות, רובוטים, רחפנים וכדומה) והטלת קנסות גבוהים ומרתיעים מספיק כדי שלא יהיה כדאי לעסק שבבעלות יהודית בשבתות, להפר את החוק.

פעילות משחקי ספורט תחרותי – מסחרי, (המהווה בעיקרון עבירה על החוק הקיים, אך ניתן לכך היתר ע"י שר העבודה במרץ 2018, למרות שקשה למצוא בחוק את הצידוק לכך), תועבר למוצאי שבתות ולימות החול ויהיה אסור לקיימם בשבת ובמועדי ישראל. צעד זה ימנע גם את המשך אפליית ציבור שומרי השבת לרעה, ע"י מתן אפשרות לשומרי שבת להשתתף בפועל ולצפות במשחקי ספורט ועשוי להיטיב עם מועדוני הספורט גם כן, ע"י הוספת ציבור גדול למדי למעגל השחקנים, הצופים או בעלי מנויים. אם יום ראשון יהפוך ליום שבתון, לפי הצעות חוק שהוגשו, רוב הפעילות יעבור ממילא ליום א', דבר שבדאי יגדיל את ההכנסות מפעילות ספורט ויממן, לפחות חלקית, את המעבר משבת לימות החול.

כלי התקשורת יופעלו בשבת ע"י לא יהודים. לא ישודרו תכניות בשידור חי, שבהם משתתפים יהודים, אלא סרטים ותכניות שהוקלטו מראש. גם לאנשי התקשורת מגיעה מנוחה בשבת. גם המצילים בחופי הרחצה יהיו לא יהודים.

כל ההסדרים האלה, באמצעות אמנה חברתית, או אם זה לא מסייע, באמצעות חקיקה, יהפכו את מדינת ישראל למדינה יהודית יותר, במקום היותה "משטר ציוני" כדברי אויבינו, או מדינת היהודים – אך חסרת צביון ואופי יהודי ברור.

2. בטחון וגבולות המדינה היהודית והסכסוך עם ערביי יהודה שומרון ועזה

במקור, גבולות המדינה היהודית הוגדרו בתורה בפרשת מסעי (במדבר לד), כחבלי ארץ המיועדים להתיישבות שבטי ישראל ולתחולת המצוות התלויות בארץ, כגון תרומות, מעשרות ושמיטת קרקעות.

בפועל, גבולות המדינה השתנו מספר רב של פעמים במהלך ההיסטוריה היהודית בארץ. להלן הצגה במפות של חלק מהגבולות.

להיות מדינה יהודית - פתרונות היהדות לבעיות המדינה והחברה

"הארץ המובטחת" לאברהם, יצחק ויעקב - לפי גישה מכסימליסטית. מקור:

inn.co.il/Forum/Forum.aspx/t698730. מעלה לא ידוע.

למעשה ניתן לומר שלולא אובדן עשרת השבטים, השואה באירופה והתבוללות במשך הדורות, העם היהודי היה אמור למנות עשרות מיליוני נפשות, הזקוקות לארץ בגודל מתאים.

גבולות ארץ הנחלה, לפי פרשת מסעי, (ספר במדבר, לד).

המקור: commons.wikimedia.org/wiki/File:12_staemme_israels_heb.svg

CC BY-SA 3.0

למעלה, הצגה נוספת, מדויקת יותר, של הגבולות המשוערים של ארץ הנחלה ע"פ פרשת מסעי, (הקו האדום), ע"ג גבולות מדינת ישראל, (בצבע ירוק). הקו הכחול הוא גבולות הנחלות ע"פ הנביא יחזקאל, פרק מז.

לפי המפה הנ"ל, ארץ ישראל צפונית יותר ממדינת ישראל של היום. דרום הנגב ואילת אינם כלולים בגבולות הנחלות, (בהיותן שייכות לארץ אדום). רצועת עזה והפינה הצפונית – מזרחית של סיני (ארץ פלישתים וחבל ימית לשעבר), כן כלולות. רוב ארץ לבנון וחלק מסוריה, צפונה לדמשק, כלולים בארץ ישראל, בנחלות שבטי אשר ונפתלי. לפי המפה השנייה, המתארת את גבולות הנחלה ע"פ התורה, נחלות עבר הירדן אינן כלולות, שכן שבטי ראובן, גד וחצי שבט מנשה התיישבו שם ע"פ בקשתם בלבד.

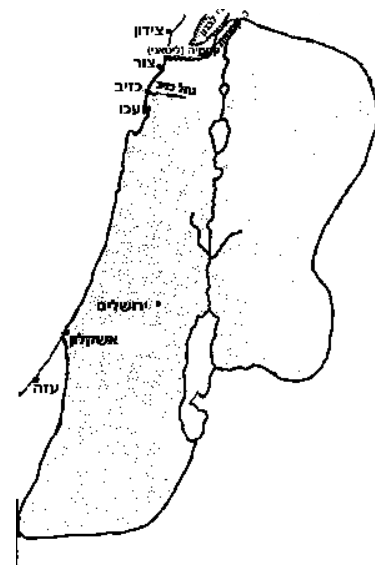
אלה הגבולות שבהם נהגו תחילה המצוות התלויות בארץ ישראל כגון תרומות, מעשרות ושביעית. היום אין משמעות לגבולות אלו. מקור: אתר danielventura.wikia.com

להיות מדינה יהודית - פתרונות היהדות לבעיות המדינה והחברה

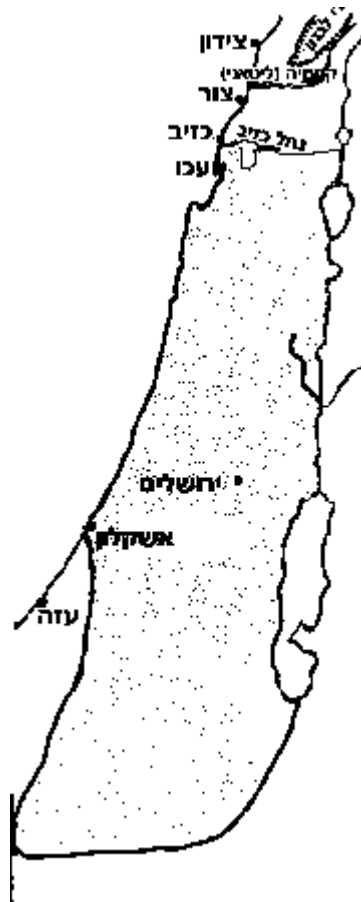
גבולות הממלכה המאוחדת, בימי שאול, דוד ושלמה.

מוצגים גבולות ממלכת שאול, דוד ושלמה המלך 1030 - 928 לפה"ס, בערך. חלק ניכר משטחי ירדן, סוריה וצפון מזרח סיני, שנכללו בגבולות אלה, היו תחת שליטה כלכלית (למשל גביית מסים), אך לא היו חלק מהממלכה המרכזית.

גבולות "קדושה ראשונה" שבה התיישבו בפועל, עולי מצרים

מקור: commons.wikimedia.org/wiki/File:Kingdom_of_Israel_1020_he.svg

גבולות קדושה שניה שבה ישבו העולים מבבל

מקור: <https://www.daat.ac.il/daat/shmita/horaa/gvulot.htm>

לעניין חיוב המצוות התלויות בארץ, כתרומות ומעשרות, שמיטה וחלה, החיוב היום חל על המקומות שהתיישבנו בהם בפועל בימי הבית השני ("קדושה שניה"). אולם מצוות ישוב הארץ חלה בכל גבולות ההבטחה, שהם גדולים יותר.

בבואנו להתייחס לגבולות ארץ ישראל, עלינו לזכור כי, מבחינת היהדות והמדינה היהודית, מדובר בארץ הקודש, המיועדת לעם האמור להיות קדוש, לנקודת הקשר בין אלוקים לאנושות ושבח נדרש להתנהג בהתאם להדרכות התורה, כפי שהתקבלו באמצעות משה רבנו ושאר הנביאים. גם במגילת העצמאות נאמר: "מְדִינַת יִשְׂרָאֵל...תִּהְיֶה מְשֻׁתָּת על יְסוּדוֹת הַחֲרוּת, הַצֶּדֶק וְהַשְׁלוֹם לְאוֹר חַזוֹנֵם שֶׁל נְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל". גבולות הארץ במקורות היהודיים הם אלה שבהם יש לקיים את המצוות התלויות בארץ.

מעבר לכך, במדינת ישראל של היום, יש כמובן להביא בחשבון בקביעת הגבולות גם שיקולים של הצורך לשמור על ביטחון המדינה ולהגן על תושביה וכן שיקולים כלכליים.

גבולות ארץ ישראל המנדטורית, 1922. מקור:

commons.wikimedia.org/wiki/File:Mandatory_Palestine_Administrative_Map_Hebrew_Final.png under the terms of the GNU Free Documentation License

גבולות ארץ ישראל המנדטורית, משנת 1922, היו למעשה זהים לגבולות קווי 1982 לאחר הנסיגה של ישראל מסיני, אך ללא רמת הגולן. עם זאת, בוועידת סן רמו ב-1920, בה נוסח כתב המנדט הבריטי על ארץ ישראל, גבולות ארץ ישראל שנקבעו, כללו גם את עבר הירדן המזרחי, ואת רובו המוחלט של הגולן, 1,176 קמ"ר מתוך 1,300 קמ"ר, שמחזיקה ישראל מאז מלחמת ששת הימים. הנוסח אושר על ידי חבר הלאומים ביולי 1922, ולמעשה תקף גם היום. באוגוסט 1922 פורסם דבר המלך במועצה על ארץ ישראל שבו הופרד עבר הירדן (לימים ממלכת ירדן) משטח המנדט המקורי שיועד כולו להקמת הבית הלאומי היהודי, כפי שנקבע בוועידת סן רמו. גבולות אלה, במפה הנ"ל, הם אלה התקפים היום ע"פ החוק הבינלאומי.

ע"פ הסכמי ועידת סן רמו, כל ארץ ישראל המנדטורית כלולה בתחום הבית הלאומי היהודי, כך שאין בסיס משפטי לטענה שהתיישבות יהודית מעבר "לקו הירוק" הדמיוני, (קווי הפסקת האש אחרי מלחמת העצמאות בשנת 1949), אינה חוקית או שאינה תואמת את החוק הבינלאומי. כל הטוענים, כולל ראשי מדינות ומוסדות האו"ם, ששטחי יהודה ושומרון שייכים ל"עם הפלשתיני", או שהישובים היהודיים אינם חוקיים או שאינם לגיטימיים, אינם מתבססים על עובדות, אלא על תעמולה פוליטית ערבית שקרית, שחסרת בסיס עובדתי ומשפטי.

האם יש ממש בטענות הערבים שהיהודים גרשו אותם מהארץ, הרגו אותם וגזלו את אדמותיהם?

הטענות הנ"ל המושמעות ע"י דוברים ואנשי דת ערביים ולפעמים ע"י אנשי שמאל הם מגמתיים וההיפך מהאמת. כידוע, מאז תחילת גלי העלייה היהודיים, עוד במאה ה-19, ערבים מקומיים התאמצו לתקוף ולרצוח יהודים. כפי שנראה בהמשך, זה נבע בעיקר מיחס אנטישמי על בסיס דתי של המוסלמים ליהודים. התקפות אלה התגברו במאורעות תרפ"א, תרפ"ט ותרכ"ו – תרצ"ח, שבהם הרגו וטבחו המוסלמים ביהודים רבים. גם לאחר קבלת הצעת תכנית החלוקה ע"י האו"ם, מדינות ערב סרבו להשלים עם קיום מדינה יהודית על חלק משטח ארץ ישראל המנדטורית, (כאשר רוב השטח שהוקצה ליהודים הוא באזור שקשה ליישובו, במדבר הנגב). שבע מדינות ערב תקפו את ישראל במלחמת העצמאות במטרה מוצהרת להשמידה – והובסו. הרוב הגדול של הערבים שיצאו את הארץ בתש"ח, עשו זאת מבחירתם או בהנחיית המנהיגים הערביים, ולא בגלל גירושם ע"י היהודים ויצרו את בעיית הפליטים ביו"ש, עזה, ובמדינות ערב.

ב"נכבה", הם יכולים רק להאשים את עצמם ואת מדינות ערב שסרבו לקבל את המלצת האו"ם. המגמה האלימה של ערבים ומוסלמים כלפי ישראל ויהודים בעולם בכלל, נמשכה מאז קום המדינה בנסיון נוסף להשמיד אותה ב-1967 וב-1973, כאשר הן הובסו קשות, וגם באינתיפאדות ובפיגועים החל משנת 1987 ועד לטרור השריפות ו"העפיונים" מעזה בשנת 2019 וכמובן הטבח שעשה החמאס בשמחת תורה, תשפ"ד, 7.10.23.

אירן הצהירה מספר פעמים כי מטרתה להשמיד את מדינת ישראל. הגיע הזמן שאומות העולם יפסיקו לקבל את הנרטיב הערבי השקרי והמעוות אודות הסיבות לסבל "העם הפלשתיני", (שהוא בעצם נובע מהתקפנות הערבית), ויתמודדו עם האמת ההיסטורית.

נוסיף כי לדעת המחבר, עצם ההצלחה של מדינת ישראל בתחומים רבים, מול כישלונות מדינות ערב, גם בשדה בקרב, הוא חלק מהגאולה המוכתחת ע"י האל, עוד בנבואות שכתבנ"ך, לעם ישראל, כולל שיבה לארצו וישוב הארץ. מאחר והמוסלמים מנותקים מספר הספרים ואינם

להיות מדינה יהודית - פתרונות היהדות לבעיות המדינה והחברה

מודעים כלל לנבואות הגאולה, אין זה פלא שהם מחשיבים את היהודים ה"ציוניים" כפולשים לארץ לא להם וכגזלנים ורוצחי ערבים. הגיע הזמן שמישהו ישלים להם את החור בהשכלה.

גבולות מדינת ישראל בתקופות שונות. המקור: ויקיפדיה - מאת משתמש כבד - נוצר על ידי מעלה היצירה. commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=23320469
נציין שגבולות תכנית (או המלצת) החלוקה שאושרה באו"ם ב-29.11.47, לא יצאו לפועל בשל התנגדות מדינות ערב, ופלישתן למדינת ישראל וביום הקמת המדינה היא כבר הייתה חסרת תוקף מעשי. לאחר מלחמת העצמאות, ממלכת ירדן סיפחה את שטחי יהודה ושומרון, אך סיפוח זה לא זכה להכרה בינלאומית.

לפי עקרונות התורה והיהדות, איך נכון להתייחס לערביי יהודה ושומרון, מזרח ירושלים ורצועת עזה?

רוב ערביי יהודה ושומרון, עוינים את מדינת ישראל ואזרחיה היהודים, מעוניינים לפגוע בהם, וסבורים, בהתבסס על דת האסלאם, שאין לגיטימציה לקיום מדינה יהודית בארץ ישראל ושהיא חלק מההקדש המוסלמי. אולי בגלל יחס זה, כל הניסיונות להגיע להסכם קבע בין הצדדים, החל מהסכמי אוסלו ועד היום, כשלו. מאחר שלא נראה שעמדת הערבים צפויה להשתנות, בין השאר מטעמים דתיים, לא נותרה ברירה למדינת ישראל פרט לפעולות חד – צדדיות, אשר ייצרו מצב עובדתי חדש ויציב בשטח, שהצד הערבי יצטרך לחיות אתו, גם אם בלית ברירה.

מבחינה ביטחונית, מודגשת הסכנה הנשקפת לערי גוש דן ומרכז הארץ ממסירת שטחים נרחבים ביו"ש לשליטה מוחלטת של מדינה פלשתינית, במיוחד כאשר קיים סיכוי רב שהחמאס וארגוני טרור אחרים ו/או איראן, ישתלטו עליהם.

במצב הנוכחי, רוב הערבים לא יסכימו להיות אזרחים של מדינת ישראל השנואה עליהם. ע"פ עקרונות התורה שראינו, נראה שנכון להחיל את ריבונות ישראל על כל שטחי ארץ ישראל, מבחינת הבעלות על כל הקרקעות שאינן בבעלות פרטית מוכחת, (דהיינו אדמות מדינה). אך כנראה שהדבר לא ניתן מבחינת הכרה בינלאומית והריבונות תוכל לחול על שטח C בלבד.

יחד עם זאת, המדינה תבחר כי גם שטחי A ו-B, הם חלק בלתי נפרד מארץ ישראל, השייכת לעם היהודי, גם ע"פ החוק הבינלאומי. בפועל יוקם בשטחי A ו-B חבל ערבי אוטונומי.

נציין כי בשונה מהמצב המשפטי היום, אין מקום לקבל טענות של ערבים בדבר בעלות פרטית על קרקעות ביהודה ושומרון על סמך אמירה בלבד או ע"פ רישומי בעלות מהתקופה של הסיפוח הירדני הבלתי חוקי על שטחי יהודה ושומרון. יש לתקן את החוק הקיים, במסגרת החלת החוק הישראלי על שטחי C, כך שטענות לבעלות ייקבעו על סמך הצגת מסמכי קנין חד – משמעיים רשמיים, כפי שקיים בתוך מדינת ישראל.

לגבי זכויות פוליטיות ופרטיות, ערביי יהודה ושומרון יהיו רשאים להמשיך לגור במקומותיהם. תושבים ערבים בשטח C, אשר יסופח למדינת ישראל, המוכנים להצהיר נאמנות למדינת ישראל ולחוקיה, יוכלו לקבל מעמד של תושבות קבע, זאת בדומה למעמד ערביי ירושלים המזרחית והדרוזים ברמת הגולן. מי שאינו מוכן להצהיר נאמנות לחוקי מדינת ישראל, יהיה תושב החבל האוטונומי, ויקבל אשרות שהיה ועבודה קבועות בתחום שטח C, בתנאי שאינו מהווה סיכון בטחוני כלפי אזרחי ישראל ואינו חשוד באי – ציות לחוקיה. המסכן את הבטחון או עובר עבירות רבות, יועבר לשטח האוטונומי. מעמד תושבות קבע מקנה את כל הזכויות שיש לאזרחי המדינה, (חופש תנועה, עבודה, שהייה בתחום מדינת ישראל, קצבאות בטוח לאומי וכדומה), אך למעט זכות הצבעה לכנסת ודרכון ישראלי. תושבים אלה יוכלו להחזיק אזרחות של החבל האוטונומי הערבי ביו"ש, או אזרחות ירדנית, אם תינתן להם, כמו התושבים הערביים של מזרח ירושלים. ערבי העובר גיור, יקבל אזרחות ישראלית לאחר תקופת אכשרה, שבה

יצטרך להוכיח שהגיוור היה אותנטי ושהוא נאמן למדינה ושומר על חוקיה. יתכן שיהיה ניתן להציע בעתיד, הסדר כזה גם לערביי רצועת עזה.

התושבים הערביים בשטחי A ו- B, יהיו תושבי ואזרחי החבל הערבי האוטונומי, עם שלטון אזרחי עצמי, בדומה לרשות הפלסטינית היום, ויוכלו לבקש אזרחות ירדנית, כפי שיש לערביי ירושלים המזרחית. החבל האוטונומי יורשה להעניק אזרחות לתושבים ולהנפיק להם דרכונים, אך לא יהווה מדינה עצמאית בתחומי ביטחון ומעברי הגבולות בינו לישראל. לצורך שמירה על הביטחון, החוק והסדר, (כולל מניעת הסתה, סיכול פעולות טרור והשפעת גורמים זרים עוינים), למשטרת ישראל וצה"ל תהיה אפשרות לפעול ולסכל, אף בשטחי החבל האוטונומי. התושבים יוכלו לבקש אשרת עבודה בישראל, כפוף לבדיקה ביטחונית, כמו היום.

כתוצאה מכך, בשטחי הערבים שאינם אזרחי המדינה או תושבי קבע, (שטחי A ו- B) החוקים האזרחיים, כולל חוקי הבניה, ייקבעו ע"י השלטון הערבי האוטונומי.

בנוסף, יש להקים או להשלים את גדר ההפרדה לצורך הבטחת ביטחון אזרחי ישראל ולהדגיש דווקא את הפן הביטחוני. יהיה צורך לתקן את תוואי הגדר הקיים בקטעים בהם הוא משאיר ישובים יהודיים מחוץ לגדר. יש להוסיף לגדר, לפחות באזורים רגישים, אמצעים טכנולוגיים חכמים - חיישנים, רובוטים, רחפנים, כולל רחפני נפץ, גלאים, גם תת – קרקעיים, וקישור לחדר בקרה. ייווצר רצף טריטוריאלי לאזרחי ישראל ולתושבי האוטונומיה הערבית, ע"י סלילת כבישים נוספים, גשרים, מנהרות וכדומה, תוך סלילת דרכים **נפרדות**, (רצוי ע"י גורם שלישי), באזור האוטונומיה, כדי למנוע אפשרות של פיגועים על דרכים, והגעה של ערביי יהודה ושומרון עוינים, לאזורים שבהם נמצאים יהודים. כבישים משותפים היום הם מקור לפיגועים רבים ואין להשאיר מצב זה.

הגדר תקיף למעשה את כל התחום האוטונומי מכל עבר ותהיה שליטה ישראלית על המעברים בין האוטונומיה לבין מדינת ישראל. יש לדאוג להגנה מיטבית של החיילים המאיישים את המעברים, עם שימוש בגלאים וחיישנים, כניסה ביומטרית, ואבטחה ובקרה אלקטרוניות, **מנקודה המרוחקת מנקודת המעבר**, זאת כדי להפחית למינימום בדיקות פיזיות, המסכנות את הבודקים. לא יהיה מעבר של רכבים מהצד הערבי לצד הישראלי ולהיפך, אלא רגלי בלבד, פרט להעברת סחורות מישראל לחבל האוטונומי. בסוף יום העבודה הפועלים יחזרו לביתם, ויהיה ניתן לוודא זאת ע"י בדיקה ביומטרית. רכב להעברת סחורות מישראל לאוטונומיה ולהיפך, יעבור בדיקה דומה לזאת של אנשים, כאשר נהג ישראלי יוחלף ע"י נהג ערבי, אחרי נקודת הבידוק וכן בכיוון ההפוך.

יתקיים ככל האפשר, שיתוף פעולה כלכלי – מסחרי בין מדינת ישראל לאוטונומיה. ייקבע כי כתנאי למעבר סחורות ופועלים מישראל ואליה, כולל אספקת חשמל ומים, וכן כניסה לישראל לשם תפילה ומסיבות הומניטריות, על האוטונומיה למנוע פעולות טרור והסתה לטרור, **כולל בספרי לימוד ולהימנע מתשלומים למחבלים ולמשפחותיהם**, למנוע זיהום מקורות מים ופגיעה

בעתיקות, וכדו' וכן להבטיח הגעה בטוחה של יהודים למקומות הקדושים להם. במידה שלא תעשה כך יינקטו סנקציות ע"י המדינה, ותהיה מוסמכת למנוע מעבר תושבים, (גם למקומות קדושים), פועלים, סחורות ומשאבים, וכן תהיה רשאית לתקן את הנזקים שנגרמו, ע"ח תקציבי מסים המגיעים לאוטונומיה.

כלפי תושבי רצועת עזה, יש לחתור להסדר ארוך טווח כדלהלן, (הדברים נכתבים במאי 2024, לפני סיום מלחמת חורבות ברזל וחזרת השבויים):

1. דרישה מהחמאס ומשאר ארגוני הטרור ברצועה, להפסיק כל פעילות טרור, כולל תכנונה, וכולל ירי טילים ופצמ"רים, חפירת מנהרות טרור, הפגנות ליד הגדר, הפרחת עפיפוני ובלוני תבערה, רחפני נפץ, וכדומה.

2. ישראל תשפר משמעותית את גדר המערכת בגבול עם הרצועה, כך שתוקם חומה, בלתי עבירה, פרט מאשר בנקודות מעבר, ומצוידת באלקטרוניקה חכמה, חיישנים, רחפנים, כולל רחפני נפץ שיופעלו נגד כל מי שמנסה לעבור באיסור את הגבול, ורובוטים שיוכלו לפעול אוטומטית ובשלט רחוק בעת כל ניסיון חדירה או התקרבות לגדר. על ישראל גם להקים או לשפר מחסום תת – קרקעי שימנע ניסיונות חדירה תת – קרקעיים דרך מנהרות, וכן מחסום ימי. ישראל תשלוט על כל המעברים בינה לרצועה, וכן על הצד הפלשתיני של ציר פילדלפי.

3. בתום מלחמת "חורבות ברזל", יש להגלות את ראשי החמאס למדינות אחרות ולפעול להוצאת החמאס וארגוני מחבלים ברצועת עזה וביו"ש, אל מחוץ לחוק באזורים אלה. יש להטיל תחילה משטר צבאי על רצועת עזה, אולי בשיתוף מדינות ידידותיות נוספות, וכאשר הדבר יתאפשר, לפעול לקיום בחירות למוסדות שלטון אוטונומיים של הערבים, בפיקוח בינלאומי, כאשר ארגוני מחבלים הוצאו כבר אל מחוץ לחוק ולא יוכלו להעמיד את עצמם לבחירה.

4. כל עוד ההנהגה שתיבחר ברצועה פועלת לפי הדרישות בסעיף 1 לעיל, ישראל תכיר בחבל אוטונומי ערבי ברצועת עזה ותאפשר העברת סחורות, סיוע חיצוני ומזון דרך המעברים ותאפשר אזור דיג.

5. במקרה של אי עמידה בדרישות והמשך פעולות טרור, ישראל תסגור, בהתאם למידת אי העמידה, את מעברי הסחורות ותפעל להריסה מאסיבית של תשתיות טרור ומנהרות, תחסל מחבלים באופן ממוקד ותהדק את המצור, כולל צמצום אספקת חשמל, מים, דלק, מלט, אזור דיג וכדומה. בנוסף, ישראל תפעל למניעת מימון בינלאומי של הטרור.

6. שנה לאחר כינון חבל אוטונומי ברצועה, באם הערכת מצב יראה שכל הדרישות הביטחוניות נענו באופן סביר, ישראל תשתף פעולה עם מאמצים בינלאומיים להקמת מפעלים ולשיקום הכלכלי של הרצועה ויצירת מקומות עבודה.

7. בנוסף, אם המצב הביטחוני יאפשר זאת, ישראל תנפיק אשרות עבודה חד – יומיות לפועלים מהרצועה המבקשים לעבוד בישראל, ואלה יוכלו לעבור במעברים, לאחר סיווג ובידוק בטחוני אלקטרוני קפדני ותוך מעקב אלקטרוני אחר תנועותיהם במהלך יום העבודה.

שכונות ערביות בירושלים

יש לשקול, בעיקר מהבחינה הביטחונית, האם להמשיך להחזיק את השכונות הערביות שמחוץ לגדר הביטחון בירושלים, תחת שלטון ישראל, כאשר בפועל, כמעט שלא ניתנים בשכונות אלה, שירותים עירוניים ע"י עיריית ירושלים לתושבים הערביים. יש לשקול, משיקולים ביטחוניים וכדי למנוע כניסה חופשית של מחבלים, בעלי תעודות זהות ישראליות, באופן חופשי לירושלים, אף להוציא שכונות ערביות עוינות נוספות, אל מחוץ לגדר ההפרדה שתוקם לצורך כך, לצד האוטונומיה. שכונות אלו, אמנם נכללו בתחום העיר ירושלים בהחלטת הממשלה אחרי מלחמת ששת הימים, אך אינן באמת חלק אינטגרלי של העיר, אלא כפרים ערביים סביבות ירושלים. לכן, אין בהוצאתם אל מחוץ לגדר ביטחון, משום "חלוקת ירושלים". התושבים במזרח ירושלים, אשר תישאר חלק ממדינת ישראל, כנראה יישארו במעמד הקיים של תושבי קבע, עם אזרחות ירדנית, כפוף להצהרת נאמנות למדינת ישראל ולחוקיה, אך אדמת ירושלים המזרחית וכן אדמות שטח C ביהודה ושומרון, יישארו בריבונות ישראל.

מבחינת הגישה למקומות הקדושים, יש להנהיג מדיניות של הדדיות. תורשה גישה של מוסלמים למקומות הקדושים לאסלאם, בעיקר הר הבית, בתנאי שמובטחת הגישה של יהודים למקומות הקדושים ליהדות – ראו פירוט בהמשך.

הטיפול בפליטים

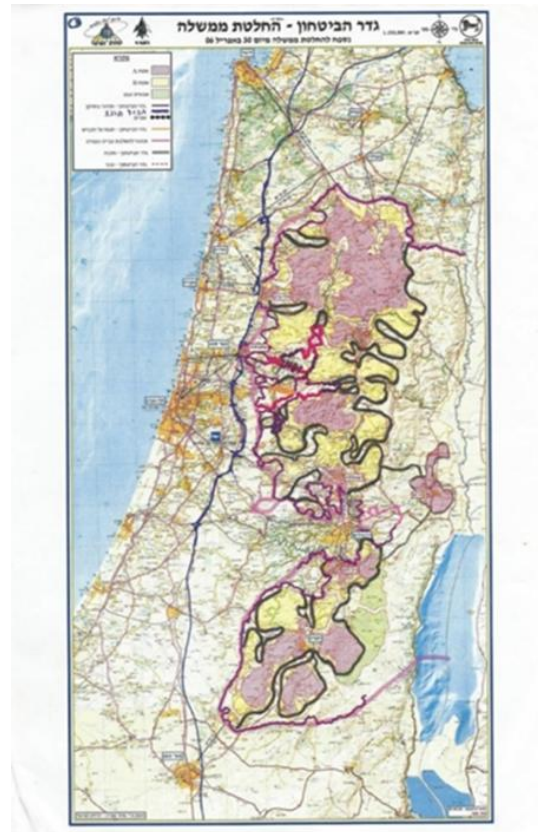
יודגש כי בעיית הפליטים לא נגרמה ע"י מדינת ישראל אלא ע"י מדינות ערב, אשר לא קיבלו את תכנית החלוקה של האו"ם ב - 1947 ובמקום זאת תקפו את ישראל ב - 1948, תוך קריאה לתושבים הערביים לנטוש את בתיהם. מדינות ערב אף גרמו, ע"י פעולותיהן התוקפניות, למלחמת ששת הימים. על הצד התוקפן לשאת בתוצאות פעולותיו התוקפניות ולדאוג לשלום הפליטים ולזכויותיהם האזרחיות.

יישום התכנית

אין ספק כי נציגי הערבים לא יסכימו להסדר זה ביו"ש, שכן דחו הצעות ישראליות נדיבות בהרבה, אשר נתנו להם שליטה והקמת מדינה פלשתינית עצמאית על כמעט כל שטחי יהודה ושומרון. על כן מדינת ישראל תצטרך לבצע את התוכנית באופן חד – צדדי. הצד הערבי אמנם יתנגד, אך בלית ברירה, יצטרך לבלוע אותה. נציין כי ע"פ דת האסלאם, מוסלמים מחויבים בנאמנות לכל שלטון זר השומר על ביטחונם, רכושם וחופש הפולחן שלהם.

להיות מדינה יהודית - פתרונות היהדות לבעיות המדינה והחברה

יצוין כי הסדר זה צפוי להיטיב מאוד עם המשק הישראלי. יהיה ניתן לפתח שטחים רבים, המוגדרים כאדמות מדינה, להגדיל את היצע יחידות הדיור במדינה ולהוריד את מחירי הדיור לזוגות צעירים. להלן מפות של הגבול המוצע בין שטחי A (סגול) ו-B (צהוב) לבין שטחי C.

המפות נוצרו ע"י אילן פרייס, 2003.

החיבור בין אזור השומרון לאזור יהודה, לנסיעת ערבים בלבד, יהיה דרך כביש מגודר מ – 2 צדדיו ומאובטח, שיעבור דרך אזור יריחו. הכביש המחבר בין עזה לחברון הוא כיום תיאורטי בלבד ויתאפשר רק אם וכאשר נתונים ביטחוניים יאפשרו זאת. כמובן שהכביש יהיה מגודר ומאובטח היטב.

האם ההצעה הנ"ל תואמת את החוק הבינלאומי?

כן, ויש לצאת במסע הסברה אפקטיבי מול אומות העולם, לפני קבלת החלטות חד – צדדיות. כאמור, הבסיס לחוק הבינלאומי בנוגע לשטחי יהודה ושומרון הוא ההחלטות שהתקבלו בוועידת סן רמו משנת 1920, שבה בעלות הברית, בריטניה, צרפת, איטליה ויפן, העניקו את המנדט על פלסטין לבריטניה, כאשר חלק מהמנדט היה מימוש הצהרת בלפור מ – 1917, להקמת בית לאומי ליהודים, בארץ ישראל, כולל עבר הירדן המזרחי. בפועל **ובניגוד לכך**, בריטניה יצרה, בשנת 1922, בעבר הירדן, את מדינת ירדן הערבית.

באותה שנה, בוועידת ורסאי, אשרר חבר הלאומים את המנדט הנ"ל, אשר כלל כמובן את יהודה ושומרון כחלק מהמולדת של העם היהודי. עם הקמת האו"ם בשנת 1945, התקבל סעיף 80 באמנת האו"ם, המעגן את כל ההסכמים והחוקים הבינלאומיים הקודמים, והם תקפים עד היום. מאחר שהערבים דחו את המלצת 181 של האו"ם, (תכנית החלוקה), היא למעשה התבטלה כבר אז. כתוצאה ממלחמת העצמאות, ממלכת ירדן סיפחה את שטחי יו"ש. סיפוח זה הוכר רק ע"י בריטניה ופקיסטן. לפיכך, מאחר ששטחי יו"ש לא נכבשו ממדינה ריבונית אחרת, הם אינם מוגדרים מבחינה משפטית כ"שטח כבוש", לפי אמנת ג'נבה הרביעית, והישובים היהודיים ביו"ש, אינם נוגדים את החוק הבינלאומי האוסר התיישבות של "כובש" בשטחים "כבושים". להיפך, ע"פ החוק הבינלאומי, ובהתבסס על הסכמי ועידת ורסאי ואשרור האו"ם, אין מניעה מכך שמדינת ישראל תספח את כל שטחי יו"ש, או חלק מהם.

קביעה זו נתמכת היטב בדו"ח הוועדה לבחינת מצב הבנייה ביהודה ושומרון (מכונה ועדת המאחזים), בראשות שופט בית המשפט העליון בדימוס אדמונד לוי ז"ל, שהקימה ממשלת ישראל בשנת 2012 ושממצאיה הוגשו באותה שנה.

יש להניח כי אילו יהודה ושומרון נכבשו ב- 1948 הם היו מוכרים ע"י אומות העולם כחלק ממדינת ישראל, כפי שהוכרו אותם שטחים נרחבים שנכבשו במלחמת העצמאות, מעבר לגבולות תכנית החלוקה - כולל אזור רמלה - לוד, בית שמש והפרוזדור לירושלים, אזור לכיש, מערב הנגב, באר שבע, חלק מהגליל העליון והכל בהתאם לסעיף 80 באמנת האו"ם כפי שהובא לעיל. העובדה שנכבשו רק ב- 1967, אינה משנה את המעמד המשפטי של שטחים ביהודה ושומרון, לעומת השטחים שנכבשו במלחמת תש"ח.

על כן, גם על פי ההגדרה המחייבת הקבועה בתקנות האג מ-1907, "שטח נחשב לכבוש כשהוא נמצא למעשה תחת שלטון צבא האויב", במקרה של ישראל, הגדרה זו אינה רלוונטית, שכן,

כפי שהוסבר לעיל, כל שטחי ארץ ישראל המנדטורית היו מיועדים מראש, מבחינת החוק הבינלאומי, כבית לאומי לעם היהודי, כך שהשטחים ש"נכבשו" בתש"ח וב-1967, היו למעשה מימוש בהמשכים, של החוק הבינלאומי.

יודגש כי מבחינה משפטית והיסטורית, שטחי יהודה ושומרון אינם "שטח פלשתיני", כפי שהם מוצגים על ידם בתעמולה שקרית, ואינם בבעלותם. מדובר, לכל היותר, בשטח חסר ריבונות והשנוי במחלוקת בין הצדדים לגבי הזכויות עליו, אך הזכויות המשפטיות של מדינת ישראל לריבונות על שטחי יהודה ושומרון, חזקות בהרבה מהזכויות שהערבים מנסים להציג, שהן החסרות כל בסיס משפטי. הפתרון המוצע לעיל, מהווה פשרה וחלוקה על בסיס זכויות קניין ובעלות ועל בסיס חלוקה דמוגרפית.

נציין כי ספק רב אם הצד הפלשתיני יכריז על מדינה עצמאית בשטחי A ו-B, שכן לא יסתפקו בשטחים אלה. על כן, מעמדם יישאר כפי שהוא היום, דהיינו, אוטונומיה בשליטת הרשות הפלשתינית, המוקפת למעשה ע"י מדינת ישראל. יצוין כי אין כמעט הבדל בין המצב היום שבו האוכלוסייה הפלשתינית מצביעה לפרלמנט ולמוסדות פלשתיניים ושבזו קיימת ממשלה פלשתינית וסממנים לאומיים כגון דגל והמנון, לבין מדינה מפורזת. במצב זה, הערבים לא יוכלו לטעון כי הם נשלטים ע"י ישראל או שהם חיים תחת "כיבוש".

אם ערביי יו"ש יכריזו בכל זאת על מדינה, בשטחי A ו-B, תוכל מדינת ישראל להכיר בה פורמאלית, אך הקשרים אתה וההתנהלות מולה, בעיקר מבחינה ביטחונית ומניעת פגיעה סביבתית ופגיעה בעתיקות, לא תהיה שונה כמעט מההתייחסות לחבל אוטונומי, כפי שתוארה לעיל. אולי בעתיד, בהתאם לשיקולים ביטחוניים של ישראל, ישראל תוכל להכיר במדינה אזרחית פלשתינית, ללא צבא, מיליציות, וללא נציגי ארגוני מחבלים בפרלמנט או במוסדות השלטון, וכאשר ישראל שולטת על גבולות הכניסה אליה והיציאה ממנה. למותר לציין, כי גם במסגרת משא ומתן עם הרשות הפלשתינית, אם יוחלט כי יש מקום לנהלו, על ישראל לדבוק בעקרונות ודרישות ההסדר שהובאו לעיל.

מה ההבדלים בין ההצעה הנ"ל לבין תכנית השלום שהוצעה ע"י ממשל טראמפ ב-2020?

ההבדל העיקרי הוא, שהתכנית האמריקאית מאפשרת החלת ריבונות ישראלית על בקעת הירדן ועל שטחי הישובים הישראליים ביו"ש בלבד, באופן נקודתי, בד"כ ללא רצף תחבורתי ביניהם, וכך משאירה מספר ישובים ישראלים במובלעות בתוך השטח הפלשתיני. כמובן שהדבר יקשה מאוד על תנועת המתיישבים בתוך שטח C, וחוצה ממנו. אמנם היא קובעת גם כן יעד של הקמת מדינה פלשתינית ביו"ש, אך התנאים שנקבעו להקמתה מסירות למעשה כל סיכוי שתוקם. בין אלה: פירוק חמאס מנשקו, פירוז יו"ש ורצועת עזה, הכרה בישראל כמדינה יהודית, הכרה בירושלים כבירת ישראל, הפסקת ההסתה במערכת החינוך הפלסטינית.

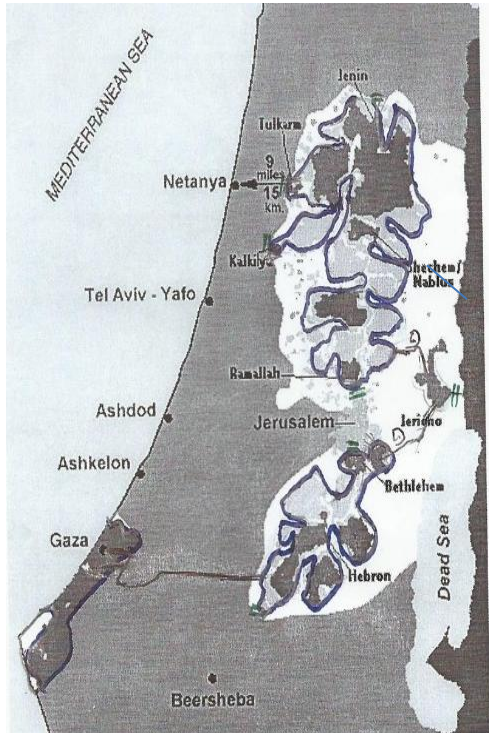
להיות מדינה יהודית - פתרונות היהדות לבעיות המדינה והחברה

לעומת זאת, התכנית המוצגת לעיל, קובעת החלת הריבונות הישראלית על כל שטח C כולל דרכי הגישה וכן סלילה של דרכים נוספות. מאחר שהפלשתינים וירדן ממילא דוחים אפילו החלת ריבונות חלקית ביותר ביו"ש, אין בה כל טעם, ועדיף להחיל את הריבונות על כל שטח C.

מקור: תוכנית השלום של הנשיא טראמפ, wikipedia, נחלת הכלל.

השוו בין המפות.

האם קיים בסיס לטענות מוסלמיות שאין זכות לעם ישראל על ארץ ישראל ושבת מקדש לא עמד על הר הבית?

לא קיים בסיס. בקוראן עצמו מוזכר שארץ ישראל שייכת לבני ישראל ושבת המקדש עמד בירושלים.

קודם כל, לפחות בשלושה מקומות בקוראן מבהיר הנביא מוחמד בשם אללה כי ארץ ישראל שייכת ליהודים:

בסורה 5 (השולחן הערוך), בפסוקים 21-20 נכתב: "משה אמר לבני עמו, בני עמי, זכרו את החסד שנטה לכם אלוהים, בהקימו בכם נביאים ובעשותו אתכם למלכים, ובנותנו לכם את אשר לא נתן לאיש משוכני העולמים", "בני עמי, היכנסו אל הארץ הקדושה אשר כתב לכם אלוהים, ואל תיסוגו אחור פן תלכו לאבדון".

בסורה 7 (ממרום החומה), בפסוקים 136-137, לאחר חציית ים-סוף, נכתב: "אז לקחנו נקמתנו מהם והטבענום בים, (הכוונה ל-פרעה וחילו), כי הכחישו את אותותינו ולא העלום בדעתם", "הנחלנו לבני העם שנרדפו את מזרחה ומערבה של הארץ אשר נתנו ברכתנו בה, והתקיים

במלואו דברו הטוב של ריבונך על בני ישראל, זאת כגמול על עומדם בעוז רוח. גם הכחדנו את מפעלות פרעה ובני עמו, ואת כל אשר הקימו".

בסורה 17 (המסע הלילי), המתייחס לאחרית הימים, נכתב: פסוק 103: (פרעה) "ביקש למנוע מהם לצאת מן הארץ, ואנו הטבענו אותו ואת אשר עמו גם יחד", פסוק 104 "אחרי (פרעה) אמרנו לבני ישראל, שבו בארץ, וכאשר תתקיים ההבטחה לאחרית הימים, נקבץ את פזוריכם".

מקור: <https://www.makorrishon.co.il/nrg/online/41/1/MS1/951/320.html>

בעניין מיקום בית המקדש, עיקר קדושתה של ירושלים באסלאם נובע מפסוק בקוראן: "השבח לזה אשר הסיע את עבדו בלילה מן המסגד הקדוש אל המסגד הקיצון, אשר בירכנו את סביבתו, כדי להראות לו מאותותינו, הרי הוא השומע והרואה." סורה 17, איה 1

מוקדם מאוד התגבשה הדעה באסלאם שהמסגד הקיצון (ובערבית: "אל-אקצה") עליו מדובר הוא מסגד עץ שנבנה על ידי עומר בן אלח'טאב בהר הבית ואשר היה ידוע אז בשם "מסגד איליא", בעוד המסגד הקדוש הוא מכה. למשל, במסורת המיוחסת לאבן האשם וכלולה ב"א-סירה א-נבוויה", ("תולדות חיי הנביא") נאמר: "אז הוסע הנביא, עליו השלום והתפילה, מהמסגד הקדוש אל המסגד הקיצון, שהוא בית אל-מקדס שבאיליא."

חוקרי האסלאם מניחים כי "בית אל-מקדס" הוא שערו של הביטוי העברי "בית המקדש". אין חולק על כך שאיליא היא ירושלים, וכי מדובר בקיצור השם הלטיני "קולוניה איליה קפיטולינה" שניתן לעיר בשנת 131 לספירה ע"י הדריינוס, קיסר רומא. חדית'ים (כעין תורה שבעל פה המוסלמית) אחרים מפרטים את סיפור המעשה, ומספרים כי בהמת רכיבה פלאית ששמה אל-בוראק הסיעה את מוחמד בלילה אל ירושלים שם עלה בשבעת הרקיעים עד למושביו של אללה ודן עמו על מספר התפילות היומיות שיש להטיל על המאמינים המוסלמים. נציין כי התגלו כתובת ערבית המכנה את כיפת הסלע "בית אל-מקדס", וכן מטבעות מוסלמיים וכלים בני 1,300 שנים עם ציורי מנורת המקדש, דבר המצביע על אמונת האסלאם בקיום בית מקדש. על כן, ברור שעל פי כתבי הקודש של האסלאם, בית המקדש עמד על הר הבית, בסמוך למסגד אל אקצה.

מקור: ויקיפדיה, הר_הבית.

האם קיים בסיס לאיסור מצד המוסלמים, לתפילה של יהודים על הר הבית?

לא קיים בסיס. ישנן עדויות היסטוריות רבות לכך, שלאחר הכיבוש המוסלמי של ירושלים ע"י עומר בן אל – ח'טאב בשנת 638, רק 6 שנים לאחר מות הנביא מוחמד, הוא התיר ליהודים להקים בית תפילה על הר הבית וניהול ההר היה בידי היהודים במשך כמאתיים שנה, עד שבמאה התשיעית כאשר הח'ליף אל – מאמון גירש את היהודים מההר והפסיק את פעילות בית הכנסת. עדויות אלו רוכזו, ע"י בן ציון דינור ז"ל, בזמנו שר החינוך של מדינת ישראל, בשנת 1929 בכתב העת "ציון". פעילות בית הכנסת חודשה במאה העשירית, בימי הח'ליף אל – מועיז

בזמן שלטון הפאטימי, עד לכיבוש הצלבנים של ירושלים ב-1099. אז הצלבנים שרפו את יהודי ירושלים חיים בבית כנסת זה!

מכל זה ברור שאין שום איסור הלכתי מוסלמי לתפילת יהודים על הר הבית ושהתנגדות לכך מטעם המוסלמים היום היא פוליטית גרידא, ללא שום בסיס דתי. (מקור: ארנון סגל, עיתון מקור ראשון, 5.2.16). אם ממלכת ירדן, באמצעות הווקף הירדני, מתעקשת למנוע תפילה של יהודים על הר הבית, עליה לספק הוכחות מוצקות דתיות לאיסור זה. העובדות מראות ההיפך. עוד ניתן להסיק מקיום בית כנסת על הר הבית במשך מאות שנים, שאין איסור עקרוני מצד ההלכה היהודית לעלייה ולתפילה של יהודים על הר הבית, מחוץ לאזור המקדש עצמו. הבעיה נובעת מספקות מסוימים הקיימים לעניין המיקום המדויק של קודש הקודשים והעזרה, שאליהם אסור להיכנס במצב של טומאת מת. נציין כי החל משנת 2021 חל שנוי במדיניות המשטרה והיא אינה אוסרת על תפילה שקטה של יהודים במקומות ובזמנים מסוימים, ללא תשמישי קדושה.

מבט מדרום על הר הבית. בלב הרחבה כיפת הסלע. דרומית ממנה, מסגד אל אקצא ודרומית מרחבת הר הבית – הגן הארכאולוגי ירושלים. הכותל המערבי הוא השמאלי.

מקור: ויקיפדיה, הר_הבית. Andrew Shiva / Wikipedia / CC BY-SA 4.0

בתמונה למעלה, מתוארת מפת הר הבית, לפי השיטה המרכזית והמקובלת, הממקמת את קודש הקודשים במקום כיפת הסלע. הריבוע הפנימי ביותר, על רקע תכלת, מסמן את ההיכל, (כולל קודש הקודשים והאולם), ואת העזרה. רק בשטח זה אסור לטמא מת להיכנס, באיסור כרת. המשך הריבוע הפנימי, על הרקע הירוק, הוא עזרת נשים. מדרבנן אסור להיכנס גם אליו. שאר השטח בצבע תכלת נקרא החיל, (הממוקם על רמה המוגבהת סביב כיפת הסלע), ולפי הדעה המחמירה, אסור להיכנס גם אליו, מחשש לטעות במיקום קודש הקודשים, (יותר צפונה או יותר דרומה), או מתוך חשש מכניסה בטעות לשטח האסור מן התורה או מדרבנן. הריבוע עם הקו הכפול מסמן את גבולות הר הבית בימי בית ראשון ושני, עד להרחבת ההר שביצע הורדוס, לקראת סוף ימי בית שני. הקו עם החיצים מסמן את מסלול ההליכה המקובל, לעולים להר בטהרה.

מתיאור זה ברור כי אין כל חשש שמי שמקפיד על מסלול ההליכה, יכנס לשטח ההיכל או העזרה ויתחייב באיסור כרת, שכן, כל המסלול הוא מחוץ להר הבית המקורי, עד לימי הורדוס, או בגבול הר הבית המקורי, פרט לקטע קצר ליד הגבול הדרומי - מזרחי של ההר, שגם שם לא יתכן שבית המקדש היה ממוקם.

מקור מפת הרקע: commons. Wikimedia. File: Har_HaBayit_map1.jpg.

שרטוטים ע"י המחבר.

טענת המשטרה, האוסרת חופש פולחן של יהודים על הר הבית, שאם יותר ליהודים להתפלל על ההר, כל המוסלמים יקומו למלחמת ג'יהאד נגד ישראל ולא נוכל לעמוד בכך. הטענה הופרכה בפועל שכן כבר היום יהודים מתפללים, אמנם באופן מוגבל, על ההר. טענה זו דומה לטענות אלה שהתנגדו להכרזה על הקמת מדינת ישראל ב- תש"ח, בגלל איומי ארצות ערב להשמיד אותה או לטענות למימוש החלטת הקונגרס מ- 1995, לעניין העברת שגרירות ארה"ב לירושלים, ע"י נשיא ארה"ב, מאותו חשש – חשש אשר התבדה אחרי הכרזת הנשיא טראמפ ב- 2017 והעברת השגרירות ב- 2018. אין לקבל החלטות רק מתוך פחד מתגובת מוסלמים קיצוניים.

במסגרת ההדדיות בגישה למקומות הקדושים, יש לחלק את השליטה על הר הבית בין מדינת ישראל, באמצעות הרבנות הראשית או גוף אחר שייבחר, לבין מדינת ירדן – באמצעות הווקף הירדני, כאשר כל האזור בצפון ההר עד לכניסת יהודים למסלול העלייה בטהרה, אך למעט כיפת הסלע עצמה, יהיה בשליטת ישראל ושאר ההר, החלק הדרומי, כולל מסגד אל אקצה ואורוות שלמה, יהיה בשליטת ירדן והווקף. יש להתיר תפילה של יהודים בתחום שבשליטת הרבנות, במקומות המותרים לכניסה מבחינה הלכתית, במתחם שייוחד לכך, או אפילו בבית כנסת שיוקם אולי באזור שער השלשלת, צפונית לכניסת שער המוגרבים, היכן שעמד בית כנסת במשך מאות שנים, תחת שלטון ערבי, עד למסע הצלב הראשון בשנת 1100.

מוצע לבצע את השנויים הנ"ל בהסדרי השליטה בהר הבית בשעת כושר נכונה, בהידברות ובצורה חכמה – לדוגמא, להכניס שנויים כתגובה להודעת מלך ירדן על סיום החכרת שטחים לישראל בנהריים והצופר. (במקרה זה, איחרנו את המועד, אך כנראה שיהיו עוד הזדמנויות). ניתן גם לאיים בצמצום כמות המים המסופקת לירדן, הגדולה בהרבה מהמחויב ע"פ ההסכם. מוצע להודיע לירדנים ולוואקף, שעל פי חוקי המדינה, ופסיקות רבות של בתי המשפט, אסור להפעיל אפליה על בסיס דת, גזע או מין, ולכן ה"סטטוס קוו" בעניין הר הבית, הנמצא בריבונות ישראל, נוגד את חוקי המדינה. נציין שההחלטה על איסור תפילה של יהודים איננו מעוגן בחוק. ע"פ החוק הישראלי חייב להתקיים שוויון זכויות לכל אזרח ובהתאם לעיקרון חוק זה, כל עוד המוסלמים אינם מאפשרים ליהודים חופש פולחן ותפילה על ההר, על ישראל לאסור על כניסת מוסלמים להר. יש להניח שהקיצונים המוסלמים יתקפלו בסופו של דבר.

צעד זה הוא בהחלט אפשרי מפני שבסעיף 9.1 בהסכם עם ירדן נאמר, "כל צד יאפשר חירות גישה למקומות בעלי משמעות דתית היסטורית" וברור שזה כולל את הר הבית. בהסכם לא נקבע כי לירדן ניתנת שליטה על כל הר הבית.

יש לשאת ולתת עם ממלכת ירדן על שנויים שיוכנסו בהסכם בין ישראל לירדן, (שהוא חד צדדי לטובת ירדן). יצוין כי לירדן אינטרס גדול להמשיך לקבל את התועלות השונות במסגרת הסכם השלום, וניתן לנצל זאת כדי להשיג הסכמה לשנויים בנושא הר הבית. נדגיש כי אחרי מלחמת ששת הימים, החליטה ממשלת ישראל להשאיר את הר הבית בשליטת ירדן, ללא הכרח, לאחר

שירדן תקפה את ישראל והפסידה את ירושלים וכל יהודה ושומרון, וניתן לתקן, גם היום, החלטה שגוייה זאת. סטטוס קוו זה אינו "קדוש" – להיפך.

ההיתר לתפילה של יהודים יינתן רק באותם אזורים אשר יסומנו ע"י הרבנות, או גורם מוסמך אחר, ואשר בהם אין ספק שעל פי ההלכה, מותר להימצא בהם. כמו כן, תפילת יהודים תתקיים בזמנים שימנעו חיכוך עם המתפללים המוסלמים, בדומה להסדר במערת המכפלה.

טענות המוסלמים בדבר "כיבוש" הר הבית בידי ישראל אבסורדיות. אם מישוהו הוא כובש, זה דווקא המוסלמים, אשר השתלטו על המקום המקודש ביותר ליהדות, על מנת להגביל את זכויות היהודים למקום ולמנוע את בנין בית המקדש השלישי. די לכיבוש המוסלמי של ההר! נזכיר שוב שמבחינה הלכתית חל איסור חמור לכניסת כל אדם למקום שעמד בו המקדש עצמו, ללא הבדל דת, כלומר לכל האזור הקרוב לכיפת הסלע. ע"פ ההלכה, יש לתחום אזור זה, ולאסור כניסה אליו של כל אדם, פרט לצורך תחזוקה ותיקונים. (ר' "כתובת הסורג" להלן).

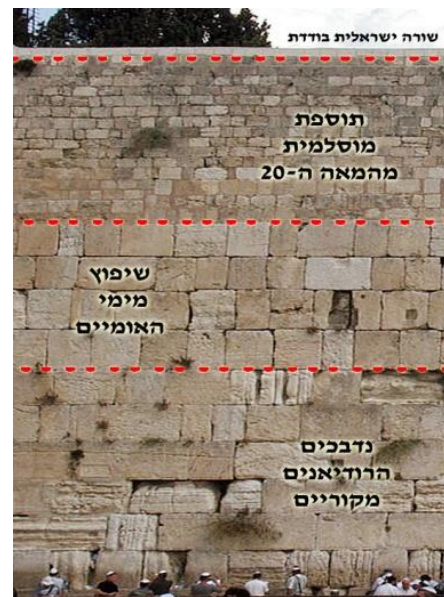
לאיזה כוון מתפללים המוסלמים על הר הבית?

הם מתפללים לכוון מִפָּה, וכפי שנאמר בספר יחזקאל, (ח, טז), אֶחָדֵיהֶם אֶל-הַיֵּכָל ה', המתואר שם כ"תועבה". כפי שאומר רש"י, אין לך תועבה גדולה מזו. זה מוכיח שעל פי האסלאם אין באמת קדושה רבה למקום המקדש, באזור כיפת הסלע, שאליו הם מפנים את אחוריהם.

האם יש עדויות ארכיאולוגיות לקיום בתי המקדש?

קיימות מספר עדויות, בראשן - הכותל המערבי, ששימש קיר תומך של הר הבית בסוף תקופת בית שני, שער טיטוס ברומא, קשת רובינסון וכתובת הסורג. יחד עם זאת, מסיבות פוליטיות מול ממלכת ירדן והוואקף, ואולי גם מסיבות הלכתיות, המדינה אינה חופשית לבצע חפירות ארכיאולוגיות. אילו התבצעו חפירות, קרוב לוודאי שהיו נמצאים ממצאים מסעירים, ואולי אף ארון הברית, שהוחבא ע"י המלך יאשיהו, וכלי מקדש נוספים. ראו להלן.

הכותל המערבי

שלבי הבנייה של הכותל. הכותל המערבי, שהוא הארוך מבין הכתלים, נמשך לאורך כ-488 מטרים, וגובהו המקורי הגיע ככל הנראה לכ-30 מטרים מעל מפלס הרחוב של ימי הבית השני.

commons.wikimedia.org/wiki/File:Kotel_stones.jpg

באדיבות תמר הירדני.

רחבת הכותל מלאה לרגל אמירת סליחות והתרת נדרים בערב יום הכיפורים, תשע"א 2010 –

commons.wikimedia.org/wiki/File:Slichot22.JPG

כתובת הסורג

עותק של כתובת הסורג ביוונית – איסור על גויים להיכנס לתחום בית המקדש, מוזיאון רומא.

מקור: סורג_בית המקדש/he.wikipedia.org/wiki/

כתובת הסורג ביוונית - איסור על לא יהודים להיכנס לתחום בית המקדש. תרגום הכתובת: "איש נוכרי לא יכנס לפנים מן המחיצה המקיפה את המקדש ולחצר המוקפת, ומי שייתפס יתחייב בנפשו ודינו למיתה". (ע"פ ההלכה, אמנם קיים איסור לנוכרי להיכנס למחנה שכינה, אך אין עונש מוות על כך). הסורג היה מחיצת אבנים נמוכה שניצבה סביב אזור בית המקדש, בבית המקדש השני, ושובצו בה כתובות אזהרה בשפות שונות לגויים שביקשו להיכנס אל התחום המקודש. פנימה לסורג עבר החיל - חומת העזר לחומת העזרה במקדש. מכל הכתובות שרדו רק שתיים - אחת שלמה, שהתגלתה מצפון להר הבית ב - 1871 על ידי שארל קלרמון-גנו ומוצגת במוזיאון לארכאולוגיה של איסטנבול (בתמונה), ואחת שבורה שהתגלתה ב - 1935 ליד שער האריות ונמצאת במוזיאון רוקפלר בירושלים. הידיעות על כתובות אלה מגיעות מספרי יוסף בן מתתיהו (מלחמת היהודים ה, ה, ב), אשר מדבריו גם עולה כי הרומאים אפשרו לקיים גזר דין זה הלכה למעשה. כך מובא בנאומו של טיטוס, מעט לפני חורבן בית שני (מלחמות ו, ב, ד): "וטיטוס כעס מאוד על הדבר הזה והרבה לדבר קשות אל אנשי יוחנן (מגוש חלב), בקראו אליהם לאמור: הוי נבלים טמאים, האם לא הקימו ידיכם את הסורג הזה מסביב לקודש? האם לא העמדתם בסורג את העמודים האלה אשר נחרט עליהם בכתב יווני ובכתבנו (לטינית), כי לא יהיו איש זר לעבור את המחיצה הזאת? והאם לא מילאנו אנו את ידיכם להמית את כל העובר על הדבר הזה, אף אם יהיה אזרח רומא?...".

כתובת בית התקיעה

כתובת "בית התקיעה" המקורית, המוצגת במוזאון ישראל.
בית התקיעה היה פינה בהר הבית, שבה נהגו לעמוד ולתקוע בחצוצרות כדי להכריז על כניסת שבת ומועדים. פינה זו הייתה ממוקמת במרומי פינת הכותל המערבי והכותל הדרומי, בנקודה גבוהה מאוד הצופה הן אל העיר והן אל השדות שמחוצה לה, כדי להבטיח שכולם ישמעו את התקיעות. הפינה המעוצבת באבן, שבה עמד התוקע, נעקרה ממקומה על ידי הרומאים במהלך חורבן בית המקדש, והושלכה מטה. היא נתגלתה במהלך חפירות ארכאולוגיות למרגלות הכותל המערבי.

מקור: ויקיפדיה, בית_התקיעה.

שחזור משוער של בית התקיעה. זוהי הפינה הדרום-מערבית, כך שהכותל המערבי נמצא בצידה התחתון של התמונה

"Beithatkiya" מאת תמר הירדני - יצאתי. מתפרסם לפי רישיון ייחוס דרך ויקיפדיה –

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Beithatkiya.jpg>

שער טיטוס

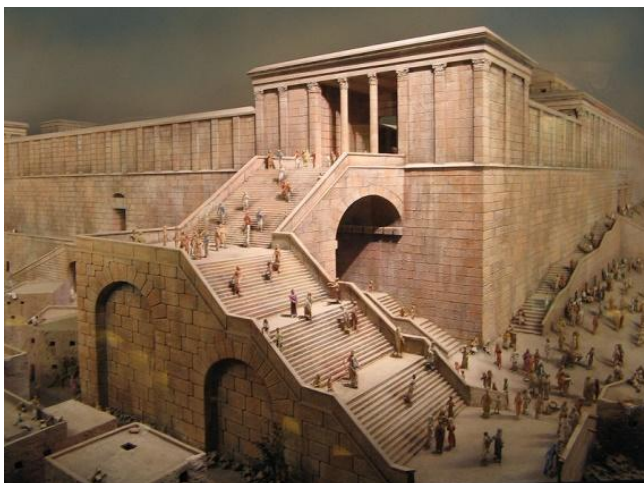
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rom,_Titusbogen,_Triumphzug_3.jpg
license (CC-BY-SA 3.0)

תבליט בשער טיטוס, אשר ברומא, המתאר תהלוכת ניצחון בה נראים שבויים מממלכת יהודה נושאים כלים מכלי בית המקדש. שער טיטוס הממוקם בפורום רומאנוס שברומא הוא שער ניצחון שהקדיש הקיסר דומיטיאנוס לאחיו טיטוס בשנת 82 לספירה, (לאחר מות טיטוס), כ - 12 שנים לאחר הניצחון על היהודים במרד הגדול, שהסתיים בשנת 70 לספירה.

נראים מנורת המקדש, מזבח הזהב (המזבח הפנימי), חצוצרות הכסף ומחתות לאיסוף האפר לאחר הקרבת הקורבנות. יש המבחינים גם בכלי נגינה שלא מוכר לנו - המגרפה. מנורת שבעת הקנים המופיעה על שער טיטוס היא הדגם המופיע גם בסמל מדינת ישראל, אם כי בכל המקורות היהודיים מנורת המקדש מתוארת כבעלת 3 רגליים באופן שונה מאופן תיאורה בשער טיטוס. ההשערה היא שמדובר בתיאור מאוחר של המנורה שנעשה כשינוי, כתוספת או כזיכרון אקספרסיבי לגבי מבנה המנורה.

בנוסף, כעדות לקיום בית המקדש השני וחורבנו, קיימים כמובן כתביו של ההיסטוריון יוסף בן מתתיהו, (או יוספוס פלאוויוס), 38 – 100 לספירה הנוכחית, אשר השתתף כמפקד במרד נגד הרומאים ותיאר בספרו "מלחמת היהודים", את המאורעות שראו עיניו.

קשת רובינסון

שחזור המחלף. המקור:

"Reconstruction model of Ancient Jerusalem in Museum of David Castle"

מאת ויקיפדיה, קשת רובינסון. מתפרסם לפי רישיון CC BY-SA 2.5 דרך ויקישיתוף.

מקור:

he.wikipedia.org/wiki/%D7%A7%D7%95%D7%91%D7%A5:Robinson_Arch2.JPG

קשת רובינסון היום. מאחר שמפלס הר הבית היה בערך בגובה מפלס הקשת, (ראו בתמונת השחזור), כנראה שמפלס הר הבית, מחוץ לעזרה, בימי בית שני, היה נמוך במספר מטרים מהמפלס היום.

קשת רובינסון היא כינויו של מחלף מדורג ששכן בכניסה להר הבית בירושלים, בימי בית המקדש השני. המחלף אפשר להולכים מחוץ להר הבית, במפלס הרחוב הנמוך, לעלות ולהיכנס למפלס הר הבית הגבוה. קשת רובינסון נחשבת לאחד המקלפים הראשונים בעולם. היא נקראת

על שם המגלה שלה במאה ה-19, הארכאולוג אדוארד רובינסון, שאיתר את שרידי הקשת הגדולה ששולבה במחלף. שיפוץ הר הבית מיוחס למלך הורדוס בשלהי המאה הראשונה לפנה"ס, ולכן מקובל לייחס לו גם את בניית המחלף. איכות הבנייה והטכנולוגיה המתקדמת לתקופתה מאששות הנחה זו, בהסתמך על מבנים נוספים של הורדוס ברחבי ארץ ישראל. נראה כי בניית המחלף נועדה להביא את עולי הרגל הרבים ישירות אל הסטיו המלכותי, שנבנה על ידי הורדוס בהר הבית לאורך הכותל הדרומי.

שרידי קשת רובינסון שוכנים בתחום הגן הארכאולוגי ירושלים, סמוך לפינה הדרומית-מערבית של הר הבית, מימין לשער המוגרבים. המחלף חרב כמעט לגמרי עם חורבן הבית בשנת 70 לספירה, בעקבות המרד הגדול. למרות זאת, ניתן לשער את גודלו ומראהו על פי שרידיו המצויים עדיין בתחומי הגן הארכאולוגי, וגם לאור השקע העמוק שברצפת האבן שמתחתיה, שנגרם מנפילת הקשת.

בסיסו של המחלף היה מבנה מרובע גדול ממדים, שהתנשא לגובה מספר קומות. מבנה זה שימש לצורכי עולי הרגל, והכיל מקוואות ציבוריים רבים. לא שרד כמעט דבר ממבנה זה, חוץ מקומת הקרקע שנחצבה כמעט כולה באבן. בקומה זו נתגלו מקוואות רבים, וכן צנרת מסועפת שהובילה מים (כנראה מהאמה העליונה) ישירות אל המקוואות. כן נתגלו שרידי ריצוף עשויים פסיפס, המעידים על היופי והעושר שאפיינו את המבנה.

מקור: ויקיפדיה, קשת רובינסון

איך ראוי שמדינה יהודית תתייחס להשתלטות בדואית על אדמות בנגב שבבעלות המדינה ולעבריינות וגניבות חקלאיות של בדואים בנגב ובגליל?

כידוע, קיימת בעיה חמורה של פשיעה ועבריינות הבאות מתוך האוכלוסייה הבדואית בנגב ובגליל. זה מתבטא בהשתלטות על אדמות השייכות למדינה, בנייה בלתי חוקית, גניבות – לרוב חקלאיות, הברחת סמים וסחר בסמים, איומי וכפיית "פרוטקשן" כלפי עסקים ומוסדות, מעשי רצח ואלימות, גם בתוך המשפחה ובין שבטים וכדו'.

תרבות עבריינית זו פוגעת מאוד באוכלוסייה היהודית שבסביבה בנגב ובמידה מסוימת, גם באוכלוסייה הבדואית עצמה. לא ניתן להשלים אתה ויש לנקוט צעדים לצמצמה באופן משמעותי. יתכן שחלק מהפעילות העבריינית נובעת משנאת יהודים ושנאת המדינה והזדהות עם הערבים ה"פלסטינים", וכן מתרבות המצדיקה אלימות, גניבה ושקר.

מעבר לפעולות המשטרה הרבות המופעלות כבר כיום, מוצע להקים מערך של גידור אלקטרוני, מצלמות, סיורי רובוטים, רחפנים וחיישנים, באזורים המועדים לפגיעה, על מנת לתעד פעילות עבריינית, כולל הברחת נשק וסמים ובניה בלתי חוקית, ולהזעיק כוחות משטרה למקום, בזמן אמת. יש להסתייע אף ביחידות מודיעין מיוחדות של הצבא והשב"כ על מנת לאתר מראש את הפושעים ולמנוע את פעולותיהם.

מעבר לצעדים כמו הפעלת תכניות חינוך והסברה היוצאות נגד תרבות הגניבה, השקר והעבריינות ועידוד לשמירה על החוק ואזרחות טובה, יש לנקוט צעדים חריפים נגד עבריינים שנתפסו, למשל:

החמרה משמעותית של עונשי מאסר וקנסות שניתן להטיל ע"פ חוק והטלתם בפועל. מוצע לגזור על העבריין המורשע, אולי כפוף לתיקון חקיקה בעניין, בנוסף לשנות מאסר, תשלום פיצוי לקרבן, שהוא כפול מערך הגניבה או הנזק שגרם ולאפשר את שחרורו מהמאסר רק לאחר תשלומו.

במקרים שמתברר שהפעילות העבריינית מבוצעת מתוך גישה אנטי – יהודית ופרו – פלסטינית, יש לדרוש חתימה על הצהרת נאמנות למדינה ולשמירה על חוקיה ובמקרה של סירוב, לשלול מעמד של אזרחות. לגבי פושעים כבדים וכאלה אשר הורשעו יותר מפעם אחת, יש לשלול אף מעמד של תושבות ולאפשר בחוק, גירוש לתחום שבשליטת הרשות הפלסטינית או למדינה שלישית.

לגבי בניה בלתי חוקית, יש לאכוף בנחישות את חוקי התכנון והבניה, להרוס מבנים בלתי חוקיים, ולהטיל קנסות. ניתן לפקח על הבניה באמצעות רחפנים וכדומה.

בכל משא ומתן על הסדרת ישובים בלתי חוקיים, יש להתנות את ההסדרה בהסכמה שהמדינה תפעיל את כל האמצעים הנ"ל לבלימת פשע, עבריינות, גניבות, אלימות, השתלטות על אדמות וכדומה ובחתימת התושבים על הצהרת חובת שמירה על חוקי המדינה.

נציין כי יש להשתמש באמצעים דומים גם כלפי מעשי הרצח הרבים בקרב האוכלוסייה הערבית, וכלפי פעולות ארגוני הפשע והעבריינות בחברה הערבית ובערים המעורבות.

מה צריך להיות היחס של מדינה יהודית למסתננים בלתי חוקיים ולפליטים מאפריקה?

נאמר בספר דברים, פרק כג, טז – יז, "לא-תסגיר עֶבֶד אֶל-אֲדֹנָיו אֲשֶׁר-יִנְצַל אֵלָיךָ מֵעַם אֲדֹנָיו. עִמָּךְ יֵשֶׁב בְּקִרְבְּךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בְּטוֹב לוֹ לֹא תוֹנֶנּוּ.

הפרשן האבן עזרא מסביר את הפסוקים כך, שבעת מלחמה, יתכן שיברח למחנה ישראל, עבד שאיננו יהודי וגם שהאדון איננו מישראל. אפילו במקרה זה אסור להחזירו לאדונו הגוי, אלא לתת לו להישאר בארץ, כאדם חופשי.

לפי הרמב"ם, הלכות עבדים, ח, יב, ע"פ מסכת גיטין, מה, א, העבד הנוכרי שברח לארץ ישראל דווקא, יכול להפוך לגר צדק, אחרי לימודי יהדות, ברית מילה וקרבן, ולאחר מכן, בתור יהודי, הוא אדם חופשי ויהיה אסור להונות אותו.

הרמב"ן מפרש שלא דווקא מדובר בעבד שהתגייר. גם אם יעזוב את עבודת האלילים ויעבוד את ה', בתור נוכרי, יש לאפשר לו להישאר בארץ כאדם חופשי.

מסתננים הבלתי חוקיים, שחייהם לא היו בסכנה בארץ מוצאם וכל מטרתם הייתה לשפר את רמת ואיכות חייהם, בוודאי אינם יכולים להיחשב כעבדים. לעומת זאת, פליט שחייו בארץ מולדתו היו בסכנה, דומה לעבד המוזכר בתורה ויש מקום לתת לו להישאר ולעבוד בארץ כאדם חופשי וכפי שכתוב "לא תוֹנֶנּוּ", כלומר שיש להתייחס אליו ביושר ובהגינות ואף לאפשר לו, לאחר בחינה ותקופת אכשרה, לקבל מעמד של תושב קבע, אם הוא מצהיר נאמנות למדינה היהודית ומתחייב לשמור על חוקיה.

על כן, נראה, כי יש להחזיר לארצות מוצאם או למדינה שלישית המוכנה לקבלם, מסתננים לא חוקיים שלא נשקפת סכנה לחייהם, יחד עם ילדיהם, אף אם נולדו בישראל, מפני שאינם בגדר פליטים. אך כל עוד לא ניתן להחזירם, יש לתת לכשירים ולמתאימים שבהם, אשרת עבודה זמנית, ולהעסיקם בעבודות הדרושות למשק, (כגון חקלאות, בנייה ותעשייה), **בכל הארץ ולא רק בדרום תל אביב**. אותו הדין לגבי פליטים שאינם מעוניינים לקבל מעמד של תושב קבע או שמסיבות שונות, אינם זכאים למעמד זה. מסתננים שפועלים נגד מדינת ישראל ואזרחיה ושאינם שומרים על חוקיה, יישפטו וייכלאו, עד להחזרתם לארץ המוצא.

3. יחסי המדינה היהודית כלפי המוסלמים והנוצרים, שאינם אזרחי ישראל

כידוע, היו ניסיונות רבים להגיע להסכם שלום בין ישראל לערביי יהודה, שומרון ועזה. למרות שקיים הסדר זמני בין ישראל לרשות הפלשתינית, זה עדיין רחוק מלהיות הסכם שלום ובינתיים טרור וסבל הם מנת חלקם של שני הצדדים. נראה שחלק מהכישלונות נעוץ באי הכרת הדת המוסלמית והמנטליות המוסלמית הנובעת ממנה. פרק זה בא כדי להכיר לפוליטיקאים ולאנשי ציבור בישראל ובעולם את שורשי הבעיה ומדוע לא ניתן להגיע להסכם שלום. גם במדינות ערביות שיש אתן הסכם שלום, כגון מצרים וירדן, רוב האוכלוסייה עוינת מאוד כלפי ישראל ויהודים ומדובר בשלום קר.

א. יחס המוסלמים ליהודים

כבר בימי מוחמד, (570 – 632 לספירה), הייתה עוינות רבה של המוסלמים כלפי השבטים היהודים בסעודיה, ויהודים רבים נהרגו בהתקפות של מוסלמים, כאשר הנשים והטף נאלצו להתאסלם. לאחר מות מוחמד, היהודים שנותרו בחיים גורשו מערב הסעודית. האסלאם התיימר להחליף את היהדות כדת המבטאת את רצון האל. העוינות של המוסלמים כלפי היהודים המסרבים לקבל על עצמם את הדת "הנכונה", נמשכת למעשה עד היום.

מוחמד, מייסד דת האסלאם, ניסה בראשית דרכו להתקרב אל היהודים, בעיקר בעת ההגירה, הגירתו - בריחתו ממכה לאל - מדינה בשנת 622 לספירה. לאחר שחוזה לעג ודחייה מצד יהודי המקום, הפכה בריתו הראשונית עם שלושת השבטים היהודים שגרו בעיר מדינה, לקרב לחיים ולמוות, בו הוא ניצח באופן מוחלט. הוא גירש בעקבות זאת שניים מהשבטים היהודים הללו ובשנת 626 הרג את כל הגברים של השבט השלישי, בני קורייזה, תוך שהוא מוכר את נשות השבט וילדיו, לעבדות. מאותו רגע ועד למותו ב - 632, היהודים הפכו עבור מוחמד לאויבי האסלאם. ב - 627 נטבחו יהודי הכפר ח'יבר, וב- 629 נרצחו כל הגברים היהודים בני נדיר ונשותיהם חולקו למנצחים וגם מכל שאר אזורי כיבושיו, היהודים גורשו. כשעלה לשלטון יורשו, החליף עומר בן אל-ח'טאב, הוא האמין כי מוחמד ביקש בצוואתו לגרש את כל היהודים מחצי האי ערב וכך פעל. בין השנים 635-636 גירש עומר בן אל-ח'טאב את כל היהודים (וכן הנוצרים) מחצי האי ערב, בטיעון כי "לא תישארנה שתי דתות בארץ ערב". מאז אותו גירוש, כמעט ואין עדויות על קיום יהודים בערב הסעודית והקהילה נעלמה כמעט כליל.

היות שמדובר בתקופה המכוננת של הדת המוסלמית, הרי לכל מילה ולכל אירוע, מיוחסת כיום משמעות גורלית. פרקי הקוראן, שניתנו בעיר מדינה, גדושים בהתקפות כנגד היהודים, לרבות ייחוס תכונות מסוימות ליהודים כקהילה, סממן אנטישמי מובהק. ידועה בהקשר זה אמרה המיוחסת למוחמד: "כל היהודים דומים בהכרח לאחיהם מחצי-האי ערב"; ובין התכונות שהקוראן מייחס ליהודי חצי האי ערב בפרקים אלה, בולטות למשל הבוגדנות והפלגנות, נוסח פרשת קורח (המסופרת אף בקוראן). הרי מכאן שתכונות אלה מאפיינות גם את כל היהודים האחרים, בכל מקום אחר בעולם. מנגד, הקוראן קובע במפורש כי היהדות היא בת ויכוח ראויה וגם חשובה, בהיותה דת מונותאיסטית, שקדמה לאסלאם ותרמה לו; הסתירה הזאת מיושבת על ידי הטענה, כי היו אלה הרבנים, אשר סילפו בדורות שלאחר מכן את תורת משה המקורית, ממש כמו שהכנסייה סילפה את תורת ישו.

המגוון הוא שדווקא המוסלמים, שהתבססו על התורה והנביאים היהודיים וסילפו ועיוותו אותם כדי שיתאימו למטרותיהם, טוענים שהיהודים הם שסילפו את הכתובים. אין מעשה מרמה ושקר גדול מזה. כידוע, סופרי סת"ם יהודיים מקפידים מאוד שלא יהיה כל שנוי, אפילו של אות אחת, בהעתקת התורה והכתובים מקלף לקלף, והשנוי הקטן ביותר פוסל את הספר לקריאה ומחייב תיקון. ההתייחסות המוסלמית היא דוגמא לאמרה של האמוראים רב ושמואל "כל הפוסל – במומו פוסל", (מסכת קידושין, ע, ב).

בנוסף, כידוע, דת האסלאם בנויה על היהדות ובלעדיה לא הייתה קיימת. מצוות האסלאם כגון האמונה באל אחד, ברית המילה, התפילה, הצום, עלייה לרגל למכה, שחיטת בהמות, איסור אכילת חזיר, ועוד, לא צמחו יש מאין, אלא נלקחו מהיהדות, לטענתם באמצעות המלאך

גבריאלי. שנאה תהומית של מוסלמים כלפי יהודים, המקיימים את הדת המקורית שהאסלאם אימצה חלקים נרחבים ממנה, היא מגוחכת.

האסלאם נוטר טינה ליהודים ופחות לנוצרים. רובם המכריע של כתבי הפולמוס האסלאמיים נגד היהדות הושפעו וניזונו ממקורות נוצריים קדם-אסלאמיים, שהתעצמו עם ההתאסלמות ההמונית של הנוצרים. גם טיעוני ההתפלמסויות של מוחמד עם היהודים נשענו במידה רבה על טיעונים ששימשו את הכנסייה נגד היהודים בתקופה המוקדמת, כמו רעיון השמירה על הכשרות כעונש על מרי היהודים, הרעיון כי היהודים שיבשו את כתבי הקודש, וכן הרעיון כי היהודים אינם העם הנבחר, נעשה בהם שימוש לפני כן ע"י הכנסייה הסורית ונראה כי מוחמד הושפע מהם.

החדית', (אוסף של הלכות וסיפורים אודות מוחמד ודרך חייו), שמהווה מרכיב עיקרי נוסף במחשבה האסלאמית, על פי רוב כולל אמרות קשות יותר כלפי יהודים ומתייחס אליהם בהקשרים שליליים. היהודים מוצגים באור שלילי בעיקר בהקשר של היחסים בין היהודים למוסלמים והנביא מוחמד, ופחות בכל הנוגע למנהגיהם ואמונותיהם. אחת הידיעות הקשות ביותר בחדית', שמצוטטת בין השאר באמנת חמאס, מייחסת לנביא מוחמד את הדברים הבאים: לא תגיע השעה (יום הדין) עד אשר יילחמו המוסלמים ביהודים ויהרגו אותם המוסלמים, ועד אשר יסתתר היהודי מאחורי האבנים והעצים, ואז יאמרו האבנים והעצים: "הו מוסלמי, הו עבד אללה, יש יהודי מתחבא (מאחורי), בוא והרגהו".

המוסלמים - העם הנבחר, (במקום היהודים)

ע"פ האסלאם, הבחירה האלוהית ניתנה לאברהם ומשם עברה לבנו ישמעאל, אחי יצחק, שממנו יצאו הערבים, שהתאחדו עם בואו של הנביא מוחמד. האסלאם אינו המשך היהדות אלא מחליפו "החזרת עטרה ליושנה", מטהרת ומשחזרת את המונותאיזם האמיתי של אברהם ומשה (ואף ישו) כפי שניתנו בצורתם המקורית, שנשחקו במרוצת השנים, במיוחד אצל הנוצרים, ועל ידי בני אדם אינטרסנטים. האסלאם אינו נזקק לתנ"ך אלא מעמיד את הקוראן בפני עצמו, כתחליף הנכון והאמיתי, שהתגלה בפני מוחמד בצורתו המקורית בנבואה. (יתכן שהניתוק של המוסלמים מהמקור התנכ"י תורם לחוסר שפה משותפת בין מוסלמים ליהודים ומחריף את היחסים שביניהם).

לפי האסלאם, כמו בנצרות, מאז חורבן הבית וגלות ישראל, עם ישראל נענש וסיים את תפקידו כעם הנבחר. בגלל הניתוק מהתנ"ך, הם התעלמו מאין - ספור נבואות נחמה בתורה ובנביאים, שלפיהם בני ישראל עתידים לחזור לארצם, לבנות שוב את בית המקדש ולשמש כעם הנבחר וכאור לגויים. על כן, אין ביכולתם להשלים עם חזרת עם ישראל לארצו ולהקמת מדינה יהודית. רצוי לנסות להכיר למוסלמים את התנ"ך, ע"י תרגומו לערבית, עם ביאורים.

לפני הקמת מדינת ישראל - חיבור המופתי לנאצים

מקור: ויקיפדיה, אנטישמיות_מוסלמית

המופתי הירושלמי, חאג' אמין אל-חוסייני, (ירושלים, 1895 – ביירות, 1974), מסמל את הקצנת האנטישמיות המוסלמית המודרנית. הוא היה זה שהעמיד במוקד את סכנת ההשתלטות היהודית על ירושלים, כסכנה כלל אסלאמית, וכמעין חידוש מסעי הצלב להקמת בית מקדש שלישי. עלייתו לגדולה נובעת וכרוכה עם מאורעות תר"פ, 1920, שהיו במידה רבה פרי הסתותיו והוא המשיך בכך לאחר מינויו למופתי, במאורעות תרפ"א - 1921, בטבח חברון (מאורעות תרפ"ט) - 1929, המרד הערבי הגדול (1936 - 1939), ועד להצטרפותו המלאה אל הנאצים בתקופת מלחמת העולם השנייה.

חוסייני הגיע אל גרמניה הנאצית לקראת סוף 1941 ושהה בה עד לסיום המלחמה. היטלר הבטיח לו אישית, כי עם כיבוש המזרח התיכון, "מטרתה היחידה של גרמניה תהיה, להשמיד את היסוד היהודי המתגורר במרחב הערבי בחסות הבריטים". חוסייני אף ליווה באופן אישי, ביחד עם אדולף אייכמן, סיור בקרה ומעקב אחר תהליך ההשמדה בתאי הגזים באושוויץ. הוא הצטרף ליחידת אס אס בבלקן, וסייע שם בגיוס חיילים לדיוויזיה מוסלמית מיוחדת בוואפן אס אס, מקרב המוסלמים של בוסניה והרצגובינה. הדיוויזיה קיבלה את השם דיוויזיה הררית מס' 13, חאנדיאר אס אס; בנוסף, הוא היה שותף לתכנון מבצע "אטלס" - מבצע שכוון להרעלת מעיינות ראש העין בארסן חמצני ומטרתו הייתה להשמיד את יהודי תל אביב. צנחנים גרמנים וערבים צנחו באוקטובר 1944 באזור יריחו, כשבכליהם רעל בכמות שהייתה יכולה לחסל כרבע מיליון נפש. למזלו של היישוב היהודי דאז, אנשי מחלקת החקירות הפליליות של משטרת המנדט (CID) לכדו חלק ממשתתפי המבצע, מבעוד מועד ובכך סיכלוהו.

בזיכרונותיו של חוסייני, שהתפרסמו ב"אחבאר אל יום" הקאהירי, לאחר המלחמה, הוא כתב כי "אחד התנאים שלנו לשיתוף פעולה צבאי בין הערבים לבין גרמניה, היה, מתן יד חופשית לחיסול היהודים בפלשתינה ובמדינות ערב אחרות. באיגרת ששלחתי לאדולף היטלר תבעתי הצהרה מפורשת מצד גרמניה ואיטליה, כי הן מכירות בזכותן של המדינות הערביות לפתור את בעיית המיעוטים היהודים בצורה ההולמת את השאיפות הגזעיות והלאומיות שלהן, ובהתאם לשיטות המדעיות בהן נקטו גרמניה ואיטליה כלפי היהודים שלהן" (דהיינו, תאי גזים). בהצהרה שנתן דיטר ויסליצני, עוזרו הקרוב של אדולף אייכמן, ביולי 1946, הוא התייחס למעורבותו של אל-חוסייני בתהליך השמדת היהודים: "לדעתי מילא המופתי, הנמצא מאז 1941 בברלין, את התפקיד המכריע בהחלטות הממשלה הגרמנית להשמיד את יהודי אירופה. בכל פגישותיו עם היטלר, ריבנטרופ והימלר, חזר והציע את השמדת היהודים. הוא ראה בכך פתרון נוח לבעיית א"י. בשידוריו ברדיו ברלין, הוא עלה אפילו עלינו בהתקפותיו האנטישמיות".

טבח ה"פרהוד" בעירק בעירק, שבו נרצחו מעל 200 יהודים ביוני 1941, התרחש כתוצאה מההסתה מצד המופתי של ירושלים, אשר שהה בעירק באותה עת. מול ההנהגה הפלסטינית - הנאצית התייצבו ערבים ומוסלמים שהתנגדו לאנטישמיות באופייה זה, הרצחני. רוב העיתונות המצרית, למשל, הביעה בשנים 1945 - 1947 את הזדעזעותה ממחנות המוות שהלכו והתגלו באירופה וחלקה ראתה בכך בעיקר הוכחה נוספת להידרדרותה של תרבות המערב. זרם חשוב בדעת הקהל הערבית, ובראשו אינטלקטואלים מצריים בולטים, כמו טהא חוסיין ותאופיק אל-חכים, הביע זעזוע מהיקף השואה וחמלה על קורבנותיה; עם זאת, עמדה זו של המצרים הייתה שונה כבר אז, במובהק, מזו של התנועה הלאומית הפלסטינית והעיתונות הפלסטינית. מיעוט מקרב הפלסטינים הכחיש את השואה בעוד רובם מזערו את היקפה ובעיקר הביעו את חששם מן השימוש הפוליטי המתוחכם שיעשו מן הסתם הציונים, באסונם של בני דתם, לקידום ההשתלטות על ארץ ישראל.

התקופה המודרנית

בתקופה המודרנית, החל משנות השישים של המאה ה-20, בימי הנאציזם, הספרות והתעמולות האנטישמית כדוגמת "הפרוטוקולים של זקני ציון", "היהודי הבינלאומי", כמו גם ספרים נגד היהדות והתלמוד התחזקו בעולם הערבי. עניין זה השפיע על דמותו של היהודי בספרות הערבית ובעקבות כך החלו להציג בספרות הערבית את דמות היהודי בדומה לספרות האירופאית - נוצרית אנטישמית. בעקבות אימוץ זה היהודים החלו להיות מוצגים כסטראוטיפים המייצגים את כל היהודים ללא יוצא מהכלל, גברים כנשים, כרעים מבטן ומלידה שלעיתים אף אינם משתנים בהתאסלמות, שכן היהדות היא קודם כל תכונות אופי ולא דת. תכונות היהודים הן: מופקרים מינית ובוגדניים כלפי בני זוגם, תאבי בצע, בעלי יצר קיצוני לשלוט ולהתעשר, בעלי יצר השתלטות, שייכים לדת מרושעת ואכזרית ומקיימים טקסי פולחן - דם, באמצעות קורבנות אדם. גם הרעיון כי נשים יהודיות נוטות להינשא לגברים לא - יהודיים בעלי עוצמה, על מנת להגן על העם היהודי, כמו הרעיון שצפיה נישאה למוחמד מסיבה זו, נספגה בתרבות הספרות הערבית.

מוסלמים קיצונים, ולא דווקא אירופים לבנים, הם מובילי גל האנטישמיות הנוכחי באירופה. דעת הקהל אינה מודעת לכך שהעולם האסלאמי ייבא את האנטישמיות מאירופה, "איסלם" אותה (בעיקר כתוצאה מהסכסוך הישראלי-פלסטיני), וייצא אותה מחדש לאירופה ולמערב באמצעות הפזורה המוסלמית ובאמצעות תומך בלתי צפוי - מתנגדי גלובליזציה אנטי - מערביים.

עד התמוטטות הסכמי אוסלו, ישראל לא התמודדה עם אנטישמיות ערבית כדי לא לחבל בסיכויי השלום בצירוף שילוב של משאלת לב, חוסר נכונות להתמודד נכוחה עם עובדות לא נעימות ושיקולים פוליטיים (שאינם במקומם).

כתב רוברט ויסטריך בכתבה בנושא אנטישמיות מוסלמית, אשר פורסמה כבר ב - 15.07.02, באתר <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-1999773,00.html>:

"במחקר שערכתי מצאתי שפע דוגמאות לקשר בין הקוראן ומיין קמפף בתקשורת הערבית, שהשפעתה על מיליוני בתים מוסלמיים ידועה. היהדות מוצגת תכופות כמרושעת, לא מוסרית, תאבת מזימות ובצע. ישראלים וציונים, הם הנאצים - גזענים פושעים, גוזלי אדמה העוסקים ב"טיהור אתני". למרבה הצער, חרף הסכם השלום עם ישראל, יש עדויות כי גם מצרים מספקת אנטישמיות "נאצית"; גם ירדן "המתונה" וערב הסעודית הפרו-מערבית כביכול מייצרות חומר אנטי-יהודי. בפקיסטן – מדינה לא ערבית וללא סכסוך טריטוריאלי עם ישראל - מתקיימת ופורחת הספרות האנטישמית. זה המצב גם ברשות הפלסטינית, ולא רק לאחרונה אלא גם בתקופת ביצוע הסכמי אוסלו. דבר זה מתבטא בספרי לימוד, אך גם בהמעטת חשיבות השואה או אפילו הכחשתה".

לסיכום, נוכל לומר שדת האסלאם ספוגה באנטישמיות ושנאת יהודים וקוראת לאלימות, רצח ולפגיעה ביהודים, כפי שמוכיחים הפיגועים הרבים המבוצעים כנגד יהודים (בין השאר). על כן, בכל משא ומתן עם הנהגה מוסלמית חשוב להביא בחשבון **שהם אינם מעוניינים בפתרון שיטיב עם היהודים** אלא רק בתועלות לעצמם, ע"ח היהודים. ראינו זאת בהסכמי השלום עם מצרים ועם ירדן, כאשר הצד הערבי לא נדרש לוותר על דבר, פרט להבטחה שלא לתקוף את מדינת ישראל, תמורת ויתורים מפליגים שקבלו מהצד הישראלי. שנאת ישראל נשארה נחלת רוב תושבי מצרים וירדן. אותו הדבר בניסיונות למשא ומתן עם הנהגה ה"פלשתינית", שבהם הצד הפלשתיני לא הסכים לויתור משמעותי כלשהו, אלא דרש רק לקבל מישראל עוד ועוד, וגם אחרי הסכמי אוסלו, הפר במהירות את ההסכם.

נקווה שהסכמי השלום שנחתמו בשנת 2020 עם מדינות האמירויות הערביות יוכיחו את עצמם. נוכל לקבוע כי כל עוד האלימות, הרצח של אזרחים חפים מפשע וההונאה, הם חלק בלתי נפרד מהאסלאם, לא ניתן לתת בהם אימון ולנהל אתם משא ומתן הוגן בעל ויתורים הדדיים וכיבוד הדדי, ונותר רק ללכת בדרך של פתרון חד – צדדי המיטיב ככל הניתן, עם ישראל. יחס זה יוכל להשתנות רק אם וכאשר המנהיגים הרוחניים של האסלאם, אולי בלית ברירה - כאשר יהיה ברור להם שידם על התחתונה, ישנו את יחסם העוין כלפי היהודים והיהדות, יכבדו אותם ויפסיקו כל הסתה ואלימות כלפי יהודים באשר הם יהודים. נציין כי הכנסייה הקתולית שינתה בשנים האחרונות את יחסה ליהודים והדבר הביא לשיפור היחסים בין יהודים לנוצרים. כמובן, שבנוגע למוסלמים אזרחי ישראל, אין לנהוג כלפיהם באפליה או בגזענות, יש לכבד את זכויותיהם השוות ע"פ חוק, ויחד עם זאת, כמובן לדרוש מהם לשמור על חוקי המדינה.

ב. היחס לנוצרים

כידוע, הנצרות צמחה מתוך היהדות ונושאי דגלה הראשונים היו יהודים לכל דבר ועניין. יחד עם זאת אמונות יסוד של הנצרות, כמו השילוש הקדוש והאמונה שישו הוא התגלמות האל, גרמו ליהדות להגדיר את הנצרות כעבודה זרה. בהמשך, עם התפתחות הנצרות והקמת הכנסיות, היחס הוותרני של הנצרות הקתולית ושל זרמים נוספים בנצרות כלפי צלמים בכנסיות, היה דבר נוסף שהיהדות לא יכלה לקבל.

מאז הנוצרים הראשונים אחרי צליבת ישו, הנצרות עוינת את היהדות ובמשך הדורות ניסו מיסיונרים להמיר את דתם של יהודים. הטענה העיקרית שחורבן הבית והגלות מוכיחים שהעם היהודי הוא כבר לא העם הנבחר ע"י אלוקים, (טענה שאומצה ע"י האסלאם), ושהנצרות באה להחליף את היהדות כדת הרצויה. יהודים הוגבלו במשך שנים רבות באירופה, ע"י חוקים מפלים. אף בוצעו עלילות דם ומעשי רצח רבים של יהודים ע"י נוצרים, כאשר השיא כמובן היה בשואה.

אלימות, רצח ורדיפה של יהודים, מצביעים על ריחוק גדול מאוד של הנצרות מהאמונה והמצוות אשר נובעות מהמקורות האלוניים של נביאי ישראל בתורה ובנ"ך.

בעשרות השנים האחרונות, הכנסייה הקתולית שינתה את יחסה העוין המסורתי ליהדות, הסירה את האשמת היהודים בצליבת ישו, גינתה את האנטישמיות, והכירה בזכות היהודים למדינה.

הרמב"ם בעקבות הרב סעדיה גאון, כתב:

"ודע, שזו האומה הנוצרית הטוענים טענת המשיח לכל שינויי כיתותיהם, כולם עובדי עבודה זרה." (רמב"ם, פירוש המשנה, עבודה זרה א, ג)

"הנוצריים עובדי עבודה זרה הן, ויום ראשון יום אידם הוא." (משנה תורה, הלכות עבודה זרה פרק ט, ד). המקור בתלמוד אשר עליו מתבסס הרמב"ם, בקובעו שהנוצרים עובדי ע"ז הם, הוא במסכת עבודה זרה, ז, ב: ר' ישמעאל אומר: שלשה (ימים) לפנין ושלשה לאחרין – אסור (לסחור או לשאת ולתת עם עובדי עבודה זרה). אמר רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל, נוצרי, לדברי רבי ישמעאל לעולם אסור – (כי כל יום בשבוע הוא 3 ימים לפני או אחרי יום ראשון).

מצד שני רבנו תם סבר כי בני נוח לא הוזהרו על עבודת האל בשיתוף, ולכן דת כזו איננה בגדר של עבודת אלילים. בהמשך למגמה זו, גם מנחם המאירי (1249–1315) מגדולי מפרשי התלמוד וחכמי פרובנס, מסווג את הנוצרים, וקל וחומר את המוסלמים, כ"אומות הגדורות בדרכי הדתות" שאינם נחשבים כלל לעובדי עבודה זרה, ולכן הדינים המתייחסים לעכו"ם כמו איסור שאילת שלום, יין נסך, מכירת בתים, מסחר איתם סמוך לימי חגם והשבת אבדה, אינם חלים עליהם ובלשונו:

"ומכל מקום אומות הגדורות בדרכי הדתות, ומאמינים במציאותו יתברך, לאחדותו ויכולתו, אף על פי שמשתבשים בקצת דברים לפי אמונתנו, אין להם מקום בדברים אלו [ההרחקה מהם]."

"הא כל שהוא מעממין הגדורים בדרכי הדת ועובדי האלוהות על איזה צד שיהיה, אף על פי שאמונתם רחוקה מאמונתנו, אינו בכלל זה. (המאירי, ספר בית הבחירה, למסכת עבודה זרה). היו שביקרו את המאירי על עמדותיו, אך הרב חיים דוד הלוי ז"ל, רבה של תל אביב לשעבר, צידד בעת החדשה בעמדתו של המאירי כנגד מבקריו, והוסיף שגם רבינו עובדיה מברטנורא סבר כמאירי.

אף שהראי"ה קוק, אשר התפלמס בכתביו עם הנצרות מבחינה תאולוגית, הלכה למעשה אף הוא סבר כמאירי, "העיקר הוא כדעת המאירי, שכל העמים שהם גדורים בנימוסים הגונים בין אדם לחברו, הם כבר נחשבים לגרים תושבים בכל חיובי האדם (כמקיימי שבע מצוות בני נח)". (הראי"ה קוק - אגרות הראי"ה א' עמ' צ"ט, אגרת פ"ט).

בעקבותיו הלך גם הרב יצחק הרצוג: "...הרי לנו שני עמודי התורה הללו: הראב"ד ומרן בעל השולחן ערוך ז"ל, מסכימים לדעה אחת, שנוכרי שאינו עובד עבודה זרה, אעפ"י שלא קיבל בפני בית דין של ישראל, אין למנוע ממנו הישיבה בארץ ישראל. חוץ מזה כבר הכריע קודמי ז"ל (הראי"ה קוק) שאומה שלמה שקיבלה עליה שבע מצוות, גם בזמן הזה, יש להם דין גרים-תושבים... והנה הנוצרים בעצמם מחזיקים את עצמם בתור מאמינים באחדות הבורא, אבל השכל שלנו אינו תופס איך הם ממזגים את האמונה באחדות הבורא עם אמונת השילוש, ואולם אין להכחיש שיש להם מושג של בורא עולם ומשגיח אלא שהמושג הזה אינו צרוף... ולפי זה יצאו מכלל עובדי עבודה זרה, וכל מה שנאמר על המוסלמים סובב גם עליהם..." ("זכויות המיעוטים לפי ההלכה", תחומין ב', תשמ"ב).

מכיוון שהאמונה בישו כאל ולא כנביא וחלוקת האל לשלושה חלקים, הן עיקר בעיה הקיימת בנצרות, יש הסוברים שהזרמים שכופרים בשילוש, או באמונה בישו כאל, אינם בגדר עובדי עבודה זרה, אף לשיטת הרמב"ם. ישנם המרחיקים לכת וטוענים כי אלו שרק מחזיקים בתפיסה תאולוגית שאין בצידה עבודה פולחנית של ממש, אף הם לא יכללו בגדר של עבודה זרה. (המקור: ויקיפדיה, <http://www.daat.ac.il/daat/mahshevt/natsrut/haim-2.htm> - דרור פיקסלר וגיל נדל, תחומין כ"ב תשס"ב 68-78).

ע"פ היהדות, אין לאפשר קיום עבודה זרה בארץ ישראל, תחת שלטון יהודי. מאחר שלפי רוב הפוסקים, הנוצרים היום אינם מוגדרים כעובדי עבודה זרה, לכאורה אין מניעה להתיר את ישיבתם בארץ.

בנוסף, אין מניעה להתיר קיום כנסיות במדינה יהודית, בתנאי שלא יוצבו פסלים בולטים של ישו או אישים אחרים, מחוצה להן, (ורצוי שגם לא בתוכן).

לסיכום, ראוי שבמפגשים בין - דתיים, נציגי ישראל יציגו את היהדות כ"דת" המקורית והאותנטית שממנה האסלאם והנצרות שאבו חלקים, ועיוותו חלקים אחרים. אין להתייחס לדתות האחרות בהכנעה, כשוות ערך ליהדות, אלא חשוב שערכי היהדות יהיו המובילים והמדריכים של נציגי ישראל במפגשים בין - דתיים.

4. הסדרי תפילה בכותל המערבי

כידוע, הכותל המערבי הוא המקום הקדוש ביותר כיום לתפילת יהודים, בהיותו המקום הקרוב ביותר למקום המקדש. על כן יש להיזהר מאוד שלא לפגוע בקדושת המקום ויש להקפיד בו על שמירת דיני התפילה היהודית, כפי שנפסקו ע"י חכמינו במהלך הדורות. כל אדם, גם לא יהודי, רשאי להתפלל במקום, תוך כיבוד הכללים שנקבעו, אך אין מקום להתיר ברחבת הכותל, תפילה משותפת של גברים ונשים. ניתן להתיר מנייני נשים המבקשות להניח תפילין ולהתעטף בציצית, דברים המותרים מעיקר הדין, בתנאי שהן נמצאות במקום שאינו נראה מעזרת הגברים ושזה נעשה בצורה כנה, לשם שמים, ולא כדי להפגין או לשמש כפרובוקציה. בעבר בתי משפט החליטו כי מותר ל"נשות הכותל" להתפלל עם טליתות ותפילין ולקרוא בתורה, באזור קשת רובינסון בלבד, במרחק מה מהעזרות של הכותל עצמן. בינואר 2016, החליטה הממשלה להקצות מתחם נפרד מעזרות הגברים והנשים, (מה שנקרא "עזרת ישראל", באזור קשת רובינסון), לתפילות הזרם הקונסרבטיבי והרפורמי, שבהם התפילה היא משותפת לגברים ונשים. נראה כי אם מתחם זה יוקף מחיצות מכל הכיוונים, כך שמה שנעשה בפנים אינו נראה מבחוץ, אין מניעה לאפשר זאת, (במסגרת "מתווה הכותל"), כפי שניתן להתיר פעילות בתי כנסת קונסרבטיביים ורפורמים בכל מקום אחר בארץ ובעולם.

5. תהליך הגיור וההכרה בגיור

לפי פרסום הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, נכון לדצמבר 2023, חיים כיום במדינת ישראל, כ- 500,000 אזרחים לא יהודים ולא ערבים או דרוזים, והמספר גדל בכ- 10,000 מידי שנה. רובם עולים ממדינות חבר העמים וצאצאיהם, שעלו במסגרת חוק השבות, שדורש רק זיקה מסוימת ליהודי, כגון סב יהודי. חלק מאזרחים אלה מבקש להתגייר, אך התהליך הקשה לעתים, מרתיע אותם. חלק אחר מתחיל את התהליך ומתייאש באמצע. המצב הקיים יוצר בעיה חמורה של ריבוי נישואי תערובת, כאשר יהודי או יהודייה מתחתן/ת עם מי שלא התגייר/ה, בנישואין שאינם מוכרים ע"י הרבנות, אך מוכרים לעתים ע"י המדינה, אם ה"נישואין" נערכו בחוץ לארץ. השאלה היא, האם ניתן להקל על התהליך, כדי להיענות לבקשותיהם של אזרחי ישראל נאמנים, להתגייר ולהקטין בכך את בעיית נישואי התערובת.

איך לא יהודי מתגייר?

בתלמוד הבבלי, במספר מקומות, מוזכר כי תנאי הסף של הגיור הם ברית מילה וטבילה (ובזמן בית המקדש, הקרבת קורבן). במסכת יבמות דף מז, כתוב: "תנו רבנן גר שבא להתגייר בזמן הזה (אחרי החורבן), אומרים לו: מה ראית שבאת להתגייר? אין אתה יודע שישראל בזמן הזה דוויים דחופים, סחופים ומטורפים וייסורים באין עליהם? אם אומר: יודע אני ואיני כדאי (מקובל עלי), מקבלים אותו מיד.

זה נאמר לגבי זמן התנאים. כיום שמצב היהודים בארץ אינו רע כל כך, לפי פוסקים רבים, אין צורך לשאול את המועמד שאלות אלו ובכך להרתיע אותו מהליך גיור.

כותב הרמב"ם, (במשנה תורה, ספר קדושה, הלכות איסורי ביאה, פרק י"ד), בהתאם לדברי הגמרא ביבמות, שתחילה יש לבדוק שמא הוא רוצה להתגייר שלא לשם שמים, לדוגמה - לשם נישואין. אם לא מצאו עילה זרה, מיד מקבלים אותו לתהליך הגיור. לאחר מכן יש להודיע לו בענייני אמונה, ייחוד ה' ואיסורי עבודת אלילים ועונשי המצוות, כהרתעה. מודיעים לו מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות, ואין מאריכים בדבר זה. עוד קובע הרמב"ם שלא להרבות ולא לדקדק עם הגר: "ואין מרבים עליו ואין מדקדקים עליו שמא יגרום לטרדו ולהטותו מדרך טובה לדרך רעה, שבתחילה אין מושכים את האדם אלא בדברי רצון רכים וכן הוא אומר "בחבלי אדם אמשכם" ואחר כך "בעבותות אהבה", (הושע יא, ד).

אם לא חזר בו (מרצונו להתגייר), מקבלים אותו מיד. "ואם קיבל - אין משהים אותו, אלא מלים אותו מיד". גם לדעת הרמב"ם, חובה על הגר לקבל על עצמו את כל המצוות, כתנאי לגיור, וכפי שכתב: "כל הגויים כולם, כשיתגיירו, ויקבלו עליהם כל המצוות שבתורה... - הרי הם כישראל לכל דבר", אך לשם כך אין צורך ללמדו מראש את כל המצוות, אלא רק את העיקריות שבהן, כדבריו המובאים לעיל, ומכל מקום, על דעת כך הוא מתגייר, שיקיים את כל המצוות לכשיגיע אותו.

כתוב בשולחן ערוך, יורה דעה, הלכות גרים, סימן רסח, דינים מקלים למדי בנושא הגיור: סעיף ג - כל ענייני הגר, בין להודיעו המצוות לקבלם, בין המילה בין הטבילה, צריך שיהיו בפני שלושה הכשרים לדון, וביום. אבל דווקא לכתחילה, ובדיעבד אם לא מל או טבל אלא בפני שניים (או קרובים) ובליה, אפילו לא טבל לשם גרות, אלא איש שטבל לקרי ואשה שטבלה לנידתה, נהיה גר ומותר להתחתן עם ישראלית (יהודייה), חוץ מקבלת המצוות שמעכבת אם אינה ביום ובשלושה.

וסעיף יב, בדומה לרמב"ם: כשיבוא הגר להתגייר, בודקים אחריו שמא בגלל ממון שייטול או בשביל שררה שיזכה לה או מפני הפחד, בא להיכנס לדת. ואם איש הוא, בודקים אחריו שמא עיניו נתן באשה יהודית. ואם אישה היא, בודקים אחריה שמא עיניה נתנה בבחורי ישראל, ואם לא נמצאת להם עילה מודיעים להם כובד עול התורה וטורח שיש בעשייתה על עמי הארצות, כדי שיפרשו. אם קיבלו ולא פירשו, וראו אותם שחזרו מאהבה, מקבלים אותם. ואם לא בדקו אחריו, או שלא הודיעוהו שכר המצוות ועונשן, ומל וטבל בפני ג' הדיוטות, (בדיעבד) הרי זה גר אפילו נודע שבשביל דבר אחר הוא מתגייר, הואיל ומל וטבל יצא מכלל עובדי כוכבים, וחוששים לו עד שתתברר צדקתו; ואפילו חזר ועבד עבודת כוכבים, הרי הוא כישראל מומר שקידושו קידושו, (לעניין נישואין).

מקור: ויקיפדיה, גיור

הגיוור כיום

בצד המהותי, חייב כיום המתגייר בלימוד של עיקרי האמונה היהודית ומצוותיה, שיכול להימשך בין חצי שנה לשנה, ובהסכמה לקיימם הלכה למעשה לאחר מכן. מקובל לתת לגר שם עברי, שמסמל את קבלתו והיטמעותו בעם ישראל. גרים רבים מקבלים כשם המשפחה את השם "בן אברהם", בשל התפיסה שאברהם היה הגר הראשון, וכל המתגיירים הם צאצאיו הרוחניים. נקודות מחלוקת עיקריות בין המקלים למחמירים בגירות הם בעיקר בנושאים של עילת הגירות, והאם המתגייר צריך לקבל על עצמו עול מצוות כתנאי מקדים לגירות. גם אורך תקופת הגיוור והיקף החומר של היהדות שיש ללמוד, הם נושאים שניתן להקל בהם. יש רבנים כמו הרב שאר ישוב כהן זצ"ל, רבה של חיפה, הטוענים שיש הבדל בין גיוור בחו"ל, שם צריך לנקוט בגישה המחמירה והמרחיקה, בשל החשש להתבוללות, לבין גיוור בארץ ישראל, שבה יש לנקוט בגישה המקלה.

הרב שלמה גורן זצ"ל רצה לחדש תפיסה, שאפשר לקבל גר על רקע לאומי, ולא רק על רקע דתי, כנאמר במגילת רות "עמך עמי ואלוהיך אלהי" (רות א, טז). גם הרב שאול ישראלי סבר שהדגש צריך להיות על רצונו של הגר להיות חלק מכלל ישראל: "כל תוכן הגירות היא הסתפחות לעם ישראל". גישה מקלה ביחס לגיוור הציג גם הרב הראשי הספרדי הראשון, הרב בן ציון עוזיאל ובמיוחד לגבי ילדים ממשפחות מעורבות, סבר שיש להקל במיוחד.

נכון להיום עמדת הרבנות הראשית ונשיא בית הדין הגדול, שהוא המוסמך היחיד ע"פ החוק, לאשר גיוור, היא שאין לקבל לגיוור, מועמדים אשר קיימת לגביהם הסתברות גבוהה, שלא יקיימו לאחר מכן את מצוות היהדות. ניתן להשוות עמדה זאת למקרה שאדם מבקש לקבל אזרחות של מדינה שאלהיה הוא היגר כמה שנים לפני כן. אם הוא מודיע לרשויות האזרח שאינו מתכוון לשמור על חוקי המדינה, אלא לעבור עליהם, או שקיימים אצל הרשויות ספקות לגבי שמירת החוק על ידו, סביר להניח שלא יזכה לקבלת אזרחות. לעומת זאת, מי שכבר אזרח של אותה המדינה, בגלל שנולד וגדל בה, אינו מאבד את אזרחותו, אפילו אם הוא עברייני מורשע. באותה מדה, מי שמבקש להתגייר חייב להתכוון לשמור על חוקי היהדות, אך לאחר שכבר התגייר, אינו מאבד את יהדותו גם אם אינו מקיים את מצוות היהדות, אלא הוא דומה באנלוגיה הנ"ל, לאזרח עברייני. כפי שנאמר, (סנהדרין מד, א), "(ישראל), אף על פי שחטא, ישראל הוא". מצד שני, מאחר שנושא אופן הגיוור אינו מפורש בתורה, והמקור לכך הוא ברייתא בתלמוד, במקרה של מחלוקת בין גישות רבנים, יש אולי מקום להקל.

המצב החוקי היום בתחום הגיור (מתוך הצעה לחוק גיור ממלכתי ידידיה צ' שטרן, שאול פרבר, אלעד קפלן – יוני 2014).

1. הסמכות לגייר. פקודת העדה הדתית (המרה), משנת 1927 קובעת כי מי שהמיר את דתו ורוצה שתינתן לכך נפקות חוקית, נדרש לקבל מראש העדה הדתית שאליה נספח (הדת המקבלת), או משלוחו, תעודת אישור. את התעודה עליו להציג לפני הממונה המחוזי על פי הפקודה, וזה ירשום את דתו החדשה למבקש.

כאמור לעיל, הרב הראשי לישראל אשר התמנה כנשיא בית הדין הגדול, מוגדר ראש העדה הדתית (היהודית), ולכן הוא המוסמך הבלעדי על פי החוק לתת תעודה שמעניקה משמעות משפטית למעשה הגיור.

תיקון חוק השבות משנת 1970 קובע שיהודי הוא "מי שנולד לאם יהודיה או שנתגייר, והוא אינו בן דת אחרת". מאז, בחרה הכנסת שלא להוסיף למונח "שנתגייר" את המילים "לפי ההלכה" או "לפי הרבנות הראשית", דבר שמאפשר להכיר גם בגיורים לא אורתודוקסיים, לעניין קבלת אזרחות.

בשנת 1998 קבעה הממשלה כי יוקם מערך גיור ממלכתי שבו ישבו מותבים ייחודיים שיעסקו בגיור. עם סיום תהליך הגיור מנפיק בית הדין תעודת "מעשה בית דין", והרב הראשי לישראל מנפיק את תעודת ההמרה.

נוסף על מערך הגיור הממלכתי יש בישראל בתי דין פרטיים, המכנים מועמדים, אזרחי ישראל, למבחני גיור, אך מעשה הגיור שלהם אינו מוכר היום על ידי הרב הראשי לצורך קבלת תעודת המרה ואת הגיור עצמו, עליהם לעבור בבית דין של הרבנות הראשית.

הרב הראשי מכיר בתעודות גיור שניתנות ע"י בתי דין מסוימים בחוץ לארץ, בעיקר לאלה שאינם אזרחי ישראל. כפי שהראינו, הגיור חייב להיות אמיתי, עם הכוונה לנהל אורח חיים יהודי. על כן, גיור ע"י גופים לא אורתודוקסים, שאינם מקפידים בהכרח על שמירת שבת וחגים, טהרת המשפחה, ועוד מצוות מהותיות ביהדות, אינו יכול לקבל את האישור של נשיא בית הדין הגדול בישראל.

לגבי טענות שהושמעו ע"י מתגיירים בישראל, שהתהליך קשה ודורש מהם לשמור מצוות ולנהל חיים כפולים של "דתיים" כלפי חוץ, כאשר הם בעצם "חילונים" בגישתם, עדיף שמי שאינו שלם עם גיורו, ולא מעוניין לנהל אורח חיים יהודי, שלא יכנס לזה. אפשר להיות אזרח ישראלי טוב גם מבלי להיות יהודי. חלק מהבלבול בעניין זה, הוא שרוב העם היהודי אינו שומר את רוב המצוות, והמתגיירים חושבים שאפשר להתגייר ולהיות יהודי "חילוני" גם כן. מחשבה זו אינה נכונה, וחשוב להבהיר זאת להם מראש.

לסיכום, תהליך הגיור כולל מספר שלבים:

- לימודי יהדות בקורס הכנה לגיור וליווי על ידי משפחה מלווה
- דיון בבית המשפט בבקשה לגיור לאחר כחודשיים
- מפגש עם רכז מחוז לאחר שמונה חודשים
- דיון מסכם בבית הדין
- ברית מילה וטבילה
- הנפקת תעודת גיור ותעודת המרה

ככלל, משרד הפנים אינו מאפשר למי שאינו אזרח ישראלי להתגייר בארץ, אך קיימת ועדת חריגים שבאמצעותם תיירים ותושבי קבע יכולים לעבור את תהליך הגיור בארץ. בנוסף, לאחרונה (יוני, 2017), אישרה ועדת השרים לחקיקה הצעה "חוק הגיור", הקובע שמי שאינו יהודי ואינו זכאי לקבלת אזרחות ע"פ חוק השבות, מפני שאינו צאצא של יהודים, והוא מעוניין להתגייר ולקבל אזרחות ישראלית, יוכל לעבור את תהליך הגיור רק בדרך שאושרה ע"י מינהל הגיור, תחת נשיא בית הדין הגדול, שבכל מקרה רק הוא מוסמך להנפיק תעודת גיור והמרת דת. הסיבה לכך, היא שאם יתאפשר גיור ע"י בתי דין פרטיים שאינם דורשים מהמועמד כוונה כנה לשמור על אורח חיים יהודי לאחר הגיור, למעשה הגיור עלול להיות פיקטיבי, ורק על מנת לקבל אזרחות ישראלית.

יודגש שההצעה אינה נוגעת לאזרחי ישראל שעלו ארצה במסגרת חוק השבות (למשל, ממדינות חבר העמים) ואינו מתייחס לגיורים הנעשים ע"י בתי דין מוסמכים בחו"ל.

בשנת 2018 הגיש שר המשפטים לשעבר, משה ניסים, המלצות הוועדה לענייני גיור. עיקר ההמלצות - להקים רשות גיור ממלכתית חדשה, כאשר ראש הממשלה ימנה את יו"ר הרשות, בהסכמת אב בית הדין הגדול, (אחד מהרבנים הראשיים). הגיור יהיה ע"פ דין תורה בלבד, אבל בגישה הלכתית מקלה. הוועדה שתמנה את הדיינים המוסמכים לגייר תהיה בראשות ראש הממשלה או נציגו. לאור התנגדות הרבנות הראשית להמלצה להוציא מידיה את סמכות הגיור, נראה כי ההמלצות לא יאושרו ולא ימומשו.

עם זאת, במצב הקיים, יש לכל הפחות, לדרוש הנמקה מפורטת לכל מקרה של סירוב לאשר גירות ולאפשר למסורב זכות ערעור על ההחלטה.

בשנת 2021 קבע בג"ץ בקשר לעתירה שהוגשה כבר בשנת 2006, כי יש להכיר במי שעבר גיור רפורמי וקונסרבטיבי במדינת ישראל, (ולא רק בחו"ל), כיהודים על פי חוק השבות ולצורך קבלת אזרחות ישראלית. מאחר שלא נקבע בחוק השבות שהגיור צריך להתבצע ע"פ ההלכה היהודית. כמובן שאין לכך נגיעה למעמד ההלכתי של הגיור ומבחינת הרבנות הראשית, גיורים אלה אינם תקפים. חשוב שאופן הגיור יירשם במרשם האוכלוסין של המדינה ויועבר גם אל

רישומי הרבנות הראשית. נציין כי מאז שנת 2016 המדינה מכירה גם בגיורים אורתודוקסים בבתי דין פרטיים בארץ ומחוץ לה, לעניין קבלת אזרחות ע"פ חוק השבות. בשנת 2021 פורסמו עיקרי "רפורמת הגיור" של השר לשירותי דת דאז, מתן כהנא, אשר לפיה מערך הגיור הקיים הממלכתי הקיים יקבל לראשונה הכרה בחוק; רבני ערים יוכלו להקים הרכבי בית דין לגיור במסגרת מערך הגיור הממלכתי; תוקם ועדת רבנים שתנסח את סדרי הדין להרכבים המקומיים; לרב הראשי ולמועצת הרבנות הראשית סמכות לבטל מינוי של דיין גיור באופן מבוקר. הגיור ימשיך להיות על פי ההלכה, ויכלול קבלת עול מצוות. לאור התנגדות הרבנים הראשיים ורבנים בכירים רבים לרפורמה, נראה כי עדיפה ההצעה לפיה נשיא בית הדין הגדול, (הרב הראשי), ימצא דרך להקל במעט על מועמדים כנים המעוניינים להתגייר, גם אם ידיעתם את ההלכה היהודית אינה שלמה. כמו כן, רצוי שיסמך בתי דין פרטיים מומחים ושל רבנויות עירוניות (במקום זכות וטו בדיעבד), לבחון מועמדים ולאשר את זכאות המועמד לקבל ממנו תעודת גיור. כך הסמכות להסמכת הרכבי בתי דין ולקביעת סדרי עבודתם של בתי הדין והוצאת תעודת גיור, תישאר בידי הרבנים הראשיים. ראינו, אם כן, שע"פ ההלכה, תהליך הגיור הנדרש, אינו כה מסובך וקשה, מבחינת ידיעת ההלכה והמצוות לפרטי פרטים, אך נדרשת בעיקר כוונה כנה לחיות כיהודי, לאחר הגיור.

גיור קטנים

על פי ההלכה ניתן לגייר גם ילדים קטנים, על ידי מילה וטבילה. אלא שיש בזה לכאורה בעיה. הרי ברור שאין לקטן דעה בוגרת כדי להחליט האם להיות יהודי ולשמור תורה ומצוות, ואפילו אם יצהיר בפני בית הדין שרצונו להתגייר, מאחר שהוא קטן אין להצהרתו תוקף. ואם כן על סמך מה ניתן לגיירו? התשובה לכך, מאחר שאנו יודעים שזכות היא להיות יהודי, בית-הדין יכול לגיירו (שו"ע יו"ד רסח, ז). כלומר, בנים מתחת לגיל שלוש עשרה, ובנות מתחת לגיל שנים עשרה, שמבחינה הלכתית אין להם דעת, גיורם נעשה על דעת בית-הדין, הקובע שמבחינה עקרונית טוב להיות יהודי, ולכן מזכים את הקטן ומחליטים למענו, ומגיירים אותו. כמובן, שאין בית-הדין הולך לחפש ילדים גויים כדי לזכותם בגיור, אלא להיפך, רק אם יש מצד הגר רצון חזק להתגייר, מגיירים אותו. וכן גם לגבי קטן, רק אם ישנו גילוי של רצון מצדו או מצד משפחתו שיתגייר, רק אז בית-הדין מגיירו. הבעת הרצון יכולה להיות מצד הוריו של הקטן שבאים להתגייר, וחפצים שגם בנם יתגייר עימם. ולא רק הורים יכולים לרצות לגייר את ילדם, אלא גם זוג שאימץ ילד גוי יכול לבוא לבית-הדין, ולגייר את ילדם המאומץ, שהואיל והם האפוטרופוסים שלו ודאי שהילד מעוניין לעשות כרצונם. ואף הקטן עצמו יכול לפנות לבית-הדין ולהביע את רצונו להתגייר, ובית-הדין אם ירצה, יוכל לזכות אותו ולהחליט לגיירו. אולם

זה מקרה נדיר שילד קטן יגלה רצון עז להיות יהודי, ובית הדין ישתכנע מכך לגיורו לפני גיל בר-מצווה.

אולם חשוב לציין: גיורו של הקטן, כל זמן שלא הגיע לגיל בגרות, עדיין אינו מוחלט. שאם הקטן, כשיהיה בן שלוש עשרה, ימחה ויאמר: "אינני רוצה להיות יהודי", תפקע ממנו הגירות. אבל אם בהיותו בן שלוש עשרה יקיים מצווה אחת כיהודי, למשל יניח תפילין, הרי הוא כבר יהודי לכל דבר, ושוב לא יוכל לחזור בו לעולם (שו"ע יו"ד רסח, ז).

אישה שהתגיירה בהיותה בהריון, הילד שתלד הרי הוא יהודי לכל דבר, ואין צורך להטבילו לשם גירות, וגם אחר שיגיע לגיל בר מצווה לא יוכל לבחור להיות גוי, מפני שכבר מלידתו הוא יהודי.

הדעות חלוקות האם בית הדין יכול לגייר קטנים הגדלים בסביבה שאינה שומרת מצוות והאם ראוי לנהוג כך. יש שסברו שגיור קטן במקרה כזה אינה זכות לו, אלא נזק מכיוון שגורמים לקטן לעבור עבירות. לעומת זאת, יש הסוברים שהגירות היא בגדר "זכות" גם במקרה של קטן הגדל בבית שאינו שומר תורה ומצוות.

במדינת ישראל, בשונה מגיור של מבוגרים, גיור קטנים אינו דורש מהקטן לימוד או הכנה כלשהי. המדינה דורשת אישור של שני ההורים לתהליך הגיור. הרבנות דורשת את התנאים הבאים ממשפחה המבקשת לגייר קטין: "לא לנסוע בשבת; לשמור על דיני הכשרות; להיות שייכים לבית כנסת; לשלוח את הילד לבית ספר דתי". בעקבות זאת נקבע שילד לא יהודי הנמסר לאימוץ אצל משפחה יהודית יימסר לאימוץ רק למשפחה דתית. למרות זאת, על פי ההערכה, בישראל אלפי ילדים שנולדו כלא יהודים שאומצו על ידי הורים יהודיים ולא עברו גיור אורתודוקסי.

מקור: ויקיפדיה, גיור.

ביטול גרות

האם יכול בית דין לבטל את גרותו של מי שנמצא, בדיעבד, שהתגייר לשם טובת הנאה או שאיננו מקיים מצוות? על פי פסק הרמב"ם אין כל אפשרות לבטל את גרותו של גר שהתגייר - "אפילו חזר ועבד עבודה זרה - הרי הוא כישראל משומד, שקידושיו קידושין, ומצוה להחזיר אבדתו, מאחר שטבל נעשה כישראל", וכך פסקו רבי יוסף קארו בשולחן ערוך והרמ"א. הרמב"ם מביא ראיה מהתנ"ך שנשותיהן של שמשון ושלמה, לא בוטל גיורן אף על פי "שנגלה סודן", דהיינו שנודע שעבדו לאלילים. הרב יואל בן נון טען שאם עבירה הייתה מבטלת את הגיור, הרי שחטא העגל במדבר היה צריך להביא לידי ביטולו של מתן תורה.

דוגמה המעוררת פולמוס נרחב במדינת ישראל היא של מקרים בהם נטען שגר לא קיים מצוות אפילו בסמוך לאחר גיורו, ומכאן יש שהסיקו שכלל לא התכוון לקבל עליו מצוות בשעת הגיור, שכן, על מנת להתגייר נדרשת התחייבות כנה לשמור מצוות.

6. נישואין וגירושין במדינה יהודית

איסור גלוי עריות

כידוע, כמו בכל העולם המערבי המתירני והליברלי מבחינה מינית, כולל תופעות כגון בגידות בבני הזוג, עידוד קיום יחסי מין מגיל צעיר ונגישות קלה לפורנוגרפיה, התא המשפחתי נחלש מאוד. אחוז הגירושין עולה, מה שמביא ליותר משפחות הרוסות ולהשפעה שלילית ביותר על הילדים. כל זאת בניגוד גמור לערכי הקידושין וחיי הנישואין היהודיים, המהווים מקור חיובי וחזק לשמירה על שלמות המשפחה. חלק ממצב עגום זה, מגובה בחוקים.

לדוגמה, בישראל לא קיים איסור פלילי על גילוי עריות בקרב בני 21 ומעלה! ע"פ סעיף 351 (ב), לחוק העונשין, במקרה שמי מהמעורבים בגילוי עריות מדרגה קרובה (הורה-בן/בת, אחים/אחיות, סב/סבתא-נכד/נכדה) מתחת לגיל 21 או במקרה של ניצול יחסי תלות או מרות, הדבר מהווה עבירה. חוקים הדומים לחוק הישראלי קיימים במספר מדינות, אולם ברבות אחרות קיימים חוקים האוסרים במפורש על גילוי עריות מדרגה קרובה בכל גיל ובכל מצב. כך למשל, בגרמניה בשנת 2006, הורשעו אח ואחות בגילוי עריות בהסכמה, והאח נדון לשנתיים וחצי מאסר. בית המשפט האירופי לזכויות אדם בשטרסבורג שבצרפת דחה באפריל 2012 את עתירתו של האח, פטריק ס' מהעיר לייפציג, על הרשעתו בקיום יחסים אסורים עם אחותו הביולוגית, סוזאן ק'. האח ריצה את עונש מאסרו במלואו, כשלוש שנים, לאחר שהביאו לעולם ארבעה ילדים. העתירה התבססה על הזכות לכיבוד הפרטיות וחיי המשפחה, המובטחת באמנת זכויות האדם האירופית. בית המשפט קבע כי למרות שגרמניה פגעה בזכות זו, במקרה זה, אין לקבל את העתירה, משום שהפגיעה הייתה במטרה "להגן על המוסר והזכויות של האחרים". מקור: ויקיפדיה.

לפי זה, החוק הישראלי מתיר גלוי עריות, דבר שאסור ע"פ החוק באירופה.

ביוני 2014 דנה ועדת השרים לחקיקה בהצעת החוק שהגישו ח"כ עדי קול ביחד עם ח"כ יריב לוין שביקשה לשנות את הסעיף בחוק העונשין, ולקבוע כי לא תהיה כל מגבלת גיל על עבירת גילוי עריות, וכל מי שיקיים יחסי מין עם בני משפחתו תוך ניצול מרות או תלות, דינו יהיה מאסר. נכון לנובמבר 2019, ההצעה טרם אושרה ע"י הכנסת.

מה קובע החוק בישראל לגבי גבר ואישה הנשואה לאחר, המקיימים יחסים? מה עם ידועים בציבור?

ביהדות, יחסי מין בין גבר ואישה הנשואה לאחר, נחשבים גלוי עריות או ניאוף, אשר נאסר בעשרת הדיברות. לפי החוק הישראלי, אם זה נעשה בהסכמת שניהם, אין כל איסור. גם הפגיעה בבעל הנכבד אינה נחשבת כרלוונטית. יתרה מזאת, ע"פ מספר חוקים, ניתנות לידועים

בציבור, המקיימים משק בית משותף, אפילו אם הגבר והאישה נשואים לאחרים, זכויות כלכליות השוות לזוגות נשואים, כגון זכויות פנסיה, ביטוח זקנה, מזונות (אחרי פרידה), ירושה (אחרי מוות), לרבות חסכונות, קבלת דמי הסתגלות אחרי פרידה, והטבות מיסוי. בית המשפט העליון פסק בשנת 1962 בפסק הדין מדינת ישראל נגד סופיה פסלר, שגם אשת איש יכולה לקבל זכויות של ידועה בציבור.

על כן, אישה יהודייה הנשואה פורמלית, שהיא ידועה בציבור עם אחר, ראויה לעונש חמור ע"פ ההלכה, ואילו ע"פ חוקי המדינה היא זכאית להטבות!

יתרה מזאת, ע"פ בית המשפט העליון, אישה שבגדה בבעלה ובעקבות כך, התגרשה ממנו, זכאית למחצית הרכוש המשותף עם בעלה, כמו אישה גרושה רגילה. ביוני 2021 בית המשפט העליון אף הפך בהרכב מורחב את פסק דינו מ – 2018 שאישר את פסיקת בית הדין הרבני הגדול, ששלל את זכותה של אישה בבית המגורים של הזוג שרשומה על שם הבעל בלבד, וקבע כי "אי-נאמנות מינית אינה מהווה נסיבה שיש בכוחה לשלול בדיעבד זכויות שהתגבשו"! בכך, בית המשפט העליון למעשה חייב את בית הדין הרבני להקפיד על חלוקת רכוש לפי הכללים האזרחיים, ללא הכנסת שיקולים כמו בגידה. ברור שבמדינה יהודית, מצב משפטי זה הוא בלתי נסבל וטעון תיקון.

נציין כי מן הראוי שבמקרה של גירושין כתוצאה מבגידת הבעל, אין לזכות אותו במחצית הרכוש המשותף הרשום על שם שני בני הזוג, אלא בפחות ממנה.

האם ראוי שמדינה יהודית תכיר ב"ידועים בציבור"?

ידועים בציבור הם בני זוג המקיימים יחדיו מסגרת משפחתית ומשק בית משותף, אך אינם נשואים זה לזה. זכויות ידועים בציבור אינן מוסדרות בחוק אחד, אלא מופיעות בחוקים ספציפיים.

הגדרת בני זוג כידועים בציבור היא דרך של המדינה להחיל זכויות וחובות שהמדינה מעניקה לזוגות נשואים, על בני זוג אשר אינם מעוניינים או אינם יכולים להינשא על פי חוקי המדינה. סטטוס הידועים בציבור משמש בני זוג שאינם רשאים להינשא זה לזה, בהתאם לחוקי הנישואין, למשל כאשר בני הזוג הם בני אותו המין, או היות אחד מבני הזוג נשוי לאחר. כאמור לעיל, אישה נשואה העוזבת את בעלה מבלי להתגרש ממנו ועוברת לגור עם גבר אחר, נשוי או רווק, יכולה להיות מוכרת בבתי המשפט של המדינה כ"ידועה בציבור" של הגבר השני, עם זכויות כספיות רבות.

מבחינות מסוימות זוכים ידועים בציבור (בני מינים שונים ולעתים גם בני אותו המין) לזכויות דומות לאלה של בני זוג נשואים.

בתחילת 2011 פרסמה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה כי "96% מהזוגות בישראל הם זוגות נשואים והיתר (4%) הם זוגות החיים יחד ללא נישואין; אחוז הזוגות החיים יחד ללא נישואין

באיטליה 4%, בארצות הברית 11%, בהולנד - 18% ובדנמרק - 22%". הזכויות הניתנות לידועים בציבור בישראל, בדרך כלל רחבות ומקיפות יותר מאשר במדינות כגון ארה"ב, (שברוב המדינות בה אין הכרה כלל במעמד ידועים בציבור), אנגליה, ואוסטרליה. ברוב מדינות העולם, אין הכרה חוקית במעמד זה.

סטטוס הידועים בציבור משמש במדינת ישראל, בנוסף לסיבות הכלליות המביאות לבחירה בסטטוס זה, גם במקרים של בני זוג שאינם יכולים להינשא בישראל (משום שהחוק מאפשר רק נישואין במוסדות הדתיים), כמו בני זוג בני דתות שונות או חסרי דת, בני זוג מאותו המין, כהן וגרושה, ממזר וכדומה. בנוסף, זכויות פנסיוניות מסוימות הניתנות לאלמן או לאלמנה נשללות עם נישואיהם מחדש, ולכן יש המעדיפים שלא להינשא, כדי לשמור על זכויות אלה. כאמור, אין קביעה גורפת של שוויון בין ידועים בציבור ובין זוגות נשואים. זכויות אלה נקבעו באחדים מחוקי מדינת ישראל ובפסקי דין שונים, בסוגיות שונות שהועלו בפסקי דין אלה. לראשונה הופיעה הכרה בידועה בציבור כשווה לאישה נשואה בחוק הנכים (תגמולים ושיקום), תש"ט-1949, שבו נאמר "אישה, ובכלל זה אישה הגרה יחד עם הנכה והידועה בציבור כאשתו". דוגמאות נוספות מחוקי מדינת ישראל:

בחוק הביטוח הלאומי נאמר: "אשתו - לרבות הידועה בציבור כאשתו והיא גרה עמו", כלומר כל הזכויות (ושלילת הזכויות) שמקנה החוק לאשת איש מוקנות גם לידועה בציבור. בהתאם לכך, מאפשר המוסד לביטוח לאומי למלא שאלון לידועים בציבור, שמהווה בסיס להחלטה של המוסד לביטוח לאומי להכיר בזוג כידועים בציבור.

הסדרה פורמלית יותר של חיים משותפים כבני זוג, תוך הימנעות מנישואין, היא שיטת נישואי החוזה, נישואין הנכרתים בין בני זוג בדרך של הסכם זוגיות, המקנה להם זכויות הדדיות, מסדיר את ענייני הרכוש שביניהם, חובותיהם ההדדיות וכיוצא בזה עניינים בין בני זוג. ניתן להביא את נישואי החוזה לאישורו של בית משפט לענייני משפחה, המעניק להם תוקף של פסק דין.

בשנים שלאחר קום המדינה, הביטוח הלאומי שילם קצבאות גם לאשתו החוקית של גבר שנפרד ממנה וגם לידועה בציבור שלו. לעומת זאת, במקרים אחרים שללו בתי המשפט את הזכויות של האישה הנשואה לו והעניקו אותן רק לידועה בציבור.

מעמד הידועה בציבור חל על זוגות החיים ביחד גם ללא הצהרה מפורשת שלהם ואולי אף ללא ידיעתם, כך שמעשית חלים עליהם יחסים משפטיים שהם לאו דווקא בחרו, כולל דיני ירושה שונים.

העדפת ידועים בציבור בחוק הישראלי ביחס לזוגות נשואים

כאמור, זוגות הידועים בציבור, נהנים מרוב הזכויות להן זכאים זוגות נשואים. מעבר לכך, זוגות הידועים בציבור נהנים מזכויות שזוגות נשואים אינם זכאים להן, לדוגמה:

כספי תגמולים – אלמן או אלמנה המקבלים תגמולים מביטוח לאומי ונכנסים לקשר של ידועים בציבור, ממשיכים להיחשב אלמנים ומקבלים כרגיל את כספי התגמולים. אם מתחתנים שוב, הם מאבדים את הזכויות כאלמנים.

מס הכנסה – פקודת מס הכנסה בישראל היא מנדטורית ומדברת על קשרי נישואין בלבד. הפקודה אוסרת על נשוי לתת שכר לבן זוגו. איסור זה אינו קיים אצל זוג שהוא ידוע בציבור. בניגוד לנשואים, ידועים בציבור יכולים להגיש דו"חות מס הכנסה נפרדים גם אם הם שותפים עסקיים, ולזכות בדרגות ותשלום מס נמוכות יותר. מדובר בהטבה משמעותית למדי.

בשנת 2014 הכיר בית משפט לענייני משפחה במעמדה החוקי והמשפטי של תעודת הזוגיות של ארגון "משפחה חדשה".

לפי דברי הארגון, למרות שמדובר בתעודה שאיננה מונפקת מטעם המדינה, מוכרת התעודה על ידי מוסדות רשמיים בישראל, המסתפקים בה כמסמך המעיד על היות המציגים אותה ידועים בציבור. כך למשל בהליכי קבלת משכנתא מטעם משרד השיכון, יקבלו בני זוג תנאים של זוג נשוי עם הצגת תעודת זוגיות מטעם ארגון "משפחה חדשה". תעודת הזוגיות משמשת כלי עזר בידי המוסד לביטוח לאומי לזהות בני זוג כידועים בציבור על מנת להעניק להם מעמד כשל זוג נשוי. העיריות של מספר ערים - תל אביב-יפו, לוד ומבשרת ציון - פרסמו הודעה לעיתונות שלפיה הן מכירות בנושאי התעודה והם מקבלים זכויות בדומה לזוגות נשואים.

בשנת 2010 זכתה תעודת הזוגיות בפרס מוצר משפטי חדשני ופורץ דרך, במסגרת תחרות בינלאומית של המרכז הלאומי האמריקאי לחינוך ומידע משפטי, הנערכת בחסות אוניברסיטת וושינגטון ומרכז הילדברנט.

ל"ידועים בציבור" אין מעמד לפי היהדות, אלא הם מוגדרים כגבר ואישה החיים ביחד, באיסור. הכרת המדינה ב"ידועים בציבור", תוך מתן זכויות כלכליות רבות, לפעמים אפילו יותר מאשר לזוגות נשואים, היא בלתי נסבלת במדינה המגדירה את עצמה "יהודית", וחובה לתקן את החוקים הרלוונטיים, תוך ביטול או לפחות הפחתה של הזכויות, במיוחד כשמדובר בזוגות שיש בהם משום גלוי עריות.

האם ראוי שמדינה יהודית תאפשר עריכת נישואין אזרחיים או "ברית זוגיות" בתחום המדינה?

נישואין אזרחיים הם נישואין שהמעמד הפורמלי ניתן להם על ידי נציג רשות אזרחית ולא על ידי נציג מוסד דתי. כאמור, מאז שנת 2007, המדינה מכירה כבר למעשה ב"נישואי חוזה", המאושר ע"י בית המשפט לענייני משפחה, דבר המקנה זכויות שוות לאלו של זוגות שנישאו דרך הרבנות.

מדינות מסוימות, כמדינת ישראל, מתנות רישום של זוג כנשוי, בכך שהנישואין ייערכו בטקס דתי מוכר, או שהזוג יהיה מוכר כנשוי במדינה אחרת. החוק הישראלי הוא המשך של חוקי הנישואין של האימפריה העות'מאנית ושל המנדט הבריטי. חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין

וגירושין), תשי"ג-1953 קבע בסעיף 1 כי "ענייני נישואין וגירושין של יהודים בישראל אזרחי המדינה או תושביה יהיו בשיפוטם הייחודי של בתי דין רבניים" ובסעיף 2, כי "נישואין וגירושין של יהודים ייערכו בישראל על פי דין תורה".

משמעותה של חקיקה זו היא כי מאז שנת 1953 ואילך, בתי הדין הרבניים הפכו לסמכות הבלעדית הרשאית לערוך את הנישואין והגירושין בקרב האוכלוסייה היהודית במדינת ישראל. יוצאי הדופן היחידים לחקיקה היו טקסי הנישואין האזרחיים שנערכים בחו"ל, הזוכים להכרה בישראל, כולל אפילו נישואין חד - מיניים. חקיקה זו נחשבת לבסיס הסטטוס קוו בין הציבור ה"דתי" לציבור ה"חילוני" במדינת ישראל.

הכרת המדינה בנישואין שנערכו בחוץ לארץ, כולל נישואי פסולי חיתון ונישואי תערובת בין יהודי/ה לבן/בת דת אחרת, ונישואין חד - מיניים, ראויה לעיון מחדש. זה נכון במיוחד כאשר אחד או שני בני הזוג הם אזרחי ישראל אשר נסעו לחו"ל, לדוגמה לקפריסין, רק על מנת להתחתן בנישואין שאינם מוכרים ע"י החוק הישראלי, אילו נערכו בישראל. מוצע שההכרה בנישואין שנערכו בחו"ל, האסורים ע"פ החוק אם יערכו בישראל, או "נישואי חוזה", הנערכים אף בישראל, לא יוכרו באופן מלא ושווה לנישואין המותרים ע"פ חוק, אלא באופן חלקי בלבד - מבחינת סיוע ברכישת דירה, הגדלת קצבאות ביטוח לאומי, פיצויים ותגמולים של אלמנים ואלמנות וכדומה.

חוק ברית הזוגיות לחסרי דת – אבל לא רק.

בישראל, ברית זוגיות מוגדרת כ"הסכם בין בני זוג לחיות יחד ולקיים חיי משפחה ומשק בית משותף". הסכם זה יוצר מעמד אישי, שמטרתו להסדיר חלק מבעיות רישום הזוגות בישראל שמתעוררות עקב דיני המשפחה בישראל, המאפשרים נישואין רק לפי דיני העדות הדתיות המוכרות - ההלכה היהודית, השריעה המוסלמית, המשפט של העדות הנוצריות והמשפט הדרוזי - כאשר שני בני הזוג הם מאותה עדה.

חוק ברית הזוגיות לחסרי דת, התש"ע-2010, שנכנס לתוקף ב-22 בספטמבר 2010, מאפשר לשני בני זוג שאינם נמנים עם הדתות הללו (הם קרויים בחוק "חסרי דת") לבוא בברית הזוגיות. בשנת 2009 היו בישראל כ-300,000 עולים שהם חסרי דת.

רבנים מסוימים בציונות הדתית הביעו תמיכה, לעתים מסויגת, בחוק ברית הזוגיות, לרבות בין יהודים. כך לדוגמה הרב ישראל רוזן, והרב יובל שרלו שהעלה סיבות לכאן ולכאן - ביניהן ההכרה במצוקת הזוגות שאינם יכולים להינשא (פסולי חיתון), למול הפגיעה בהלכה המסורתית - עמדה עקרונית כי ההלכה צריכה להתפשר במצב הנתון למול המשמעות ההצהרתית שבדבר. בנוסף כתב הרב שרלו בשנת 2009:

"ברית הזוגיות היא טובה מאוד להלכה. מי שאינו מכיר בה ומבקש להתנתק מהמסורת היהודית גם לא שומר בדרך כלל את כלליה. על כן, אם הוא יקים את משפחתו שלא על פי ההלכה הוא

גם לא יוכל לפגוע בה. כך תימנענה בעיות רבות של ממזרות, עגינות, סרבנות גט, ניאוף וכדומה - והדבר אך יגביר את משמעותה של ההלכה לדבקים בה.

ברית הזוגיות אפוא, היא הכרת המדינה בנישואין הנערכים מכוח המדינה ולא מכוח ההלכה. ככל הידוע לי בכל ההצעות לברית הזוגיות, מוצע כי הגירושין ייערכו באותה מסגרת שבה הוקמו הנישואין, כך שהדבר ימנע ממזרות. לאמור: מי שנישא כהלכה לא יוכל להתגרש על ידי המדינה, ולהפך. בשל העובדה שההלכה ביסודה לא מכירה בנישואין אזרחיים, אלא רק בצורך ב"גט לחומרה, הרי שמבחינה הלכתית טהורה, קיומה של ברית הזוגיות לא תיצור בעיה של ממש", (כי מבחינת ההלכה, הזוג הוא בעצם לא נשוי, שכן אין קידושין ע"י נתינת טבעת, אין עדים כשרים, ואין אמירת "הרי את מקודשת לי").

יחד עם זאת, הוסיף שאם חוק ברית הזוגיות יכלול גם את הכרת המדינה בנישואי תערובת - מדובר בהצהרה בעלת משמעויות חמורות ביותר, ואסור שהמדינה תכיר בנישואין כאלה. אם תכיר, הרי שהקהילה היהודית הגדולה ביותר בעולם, (מדינת ישראל), מכניסה לתוך ספר חוקיה הכרה לגיטימית בנישואי תערובת. בימים בהם העם היהודי נלחם על עצם קיומו בתפוצות, וסובל מהתבוללות בהיקפים המאיימים על שרידותו, מדובר במסר נורא לקהילות היהודיות שברחבי העולם.

הרב ישראל רוזן ז"ל, ראש מכון צומת לשעבר, כתב בשנת 2009, שהוא מוכן לקבל את "ברית הזוגיות", תמורת ביטול בחוק של "מעמד הידועה בציבור". הוא כתב: "מעמד הידועה בציבור, המוכר כיום בחוק ובפסיקה, הוא אות קלון מחפיר מנקודת מבטה של המדינה היהודית ושל אורח החיים המסורתי. אשת-איש נשואה יכולה להיות ידועה בציבור לגבר אחר. גבר נשוי לפלונית יכול 'להחזיק' ידועה בציבור אלמונית. יתר על כן, החוק או הפסיקה מכירים גם בהתקשרות חד-מינית כתא משפחתי לענייני ממון ועוד, וכדי בזיון וקצף.

מצג זה טופח על פניהם של כל הדואגים ל'צביון המדינה היהודית' ומתנגדים ל'ברית הזוגיות' מכוח סיסמא זו. ולא היטו אזנם ולא שמו על לב כי ההצעה המסתובבת כיום ע"י עו"ד רותם, (ז"ל) (ישראל ביתנו – ליברמן), ובעבר ע"י ניסן סלומינסקי (המפד"ל) התנתה במפורש את ה'זוגיות' בביטול ההכרה המשפטית במעמד ה'ידועה בציבור' ובחד-מיניות". (לפי זה, ברית הזוגיות תחול רק על מי שאינם נשואים לאחרים, אינם זוגות חד – מיניים ואינם זוג מעורב מבחינה דתית).

מנגד, נציין כי לפי חלק מהפוסקים, (ביניהם הרב משה פינשטיין זצ"ל), חיים משותפים וממושכים של זוג הנחשב יהודי, יכולים ליצור ספק קידושין ולהצריך גט לחומרה, במקרה שיש עדים כשרים, שומרי מצוות, הרואים את הזוג חיים כאיש ואישה, והמהווים, בדיעבד, עדי קיום לקידושין שמכוון לקידושין ע"י ביאה, התופסים מן התורה. אם בני הזוג יפרדו ללא גט לחומרה, הם עלולים להיחשב כנשואים עדיין, ואם יוולדו להם ילדים מבני זוג אחרים, קיימת ספק ממזרות. לפי זה, אין לאפשר ברית זוגיות. (יתכן שאפשר לפתור בעיה זו אם בני הזוג

יצהירו מראש שאין בכוונתם להיחשב כזוג נשוי ע"פ ההלכה היהודית ולכן לא יזדקקו לגט כדי להתחתן בעתיד עם אחרים).

לסיכום, נראה כי בישראל, כמדינה יהודית, אמנם בעיקרון אין מקום להכרה רשמית בנישואין אזרחיים בין זוג יהודים, הנערכים בישראל, אך כל עוד מוכרים ע"י המדינה נישואין כאלה שנערכו בחו"ל ונישואי חוזה, בפועל ניתן לתת הכרה לנישואין אזרחיים הנערכים בישראל. עם זאת, מומלץ להעניק זכויות והטבות מופחתות ביחס לזוגות הנשואים כדת וכדין. אין למדינה להכיר בברית זוגיות שנערכה בישראל, אם יש בכך משום איסור עריות או אשת איש, או נישואי תערובת או נישואין חד – מיניים.

בנוסף, כמובן שחיוני שהרבנות או משרד הפנים, יקפידו לנהל רישום מדויק ומעודכן של מעמדו של כל אדם הנמצא בארץ, מבחינת היותו יהודי או לא, לפי ההלכה, ומבחינת היותו כשר לחיתון או פסול לחיתון (למשל – ממזר, מסורבת גט, עגונה וכדומה). יוצא שכל איש או אישה המבקש/ת להתחתן ע"פ ההלכה היהודית, יוכל לוודא בקלות האם המועמדים לנישואין הם כשרים להינשא ע"פ ההלכה ולהימנע מנישואין שאינם כשרים. למעשה, הרבנות ממילא לא תאשר נישואין שבהם אחד מבני הזוג הוא פסול לחיתון, גם מספק.

מקור: ויקיפדיה, ברית_זוגיות

ניאוף ובגידה

ע"פ התורה, אצל בני אדם, בניגוד לבעלי חיים, קיום יחסי מין אינו אמור לספק תאוה מינית בלבד, אלא להוה דבר מחייב - הדורש אחריות. על כן, לפי התורה, אין לקיים יחסי מין שלא במסגרת המחייבת, דהיינו הנישואין. ברור שבגידות הן אחד הגורמים העיקריים לפירוק המסגרת המשפחתית, עם כל הסבל הנגרם לבני המשפחה. מעשה הניאוף נחשב ביהדות לאחת העבירות החמורות ביותר. הוא נאסר בעשרת הדיברות ומהווה אחת משלושת האיסורים שעליהם נאמר "ייהרג ואל יעבור".

ע"פ החוק הישראלי ופסקי דין אזרחיים, אין איסור על ניאוף, ובג"ץ אף פסל את הקביעה ההלכתית שהאישה הנואפת "אסורה (להינשא) לבועלה", אפילו אם זהותו ידועה באופן חד משמעי. עם זאת, בן או בת זוג שנבגד רשאי להגיש, בנוסף לדרישת גירושין, תביעת נזיקין אזרחית נגד הבוגד/ת, על סבל, עגמת נפש והפסדים כספיים שהבגידה גרמה להם.

ע"פ החלטות בתי הדין הרבניים, אישה נואפת אינה זכאית למחצית הרכוש המשותף במקרה של גירושין, אך כאמור, ע"פ בתי המשפט האזרחיים, מעשה ניאוף אינו רלוונטי לשאלת חלוקת הרכוש.

לסוגיה זו נכנסה גם הכנסת בשנת 2014, והרחיבה את הסמכויות של בית הדין הרבני ובמסגרת התיקון מותר לביה"ד כיום, יותר מאי פעם, להפעיל שיקול דעת רחב ביותר שלא לחלק את הרכוש בחלקים שווים בין בני הזוג.

איך החוק הישראלי מתייחס לנישואי תערובת הנערכים בישראל?

בסקר שערך מכון גיאוקרטוגרפיה בהזמנת ארגון "משפחה חדשה", ופורסם באתר [ynet.co.il](https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3362000,00.html), ב-07.02.07 תחת הכותרת "התבוללות בארץ הקודש", 10% מהזוגות הנישואים בישראל אינם בני אותה דת. מקור: <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3362000,00.html>

לפני נתוני "משפחה חדשה", בעקבות גלי העלייה האחרונים, רק ב-58% מהמשפחות בישראל יש זוג הורים - אב ואם שהם יהודים! 12% מהמשפחות הן לא יהודיות, ו-10% הן מעורבות. 9% מהמשפחות הן חד הוריות, 5% מהזוגות הם ידועים בציבור שלא נישאו, 3% נישאו בנישואין אזרחיים, 2% הם עובדים זרים ו-1% - משפחות חד מיניות.

עם זאת, 57% מבני הזוג היהודים שנישאו נישואי תערובת בישראל דיווחו כי הם שומרים על המסורת היהודית, לעומת 33% בלבד מבני הזוג שנישאו לבני זוג לא יהודים בארצות הברית. עוד עולה כי 60% מהציבור מתנגד לנישואין כאלה. 17% מהאנשים שאמרו כי הם תומכים בנישואי תערובת באופן כללי היו מתנגדים לכך אילו היה מדובר באחד מילדיהם.

חוק שיפוט בתי דין רבניים, תשי"ג-1953 קובע כי נישואין של יהודים בארץ ייערכו לפי דין תורה. יש הנוטים לפרש הוראה זו כשוללת כל אפשרות של הכרה בנישואי תערובת, ואילו לדעת אחרים הסעיף בחוק חל רק במקרה ששני בני הזוג יהודים, ועל כן אין מניעה שכהן דת לא יהודי יערוך נישואי תערובת ליהודי.

כפי שצוין לעיל, לפי ההלכה היהודית אין כל תוקף לנישואי תערובת, אך יש מערכות דינים דתיות אחרות שמכירות בתוקפן. כך, למשל, מתיר המשפט המוסלמי לגבר לשאת לא מוסלמית, אך לא להפך: אישה מוסלמית חייבת להינשא למוסלמי.

במקרה של נישואי תערובת, מכיוון ששני בני הזוג משתייכים לעדות דתיות שונות, אין לאף בית דין סמכות לדון במישרין בענייני המעמד האישי של הצדדים. עם זאת, חיקוק מנדטורי, סימן 55 לדבר המלך במועצתו, מסמיך את נשיא בית המשפט העליון להקנות סמכות, לפי שיקול דעתו, לאחד מבתי הדין הדתיים או לבית המשפט האזרחי. הסדר דומה נקבע בחוק שיפוט בענייני התרת נישואין - (גירושין), (מקרים מיוחדים), תשכ"ט-1969.

כפי שציין פרופסור פנחס שיפמן, (דיני המשפחה בישראל, ירושלים תשמ"ד, עמ' 188 ואילך) "מסירת שיקול דעת זה בידי נשיא בית המשפט העליון מסמלת את המבוכה המשפטית ששוררת לגבי תוקפם המהותי של הנישואין, ויש בה כדי להבליט את העובדה שלמשפט המדינה אין עמדה נחרצת כלפי שאלה זו.

...הסדר זה אינו רצוי, מכיוון ששיקול דעתו של הנשיא עשוי לחרוץ את גורל הנישואין לגופם, לשבט או לחסד. הלכה למעשה, "לעניין תוקפם של נישואי תערובת... אין בכלל איש בישראל היכול לחזות מראש אם תופסים הם אם לאו. האפקט המצטבר של הוראות הדין והלכות הפסיקה מעיד כי שאלת תוקפם של נישואי תערובת בישראל היא, במידה רבה, שאלה אקדמית

ותיאורטית. המחוקק ובתי המשפט עקפו הכרעה בשאלה לגופה על ידי הסדרים ספציפיים בנושאים רבים. נטיית ההסדרים הללו היא להוביל, למעשה, להכרה בנישואי תערובת". לעניין תוקפם של נישואי תערובת שנערכו בחו"ל, בפסק הדין המנחה בסוגיה זו, בג"צ פונק שלזינגר, נפסק ש"בדיקת תוקפם של הנישואין אינה מעניינה של פקיד הרישום. הלה חייב להסתפק בראייה על עריכת טקס הנישואין, דוגמת תעודת נישואין, והוא חייב לפעול על פיה ואל לו לערער עליה או להרהר אחריה".

נראה כי יש לבטל את סימן 55 הנ"ל ולקבוע כי לא יוכרו נישואי תערובת הנערכים בישראל, במיוחד כאשר חיים במדינה מאות אלפי אזרחים נאמנים שאינם יהודים ובאופן טבעי יתכנו זוגות רבים שבהם רק אחד מבני הזוג, יהודי. כפי שלא יוכרו נישואי תערובת, כך אין להכיר, מבחינת זכויות המוקנות להם בחוק, בברית זוגיות, נישואי חוזה או במעמד של ידועים בציבור, כאשר מדובר בזוגות מעורבים.

האם היום לפי ההלכה היהודית, מותר ליהודי לשאת יותר מאישה אחת?

בעיקרון, התורה אינה אוסרת על גבר לשאת שתי נשים או יותר, (ראו המקרה של אלקנה אבי שמואל הנביא, אשר נשא את פנינה ואת חנה). בתקופת המקרא נשיאת כמה נשים הייתה דבר נפוץ, הן בקרב עם ישראל והן בין אומות העולם, בעיקר אצל מלכים ואנשים בעלי יכולת כלכלית. בתנ"ך הוזכרו מלכים רבים שנשאו מספר נשים. הבולט והמפורסם מכולם הוא שלמה המלך המתואר במקרא כמי שהיו לו 300 נשים ו-700 פילגשים.

במספר מקרים התקיימו נישואין לאשה שנייה מחמת עקרותה של האישה הראשונה, לדוגמה נישואי הגר לאברהם, וייתכן שגם אצל אלקנה אבי שמואל.

יש הטוענים שחכמי התלמוד נשאו כל אחד רק אישה אחת. אך למעשה נמצאו כמה מגדולי חכמי התלמוד שנשאו שתי נשים, ביניהם רב פפא. כמו כן, מדברי האמורא רבא במסכת יבמות, סה, ב, שנפסקה ההלכה כמותו, אין כל פסול להינשא עם מספר נשים אם יש הסכמה מצדן, ובתנאי שיוכל לפרנס כראוי את כולן, כולל הילדים שייוולדו, ולקיים את מצוות עונה (יחסי אישות), לכל הפחות, פעם בחודש. בתלמוד לא נמצאת כל הסתייגות לנשיאת שתי נשים.

נשיאת שתי נשים נאסרה ב"חרם דרבנו גרשום" על ידי רבנו גרשום מאור הגולה, (להלן - "רגמ"ה"), בסביבות שנת 1000 לספירה. תקנתו נתקבלה בקהילות צרפת הדרומית ואשכנז (גרמניה). יהודי ספרד, איטליה וארצות המזרח לא קבלו ולא קיימו את התקנה ולא הסכימו לה.

בטעם התקנה הובאו בראשונים ובאחרונים מספר טעמים עיקריים. אחת הסיבות החשובות היא הפן הכלכלי. רבינו גרשום חשש שמא יישא אדם מספר נשים ולא יהיה בידו לפרנסן. עוד סיבה חשובה משום שמצב כזה יגרור אחריו קטטות ומריבות בין הנשים, ולפיכך נקראו "צרות" - שכל אחת צרה בחברתה (וגם עושות צרות לבעל). מבין הטעמים הנוספים שהובאו, שאדם לא ירבה יותר מדי ביחסי אישות עם נשותיו.

ישנן דעות חלוקות בראשונים האם התקנה תקפה לימינו או שמא רגמ"ה גזר זאת רק לתקופתו. יש מהראשונים שכתבו שלא שמענו שגזר אלא עד סוף האלף החמישי (עד שנת 1239), ובימינו אחרי האלף החמישי, מזמן נגמר זמנה והתבטלה התקנה ואינה אלא מנהג שנהגו להחמיר. בעל השולחן ערוך ועוד פוסקים הביאו את דבריהם להלכה. יש להוסיף שאף על פי שרגמ"ה גזר לזמן קבוע, ראו חכמי אשכנז שתקנה טובה כזו לא ראוי להפסיקה והסכימו להמשיכה עולמית, וכדי שלא יפקפקו בה אמרו שעד היום התקנה קיימת.

היעב"ץ (רבי יעקב עמדין, 1698-1776), התנגד עקרונית לחרם דרבנו גרשום וראה בו תקנה זמנית ומקומית וכניעה לחוקי הגויים ובאחת מתשובותיו הוא כותב: "כל מה שרבינו גרשום אסר הוא רק מפני חילול השם בין הגויים מפני שאצל הנוצרים זה היה נחשב לדבר אסור וטמא".

ידועה דעת הגאון מוילנא (1720 - 1797), שהתנגד בחריפות לחרם דרבנו גרשום. מצוטט מפיו כי "אילו היה עולה הדבר בידו היה מבטל תורה ותפילה ומסבב מעיר לעיר וממדינה למדינה לבטל את החרם דר' גרשום בעניין איסור לשאת שתי נשים, כי על ידי ביטול החרם תהיה התקרבות הגאולה".

הרב עובדיה יוסף פסק להתיר נישואין עם שתי נשים לספרדים, ויצא נגד זה שבתי הדין אינם נותנים לבני ספרד לשאת שתי נשים, וכך כתב בשו"ת יביע אומר "בשומעי כי יש בתי דין שפוסקים להחמיר גם על הספרדים ועדות המזרח בעניין זה, בהחילם חרם דרבנו גרשום גם על עדות המזרח בפסקיהם, ושגגה היא בידם..." בהמשך הוא מביא הוכחות לדבריו, מדברי הראשונים והאחרונים. **יש אומרים שהרב עובדיה התיר נשיאת שתי נשים רק בנסיבות מיוחדות, כמו במסורב גט.**

מנגד ישנה רשימה גדולה של רבנים, רובם מארצות אשכנז, שתמכו בתקנה, וחלקם אף כתבו שכיון שקיבלו את התקנה היא נהפכה לכעין דין דאורייתא, כדוגמת הרא"ש שכתב: "תקנות רגמ"ה נחשבות כמו שניתנו מסיני!".

גם בין רבנים שתמכו בתקנה, ישנן מחלוקות בנוגע להיתר נישואין, במקרים הבאים: מי שהתארס עם אישה אך עדיין לא נשא אותה; כשקיים ספק אם יש לו כבר אישה כדין; בנישואי מצווה: כגון במצוות ייבום, השולחן ערוך פסק שרבנו גרשום לא אסר כלל במקרה של ייבום, ויש שחלקו עליו; בביטול פריה ורבייה: אם הייתה אשתו עקרה, הרמ"א מתיר נשיאת אישה נוספת וכותב "בכל מקום שיש דיחוי מצווה, כגון ששהה עם אשתו עשר שנים ולא ילדה, לא גזר רגמ"ה על נשיאת אישה שניה, אמנם ישנם חולקים הסוברים שחרם רגמ"ה נהוג אפילו במקום מצווה"; אם אשתו ברחה והוא לא מצליח לאתר אותה ואם אשתו נשבתה ע"י גויים והוא לא מצליח לשחרר אותה.

יצוין כי פוליגמיה אסורה על פי חוק העונשין בישראל: "נשוי הנושא אישה אחרת, ונשואה הנישאת לאיש אחר, דינם - מאסר חמש שנים". לאיסור זה יש מספר סייגים: אם הנישואין

השניים הם נישואין לפי דין תורה, לא יעבור אדם עבירה אם בית דין רבני התיר לו לשאת אישה שנייה והפסק אושר על ידי נשיא בית הדין הרבני הגדול.

העובדה שעל פי הדין המקורי מותר לאדם לשאת שתי נשים מנוצלת כיום בחוק הישראלי למקרים בהם אין אפשרות לתת גט, כגון: אם בת הזוג לקתה במחלת נפש ובגללה אינה יכולה להסכים לביטול הנישואין, או אם בת הזוג נעדרת למעלה מ- 7 שנים בנסיבות המעוררות חשש לחייה, או במקרה שאשתו מסרבת לקבל גט.

עגינותו של גבר מסורב הגט ניתנת להתרה על ידי פסק דין של בית דין רבני המתיר את החרם, והזוכה להסכמה של מאה רבנים משלוש מדינות. היתר כזה לנישואין ניתן רק בתנאי שהגבר ישליש גט לאשתו בבית הדין ויפקיד לה את כתובתה (אם היא זכאית לכך). אם הפסק מאושר גם על ידי נשיא בית הדין הרבני הגדול, הרי הוא גובר על איסור הביגמיה, שבסעיף 176 לחוק העונשין.

פסק דין המתיר לאיש לשאת אישה שנייה, והשגת הסכמת מאה רבנים לפסק, צריכים לגבור על מכשול לא הלכתי אך משפטי - הוא החלטת בית המשפט העליון, על פיה אמנם הסמכות שניתנה לבתי הדין הרבניים להתיר נישואין קיימת גם במקרים של סרבנות גט, אלא שעל הרבנים הראשיים להשגיח כי הזדקקות למוסד היתר הנישואין לא תסכל את המטרה של חיזוק היסודות המונוגמיים שבחברה שעמדה מאחורי איסור הביגמיה ושהיתר זה יינתן רק במקרים יוצאים מן הכלל ותוך דאגה לבל יגרם עוול לאישה.

מכשול טכני אחר הוא קביעת הרב הראשי לישראל, ישראל לאו משנת 2002 כי "גבר הנשוי לסרבנית גט, לא יוכל לשאת אישה חדשה, לפני שעל אשתו יופעלו דרכי כפיה לקבל ממנו גט". על כך נוסף החוק לקיום פסקי דין של גירושין, שבסעיף 1 ד קובע כי "הוצא צו הגבלה כנגד אישה... לא תידון בקשת הבעל לתת לו היתר נישואין עד תום שלוש שנים מיום הוצאת צו ההגבלה", כלומר "בעל אינו יכול לפעול בשני המסלולים בעת ובעונה אחת. הוא אינו יכול לדרוש הפעלת צווי אכיפה כנגד אשתו סרבנית הגט, ולחלופין היתר נישואין. עליו לבחור באפשרות אחת בלבד, ובחירה זו תקפה לשלוש שנים, ללא אפשרות לחזרה. בדרך כלל, נאלצים רוב הבעלים להעדיף את האפשרות ה"קלה" יותר של בקשת "היתר נישואין" עם אישה שנייה, על פני האפשרות הכבדה יותר של הפעלת צווי אכיפה".

היתר לשאת אישה שנייה אינו פוטר את הבעל מלשאת במזונות אשתו הראשונה, שכן ההיתר אינו מבטל את הנישואין הראשונים.

על פי ההערכה, בימינו היתר כזה ניתן במקרים כ- 4-5 פעמים בשנה.

פוליגמיה קיימת עדיין אצל יהודי ישראל באופן רגיל, בעיקר אצל יוצאי תימן מבוגרים שהספיקו להינשא לשתי נשים לפני שעלו לארץ, או אנשים שהתחתנו עם כמה נשים באופן לא רשמי, אך מקרים כאלו נדירים מאוד. אצל הברואים בישראל תופעת הפוליגמיה נפוצה למדי אך המדינה מתקשה באכיפת החוק האוסר זאת. אף שחוק העונשין אוסר פוליגמיה, הוא אינו מבטל

את תוקפם של נישואין כאלו, והמוסד לביטוח לאומי אף משלם קצבת הבטחת הכנסה למשפחות פוליגמיות תוך התחשבות ותוספת תשלום לפי מספר הנשים.

מקור: ויקיפדיה, פוליגמיה_ביהדות

לאור דעת הגאון מוילנא, היעב"ץ, הרב עובדיה יוסף ועוד רבנים, שאינם אוסרים בעיקרון נשיאת אישה נוספת, נראה כי אין להיות פנאטיים בעניין זה, וכי יש מקום לדון כיום בהרחבת מתן אפשרות חוקית כזאת, ע"פ דין תורה, בתנאים מסוימים, בתנאי ששתי הנשים מסכימות לכך. דוגמאות לתנאים דרושים למתן היתר: אם האישה הראשונה מעדיפה שבעלה יישא אישה נוספת במקום שיגרש אותה על מנת שיוכל להתחתן עם אחרת, או אם האישה השנייה רוקה מבוגרת יחסית, החוששת שלא תספיק להתחתן בגיל הפוריות שלה, בהסכמת שתי הנשים; מגורי הנשים יהיו בנפרד; קיימת יכולת פרנסה מספקת של המשפחה, ע"י הגבר והנשים – (כידוע, נשים רבות עצמאיות מבחינה כלכלית); קובעים תדירות ושהות מחייבת מינימלית של הבעל אצל כל אישה.

מה ההגדרה של "מְזַר" ומה פירוש המילה? למה אסור לממזר/ה להתחתן עם יהודי/יה? – הרי האשמה של ההורים?

ע"פ מסכת יבמות מט, א, והרמב"ם – (הלכות איסורי ביאה, ט"ו, א), הממזר שאסרה התורה, הוא הנולד מאיסורי העריות הנזכרות בתורה, (כלומר מיהודי השוכב עם אשת איש או עם קרובת משפחה האסורה עליו לנישואין), שהעונש עליהם הוא כרת או מיתה, חוץ מן הנדה, שהבן הנולד ממנה (כאשר לא נטהרה במקוה), נקרא "פגום" אך אינו נקרא ממזר. לעומת זאת, בן או בת שנולדו מיחסי גוי ויהודייה, הם יהודים כשרים, בין שאמו הייתה פנויה, או אפילו אשת איש, בין באונס, בין ברצון.

אם ממזר מוליד ילד ממי שאינה יהודייה (למרות האיסור שבדבר), הילד הוא גוי, ואם הבן מתגייר, הרי הוא כשר מיד ככל הגרים שבאומות ומותר לבן הזה לשאת יהודייה. זה הכלל: בן הנולד מן הגויה או מן הגוי או מן הממזר או הממזרה, מעמד הולד כמו האם, ולא כאב. מפני דבר זה, בימי קדם, התירו חכמים (מסכת קידושין סט, א) לממזר להימכר כעבד ולשאת שפחה לא יהודייה, כדי לטהר את בניו ובנותיו מהממזרות, כתוצאה מכך שהאדון ישחררם ויתגיירו.

יש מפרשים שהמילה "ממזר", באה מלשון "זרות", או "מאדם זר", מהבחינה שהיה אסור לאביו לשאת את אמו - או בגלל שהייתה נשואה לאחר, או בגלל קרבה משפחתית ביניהם.

למרות מגבלת הנישואין, בגלל המום הרוחני שנולד ממנו, שלא באשמתו, אין כל קלון מוטל על הממזר עצמו. הוא יכול לטפס לשיא הסולם החברתי, ונאמר, (מסכת הוריות, ג, משנה ח): "ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ".

לא ההלכה יצרה את בעיית הממזרות, אלא האם, שלא נזהרה מקיום יחסים אסורים, ללא אמצעי מניעה מספיקים.

עם מי יכול ממזר להתחתן?

פסק הרמב"ם, בהלכות איסורי ביאה, ז, ט, שמותר לממזר לשאת גיורת וממזרה, ולממזרת להינשא לגר (או לצאצא גרים, ראו להלן), או לממזר, שנאמר "בקהל יי", וקהל גרים לא נקרא "קהל", אבל הילדים יוגדרו גם הם כממזרים. מותר גם לבן או אפילו לנכד של זוג שהתגייר לשאת ממזרה, למרות שהוא יהודי כשר.

איך מתגרשים לפי ההלכה?

כתוב בתורה, (דברים, כד, א), "...וְכָתַב לָהּ סֵפֶר פְּרִיטָה וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשָׁלְחָהּ מִבֵּיתוֹ", שזה הגט, ("גט" הוא "שטר" בארמית, לאו דווקא לעניין גירושין). לא ניתן להסתפק בדיבור בלבד, שכן על אישה הרוצה להינשא בשנית, להוכיח שהיא גרושה ולא אשת איש. בנוסף, אם יהיה קל מאוד לגבר לגרש את אשתו, יתרבו מאוד מקרי הגירושין, עם כל המשברים והצער שבדבר לזוג ולילדיו. יש תועלת בתהליך קצת ממושך, כי יתכן שהזוג ישלים בינתיים. על הגט להימסר לאישה ע"י הבעל או שליחו, בפני 2 עדים.

אדם אינו מגרש את אשתו אלא מרצונו, ולפעמים בית הדין "כופה אותו", כלומר מפעיל עליו לחץ, עד שיאמר "רוצה אני". זה נלמד מהמילים "וְהָיָה אִם-לֹא תִמְצָא-חֵן בְּעֵינָיו", כלומר שהחלטתה היא שלו. הדבר בעייתי, כי אם ממש מכריחים אותו לגרש, זה בעצם לא מרצונו. כתב הרמב"ם על סרבני גט, (מהלכות גירושין ב, ב) על אדם שחייב לגרש את אשתו ומסרב לכך, מכים (מענישים) אותו עד שיאמר "רוצה אני": "לפיכך זה שאינו רוצה לגרש, מאחר ורוצה להיות מִיִּשְׂרָאֵל ורוצה לעשות את כל המצוות ולהתרחק מן העבירות ויצרו הוא שתקפו, וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר "רוצה אני" כבר גירש לרצונו". כמו כן, בעקבות תיקון שעשה רבנו גרשום מאור הגולה, והתקבל בכל עם ישראל, כבר לפני כאלף שנה, אסור לגרש אישה בעל כורחה וגם היא צריכה להסכים לקבל את הגט, בסופו של דבר.

מדברי סופרים, הגט צריך גם להיות חתום ע"י 2 עדים. נהוג לכתוב גט בשפה הארמית, למרות שמותר לכתוב אותו בכל שפה. יש להקפיד מאוד בנוסח הגט, שכן, אם הגט פסול מסיבה כלשהי, האישה עדיין תהיה נשואה לבעל, דבר היכול להוביל לתקלות חמורות, כולל ממזרות.

איך פותרים את בעיית מסורבות ומסורבי הגט?

רקע לבעיה – ויקיפדיה, סרבנות גט

כאמור, התורה מחייבת שגירושין יתבצעו על ידי מתן גט מהבעל לאישה. על פי ההלכה הגט חייב להינתן על ידי הבעל מרצונו ואם הבעל נותן את הגט שלא מרצונו הגט עלול להיחשב "גט מעושה" שהוא פסול. על פי התורה, ניתן לתת לאישה גט בעל כורחה, אלא שהדבר נאסר בחרם דרבנו גרשום ובנוסף, חוק שיווי זכויות האישה תשי"א-1951 קבע מעשה זה כעבירה פלילית מסוג פשע - ("התיר האיש קשר הנישואין על כורחה של האישה, באין פסק דין של בית משפט או בית דין מוסמך המחייב את האישה להתרת קשר הנישואין - האיש אשם בפשע ודינו מאסר עד חמש שנים").

על פי ההלכה ועל פי חוקי מדינת ישראל מסורבי הגט נותרים נשואים, ועל כן אינם יכולים להתחתן בשנית. לפי ההלכה, אישה נשואה, ובכלל זה מסורבת גט, המקיימת יחסי אישות עם בן זוג אחר, מוקעת יחד עם בן זוגה כנואפים, והם נאסרים להינשא זו לזה אף לאחר סיום הנישואין הנוכחיים – ("אסורה לבעלה ולבועלה").

בנוסף, צאצאים הנולדים כתוצאה מיחסים אלו ייחשבו לממזרים ואפשרות הנישואין שלהם תוגבל. הבעל יכול להשתמש בהגדרת האישה כנואפת כדי לנסות להשיג יתרונות בבית הדין, בכל הקשור לחלוקת הרכוש, למזונות ולמשמורת הילדים.

סיבה נפוצה לסרבנות גט היא "סחטנות גט", אשר בה, גברים ונשים אינם מסרבים קטגורית לתת גט או לקבלו, אלא מציבים לכך תנאים מוקדמים, לעתים קשים, למשל, מתוך רצון לשפר את מעמדם במאבק על חלוקת הרכוש או על משמורת הילדים. תביעת שלום בית משמשת לעתים כאמצעי לכפות את המשך הנישואין על הצד האחר או כטקטיקה במסגרת ניסיונות להשיג עמדות יותר טובות בהסכם הגירושין.

סנקציות כנגד סרבני גט

הכלל היסודי של "מכים אותו עד שאומר רוצה אני" הינו הבסיס ההלכתי של הצבת סנקציות על סרבן הגט, וכן נאמר, (בבלי, מסכת ערכין, דף כא, א) "...וכן אתה אומר בגיטי נשים, כופין אותו עד שיאמר 'רוצה אני'". כאמור, ההלכה דורשת שהפעלת הסנקציות תהיה כזו שלא תישלל לחלוטין זכות הבחירה, שכן גט שניתן שלא מבחירה, עלול להיכנס בקטגוריה של "גט מעֶשָה", ולהיפסל משום כך.

בשנת 1995 חוקק חוק המרחיב את מגוון הסנקציות שמוסמך בית הדין להפעיל כנגד סרבני גט. מבין הסנקציות:

מזונות עונשיים: הסנקציה המרכזית, והקלה ביותר להפעלה כנגד סרבני גט גברים היא קביעת מזונות גבוהים לאישה, כל עוד הוא אינו מגרשה. אין סנקציה דומה כנגד סרבניות גט.

ביטול זכויות למזונות: גבר יכול לנסות להתגונן מהצורך לשלם מזונות אישה, ובכך לעקר אולי את הסיבה לסרבנותה, באמצעות בקשה לבית הדין הרבני להכריז על אשתו כמורדת, כלומר, מסרבת לגור עמו, או שמסרבת לקיים עמו יחסי אישות, או שאינה ממלאה את תפקידה בכלכלת הבית. אלא, שדי לאישה להביא "אמתלה קלה כנוצה" (משמע מתן צידוק מינימלי לעזיבתה), כדי שבית הדין ידחה את הבקשה להכריז עליה כמורדת.

ביטול קבלת קצבאות מביטוח לאומי: הביטוח הלאומי רשאי, בנסיבות מסוימות, למנוע מסרבן הגט קצבאות אותן הוא זכאי לקבל. מדובר במקרי עגינות קשים אשר בהם דרכי הכפייה הרגילים המצויים בחוק בתי דין רבניים (קיום פסקי דין של גירושין), התשנ"ה-1995, אינם אפקטיביים.

סנקציות אזרחיות ומאסר

בעוד שההלכה מתירה אכיפת גט, במקרים מסוימים, אף באמצעים אלימים ("מכים אותו"), החוק הישראלי מתיר לבית הדין הרבני להפעיל שורת סנקציות אזרחיות מוגדרות כנגד סרבני גט, הכוללות חסימת חשבון הבנק שלו, מאסר לתקופה של עד עשר שנים, חבישה בצינוק ומניעת זכויות עציר או אסיר, עיכוב יציאה מן הארץ, איסור על קבלה, החזקה או הארכה של דרכון, איסור על קבלה החזקה או חידוש של רישיון נהיגה, מניעה מלהיבחר למשרה על פי דין, או לשאת במשרה בגוף מבוקר, מניעה מעיסוק מוסדר על פי דין או הדורש רישוי או היתר, ועוד.

אמצעים נוספים להתמודדות עם תופעת סרבנות גט:

חתימה על הסכם טרום נישואין, כגון הסכם לכבוד הדדי, לתשלום דמי מזונות גבוהים על ידי מי שיעכב את הגירושים (אם יגיעו בני הזוג למצב זה), ובכך לתת תמריץ לבן הזוג שלא לעכב את הגירושין.

הפקדת גט על-תנאי שייכנס לתוקף רק במקרים מוגדרים מראש. פתרון זה אינו נפוץ בארץ, אולם הוא נפוץ בקרב קהילות קונסרבטיביות בחו"ל, למרות שקיימת שאלה בדבר התוקף של גט מותנה.

הכרזה על הנישואין כבטלים מעיקרם, כך שממילא מתבטל הצורך בגט. כמובן, יש למצוא עילות המצדיקות ביטול נישואין מעיקרם, (כגון העדר עדי קידושין שומרי מצוות).

תביעת נזיקין כנגד סרבני גט

בינואר 2001 התקבל לראשונה העיקרון שניתן לתבוע סרבן גט על הנזק שבאי מתן גט, כאשר השופט בן ציון גרינברגר סירב לדחות תביעה כזאת על הסף. פסק דין ראשון המחייב סרבן גט בתשלום בגין נזקים שגרם, ניתן על ידי השופט מנחם הכהן בדצמבר 2004. גובה הפיצוי היה 425,000 שקלים. השופט נימק את הפיצוי בכך ש"אי מתן הגט מהווה פגיעה קשה ביכולתה של האישה לנהל אורח חיים סביר ותקין, דבר המגיע לכדי התעללות נפשית הנמשכת שנים רבות. אין המדובר בקביעת סנקציה נוספת כנגד סרבן הגט, שתכליתה לזרז את מתן הגט, ובית משפט

זה אינו עוסק באמצעים לסידור הגט בעתיד, אלא אך ורק בהשלכות הישירות הנובעות מאי מתן הגט, על זכות האישה לפיצויים נזיקיים". יוזמי המהלך הקימו בשנת 2004 את עמותת "מרכז צדק לנשים", ומאז ניתנו כמה וכמה פסקי דין בנושא.

היו שטענו כנגד פסקי דין אלו שאין להם בסיס בדיני הנזיקין של מדינת ישראל. בית הדין הרבני הגדול קבע בפסק דין שנתן במרץ 2008 שלא ניתן לתת גט לאישה שקיבלה פסק דין נזיקי מבית משפט לענייני משפחה שכן גט כזה יהיה גט מעושה.

עם כל זה, יש הטוענים כי המאבק למען העגונות מנוצל ככלי "לניגוח התורה". הטענות מכוונות הן כלפי גורמים מקרב בתי המשפט לענייני משפחה והן כלפי גורמים מהאקדמיה שרוצים לנצל את נושא הסרבנות כדי להתנגח בבתי הדין הרבניים, ולנסות לעקר את שליטתו של הדין האישי היהודי השולט בישראל. עוד נמתחה ביקורת על בית המשפט העליון על כך שהוא מגביל את סמכויותיו של בית הדין הרבני, ובכך מקשה עליו להתיר עגונות.

ברוב מדינות המערב, שבהן נהוגים נישואין אזרחיים, בתי המשפט מוסמכים לסיים נישואין גם בהיעדר שיתוף פעולה של שני בני הזוג. עם זאת, אם אישה יהודייה מעוניינת להינשא, לאחר גירושין אזרחיים, בנישואין הלכתיים, היא תיתקל בכל הבעיות הכרוכות בעגינות, ובתי המשפט לא יציעו לה סעד.

כמה עובדות:

בפברואר 2017, פרסמה הנהלת בתי הדין הרבניים נתונים על פי חלוקה מגדרית, לעניין סרבנות גט בחמש השנים האחרונות.

על פי בתי הדין הרבניים, סרבני גט הם גבר שסירב לתת גט או אישה שסירבה לקבל גט תוך חודש מיום שניתן לחובתם פסק דין לגירושין באחת מדרגות אלו: המלצה לגירושין, חיוב בגירושין או כפייה לגירושין.

בחמש השנים האחרונות (2011 - 2015), התגרשו כ - 56,000 זוגות יהודים, כ - 11,000 זוגות בממוצע מידי שנה, זאת לעומת כ - 9,630 בשנים 2002 - 2005. המספר גדל מאז. בשנת 2020 התגרשו בישראל 15,307 זוגות ובשנת 2021 התגרשו 16,300 זוגות. במרבית תביעות הגירושין מצליח בית הדין להביא את הצדדים לגירושין בהסכמה. בחלק מן המקרים מגיעים בני הזוג מראש עם הסכם גירושין מוכן ובית הדין מאשרו. בחמש שנים 2011 - 2015 נתנו בתי הדין 6,950 פסקי דין לגירושין, מתוכם 3,566 נגד גברים ו-3,384 נגד נשים.

ברוב המקרים סודר הגט בפרק זמן של חודש או חודשים ספורים מיום מתן פסק הדין, אבל עדיין קיימים במערכת 809 מקרים של סרבנות גט בתקופה זו.

על פי נתוני מערכת המידע של בתי הדין הרבניים מספר המקרים של גברים מסורבי גט גבוה ממספרם של הנשים מסורבות הגט: מתוך כלל 809 מקרים אלו – מספר הגברים סרבני הגט הוא 382 בעוד מספר הנשים המסורבות לגט, עומד על 427.

עוד עולה מהנתונים כי מספר ההחלטות של חיוב גט בחמש השנים 2011 – 2015 עמד על 888, מספר ההחלטות של כפיית גט עומד על 53 וכמות עונשי המאסר שהושתו על סרבני גט גברים היא 69. לא הוטל עונש מאסר על אף אישה.

תקופת המאסר הקצרה ביותר שישב סרבן גט בפועל הייתה יום אחד – מיום ההחלטה למאסר ועד יום הגירושין. תקופת המאסר המקסימלית שאסיר ישב, ועדיין יושב, בפועל בבית הכלא בגין סרבנות גט, היא כ - 14 שנים.

באשר למתן היתר לשאת אישה שנייה, מדובר בתהליך מורכב – שנעשה בדרך כלל רק כשהאישה היא סרבנית גט קשה או שעקב מצבה הרפואי אינה יכולה לקבל את הגט – והוא מצריך את אישור נשיא בית הדין הרבני הגדול. התיק נפתח תחילה בבית הדין האזורי ולאחר שמתקבלת החלטה עקרונית נפתח תיק בבית הדין הגדול.

נשיא בית הדין הרבני הגדול מחליט אם לאשר את ההיתר ובאיזה תנאים, והחלטתו מועברת לביצוע ולמתן היתר סופי בבית הדין האזורי. לאור מורכבות התהליך הנתונים מוצגים בחלוקה לבית הדין הרבני הגדול ובתי הדין האזוריים: בין השנים 2012 - 2017 התקבלו 72 החלטות בבתי הדין האזוריים ו - 53 בבית הדין הגדול. מנהל בתי הדין הרבניים, הרב שמעון יעקבי: "הנתונים מלמדים כי מספר ההיתרים לשאת אישה שנייה קטן מאוד. מדובר בקצת יותר מ - 10 מקרים בשנה מול כ - 11 אלף גיטין הניתנים מדי שנה. אף שבמבט רב-שנתי אחוז סרבנות הגט עומד על כ - 1.5% בלבד מכלל המתגרשים, כל יום של עיכוב בסידור גט של מסורבת גט או מסורב גט הוא יום נוסף יותר מדי' ובלתי ראוי. סרבנות גט ראויה לגינוי. היא קשה ופוגענית. ככל שהסרבנות מתמשכת – בת-הזוג או בן-הזוג הזכאים לגט הם בבחינת עולם מלא הראוי לסיוע ולהצלה. העבודה רציפה ויום-יומית, ואיננו מזניחים שום זירה. בתי הדין הרבניים עושים לילות כימים כדי למצוא פתרונות ולהביא מקרים עגומים לידי סיום".

נוסיף כי חובת הבעל לתת לאשתו מזונות כל עוד היא אשתו, במקרה שאינה עובדת או שהיא משתכרת פחות ממה שהייתה רגילה בחייה עם בעלה. יוצא מכך שיש נשים שאם יסכימו לקבל את הגט, יפסידו ממון רב ולכן יש להן אינטרס לנקוט סחבת בקבלת הגט.

נראה כי האמצעים החוקיים הרבים הקיימים כדי למנוע סרבנות גט, מביאים לכך שאחוז סרבנות גט ממושכת הוא קטן.

יחד עם זאת, רצוי לשדר לחברה את נזקי הגירושין, במטרה להקטין, ככל האפשר, את תופעת הגירושין והיצירה של עוד משפחות "חד – הוריות" וע"כ, להקטין סבל ומצוקה אישיים של בני הזוג וילדיהם, וכן עלויות כלכליות למשפחות ולחברה. רצוי להכין תכנית לאומית להקטנת ממדי הגירושין – להדריך זוגות צעירים שנרשמו לנישואין, לחנך צעירים, אפילו החל מגיל תינוק, לחיי זוגיות בריאים, תוך הדגשת הנזקים הרבים והסבל הנגרמים מיחסים גרועים בין בני זוג, המובילים לעתים לגירושין, את חשיבות הנאמנות בחיי נישואין, ואת חשיבות הכבוד והאחריות ההדדיים בין בני הזוג. לא נראה שנושאים אלה כלולים מספיק בתכניות הלימודים

ובהדרכות לקראת נישואין. יש להציג את הגירושין כפתרון גרוע למשברים בחיי נישואין, ולא כברירת מחדל, כדבר המצביע על כישלון אישי וזוגי של בני הזוג לבנות משפחה יציבה ומוצלחת.

אמנם ביולי 2016 נכנס לתוקף חוק הקרוי "חוק להסדר התדיינויות במשפחה", או "חוק הגישור", הקובע, כי בני זוג שמבקשים להתגרש, יצטרכו לעבור הליך של גישור חובה בטרם יגישו תביעותיהם לבית המשפט או לבית הדין, אך מטרת החוק אינה לנסות להגיע לשלום בית ולמניעת הגירושין, אלא לאפשר לבני זוג להתגרש בהסכם מרצון, מבלי להיאבק בבתי משפט ומבלי להיסחף למאבקים משפטיים קשים, ארוכים ויקרים.

נזכיר, כי אמר רבי אליעזר (סנהדרין כב, א): "כל המגרש את אשתו (ה)ראשונה, אפילו מזבח מוריד עליו דמעות", שנאמר (מלאכי ב, יג), וְזֹאת, שְׁנִית תַּעֲשׂוּ--כַּסּוֹת דְּמָעָה אֶת-מִזְבֵּחַ ה', כִּי יִאָּנֶקָה". ומפרש רש"י, שמדובר בנשים יהודיות שבעליהן נטשו אותן לטובת נוכריות והן באו לבכות לפני המזבח.

האם ראוי שהזנות תהיה מותרת במדינה יהודית?

ע"פ חוק העונשין, סעיף 197, בישראל אין איסור על עצם העיסוק בזנות, כל עוד זה אינו מפריע לשכנים או לסביבה ועד שנת 2018 לא היה איסור על צריכת שירותי זנות. מה שנאסר בחוק בעיקר זה סרסור או שידול לזנות, הפעלת בית בושת, ובעיקר ניצול קטינים לשם כך ולגביהם העונש חמור יותר. כמו כן, החקיקה הפלילית הישראלית אינה אוסרת במפורש ובאופן ספציפי, פרסום והפצת מודעות המציעות עבודה בזנות, למרות שהוגשה הצעת חוק לעניין זה ע"י ח"כ אורית זוראץ ודב חנין בשנת 2011.

בתחילת 2017 הוגשה, ע"י 30 חברי כנסת, הצעת חוק איסור צריכת זנות ומתן סיוע לשורדות זנות, הקובע שצריכת שירותי זנות אסורה ונושאת עונש קנס או מאסר. שיעור הקנס לעבירה ראשונה לא יפחת מ- 1250 ש"ח, וכפל הקנס לכל עבירה נוספת. בנוסף, החוק הציע להקים מערך סיוע ושיקום של שורדות זנות, במטרה להוציאן ממעגל הזנות.

בדברי ההסבר צוין כי הצעת החוק מתבססת על מודל החקיקה של הפללת לקוחות זנות, אשר נחקק לראשונה בשבדיה בשנת 1999. כעשור לאחר מכן הוא אומץ גם בנורבגיה ובאיסלנד ומכאן שמו: "המודל הנורדי". בשנתיים האחרונות הצטרפו לאותן מדינות גם קנדה, אירלנד, צרפת, ודנמרק שחוקקו אף הן חוקים המפלילים את לקוחות הזנות. גם עמדת הפרלמנט האירופי מצדדת באימוץ המודל הנורדי, ועל מדינת ישראל להתאים עצמה לרוחות השינוי המבורך שנושבות היום ברחבי העולם.

בדצמבר 2018, אושר חוק איסור צריכת זנות ומתן סיוע לשורדות זנות, אשר נכנס לתוקף ביולי 2020. בכך, ישראל הצטרפה למדינות רבות בעולם שבהן צריכת זנות היא בניגוד לחוק. החוק

קובע קנס בסך 2000 ₪ ובגין עבירה חוזרת, סכום כפול. החוק מאפשר הגשת כתב אישום ואפשרות של קנס עד גובה 75,300 ₪ ומאסר של עד 5 שנים. העבריינין יוכל לבקש להמיר את הקנס בהשתתפות בסדנת גמילה מצריכת זנות. ע"פ החוק, יוקם מערך סיוע ושיקום של שורדות זנות. נשאר רק להצליח לאכוף את החוק.

בכתבה על תוצאות החקיקה להפלת הלכות השבדיה מספטמבר 2010 מצוינים ההישגים של החקיקה השבדית, על פי דו"ח שפרסמה ממשלת שבדיה ביולי 2010. לחוק השבדי היה אפקט מידי של הפחתת זנות הרחוב ב - 50%. הזנות במדינות אשר אימצו את החוק נמוכה משמעותית (עד כדי 1/3) לעומת היקפי הזנות במדינות אשר מיסדו את הזנות כגון הולנד וגרמניה.

מה לגבי מועדוני חשפנות?

החוק בישראל אינו אוסר הפעלת מועדוני חשפנות. בשנת 2013 פורסם בערוץ 2, כי עשרות מועדוני חשפנות פועלים בתל אביב. נשים צעירות, חלקן ישראליות, חלקן מחו"ל, רוקדות שם על הבמה. הלקוחות יודעים היטב שאם רק יבקשו, יוכלו להיכנס עם החשפנית לחדרים פרטיים ולקבל "שירותי ליווי".

למעשה כך מוגדר מועדון חשפנות בעיריית תל אביב: "מועדון חשפנות הוא עסק, המשלב פאב עם הופעת אמנים ובו מוצגים מופעי חשפנות המשולבים בהשמעת מוסיקה". גם בעירייה וגם במשטרה יודעים כי בקומות העליונות ובחדרים הצדדיים – מתנהל למעשה בית בושת ברישיון.

מעיריית תל אביב נמסר בתגובה כי "אם ניתנים במועדוני חשפנות שירותי מין, זוהי עבירה על החוק. האכיפה יכולה להתבצע אך ורק על ידי משטרת ישראל ואינה בסמכותה של הרשות המקומית".

תגובת משטרת מחוז תל אביב טוענת כי "במקומות שבהם מתקיימות הופעות של חשפנות ללא תלונות על מטרד לציבור או ידיעה בדבר סרסרות, אין באירועים אלו טיפול משטרי, (כי אין בכך עבירה על החוק), על פי הנחיות פרקליטות המדינה".

על פניו, נראה כי במדינה המתיימרת להיות "יהודית", אין מקום למתן אישור ורישיון לעסק המפעיל מועדון חשפנות, במיוחד לאור העובדה שבדרך כלל ניתנים בהם גם שירותי זנות, זאת בניגוד לחוק, האוסר על הפעלת בתי בושת.

מן הראוי שעיריות ומשרדי ממשלה לא יתנו רישיונות ואישורי הפעלה למקומות כאלה. גם אם כנראה הם ימשיכו לפעול באופן בלתי חוקי במקומות פרטיים, ויש לאתר מקומות אלה ולהעמיד לדין את מפעיליהם, זה בוודאי עדיף ממתן גושפנקא ציבורית - חוקית לפעילות כזאת. באוגוסט 2017 קבעה שופטת בית המשפט המחוזי בתל אביב, לגבי מועדוני חשפנות שבמתחם בורסת היהלומים ברמת גן, הקיימים למעלה מ - 20 שנה, כי בתי עסק לחשפנות מחפיצים

נשים ולכן אינם יכולים להיכלל במתחם שמוגדר לצורכי "בידור" ו-"מועדונים". העיריה תאלץ לשנות את הגדרת המתחם או לפעול לסגירת המועדונים.

באוגוסט 2018, הודיעה המשטרה שתנקוט פעולות נגד תופעת הצעת "חדרים צדדיים" במועדוני חשפנות. אכן בשנים האחרונות התבצעה סגירה של מועדוני חשפנות רבים ברחבי הארץ, אך חלקם נפתחו מחדש, אולי בגלל שלא קיים חוק שאוסר זאת. כאמור, במדינה יהודית, אין מקום להפעלה חוקית של מועדונים כאלה ומן הראוי לאסור את הפעלתם.

יחס מדינה יהודית ל"להט"ב" - (לסביות, הומואים, טרנסג'נדרים וביסקסואלים).

למה ע"פ התורה, משכב זכור נקרא תועבה עם אפשרות של עונש מוות או כרת?

בתורה נאמר, (ויקרא יח, ג), כַּמְעֵשָׁה אֶרֶץ-מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִשְׁכַּתְּם-בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וְכַמְעֵשָׁה אֶרֶץ-כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵבִיא אֲתֶכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבַחֲקֵיתֶיהֶם לֹא תִלְכוּ. ובתוך כך נאמר, וְאֵת-זָכָר לֹא תִשָּׁכַב מִשְׁכָּבִי אִשָּׁה תוֹעֵבָה הִוא. כִּי אֵת-כָּל-הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל עָשׂוּ אֲנָשֵׁי-הָאֶרֶץ אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם וַתִּטְמָא הָאֶרֶץ. (שם, כב, ו - כז).

בני ישראל הכירו היטב את תופעת ההומוסקסואליות מהתרבות המצרית והכנענית, שבהן יחסים הומוסקסואליים היו רווחים ונישואין חד – מיניים היו ממוסדים. (זה אינו רעיון "מודרני" כלל). כתוב במדרש ספרא (ח, ח), "מה היו עושים (במצרים ובכנען)? האיש נושא איש ואישה נושאת אישה, ואישה נישאת לשני אנשים (גברים)". בקיצור, תרבות של מתירנות מינית, גלוי עריות והומוסקסואליות.

ברור שיחסים הומוסקסואליים, מהווים ניגוד גמור לציווי (ויקרא יח, ה), "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת-חֻקֵּי וְאֶת-מִשְׁפָּטַי, אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֲתֶם הָאֱדֹם וְחֵי בָהֶם", מפני שמזוג כזה לא יכולים להיווצר חיים, הן במובן של הולדה, והן במובן של קדושה וטהרה, לפי דרישת התורה. בנוסף, הוצאת זרע לבטלה נחשבת עוון וטומאה.

עם זאת, התורה אינה אוסרת את הנטייה ההומוסקסואלית, שהיא מולדת, ולפי מחקרים נוצרת כבר בשלב העוברי ובמקרים רבים איננה ניתנת לשינוי. כפי שנראה בהמשך סיכויי השנוי כנראה תלויים בעוצמת הנטייה, שהיא אינדיבידואלית. (אגב, לא ברור מדוע טיפול במקרי פדופיליה נחשב מקובל ואף רצוי, ואילו טיפול בהומוסקסואליות, שהיא גם כן נטייה מינית חריגה, אינו נחשב מקובל או לגיטימי, גם אם המטופל מעוניין בכך. ידוע כי קיימת תופעה של פגיעה וניצול מיני ציני ואף הוצאה לזנות, של הומוסקסואלים צעירים ע"י מבוגרים מהם). התורה אוסרת רק את קיום אַקט מיני הומוסקסואלי, כפי שהיא אוסרת קיום יחסים עם אשת איש, או עם אישה בעת נידתה, שלא למטרת הולדה, אלא לצורך סיפוק תאוה בלבד.

למה הדבר דומה? למי שיש לו תאוה ומשיכה גדולה לעוגות ולדברי מתיקה, או להימורים, עישון או אלכוהול, ורופא או יועץ מוסר לו שאם יצרוך את הדברים האלה, הוא מסכן את חייו או שעלול להרוס את חייו המשפחתיים. אם אותו אדם מתעלם מהוראת הרופא או היועץ, סביר להניח שההשפעות אכן תהיינה שליליות ואולי אף הרסניות וקטלניות. לעומת זאת אם הוא אדם חכם, הוא ישמע לרופא או ליועץ, וידאג לקבל טיפול כדי לעזור לעצמו להתמודד עם התמכרותו או עם האובססיה שלו וילמד לחיות בלי מושא תאוותו. הוא ישתמש בתחליפים הקוסמים לו הרבה פחות מהדבר "האמיתי", אך לפחות יוכל לחיות חיים בריאים ונורמאליים. כפי שכבר נאמר, (פרקי אבות, ד, א): איזהו גיבור? הכובש את יצרו – הן אם מדובר באישה האסורה עליו, למשל בגלל שהיא נשואה למישהו אחר, או אם מדובר בגבר שהוא נמשך אליו. בעלי נטיות הומוסקסואליות המצליחים, אמנם במאמצים גדולים, להתגבר על יצרם הטבעי, הם אכן "גיבורים שבגיבורים". כפי שנראה בהמשך, רוב בעלי נטיות הומוסקסואליות הם בעצם ביסקסואלים, כלומר שהם נמשכים גם לבני המין השני וגם לבני מינם, בדרגות המשתנות מפרט לפרט.

כידוע, יחסי מין בין הומוסקסואלים הם גורם משמעותי להידבקות במחלת האיידס - (HIV). בשנת 2013, פרסם הוועד למלחמה באיידס שקרוב ל- 40% מנשאי האיידס הרשומים בישראל הם הומוסקסואלים. בשנת 2012 חיו בישראל 6,057 נשאי הנגיף HIV, אך הערכות משרד הבריאות דברו על 8,363 אנשים החיים בישראל עם HIV/AIDS. בסוף שנת 2020 היו בישראל 7,851 נשאים רשומים של הנגיף.

רבים מהאנשים המגדירים את עצמם הומוסקסואלים הם למעשה ביסקסואלים, כלומר שהם נמשכים גם לגברים וגם לנשים, גם אם לא תמיד באותה המידה. על כן גברים שאין להם דחייה מנשים יכולים להתחתן ולהביא ילדים לעולם. במחקרים שנעשו בעשור האחרון, מתברר כי כ- 2% - 2.4% מהגברים נמשכים לבני מינם בלבד. כ- 4-5% נמשכים גם לגברים וגם לנשים ברמות שונות. יוצא ששיעור הביסקסואליים וההומוסקסואליים אצל גברים הוא כ- 7% ולא 10% כפי שמקובל לציין. אצל נשים, רק 0.5% נמשכות לנשים בלבד ו- 12.5% בעלות נטיות ביסקסואליות.

במין האנושי קיים רצף של נטייה מינית, כאשר הרוב הגדול, מעל 90%, הוא בעל נטייה הטרוסקסואלית - (רגילה, "סטרייט"), ואילו כ- 7% בעלי/ות נטייה ביסקסואלית בדרגות שונות. ישנם גברים בעלי משיכה לנשים אך בעלי משיכה קטנה גם לגברים או שנמשכים במידה שווה לנשים ולגברים. אלה מהווים כ- 70% מבעלי הנטיות ההפוכות, והם יכולים להתחתן ולהוליד ילדים, תוך התגברות על משיכתם לגברים אחרים. במקרים כאלה, ניתן גם להעזר בטיפול מקצועי לשם כך.

גם הומו - סקסואליים מוחלטים, יכולים להעמיד צאצאים ע"י הפריה חוץ גופית ופונדקאות.

להיות מדינה יהודית - פתרונות היהדות לבעיות המדינה והחברה

רצף נטיות ביסקסואליות של הזואולוג והסקסולוג אלפרד קינסי, 1948 - ממשיכה מוחלטת לבעלי/ות המגדר השני (0), שהם כ- 90% מהאוכלוסייה, ועד משיכה מוחלטת לבני/בנות אותו המין. (ויקיפדיה). קינסי טען כי המיקום על הרצף אינו בהכרח קבוע במהלך כל החיים, אלא יכול להשתנות המהלכם בנסיבות שונות.

הניסיון מראה שחלק גדול מהאנשים בעלי נטיות מיניות הומוסקסואליות הם מוכשרים, יצירתיים, ותורמים רבות לחברה, במיוחד בתחום היצירה האמנותית והתרבותית ואף המדעית והאינטלקטואלית. רבים מהפילוסופים היוונים היו בעלי נטיות כאלו וכן גאונים כמו מיכאלאנג'לו, ליאונרדו דה וינצ'י ועוד. יחד עם זאת, נמצא במחקרים כי גברים הומוסקסואלים לעתים גרועים הרבה יותר מגברים בעלי נטייה רגילה, בקריאת מפות ויכולת מרחבית, אך בעלי כישורים לשוניים טובים יותר, (בדומה לנשים). לסביות טובות יותר מנשים רגילות, ביכולות מרחביות שונות וניווטים, (בדומה לגברים). יתכן שהכישורונות ההומוסקסואליים קשורים לניצול שוויוני יותר של אונות המוח.

אין להפלות לרעה את בעלי הנטייה, ולא לבזותם. יש להתייחס אליהם כמו לכל אדם אחר. מעמדם החוקי ומצב זכויות הלהט"ב בעולם הוא מגוון ושונה ממדינה למדינה. מדינות מסוימות מכירות במעמדן ואף מאפשרות נישואין והקמת משפחה חד - מינית ואילו במדינות אחרות מטילים עונש מוות על קיום יחסים של בני אותו מין או על בעלי זהות מינית או מגדרית שונה. המקור – ויקיפדיה, זכויות_להט"ב

תחיקה בעולם, הקשורה לקהילה הלהט"ב, מתייחסת להכרה של המדינה בזכות הפרטים לזהות עצמם כבעלי זהות זו, לקיים יחסי מין, לנהל מערכות יחסים, להקים משפחה, חוקים הקשורים לאימוץ ופונדקאות, סוגיות הקשורות לשירות בצבא, שוויון בזכויות הגירה, חוקים האוסרים על אפליה ועל פשעי שנאה, וחוקים הנוגעים להשוואת גיל ההסכמה לקיום יחסי מין.

מבין המדינות המאפשרות נישואין חד – מיניים: ארצות הברית, קנדה, ברזיל, ארגנטינה, אורוגוואי, דרום אפריקה, בריטניה, צרפת, ספרד, הולנד, שוויצריה, ארצות סקנדינביה, אוסטרליה, ניו זילנד.

לעומת זאת, מבין המדינות שבהן יחסים חד מיניים הם בניגוד לחוק ובחלקן נושאים עונשי מאסר: מצרים, לוב, אלג'יריה, תוניס, מרוקו, קניה, אתיופיה, פקיסטן.

החוק בישראל אינו מכיר בנישואין חד - מיניים או באיחוד אזרחי – הדומה לנישואין אזרחיים, אשר נערכים בארץ. הוא כן מחייב רישום של אלה שנערכו בחו"ל, אם יש בידי הזוג, תעודה חוקית מהמדינה שבה נערכו.

על כן, דפוס חייהם של זוגות חד-מיניים מקביל לזה של "ידועים בציבור". בעקבות ההכרה שהעניק החוק הישראלי למוסד ה"ידועים בציבור", זוגות חד-מיניים זכאים לכל הזכויות הפיננסיות המוענקות לזוגות הטרוסקסואליים רגילים נשואים. הגדרה זו מעניקה לזוגות להטבי"ם מעמד טוב יותר מהמקובל במדינות רבות, לרבות בעולם המערבי. (כבר הבענו את הדעה שאין מקום להכרה במוסד "ידועים בציבור" במדינה יהודית, ולפי זה אין מקום להכרת המדינה בזוגיות או נישואין הומוסקסואליים, מבחינת הדמיון או השוויון בהטבות ובזכויות, לזוגות נשואים רגילים, אלא רישום בלבד).

עם זאת, כאמור, אין מקום לאפליית גבר או אישה בעלי נטיות הומוסקסואליות בכל הקשור לחייהם הפרטיים. החוק בישראל אינו מתיר לזוגות מאותו המין לעבור תהליך של פונדקאות בארץ. לעומת זאת פסקי-דין שונים שניתנו במהלך השנים מעידים על הנטייה ההולכת וגוברת של ההכרה שהעניקה מערכת המשפט בישראל לזכויות הזוגות החד-מיניים. פסקי-הדין, שזכו לדיווח תקשורתי נרחב, מכסים מגוון תחומים ולרוב מנוסחים בלשון שאינה משתמעת לשתי פנים בעד מתן זכויות.

מחאת הומוסקסואלים נגד האפליה שבחוק "הפונדקאות" משנת 2018, לעומת זכויות לסביות או רווקות יחידניות הסובלות מבעיות רפואיות שאינן מאפשרות לידה, היא אולי מוצדקת, ונראה שאין מקום להפליה זאת נגד גבר יחידי או הומוסקסואל, המבקש להפוך לאב, בעזרת פונדקאית, בארץ.

הכרה בהסכמי חיים משותפים וגירושין

כבר באוגוסט 2001 החליטה שופטת בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע, אסנת אלון-לאופר, לאשר הסכם זוגיות בין בנות זוג לסביות, תוך שהיא קובעת כי "הגדרת המשפחה היא הגדרה רחבה, ושתי בנות הזוג עונות על הגדרת 'בן משפחה' שבחוק בתי המשפט לענייני משפחה. לא מצאתי", הוסיפה השופטת, "שההגדרה בחוק מכוונת דווקא לבני זוג ממין שונה". בית המשפט נתן באופן תקדימי תוקף של פסק דין להסכם לחיים משותפים של בנות זוג, תוך שקבע כי זוג לסביות עונות להגדרת "בן משפחה" לפי החוק.

בספטמבר 2006 הכיר בית המשפט לראשונה בהסכם שחתמו זוג נשים שנפרדו, והעניק לו תוקף של פסק דין בדומה לגירושין.

לפי זה, במדינה יהודית, יש לתקן את הגדרת "בן משפחה" בחוק בתי המשפט לענייני משפחה, כך שלא יוכל לחול על זוג חד – מיני.

הכרה בנישואין חד-מיניים שנערכו במדינה זרה

ב-21 בנובמבר 2006, חייב בית המשפט העליון את המדינה לרשום כנישואים את הזוגות שנישאו בקנדה, בין השאר בהסתמך על הלכת פונק שלזינגר, שבה חויבה המדינה לרשום נישואין אזרחיים שנעשו בחו"ל. בפסק דינו של נשיא בית המשפט העליון (בדימוס) אהרון ברק נקבע כי חובה על מנהל האוכלוסין של משרד הפנים לרשום כנישואים זוג גברים הומוסקסואליים שנישאו כדין במדינה זרה.

החל משנת 1999 בתי המשפט מעניקים אפטרופסות לאימהות הלא ביולוגיות ולאבות הלא רשומים, תוך הכרה חלקית בהורות המשותפת.

מאז שנת 2005 מדינת ישראל מכירה בהורות משותפת של בני זוג מאותו המין. הדרך לכך נסללה בעקבות 9 שנים של מאבק משפטי שניהלו בנות הזוג טל ואביטל ירוס חקק, עד שבית המשפט העליון אישר אימוצים במשפחות חד-מיניות. מאז תקדים זה ניתנו בבתי המשפט צווי אימוץ נוספות במשפחות חד - מיניות, ומשרד הפנים יצר מסמכי רישום מיוחדים לילדים שלהם שתי אימהות או שני אבות.

כבר הבענו את הדעה שבמדינה יהודית, אין להכיר בזוגיות או נישואין חד – מיניים. ראינו שמדינת ישראל מעניקה זכויות רבות להומואים וללסביות, גם ביחס למקובל בעולם. מתן הזכויות וההכרה בזוגיות הומוסקסואלית אמנם נוגדים את רוח היהדות, אך מה שנאסר במפורש בתורה הוא רק קיום יחסי מין הומוסקסואליים ולא מתן זכויות לבעלי נטייה הומוסקסואלית. על כן נראה כי אין לאסור בחוק זוגיות הומוסקסואלית אך אין לעודד אותה ולהכיר בה, מבחינת מתן הטבות וזכויות השוות לאלו הניתנות לזוגות נשואים.

האם יש מקום לקיים מצעדי "גאווה" במדינה יהודית?

נראה, כי על מנת לזכות ביחס שווה והוגן מהחברה הכללית, גם על בעלי נטייה הפוכה להתנהל בצורה רגילה ונורמלית, ככל שניתן. כפי שאנשים הטרוסקסואליים ("סטרייטים"), לא יוצאים למצעדים ולא מנפנפים בנטייתם המינית הרגילה, כך אין כל סיבה שבעלי נטייה הפוכה יצאו למצעדים וינפנפו בנטייתם המינית ויתגאו בה. אמנם במשך השנים כולם התרגלו לתופעה זו, למרות היותה הזויה ומגוחכת, ובלתי מתקבלת במדינה יהודית.

נטייה מינית היא דבר אינטימי ופרטי ואין כל סיבה להפגין אותה בראש חוצות ולהפוך אותה לעניין ציבורי. בנוסף, כידוע, גאוותנות היא מהמידות המגונות ביותר ביהדות, הדוגלת בענווה ובצניעות ועצם השימוש בכינוי "מצעד גאווה", יש בו משום התרסה, התנשאות והתגרות בציבור הכללי. מוטב היה, אם כבר, לבחור בשם אחר, כגון "מצעד השוויון"

בנוסף, זכויות לציבור הלהט"ב אינן מושגות ע"י מצעדי "גאווה", אלא בדרכים משפטיות ופוליטיות.

על כן, נראה כי אין מקום למצעדי "גאווה" במדינה המגדירה את עצמה "יהודית". המצעדים, שבעצם "יובאו" מחוץ לארץ, רק מזיקים לקהילת הלהט"ב ע"י התגרות והגברת המתח בינה לבין חלקים גדולים בציבור הישראלי שרגשותיהם נפגעים מכך, והם מנוגדים לחלוטין לרוח היהדות.

אם בכל זאת ניתנים רישיונות לקיום מצעדי "גאווה", יש להתנות זאת בשמירה על התנהגות ולבוש הולמים, שאינם חורגים מהנורמות והחוקים החלים כל השנה, בפרהסיה וברחובות העיר. ידוע על ביצוע מעשים מיניים בוטים בפרהסיה, באירועים של קהילות להט"ב. נציין כי מעשה מגונה בפומבי, כגון חשיפה של איברים אינטימיים, מוגדר כעבירת מין, בסעיף 349 לחוק העונשין, ויש לאכוף אותו גם במצעדי "גאווה".

בסיום פרק זה, נדגיש כי אין להלין על בג"ץ בפסיקה אנטי – יהודית או אקטיביסטית. הפסיקות האלו נפסקו לרוב, בגלל העדר חקיקה המתייחסת לסוגיות בעייתיות אלו. הפתרון הוא חקיקה מתאימה כדי שפסיקות אלו לא יתאפשרו, ואם יהיה צורך בכך, חוק התגברות של חוקי הכנסת על פסיקות בית המשפט כדי לשמור על הפרדה ברורה בין הרשות המחוקקת לרשות השופטת.

7. מה צריכים להיות עקרונות המשפט במדינה יהודית?

א. היחס להודאה באשמה

הבדל מהותי בין ההלכה היהודית לחוק במדינת ישראל, הוא הרשעת אדם ע"פ הודאת עצמו. בבתי המשפט האזרחיים מתייחסים להודאת נאשם, גם במשפט על רצח, כ"מלכת הראיות" או כבסיס החזק ביותר להכרעת הדין.

השימוש הרב שנעשה בישראל בהודאה באשמה מעורר ביקורת, לאור כמה מקרים של הרשעות שווא, או הרשעות שבוטלו בהליכים משפטיים שונים מחמת הספק. מקרים של הרשעות שווא או הרשעות בספק, שנפסקו בעקבות הודאת הנאשם הן, למשל: פרשת עיזאת נאפסו, כנופיית מע"צ, פרשת עמוס ברנס, וההרשעה ברצח חנית קיקוס. במקרים אלה הנאשמים חזרו בהם מהודאתם המקורית באשמה, בטענה כי ההודאה נכפתה עליהם באמצעות לחץ ואיומים מצד חוקרי המטרה. (לפי ויקיפדיה). ידוע כי ישנם חוקרים המשתמשים בשיטות פסולות של שקר והטעיה של נחקרים, כאילו שנמצאו ראיות חותכות לאשמתם.

לפי מחקרים שנעשו, בערך 5% מהמורשעים בבתי משפט ישראלים הם בעצם חפים מפשע, בין השאר, תוך הסתמכות רבה על הודאתם באשמה.

לעומת זאת, ע"פ ההלכה היהודית, במשפט הפלילי – (כלומר בדיני "נפשות"), בדרך כלל לא מסתמכים על הודאת נאשם על ביצוע עבירה, ללא עדות או ראיות ברורות התומכות בהודאתו,

שכן קיים כלל: "אין אדם משים עצמו רשע" ולא מאמינים להודאתו. החשש הוא שמא מרוב לחץ אישי, או לחצי החוקרים - (או שקריהם), נטרפה עליו דעתו או שמא התיימש מהחיים והוא מוכן להודות גם בעבירה שיש בה עונש מוות, כי הוא באמת מעדיף, באותו פרק זמן, למות. טעם אחר שהובא, ש"אדם קרוב אצל עצמו", וקרוב פסול לעדות. לעומת זאת, בדיני ממונות, כן מקבלים את הודאתו, על פי הכלל "הודאת בעל דין כמאה עדים דמי" (דומה). נציין כי גם בדיני ממונות אין להשתמש בהטעיה ובשקרים כדי לסחוט הודאה מהנחקר.

מה יחס ההלכה לעסקת טיעון?

כתב הרב עדו רכניץ, מנכ"ל ארגון גזית, באתר ynet, בעקבות המשפט של הנשיא לשעבר, משה קצב ב- 2008.

מקור: ynet.co.il/articles/0,7340,L-3512888,00.html

עסקת טיעון הינה מעין פשרה בין הפרקליטות לבין חשוד בעבירה פלילית. בא כוחו של החשוד מציע לפרקליטות שהחשוד יודה בחלק מהחשדות נגדו, ובכך יספק לפרקליטות את הראייה הנדרשת כדי להרשיע אותו. בתמורה, תמחק הפרקליטות חלק מסעיפי האישום כנגד החשוד, צעד שבהכרח יקל את העונש שיוטל על החשוד. על מנת לעמוד על עמדת ההלכה בשאלה זו יש להתוודע לחלוקה של שדה המשפט על ידי ההלכה:

1. התחום האזרחי - תביעת ממון בין אדם לאדם.
2. התחום הפלילי הדתי - האשמת אדם שעבר עבירה, ואם יורשע ייענש.
3. תחום התקנות - ההלכה מסמיכה את השלטון לתקן תקנות (כלומר, חוקים) שיעסקו בשמירת ערכי המוסר והסדר הציבורי. בתחום זה ההלכה מניחה מרחב פעולה גדול על בסיס עקרונות כלליים, פרט למקרים בהם התקנה נוגדת את ההלכה. לתחום זה שייך רוב המשפט הפלילי במדינת ישראל.

כרקע לדיון בעסקת הטיעון נסקור כמה הלכות בתחומי המשפט:

בתחום האזרחי הודאה היא "מלכת הראיות", ו"הודאת בעל דין כמאה עדים" (גיטין מ, ב). כמו כן, ההנחיה ההלכתית היא לנסות ולהגיע לפשרה בין הצדדים הנצים (רמב"ם סנהדרין כב, ד). בניגוד לכך, בתחום הפלילי הדתי אין אפשרות להסתמך על הפללה עצמית, כלומר על הודאה של החשוד (סנהדרין ט, ב). בנוסף, כתב הרמב"ם (פירוש המשנה ערכין א, ג) שלא ניתן לוותר לנאשם על עונש המגיע לו על פי המשפט הפלילי הדתי. ומכאן ברור שלא ניתן להגיע לעסקת טיעון במסגרת זו.

בתחום התקנות ניתן להסתמך על הפללה עצמית (רמב"ם סנהדרין יח, ו) או על ראיות פסולות אחרות (שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן, רעט). כמו כן, רשאי השלטון לוותר על עונש למי

שעבר על החוק (רמב"ם, פירוש המשנה ערכין א, ג). הגמשת דיני הראיות בתחום התקנות, והאפשרות של השלטון לוותר לנאשם, מתירה לקיים עסקאות טיעון עם חשודים, ובכל זאת יש מקום לבחון האם ומתי ראוי להעדיף עסקת טיעון על פני משפט מלא.

עקרונות לבחינת עסקת טיעון

ההנחיה להעדיף פשרה מוסכמת במקרה של סכסוך ממוני, הוגבלה רק למקרה בו שני הצדדים לסכסוך אינם פועלים מתוך כוונת זדון, אבל במקרה שאחד מהצדדים מנסה לפגוע כלכלית בחברו - יקוב הדין את ההר (שו"ת דברי מלכאל ב, קלג). ברוח זו ניתן להבין את חוסר היכולת לוותר בשיפוט הפלילי הדתי, מלבד המניעה מלהסתמך על הפללה עצמית, שהזכרה לעיל. יתכן שכיון שמדובר בעובר עבירה, ולא באדם שחושב שהצדק אתו - אין מקום לויתורים. לאור זאת ניתן להציע קריטריון על פיו ניתן יהיה לקבוע מתי ראוי למחול לנאשם או להגיע אתו לעסקת טיעון:

כאשר התקנות מענישות על התנהגות לא - מוסרית חמורה, דוגמת אונס, רצח או הריגה ברשלנות פושעת (כגון נהיגה תחת סמים) אין מקום לעסקת טיעון. במקרים אלה, עסקת טיעון עמו נותנת לגיטימציה למעשים חמורים, והופכת את העונש עליהם לריק מאמירה מוסרית. לעומת זאת, כאשר התקנות מענישות את מי שעבר על החוק ללא עבירה מוסרית חמורה, כגון, מי שבנה ללא רישיון - יש מקום לעסקת טיעון. במקרים כאלה, העונש איננו נובע מחומרת המעשה אלא מהעבירה על החוק, וייתכן שהוא יוגדר כתביעה שאין בה עניין לציבור, ועל כן, עדיף לסיים אותה בלא משפט.

מלבד השיקולים הערכיים ישנם כמובן גם שיקולים נוספים להעדפה של עסקת טיעון. כך למשל, ניסיון למנוע פגיעה בעדים הוא שיקול לגיטימי, כיון שמחיר העונש לנבל הוא עונש נוסף לעדים.

שיקול נוסף לטובת עסקת טיעון עולה מדברי הרא"ש (שו"ת הרא"ש קז, ו) שכתב שכאשר לא ניתן להגיע לבירור מלא של האמת, עדיף להסתפק בכל פתרון שיכריע את הדין, ובכלל זה בפשרה. יישום אמירה זו בתחום התקנות הוא בעייתי, בוודאי במקרים בהם מדובר על מעשה בלתי מוסרי באופן מובהק. אולם, מסתבר שניתן להסיק מהרא"ש שבמקרה של תשתית ראייתית רעועה, שעלולה להסתיים בזיכוי מחמת הספק, יש להעדיף פשרה בדמות עסקת טיעון שיש בה הכרעה ברורה, גם אם מינימאלית.

גם הטענה שיש להעדיף עסקת טיעון עקב העומס הכבד על בתי משפט היא טענה לגיטימית, אולם, צריך להיות ברור שלמדיניות כזו יש מחיר ערכי וחברתי כבד. ייתכן, שאף שבטווח הקצר מרוויחה המערכת טיפול ביותר תיקים, בטווח הארוך היא עצמה נותנת תמריץ לעבריינים, ובכך מביאה בעצמה להגדלת העומס.

כל הדברים האמורים אינם מתייחסים לתוכן של עסקת הטיעון שחייבת לכלול מימד של צדק, בדומה להלכה שאוסרת להציע לצדדים פשרה שיש בה הטיה לטובת אחד מהם (שולחן ערוך

חושן משפט, יב, ב). הכוונה לכך שיהיה מתאם בין חומרת העבירה בה הודה החשוד לחומרת העונש, וכן, לחשש מהודאת שווא של החשוד, שהעדיף להודות במה שלא עשה כדי להימנע מדרך הייסורים של המשפט המלא.
להלן ציטוט מכתבה בנושא הרשעות שווא:

"הרשעות שווא - תופעה רווחת" (מקור: אתר "מחלקה ראשונה").

news1.co.il/Archive/001-D-322499-00.html

כך לדברי עו"ד אדם פיש בכינוס שנערך במרכז האקדמי כרמל בחיפה בנושא "הודאות שווא".
"התופעה של הודאות שווא היא תופעה רווחת, אך התופעה של הרשעות שווא היא תופעה הרווחת הרבה יותר. ישנם אמצעי חקירה פסולים כמו בדיקת פוליגרף בה החשוד נמצא דובר אמת אך חוקריו אומרים לו שהוא נמצא דובר שקר, (כדי שיוודה), - זה דבר שמקובל בישראל".

בשנת 2015 גיבשה ועדה מקצועית בראשות שופטת בית המשפט העליון בדימוס, עדנה ארבל, הצעת חוק המנסה למנוע הרשעות על בסיס הודאות שווא בלבד.

ב. קבלת עדות מעד אחד ושימוש בראיות נסיבתיות

ע"פ החוק האזרחי, לעתים ניתנים פסקי דין תוך הסתמכות על ראיות נסיבתיות, לא תמיד מוצקות וכן על סמך עדות של עד אחד. חוסר האפשרות לעמת את עדותו עם עדות נוספת באותו ענין גורם לעתים למתן עדויות מפוקפקות שקשה לסתור אותן אך, בגלל זה, קשה גם לסמוך עליהן. קשה להפעיל כלי ביקורת על אמיתות העד אם יש רק עד אחד לאירוע, ללא ראיות תומכות נוספות.

בנוסף לכך, קיימת בעיה באי פסילת עדים החשודים מראש בהטיית עדות, בגלל שהם חשודים בעצמם באותה עבירה שהם מעידים עליה - (עד מדינה), או נוגעים לעניין הנדון, או קרובי משפחה, שיתכן שהם גם כן נגועים באינטרסים אישיים למיניהם.

במספר מקרים התברר, בדיעבד, שעד שיקר, אך בהעדר עדויות נוספות, השקר או אי - הדיוק, לא התגלה תוך כדי המשפט.

לעומת זאת, ע"פ ההלכה היהודית, ברוב המקרים צריכים לפחות שני עדים לצורך מתן עדות. אם יש שני עדים, וכל אחד נחקר לחוד, זה מאפשר למשטרה, לשופטים או לעורכי הדין המייצגים את בעלי הדין, לנסות לגלות סתירות בין עדויותיהם ולהגיע לאמת, כי חזקה שלא יעשו שני אנשים הסכם או תאום ביניהם להעיד שקר, או שלפחות הסיכוי לכך נמוכה יותר וניתן לגלות זאת ע"י חקירת שתי וערב צולבת מקצועית.

מה קורה, לפי ההלכה, אם יש רק עד אחד לביצוע פשע, או שאין עדים כלל? האם אי אפשר להעמיד את החשוד לדין ולהרשיע אותו?

אם יש עד אחד, על הנאשם להישבע שבועה חמורה, על ספר תורה או תפילין, על מנת לסתור את העדות או להכחיש. אם הנאשם מודה בפרטי עדותו של עד אחד ולא יכול להישבע נגדה, העדות מתקבלת וניתן להסתמך עליה.

ע"פ פסיקת הרמב"ם (הלכות סנהדרין כ, א, ע"פ מסכת סנהדרין לז, ב), אם אין עדים כלל למעשה הנדון, ניתן להכריע, בדיני ממונות, ע"פ ראיות נסיבתיות משכנעות. לגבי דיני נפשות (כגון רצח), ניתן להכריע את הדין ע"פ ראיה נסיבתית ודאית (כגון שנמצא אדם במקום מבודד ולצדו הרוג, והפציעה שהביאה למותו מעידה שלא איבד את עצמו לדעת אלא נרצח), יש להרשיע את הנאשם, כיוון שמדובר בראיה נסיבתית המוכיחה בוודאות שהוא הרוצח. נוסף כי ניתן להרשיע ברצח במקרה זה רק אם אין עונש מוות. אם יש עונש מוות, לא מסתמכים אפילו על ראיות נסיבתיות ודאיות, אלא רק על עדות ראייה. במקרה של רצח, עם נסיבות ראייתיות ברורות אך ללא עדות ראייה, גוזרים על החשוד מאסר עולם, עד פטירתו, (ע"פ משנה ה בפרק ט, מסכת סנהדרין, "ההורג נפשות שלא בעדים, כלומר שאין עדות או התראה כשרות, אך יש ראיות ודאיות לרצח), כונסים אותו לכיפה...).

וכן נאמר בבבלי, (יבמות ז, ב, סנהדרין, מו, א): תניא: ר' אליעזר בן יעקב אומר: שמעתי שבית דין מכים ועונשים שלא מן התורה, ולא לעבור על דברי תורה, אלא כדי לעשות סייג לתורה. על פי עיקרון זה מותר לבית הדין לדון שלא על-פי הדין שבתורה בכל התחום הנרחב של דיני עונשין וסדרי הדיון הפלילי, אם צורכי השעה מחייבים זאת.

וכן נפסק בשולחן ערוך, (חושן משפט, סימן ב):

"כל בית דין... אם רואים שהעם פרוצים בעבירות (ומוסיף הרמ"א: ושהוא צורך השעה), דנים בין מיתה, בין ממון, בין כל דיני עונש, ואפילו אין בדבר עדות גמורה... וכל מעשיהם יהיו לשם שמים".

פרופ' אלן דרשוביץ, אשר כיהן כפרופסור מן המניין באוניברסיטת הרווארד משנת 1967 ועד לפרישתו בדצמבר 2013, רואה בסיפור של אשת פוטיפר ויוסף, דגם לעיוותים המשפטיים העלולים להיגרם משימוש ראיות נסיבתיות, כמו בגדו של יוסף שנשאר אצל אשת פוטיפר, לעומת הכלל ההלכתי כי רק על-פי שני עדים ניתן להרשיע בעבירה פלילית.

(מקור: השופט משה דרורי, סגן נשיא בית המשפט המחוזי, ירושלים, באתר "מחלקה ראשונה") news1.co.il/Archive/003-D-36115-00.html.

הוא מוסיף שבמקרה של מלה נגד מלה, באין עדים וראיות נוספות, קשה לבית המשפט להכריע, אך לרוב, בית המשפט נוטה לקבל את גרסת האישה הטוענת שגבר ניסה לאונסה, שכן זה נפוץ בהרבה מאשר מקרה שאישה מנסה לכפות יחסי מין על גבר, כמו במקרה של אשת פוטיפר. במקרה זה יש ראיה נסיבתית של בגדו של יוסף שנשאר בידה, ואם יוסף לא היה מוסר גרסה

משכנעת הסותרת את גרסתה, הוא כנראה היה נמצא אשם ונידון למוות. (יתכן שפופטיפר הכיר היטב את אשתו, והאמין יותר לגרסת יוסף מאשר לגרסת אשתו, אך לא יכול היה להודות בכך בפירוש. לכן הסתפק בשליחת יוסף למאסר בתנאים נוחים יחסית).

יש הטוענים כי הרשעתו של נשיא המדינה לשעבר, משה קצב, התבססה על התרשמות השופטים שעדותה של א' ממשרד התיירות מהימנה, למרות שהעדות נסתרה לכאורה ע"י ראיות.

בבתי המשפט האזרחיים משתמשים לעתים בראיות נסיבתיות אף בדיני נפשות, בתנאי שהוכח שהנאשם אשם, "מעבר לכל ספק סביר", אך לא דווקא ע"פ "ראיות נסיבתיות ודאיות", כנדרש בהלכה.

ג. פסילת עדים והתייחסות לסדרי הדין

לפי סעיף 2 לפקודת הראיות [נוסח חדש], התשל"א-1971, הכל כשרים להעיד. וזה לשון החוק: "הכל כשרים להעיד בכל משפט, בכפוף לאמור בסעיפים 3 ו-4, ואין אדם פסול להעיד מפני שהוא בעל דין בתובענה אזרחית, או מתלונן או נאשם במשפט פלילי, או מפני שהוא מעבירו, עובדו, בן זוגו או קרובו של התובע, המתלונן, הנתבע או הנאשם, או מפני שהורשע או נושא עונש על עבירה".

ומצאנו רק ארבעה חריגים לכלל זה שבחוק הישראלי - שניים מכוח החוק: בני זוג והורים וילדיהם בהליך פלילי (סעיפים 3 - 4 לפקודת הראיות), אינם יכולים להעיד זה על זה; ושניים מכוח ההלכה הפסוקה - שופט אינו כשר להעיד על דבר שטיפל בו כשופט, ושותף לעבירה שדינו טרם הוכרע אינו יכול להעיד מטעם התביעה נגד שותפו לה". כחריג לסייגים אלו, נקבע בסעיף 5 לפקודה שכאשר בן משפחה צריך להעיד נגד קרוב שלו, סייגים אלו אינם חלים אם מדובר בעדות באישום פלילי בעניין חבלת גוף או אלימות במשפחה וכיוצא באלה.

מקור: "לפסול עדות קרובים, אבות על בנים", יחזקאל מרגלית, פרשת כי-תשא, תשס"ד, גיליון מס' 160. daat.ac.il/mishpat-ivri/skirot/160-2.htm

פסלות העדות הנ"ל, חלה רק במשפט פלילי ורק בעדות לחובת הנאשם, לעומת במשפט היהודי שהפסלות חלה גם על דיני ממונות, וגם על עדות לטובת הנאשם.

ראינו שע"פ המשפט האזרחי ניתן לקבל עדות גם מאדם הלוקה בנפשו, מעבריין מורשע, מקרובי משפחה ושאר נוגעים בדבר, למרות שקיים סיכוי סביר שהעדות הנמסרת ע"י אלה איננה מהימנה והסתמכות עליה עלולה לעוות את הדין.

לעומת זאת, ע"פ דיני היהדות כל אלה הם מראש פסולים לעדות, כך שאינם יכולים להשפיע באופן שלילי על החלטת השופטים. יוצא שע"פ ההלכה זהירים הרבה יותר בקבלת עדות מאשר בבתי המשפט האזרחיים.

כתב הרב עו"ד דוד ניסני, מקור: daat.ac.il/mishpat-ivri/skirot/289-2.htm

"הדרישה לביצוע פעולות בסדר מסוים אינו זר לעולם המשפט בעיקר בכל מה שנוגע לסדרי הדין. הוראות סדרי הדין קובעות את דרך הגשת המשפט ואת סדר הפעולות שעל הצדדים לנקוט בניהול ההליך המשפטי. ויש שאי-הקפדה על הוראות אלה גוררת אחריה את בטלות ההליך כולו. בניגוד לשיטת המשפט הישראלי, הנותן משקל רב יחסית להוראות סדר הדין, המשפט העברי מבכר בקביעות את הדין המהותי על פני סדר הדין, ונדירים הם המקרים שמוכרע בהם משפט בגלל ענייני פרוצדורה. מערכת בתי הדין מצטיינת בגמישות ובחתימה לאמת המשפטית, דבר המסרב לעתים את הליכי המשפט ובא על חשבון סדרי הדין".

עם זאת, ניתן לומר שהמהות והחתימה לצדק ולאמת חשובות יותר מהפרוצדורה, כל עוד אין בסטייה מהפרוצדורה משום פגיעה מהותית בסדרי המשפט.

ד. מה ההבדלים בין דיני עדים ע"פ התורה לבין אלה ע"פ החוק הישראלי?

להלן מספר דוגמאות:

עד מדינה

ישנם הבדלים בדיני הראיות שונים. אחד ההבדלים הוא קבלת עדות מ"עד מדינה", שע"פ ההלכה הבסיסית הוא פסול לעדות, בהיותו חשוד או מורשע כעבריין, וממילא אדם שאמינותו מוטלת בספק. ע"פ ההלכה, בעיקרון, עד כזה פסול לעדות.

ע"פ סעיף 54א(א) לפקודת הראיות [נוסח משולב] התשל"א-1971 עד מדינה מוגדר כ:
"שותף לאותה עבירה, המעיד מטעם התביעה, לאחר שניתנה או שהובטחה לו טובת הנאה".
"ככלל עבריין צריך לבוא על עונשו, ועל כן, הפיכתו של עבריין לעד מדינה תהיה רק במקרים בהם יש להעדיף, למען טובת הציבור, הבאתו לדין של עבריין אחר - פעולה שהתביעה תתקשה לעשותה בלא שימוש בעד מדינה".

כאמור, עד מדינה הוא חשוד, נאשם, או מורשע בפלילים, המעיד מטעם התביעה נגד עמיתו או שותפו לעבירה בעקבות הסכם שערך עם הפרקליטות.

החלטת אדם להפוך לעד מדינה עשויה להיות כתוצאה מרגש אשמה או חרטה, אך לעתים קרובות יותר, החלטה כזו מתקבלת בתגובה להצעה נדיבה של התביעה, כגון: הגשת כתב אישום רק על עבירה פחותה, הסדר טיעון נדיב, הסכמה על מאסר בתנאים נוחים מהרגיל, וכדומה. בתביעות פליליות שבהן נידונות עבירות קשות, שסכנתן לציבור רבה, ומנגד קיים קושי באיתור עדים, כגון משפטי חשודים בפשע מאורגן, יש וההצעה להפוך לעד מדינה מלווה בהסכם חסינות מפני תביעה והצטרפות לתוכנית להגנת עדים, אף אם עד המדינה מודה בביצוע מעשי עבירה. עדותו של עד מדינה צריכה "סיוע" בראיות על מנת שתקבל משקל מלא ותאפשר הרשעתו של נאשם על פיה. מקור: ויקיפדיה, עד_מדינה.

ההחלטה להפוך לעד מדינה עלולה להתקבל גם כתוצאה מאיומים של החוקרים ואף ממסירת דיס-אינפורמציה לגבי הצפוי לו, אם יסרב לשמש עד מדינה.

במשפט התורה, עד מדינה, מטבע הדברים, הוא פסול תכלית הפסול, מפני שאדם רשע פסול לעדות, שנאמר "אל-תִּשֶׁת יָדְךָ עִם-רָשָׁע לְהִיטֵעַ חָמָס", (שמות כג, א). מפי השמועה למדו מזה, "אל תשת (תשים) רשע עד". בנוסף, כל עדות שיש לאדם הנאה בה, היא פסולה, מפני שהעד נוגע לעניין שהוא מעיד עליו. (ר' בשולחן ערוך, חושן משפט, סימן לד, ו- לז).

אולם גם במשפט התורה, יש דאגה להגנה על החברה בעת שהעבריינים מהלכים אימים כנגד חפים מפשע, או פועלים בשחיתות נוראה. לכן, בלית ברירה ומדין הוראת שעה, או ע"פ משפט המלוכה, ההלכה מכירה בעד המדינה. רבנו ניסים (הר"ן, מגדולי חכמי ספרד במאה ה-14), מגיע למסקנה שלמען שלמות החברה ותיקונה יש צורך במערכת שיפוט נוספת פרגמטית יותר והיא "משפט המלך". למלך סמכות נרחבת המשלימה את המערכת המשפטית הרגילה. בזמן שאין מלך, כותב הראי"ה קוק, משפטי המלוכה נתונים לציבור, למערכת המשפטית הנוהגת במדינה.

לפי זה יש מקום לתת תוקף לתחום הענישה הפלילי הכולל הרשעות על פי ראיות נסיבתיות, אומדנות (מצלמות, מסמכים וכדומה) וכן עד מדינה – אף-על-פי שעל פי דין תורה הוא פסול לעדות, מכל מקום אם אין למשטרה דרך להגיע אל החשודים המרכזיים ולהפליל אותם אלא על ידי עד מדינה, יש מקום גם על פי התורה לקבלם בבחינת "הרע במיעוטו"... לדעת הרב אברהם שפירא זצ"ל יש מקום לקבל עד מדינה בערבון מוגבל: רק במקרי רצח, או אלימות ושחיתות ברמת פשיעה גבוהה.

מקור: <http://mishpatlaam.co.il> מערכי-שיעור-מוכנים/3058-עד-מדינה.

נראה כי, על השופטים הדנים במשפט שבו מעיד "עד מדינה", להקפיד על הכלל שהובא לעיל ש"עדותו של עד מדינה צריכה "סיוע" בראיות על מנת שתקבל משקל מלא ותאפשר הרשעתו של נאשם על פיה" ואין להתבסס אך ורק על עדותו.

ההתייחסות לעד שיש ספק לגבי מהימנותו

שני כללי היסוד הנוגעים למהימנות עד במשפט הישראלי קבועים בסעיף 53 לפקודת הראיות. ראשית, מהימנותם של עדים היא סוגיה הנתונה לשיקול דעתו של בית המשפט השומע את העד. שנית, הכרעתו של בית המשפט מתקבלת על בסיס "התנהגותם של העדים, נסיבות העניין ואותות האמת המתגלים במשך המשפט".

השופט בדימוס יעקב קדמי מסכם בספרו "על הראיות" את ארבעת המבחנים העיקריים למהימנות עד:

מבחן ההתרשמות: התרשמות ישירה של השופט מהתנהגותו של העד על הדוכן: אופן הצגת הדברים בידי העד, מראהו של העד בעת מסירת העדות וכדומה.

מבחן ההשוואה החיצונית: השוואת דבריו של העד עם דברים שהוא עצמו אמר במקום אחר ודברים שנאמרו על ידי עדים אחרים.

מבחן ההשוואה הפנימית: העמדת עדות העד במבחן של היגיון, שכל ישר וניסיון חיים (ובלשון פשוטה: עקביות פנימית או היעדר סתירות פנימיות).

מבחן האישיות: בדיקת ההשלכה האפשרית של אישיותו על מהימנות דבריו ובמיוחד אופיו של העד ונגיעתו לעניין הנדון. (ויקיפדיה).

ע"פ דין ההלכה, בעיקרון עדים שקיימים ספקות משמעותיים בדבר מהימנותם, פסולים לעדות, פרט למקרים מיוחדים שלא ניתן להגיע לאמת ללא קבלת עדות מהם.

התיישנות עבירות

לפי חוק ההתיישנות, 1958, באופן כללי קיימת התיישנות של עבירות, ולא ניתן לתבוע, בדרך כלל, אם עברו יותר משבע שנים, או מספר אחר של שנים שנקבע בחוק, מאז התרחשות האירוע הנדון. יוצא שלמרות שהתגלה באופן ברור חשד לעבירה שבוצעה לפני יותר מ- 7 שנים, לדוגמה, העברייני אינו מועמד לדין, דבר הנראה שרירותי למדי.

לעומת זאת, ע"פ ההלכה, אין התיישנות ומטרתו הראשונה של המשפט היא גילוי האמת המשפטית, גם אם מדובר באירוע שהתרחש לפני שנים רבות, כמובן כפוף לאפשרות לגבות עדות מהימנה וראיות רלוונטיים.

על סמך דוגמאות אלו, ניתן לומר שהדין ההלכתי חותר לאמת ולעשיית צדק, יותר מהמשפט האזרחי, אשר בעיקר מעוניין לסיים משפט ביעילות, גם אם לא תמיד נפסק הדין על בסיס חתירה לאמת ולצדק.

סירוב למתן עדות

מי שכבר נחקר במשטרה ומתבקש למסור עדות בבית משפט, הרי הסירוב לכך היא עבירה פלילית לפי סעיף 241 לחוק העונשין (עד שנתיים מאסר) ועבירה לפי פקודת ביזיון בית משפט. מי שמסרב למסור עדות במשטרה, הרי כעד לא מוקנית לו זכות שתיקה, אלא יש לו אפשרות לסרב לענות על שאלות שהתשובה עליהן עלולה להפליל אותו בעבירה פלילית. בכל מקרה אחר, אפשר לראות בכך שיבוש מהלכי משפט - עבירה לפי סעיף 244 לחוק העונשין הקובעת כי "העושה דבר בכוונה למנוע או להכשיל הליך שיפוטי .. בין בהעלמת ראיות ובין בדרך אחרת, דינו מאסר שלוש שנים כאשר "הליך שיפוטי" מוגדר: לרבות חקירה פלילית.

מקור: <https://www.lawforums.co.il/SingleMessage.aspx?MessageID=681193>

ע"פ ההלכה, על אדם כזה לפצות את מי שנפגע מסירובו למסור עדות. שוב רואים שבחוק הישראלי, אין קשר בין העבירה לבין העונש. העד לא צריך לפצות את מי שנפגע מאי-מתן עדות אלא מקבל עונש מאסר.

ההתייחסות לעדות שקר

מאחר שפסקי דין הניתנים מתבססים בעיקר על שמיעת עדים, קיימת חשיבות מכרעת למסירת עדות אמת ומדויקת, על מנת למנוע עיוות הדין. מתן עדות שקר ביועץ, נקבע כעבירה פלילית ברבות ממדינות העולם. בישראל, נקבע בסעיף 237 לחוק העונשין שהעונש על עדות שקר הוא מאסר של עד 7 שנים. נזכיר כי נאמר בהקשר זה בעשרת הדברות, "לא-תענה ברעך עד שקר", (ספר שמות, כ, יב) והכוונה היא לאסור מתן עדות שקר בבית דין.

ע"פ החוק, קרבן של עדות שקר רשאי להגיש על כך תביעה או קובלנה פלילית. גם אם יוכח שנפל קרבן לעדי שקר, הוא לא יקבל בהכרח פיצוי על הנזק שנגרם לו, אלא עדי השקר ידונו לשנות מאסר. נוסף כי למרות שעדות שקר איננה דבר נדיר, כולל טענות שקריות בתיקי גירושין, מעט מאוד עדי שקר מועמדים לדין בישראל. לעומת זאת, ע"פ ההלכה, נאשם שהוא קרבן לעדות שקר וודאית, יכול לתבוע את העדים לפצות אותו על הנזק שנגרם לו ואם יוכיח זאת, ייפסקו לו פיצויים.

ה. דיני עונשין

כאמור, מטרתו העיקרית של ההליך הפלילי, המנוהל ע"י פרקליטות המדינה, (לעומת בהליך האזרחי, המנוהל ע"י הנפגע, במטרה לקבל פיצוי כספי), היא להעניש את הנאשם ולא לפצות את הנפגע/ת מהעבירה. לפיכך גם אם הוטל על הנאשם (בנוסף למאסר או במקומו) קנס, הוא משולם למדינה. עם זאת, כיום, בתי המשפט מורים יותר ויותר בפסקי דין פליליים כי הנאשם, בנוסף למאסר או לקנס, ישלם גם פיצויים לנפגע/ת העבירה ולאחרונה הורה בית המשפט העליון להרחיב את השימוש בסעד זה כך שכדבר שבשגרה יחייבו בתי המשפט את הנאשם בהליך הפלילי, בנוסף לעונשים אחרים גם בתשלום פיצויים לנפגע/ת העבירה. עדיין מדובר בסכומים מוגבלים בגובהם (בדרך כלל מספר אלפי ש"ח או לכל היותר מספר עשרות אלפי ש"ח) וכדי לקבל פיצויים בסדרי גודל משמעותיים יותר יש להגיש תביעה אזרחית.

מקור: www.macom.org.il/legalintro/legal

ע"פ המשפט היהודי, כדבר שבשגרה, על העבריין לשלם פיצויים לנפגע/ים.

היחס לעונש מוות

העבירות שבית משפט אזרחי במדינת ישראל יכול להטיל עליהן עונש מוות (שיבוצע בתלייה) הן:

בגידה במדינת ישראל. עונש המוות מוטל רק אם המעשים נעשו בתקופה של פעולות איבה צבאיות של ישראל או נגדה (לפי סעיף 96 לחוק העונשין). במגבלות אלה, על פעולות הבגידה הבאות מוטל עונש מוות:

פגיעה בריבונות - ביצוע מעשה הפוגע בכוונה תחילה בריבונותה של מדינת ישראל, או הגורם בכוונה תחילה לכך ששטח כלשהו ייצא מריבונותה (סעיף 97 בחוק העונשין).

חרחור מלחמה - ביצוע מעשה המביא בכוונה תחילה לידי פעולה צבאית נגד ישראל, כדי לסייע לאויביה (סעיף 98 בחוק העונשין).

סיוע לאויב במלחמה - ביצוע מעשה המסייע בכוונה תחילה לאויב של ישראל במלחמתו נגדה (סעיף 99 בחוק העונשין).

עשיית מעשה שהוא בגדר פשע כלפי העם היהודי או האנושות או פשע מלחמה, בתקופת השלטון הנאצי, בארץ עוינת (חוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם, התש"ו-1950 והחוק בדבר מניעתו וענישתו של פשע השמדת עם - 1950). ב-31 במאי 1962 הוצא להורג הפושע הנאצי אדולף אייכמן על פי החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם.

עונשי מוות בחוק השיפוט הצבאי והיחס למחבלים רוצחים

לפי סעיף 21 (7) בחוק השיפוט הצבאי, רשאי בית דין צבאי להטיל, במסגרת סמכותו, עונש מוות. לפי סעיף 43 יכול בית הדין לגזור גזר דין מוות על חייל שבגד, עזב את המערכה, סייע לאויב או מסר לו מידע, ובלבד שמעשה כזה נעשה בתקופת לחימה. לפי סעיף 493 (א) לחוק זה עונש המוות יבוצע בירייה.

בתי משפט צבאיים דנו למוות מחבלים אך פסקי הדין הומרו למאסרי עולם על ידי הרמטכ"ל. בשנת 2003 בקשו שניים משופטי ראד שייח', שוטר פלסטיני שהורשע ברצח שני חיילי המילואים הישראלים בלינץ' ברמאללה, להטיל עליו עונש מוות, אולם לשם כך נדרשה הכרעה פה אחד, והשופטת השלישית התנגדה, ועל כן הושתו עליו שני מאסרי עולם. מאז, לא דרשה התביעה הצבאית עונש מוות למחבלים, אף במקרים שספגה על כך ביקורת ציבורית. בהקשר זה, כתב הרב דב ליאור, רבה של קריית ארבע:

לפי הוראת תורתנו, בית דין שדן דיני נפשות זקוק לעדים ולסנהדרין שידונו בנושא. אולם מצד הנהגת המלכות – או בדורנו שאין לנו מלכות – עוברות סמכויות המלך לעם. כך כותב הרב קוק בספר "משפט כהן", בתשובה קמ"ג:

"אם העם בחר ממשלה, יש לה, (לבתי המשפט של המדינה), הסמכות אפילו לדון דיני נפשות לפי חוקי המדינה, כפי שכותב הרמב"ם בהלכות רוצח ושמירת הנפש פרק ד הלכה ב: "וכל אלו הרצחנים וכיוצא בהם... אם רצה מלך ישראל להורגם בדין המלכות ותקנת העולם – הרשות בידו".

"לממשלת ישראל יש עניין להטיל מרות ואימה על רוצחים שפלים כדי להרתיע אחרים מלבצע זממם. לכן יש מקום להטיל עונש מוות על רוצחי המונים ובכך להגן על חפים מפשע ועל אנשים תמימים. מדינת ישראל צריכה להשכיל ולהבין כי אנו מוקפים אויבים מבחוץ, וכי כל יחס של סלחנות מצדנו למעשי הזוועה שלהם אינו מתפרש שאנחנו ג'נטלמנים אלא הוא

מתפרש כחולשה. חולשה זו אינה תורמת לביטחון המדינה. הרמב"ם כותב באגרת תימן כי "כל זמן שאנו רודפים שלומם הם ישיבו בחירום ובמלחמה".

"כלומר הנטייה להומאניות מצד ישראל רק מגביר את הפגיעה בעם ישראל. הסלחנות שבה נקטנו במשך שנים ארוכות הייתה בעוכרינו, והגיע הזמן לשנות את המדיניות ולנקוט באמצעים קשים. על כן ברור שיש עניין שממשלת ישראל תחוקק חוק שיקבע עונש מוות על רוצחים המוניים, ובכך נצליח להרתיע עושי עוולה שכאלה לטובת כלל הציבור".

נראה כי ישנם יתרונות רבים להטלת עונש מוות על מחבלים רוצחים. זה עשוי למנוע ניסיונות חטיפה של חיילים ואזרחים כדי שאלה ישמשו קלפי מיקוח לשחרור מחבלים, ולעתים החטופים אף נרצחים ע"י חוטפיהם לפני תביעת תמורה ל"שחרורם" או להחזרת גופותיהם. זה יחסוך את הצורך להחזיקם במעצר ואת העלויות הכרוכות בכך, בדרך כלל תוך הענקת זכויות נדיבות כגון ביקורי קרובים, עיתונים, ספרים, טלוויזיה, רכישות בקנטינה, טיולי חצר וספורט וכדומה. בנוסף, משפחותיהם זוכות למשכורות נדיבות מהרשות הפלשתינית.

רבים מהמחבלים אף משתחררים בעסקאות למיניהן של חילופי שבויים, ולאחר מכן חוזרים לטרור וממשיכים לפגוע בחיילים ובאזרחים. נראה שאין מתאים יותר למצב דברים זה מהאמרה: "כל שנעשה רחמן על האכזרים, לסוף נעשה אכזר על רחמנים", (ר' אלעזר, מדרש תנחומא לפרשת מצורע). ניתן לומר שכיום קיימים תמריצים רבים לרצח יהודים ע"י מחבלים!

נאמר שעונש מוות למחבלים, גם אם אינו מרתיע בהכרח, מחבלים אחרים מביצוע פיגועים, בוודאי מונע את הפיגועים העלולים להיגרם, קרוב לוודא, כתוצאה מהחזקת אותו מחבל במאסר ושחרורו לאחר מכן.

הועלתה טענה שהוצאה להורג של מחבלים רוצחים תפגע בתדמית מדינת ישראל. נראה שהמצב הביטחוני של ישראל והנזקים החמורים מאוד לביטחון המדינה הנגרמים ע"י החזקת הרוצחים בכלא, מגמדים נזק תדמיתי אפשרי שקל להדוף אותה.

יחד עם זאת, ישנם שיקולים נוספים, כגון החשש להוצאה להורג של חטופים ישראלים שבידיהם על ידם, כתגובה להוצאה להורג של מחבלים רוצחים.

בינואר 2018 אושר בקריאה טרומית הצעת חוק של שר הביטחון דאז, אביגדור ליברמן, לעניין הטלת עונש מוות למחבלים רוצחים. ההצעה מבקשת לקבוע גזר דין עונש מוות למורשע ברצח בנסיבות של מעשה טרור. כן מוצע לקבוע כי שר הביטחון יורה למפקד כוחות צבא ההגנה לישראל באזור יהודה ושומרון, כי לעניין בית משפט צבאי הממוקם באזור זה, יהיה ניתן לגזור על נאשם עונש מוות ברוב רגיל של שופטי המותב, ולא ניתן יהיה להקל בעונש מוות שנפסק בגזר דין סופי בבית משפט כאמור. (מקור: אתר הכנסת).

נוסיף כי אם בסופו של דבר הצעת החוק לא תעבור או שלא ייושם בפועל, יש לפחות להפחית באופן משמעותי בזכויות המופרזות שמהן נהנים המחבלים, ואף לנצל זאת כדי לנסות לשחרר

את החטופים הישראלים הנמצאים בידי ארגוני המחבלים. נציין כי השר לביטחון לאומי, איתמר בן גביר, פעל בעניין צמצום הזכויות וגם בעניין הטלת עונש מוות על מחבלים רוצחים ואכן חוק עונש מוות למחבלים (התשפ"ו-2026) אושר סופית בכנסת במרץ 2026. החוק קובע עונש מוות או מאסר עולם על רצח שהוא מעשה טרור, וכולל סעיפים המונעים את שחרורם בעסקאות של מחבלים הנידונים למיתה. בבתי המשפט הצבאיים באזור יהודה ושומרון, החוק חל על תושבי האזור שאינם אזרחי ישראל. עונש המוות הופך לעונש ברירת המחדל, למעט בנסיבות מיוחדות שיקבע בית המשפט. הוסר הצורך בהחלטה פה-אחד של השופטים, וכעת מספיק רוב רגיל. בבתי המשפט האזרחיים (בישראל), החוק חל על נאשמים שביצעו רצח בנסיבות טרור במטרה "לשלול את קיומה של מדינת ישראל". יש הטוענים שקיימת אפליה בין מחבלים ערביים, ליהודים אשר רצחו ערבים בפעולות טרור.

העונש על פציעת אחר במזיד

לפי סעיף 334 לחוק העונשין, התשל"ז-1977: הפוצע חברו שלא כדין, דינו - מאסר שלוש שנים.

לא נקבע בחוק חובת פיצוי של הנפגע על שווי הנזקים שנגרמו לו, כולל אשפוז, כמו בחוק היהודי.

לעומת זאת, ע"פ מסכת בבא קמא, פג, ב, נפסק כי עליו לפצות את הנחבל על הנזק הגופני שנגרם לו, על אובדן ימי עבודה - (שָׁבָתוֹ) - ודמי רפוי ואשפוז. בנוסף הוא חייב לשלם לו כנגד הצער והבושה שנגרמו לו.

דינו של הגוזל/ גונב כספו או רכוש מאחר, לפי החוק הישראלי

חוק העונשין של מדינת ישראל אינו אוסר על "גזל", אלא על עבירת "גניבה", שיסודותיה דומים. בסעיף 383 לחוק נקבע כי:

אדם גונב דבר אם הוא –

(1) נוטל ונושא דבר הניתן להיגנב, בלי הסכמת הבעל, במרמה ובלי תביעת זכות בתום לב, כשהוא מתכוון בשעת הנטילה לשלול את הדבר מבעלו שלילת קבע;

(2) בהיותו מחזיק כדין דבר הניתן להיגנב, בפיקדון או בבעלות חלקית, הוא שולח יד בו במרמה לשימוש שלו או של אחר שאינו בעל הדבר.

הגונב, דינו מאסר שלוש שנים.

עוולת הגזל ועבירת הגניבה הם חיקוקים שמקורם ההיסטורי במשפט האנגלי, והקשר שלהם אל המושג ההלכתי, קלוש.

נשים לב לכך שגם בחוק זה, כמו בהרבה חוקים אחרים, הגנב אינו נדרש להחזיר לבעל החפץ או הדבר שנגנב, את שגנב או את שוויו, זאת בניגוד לחוק היהודי. גם אם מוטל על הגנב סכום

קנס, בדרך כלל הוא משולם למדינה ולא לקרבן. כידוע, גם מקרה של שחיתות ציבורית הוא גניבה (מהציבור או מהזולת) ועל המורשע בשחיתות לפצות את הנפגעים ממעשיו. בנוסף, שוב בניגוד לחוק היהודי, לא נקבע בחוק עונש יצירתי ושיקומי יותר ממאסר, אשר אינו תורם דבר לחברה, ובמקרים רבים רק הופך את הגנב, לאחר שחרורו, לגנב מתוחכם יותר.

דוגמה לעונש נוקשה

הערעור נדחה: מורשעת בהריגה תלד תאומים בכלא.

גלי גינת, 11 באוגוסט 2014.

מקור: news.walla.co.il/item/2774531

האישה הורשעה בהריגה בתאונת דרכים לפני ארבע שנים. בעת התאונה הייתה בהריון עם תאומים, אמנם הפילה אותם. כעת, כשהיא בהריון נוסף עם תאומים, נדחה ערעורה בבית המשפט העליון. האישה הנושאת ברחמה תאומים, צפויה להיכנס לכלא בחודש נובמבר הקרוב - כך קבע אתמול (ראשון) בית המשפט העליון, אשר דחה את ערעורה לאחר שהורשעה בהריגה. לפי כתב הרשעתה, לפני ארבע שנים היא יצאה לעקיפה במהלך סיבוב שמאלה בכביש 90, בו יש נתיב אחד לכל כיוון. הנהגת, רות דוד-רוס, היום בת 35, ניסתה לעקוף שלושה רכבים כשהיא נוסעת בנתיב הנגדי, שניים מהם רכבי משא גדולים. כאשר ניסתה לחזור לנתיב המקורי פגעה באחד מכלי הרכב והסתובבה על מקומה בנתיב הנגדי. האוטובוס ממול התנגש בה וכן הרכב שבא אחריו. כתוצאה מההתנגשות נהרג נהג כלי הרכב והנהגת נפצעה באורח קל עד בינוני. נזק נגרם לארבעת כלי הרכב שהיו מעורבים בתאונה.

למרות שהנהגת ביצעה עבירת תנועה חמורה וקטלנית, זו עדיין דוגמה לחוסר במגוון סוגי עונשים מתאימים לנסיבות, בחוק הישראלי, כגון פיצוי כספי לקרבן, עבודות שירות לטובת הציבור, דחיית מאסר עד לאחר הלידה וכדומה.

ההתייחסות לטענת אונס

לפי סעיף 345 לחוק העונשין, אין צורך שהתביעה תוכיח שהגבר הפעיל לחץ פיזי. בכל מקרה שהאישה לא הביעה את הסכמתה המפורשת לקיום יחסים, המעשה נחשב כאונס. בדרך כלל מספיק שתאמר למשטרה ולבית המשפט שלא הסכימה, ללא כל הוכחה לכך, כדי שהגבר יואשם באונס. בחוק כתוב:

הבועל אישה -

- (1) שלא בהסכמתה החופשית;
- (2) בהסכמת האישה, שהושגה במרמה לגבי מהות העושה או מהות המעשה;
- (3) כשהאישה היא קטינה שטרם מלאו לה ארבע עשרה שנים, אף בהסכמתה; או
- (4) תוך ניצול מצב של חוסר הכרה בו שרויה האישה, או מצב אחר המונע ממנה לתת הסכמה חופשית;

(5) תוך ניצול היותה חולת נפש או לקויה בשכלה, אם בשל מחלתה או בשל הליקוי בשכלה לא הייתה הסכמתה לבעילה הסכמה חופשית;

הרי הוא אונס ודינו - מאסר שש עשרה שנים.

(ב) על אף האמור בסעיף קטן (א), דין האונס - מאסר עשרים שנים אם האינוס נעשה באחת מנסיבות אלה:

(1) בקטינה שטרם מלאו לה שש עשרה שנים ובנסיבות האמורות בסעיף קטן (א)(1), (2), (4) או (5)

(2) באיום בנשק חם או קר;

(3) תוך גרימת חבלה גופנית או נפשית או הריון;

(4) תוך התעללות באשה, לפני המעשה, בזמן המעשה או אחריו;

(5) בנוכחות אחר או אחרים שחברו יחד עמו לביצוע האינוס בידי אחד או אחדים מהם.

על כן, ע"פ החוק הישראלי העונש על מעשי אונס הוא בין 4 ל - 16 שנות מאסר, כולל מאסר על תנאי, ועל אונס ע"י בן משפחה - 20 שנה.

לפי דין התורה, על האנס, לשאת את האישה אם היא מסכימה ובנוסף לשלם קנס. אסור לו לגרש את האישה אחרי שנשאה. אמנם דין זה אינו נהוג היום, ואין סיכוי שנאנסת תסכים להינשא למי שאנס אותה, אך, כדי שהעבריינין ישלם לנאנסת על הפגיעה בה, היה מקום ללמוד מרוח דין התורה, ולחייבו, בנוסף למאסר, לשלם סכום פיצוי כספי לנפגעת, שישולם מחשבון הבנק שלו, או בצורה אוטומטית אחרת, לאורך שנים רבות, כדי שהאנס יזכור, ירגיש ויישא, ע"י הפגיעה בכיסו, את האחריות למעשיו. זה עשוי להרתיע אותו מלחזור לסורו כלפי נשים אחרות.

מנגד, יודעים מקרים שבהם בנות איימו על נהגים שהעלו אותן טרמפ, שיגישו נגדו תביעת אונס אם, לדוגמא, לא יסיעו אותן ליעדן. לפי החוק הישראלי, יתכן שגברים רבים הורשעו באונס ונשלחו לשנות מאסר, למרות שבעצם לא אנסו.

כאמור, ההבדל בין החוק הישראלי לבין החוק היהודי, שלפי החוק הישראלי מאמינים לרוב לגרסת האישה ומרשיעים את גבר באונס, ללא כל הוכחה לכך שהיא אומרת אמת. בנוסף, די שלא אמרה במפורש שהיא מתנגדת לקיום יחסי מין, למרות שאולי הראתה בשפת גופה, שאיננה מתנגדת, כדי להרשיעו באונס. ע"פ החוק היהודי, אם אין עדים או ראיות תומכות, לא ניתן להרשיע באונס, אלא בפיתוי.

טענת הטרדה מינית

החוק למניעת הטרדה מינית, תשנ"ח-1998, קובע, בין השאר, שהטרדה מינית מוגדרת ככל אחד ממעשים אלה:

"סחיטה באיומים, כאשר המעשה שהאדם נדרש לעשותו הוא בעל אופי מיני; מעשים מגונים; הצעות חוזרות בעלות אופי מיני, המופנות לאדם אשר הראה למטריד כי אינו מעוניין בהצעות

האמורות; התייחסויות חוזרות המופנות לאדם, המתמקדות במיניותו, כאשר אותו אדם הראה למטריד כי אינו מעוניין בהתייחסויות האמורות; התייחסות מבזה או משפילה המופנית לאדם ביחס למינו או למיניותו, לרבות נטייתו המינית; פרסום תצלום, סרט או הקלטה של אדם, המתמקד במיניותו, בנסיבות שבהן הפרסום עלול להשפיל את האדם או לבזותו, ולא ניתנה הסכמתו לפרסום, ...לקטין או לחסר ישע – תוך ניצול יחסי מרות, תלות, חינוך או טיפול, ואם טרם מלאו לקטין 15 שנים – גם בלא ניצול יחסים כאמור, ובלבד שהמטריד אינו קטין; למטופל, במסגרת טיפול נפשי, בריאותי, רפואי או פארה-רפואי – תוך ניצול תלות של המטופל במטפל; לעובד במסגרת יחסי עבודה, ולאדם בשירות במסגרת שירות – תוך ניצול מרות ביחסי עבודה או בשירות; לתלמיד בכיתה י"ב, י"ג או י"ד, שאינו קטין, תוך ניצול יחסי מרות בלימודים; לאדם – תוך ניצול יחסי מרות או תלות, במסגרת הדרכה או ייעוץ של כהן דת או של מי שמתחזה להיות כהן דת או של אדם הידוע או המציג את עצמו כבעל סגולות רוחניות מיוחדות.

סעיף 5. (א) המטריד מינית אדם ... דינו – מאסר שנתיים;

(ב) המתנכל לאדם כאמור בסעיף 3(ב), דינו – מאסר שלוש שנים.

(ג) הטריד אדם מינית אדם אחר כאמור בסעיף קטן (א) והתנכל לו כאמור בסעיף קטן

(ב), דינו – מאסר ארבע שנים.

סעיף 6. (א) הטרדה מינית והתנכלות הן עוולות אזרחיות...

(ב) בית המשפט רשאי לפסוק בשל הטרדה מינית או בשל התנכלות פיצוי שלא יעלה

על סך 120,000 שקלים חדשים, ללא הוכחת נזק".

ע"פ ההלכה, הטרדה מינית אסורה בהיותה התנהגות גסה ובלתי ראויה, זאת לעומת חיזור של גבר פנוי אחר אישה פנויה למטרת נישואין, שהוא דבר טבעי ומותר. הטרדה מינית עלולה להוביל למגע מיני או לקיום יחסי מין אסורים, דהיינו מחוץ למסגרת הנישואין, בדרך של אונס או פיתוי. התייחסות ההלכה היא, אם כן, שונה מזו של החוק, אשר מדגיש את זכויות הפרט לא להיות מוטרד, ונראה שגם ההגדרה של הטרדה מינית שונה.

ע"פ החוק די להעיר הערות או לרמוז לדבר שאפשר לפרש אותו בקונוטציה מינית, כדי להיות חשוד בהטרדה מינית, המוגדרת כעבירה פלילית. ע"פ ההלכה, אמנם אמירות כאילו אינן כשורה, אך אינן מוגדרות כעבירה חמורה, אם מדובר באמירות בלבד.

כמובן שנטל ההוכחה הנדרש לאירוע של הטרדה מינית, כאשר המואשם בהטרדה מכחיש זאת, שונה בתכלית. ע"פ החוק אין צורך להביא עדים או ראיות כלשהן, (לכל הפחות הקלטה), כדי להגיש תביעה ודי בתלונה גרידא. ע"פ ההלכה יש צורך בהוכחות. לא ניתן להגיש תלונה ולא מאמינים לתובע/ת, ללא תימוכין לגרסתו/ה או לפחות שמועה רעה ורינונים בציבור מכריז.

במקרים מסוימים המגיש/ה תלונה על הטרדה מינית הוא או היא הם בעצם היוזמים או המפתים, ע"י לבוש או התנהגות פרובוקטיבית, כך שאינם באים בידיים נקיות. לא בטוח שהחוק מתייחס לכך, לעומת ההלכה, הדורשת נקיות כפיים של התובע. ע"פ החוק, אף אישה נשואה, המפתה את הממונה עליה לקיום יחסי מין, יכולה לזכות בתביעה על כך שהטריד אותה מינית ולקבל פיצוי, זאת בגלל "האחריות היתרה הנדרשת ממנו כתוצאה מיחסי המרות ששררו ביניהם". (ראו תיק 274/06 - פלונית נגד אלמוני - פסק דין של השופטת ורדה וירט-ליבנה). לעומת זאת, ע"פ ההלכה, לאישה שבגדה בבעלה אין כל זכויות משפטיות ואיננה רשאית לתבוע. על בעלה לגרשה ללא כספי כתובה או כספים אחרים ואסור לה להינשא לגבר שבגדה אתו.

עונש מאסר כבירות מחדל

בחוק הישראלי, עונש ברירת המחדל, הוא עונש מאסר. בחוק התורה, בדיני נזיקין וממונות, בדרך כלל, חובת הפוגע לפצות את הנפגע על ידו, כך שהצדק נעשה עמו. בנוסף, ע"פ דיני מלכות, ניתן להטיל עונשי מאסר או עונשים אחרים.

נציין כי בתורה לא מוזכר עונש מאסר לזמן ממושך בבית כלא, כאחד מהעונשים הנהוגים, אך בגמרא במסכת מועד קטן, ובפוסקים (למשל הלכות סנהדרין של הרמב"ם, פרק כד, ט) קיימת אפשרות כזאת, בדרך כלל כדי לכפות על הנידון לבצע את מה שהוטל עליו ע"י בית הדין, כגון מי שמסרב להחזיר חוב או לשלם מסים או לתת גט לאשתו. ע"פ ההלכה מותר לשמור במעצר תוך כדי ניהול המשפט נגדו, כדי למנוע את בריחתו וכן לעצור עבריין שהורשע, לצורך שמירתו עד לביצוע העונש. מטרת המאסר אינה העונש, אלא הוא אמצעי לתיקון העוול שנעשה לנפגע ולשיקום העבריין.

בהתבסס על רוח התורה, על מי שפגע בזולת, כגון במקרי גניבה, מעילה, אונס, פגיעה פיזית וכדומה, לפצות כספית את הנפגעים. רצוי לדאוג להעסקת אסירים בגין עבירות כאלו, בעבודה יצרנית או מקצועית בתחום הכלא, כאשר חלק מההכנסות מהעבודה יופנה לפיצוי הנפגעים, במידה שהאסיר אינו מסוגל או שמסרב לפצות מתוך כספו הוא. חלק נוסף מההכנסות מהעבודה, יופנה למשפחת האסיר וחלק לקרן, כאשר הכספים שהצטברו בה יוענקו לאסיר בעת שחרורו, כדי להקל עליו פתיחה של דף חדש. אסיר שאין לו מקצוע מתאים יעבור הכשרה מקצועית לפי כישוריו כדי לאפשר את העסקתו בשנות המאסר. הכשרה זו גם תסייע לו למצוא עבודה מקצועית לאחר שחרורו. אימוץ דגם זה עשוי להגדיל את סיכויי השיקום של האסיר, וכך הראו גם מחקרים, ולהפחית את הסיכוי של חזרתו לעולם הפשע. יתרון נוסף, שבמקום שהאסירים יעבירו את ימיהם, לרוב בבטלה ושעמום, וילמדו אחד מהשני איך לשפר את ביצועי מעשי פשע, הם יעסקו בעבודה מכובדת, יצרנית ומכניסה.

אמנם קיים מערך תעסוקתי בבתי הכלא בישראל או בקרבתם, שבהם מועסקים כ- 2500 אסירים המייצרים מוצרים רבים, אך השכר המשולם לאסירים בדרך כלל נמוך מאוד, פחות משכר

המינימום, כך שלא יוכל לשמש למטרות שנמנו לעיל. בנוסף, האסירים אינם מחויבים לעבוד, וזה נשאר לבחירתם. מוצע לחייב כל אסיר הכשיר לכך, לעבוד או לעבור הכשרה מקצועית, ולאחר מכן לעבוד במקצועו, וכן להעלות את גובה השכר המשולם. אף הוגשו עתירות לעניין גובה התגמול. גם לגבי אסירים ביטחוניים, חשוב שיעבדו עבודות קשות במקום להתבטל, אם הדבר ניתן מבחינה ביטחונית, אך ללא שכר. יצוין כי בשנת 2011 הוגשה הצעת חוק מפורטת לתיקון פקודת בתי הסוהר מס' 41 (תעסוקת אסירים) אך לבסוף לא אושר כחוק.

8. מערכת החינוך במדינה יהודית

בעיית הזרמים בחינוך ולימודי יהדות

כידוע, כבר לפני קום המדינה הוקמו ע"י המפלגות השונות, מערכות חינוך בזרמים שונים, הזרם הכללי (של הציונים הכלליים), זרם העובדים (הסוציאליסטי), זרם המזרחי (הדתי – לאומי) ואגודת ישראל החרדית. עם חקיקת חוק חינוך חובה ב - 1953, אוחדו הזרם הכללי וזרם העובדים למערכת החינוך הממלכתי, זרם "המזרחי" הפך למערכת החינוך הדתי – ממלכתי, וזרם אגודת ישראל, לחינוך העצמאי של האוכלוסייה החרדית.

המשך קיום הזרמים עד היום, מנציח שסע וקרע בין חלקי העם. בנוסף לכך שהתלמידים בכל אחת ממערכות החינוך כמעט ואינם נפגשים עם תלמידים במערכת אחרת, גם מחוץ לכותלי בית הספר או בתנועת הנוער, אפילו תכניות הלימודים, בעיקר במקצועות הלא ריאליים, שונות. כמובן שהפרדה זו משפיעה במידה מסוימת גם על בוגרי מערכות החינוך ומנציחה את הקיטוב, השסע והמתח בין חלקי העם, מפני שאין ביניהם כמעט שפה משותפת.

אמנם קשה, בשלב זה, לבטל את הפיצול בין שתי מערכות החינוך, הממלכתי והממלכתי – דתי, אך יש לעודד ולתת העדפה במימון ובשעות הוראה, לבתי ספר מסורתיים או לחינוך משלב, דוגמת בתי ספר תל"י ("תגבור לימודי יהדות"), או בתי ספר של רשתות "קשת", "מיתרים", או "צו פיוס", הקולטים תלמידים מכל חלקי האוכלוסייה היהודית, ואולי אף תלמידים לא יהודים. חלק מההתאמה יכולת תלבושת אחידה, או לפחות הקפדה על כללי לבוש המכבדים מוסד לימודי, (כולל גם הורי התלמידים בבואם לבית הספר). בבתי ספר אלה, ילמדו ביחד, את כל המקצועות הרגילים ע"פ תכניות הלימודים היעודיים המאושרים, כולל "לימודי יהדות", ואם נדרש ע"י חלק מהתלמידים, תגבור במקצועות מסוימים, לדוגמא, יהדות, מתימטיקה, מדעים, או אנגלית, אלה יינתנו בנוסף ובשעות שיאושרו לכך, למבקשים זאת ולזקוקים לכך. חשוב שבבתי ספר אלה, לא תהיה חלוקה בין "דתיים" ל"חילונים". למשל, לא תהיה חובת השתתפות במניין תפילה ל"דתיים" ופטור ל"חילונים". כולם מוזמנים להגיע לתפילה, גם "מסורתיים" וגם "חילונים", (שרצוי שיכוננו "תלמידים כלליים". משמעות הביטוי "חילוני" היא מבזה – ופירושו המקורי - "זר" או "לא שייך").

מעבר לכך, חשוב להפגיש בפרקי זמן מוגדרים, תלמידים ממערכות החינוך השונות, לשיחות ולדיונים על נושאים שונים שעל סדר היום הציבורי, במטרה להפחית את הקיטוב ולעודד היכרות הדדית.

לימודי יהדות בחינוך הממלכתי ולימודי חברה

לגבי החינוך הממלכתי, (אא"כ ישולב בחינוך המשלב כנ"ל), נציין כי בסעיף 2 לחוק חינוך ממלכתי נקבע כאחת המטרות, "ללמד את תורת ישראל, תולדות העם היהודי, מורשת ישראל והמסורת היהודית, להנחיל את תודעת זכר השואה והגבורה, ולחנך לכבדם". לאור ממדי הבורות המאפיינת חלק מתלמידי החינוך הממלכתי בכל הנוגע לידיעת היהדות, ספק אם נעשה כלל ניסיון לממש את המטרה הזו שנקבעה בחוק, מבחינת תכניות לימודים והוראה מקצועית.

במדינה המגדירה את עצמה "יהודית", לא יתכן שרוב תלמידי מערכת החינוך שלה לא יקבלו, כמעט, חינוך יהודי כלשהו, ויצאו כבוגרי מערכת החינוך הממלכתי, או חינוך פרטי אחר, בורים ועמי ארצות, ללא מושג מבוסס לגבי אופן קיום אורח חיים יהודי, האמונה היהודית, מצוות היהדות וכדומה או שיקבלו ידיעה על המושגים האלה בצורה שטחית ומעוותת דרך אמצעי התקשורת. על פי סקרים שנערכו, רבים מתלמידי החינוך הממלכתי מגדירים את עצמם כ"לא מאמינים בתנ"ך", ולכן לימוד התנ"ך אינו רלוונטי לגביהם. כמובן, שהדבר משליך גם על אמונתם בזכות עם ישראל לארץ ישראל, המבוססת על התנ"ך ואפילו על חשיבות הקיום של עם יהודי, ששורשו כמובן בתנ"ך. לרוב, חוסר האמונה בתנ"ך אינו נובע מחקירה ומבדיקות מעמיקות של אמינות המתואר בתנ"ך, אלא מפסילה על הסף, לרוב מתוך בורות ודעות קדומות ציניות של הורים או מחנכים או אמצעי תקשורת, או מלימוד תנ"ך תוך הטיה חד צדדית לכוון ביקורת המקרא – דהיינו כעין "שטיפת מוח".

חובה לכלול במערכת החינוך הממלכתי, בחטיבות הביניים ובתיכון, מעבר ללימודי תנ"ך (או אף במקומם, תוך הכללתם), מקצוע חובה שנקרא "לימודי יהדות", או אולי "לימודי יהדותנו", שיכלול הקניית ידע בסיסי של מקצועות יהדות שונים: שורשי האמונה היהודית – באופן ענייני, תורה, סוגיות רלוונטיות ומעניינות מהמשנה ומהגמרא, ערכים יהודיים, מחשבת ישראל או פילוסופיה יהודית בסיסית, התמודדות עם דילמות מוסריות, מצוות היהדות, מנהגי וחגי היהדות וכדומה. לימודים אלה יכולים לכלול גם יציאה לסיורים לימודיים לאתרים בעלי זיקה ליהדות, שימוש בלומדות ובמשחקי מחשב קיימים או שיפותחו, משחקים בטלפונים חכמים, אתרי אינטרנט, חדרי בריחה, צפייה בסרטים בעלי תכנים יהודיים, הומור יהודי וכדומה.

כמובן שאין הכוונה לשכנע את התלמידים לקיים בפועל את הנלמד, כפי שלא מצופה שתלמידים הלומדים על דת ותרבות האסלאם יהפכו למוסלמים, בוגרי מגמת פיזיקה יהפכו כולם לפיזיקאים ולומדי היסטוריה להיסטוריונים. נציין כי יש להשאיר את מידת קיום מצוות היהדות לבחירתו החופשית של התלמיד, גם בחינוך הממלכתי - (למשל, לאפשר תפילת מנחה,

אם ישנם תלמידים המבקשים זאת). כפי שלא צריכה להיות כפייה יהודית - דתית, כך אסור שתהיה כפייה ושטיפת מוח אנטי – יהודית במוסדות חינוך, ויש ללמוד את התכנים בצורה אותנטית ומאוזנת. על כן, אין שחר לטענת "הדתה", אם תועלה.

נציין כי יש לערוך שנויים מהותיים בהוראת מקצוע התנ"ך בחינוך הממלכתי. לימודי תנ"ך, המתמקדים בעיקר בהיסטוריה של תקופת המקרא, ניתוח ספרותי וביקורת המקרא, אינם תורמים כמעט דבר ללימודי היהדות ואפילו גורעים מהם. גישת ביקורת המקרא, שמקורה בנאכריס אנטישמיים בחלקם, ויהודים שהושפעו מהם, מטילה ספקות באמינות ובאותנטיות של התנ"ך ומנסה להפוך אותו למסמך אינטרסנטי ומזויף, שנכתב בסוף תקופת בית ראשון או בתחילת בית שני, תוך המצאת אירועים, זיופים ונבואות שקריות. ברור שעם גישה כזאת, שמקורה באנטישמיות זדונית המשתמשת בשיטות של תיאוריות קשר (קונספירציה) נוסח עלילות הדם והפרוטוקולים של זקני ציון, התלמידים יזלזלו במקצוע, ולא יראו בתנ"ך בסיס אמיתי ליהדות ולערכיה היום, אלא ספר מגמתי ופסול בחלקו, שחבל לבזבז עליו זמן. ניתן, ואפילו חשוב, לקרוא את התנ"ך בגישה ביקורתית – חקרנית - מודרנית, אך יש לאזן ולספק גם את התשובות לביקורת זאת, אשר לרוב מפריכות בקלות את טענות ביקורת המקרא.

בנוסף, התנ"ך מלא בדוגמאות שליליות ובביקורת הנביאים על התנהגות פסולה של עם ישראל. חלק גדול מביקורת הנביאים רלוונטי גם היום, ודווקא מנבאות אלו ראוי ללמוד התנהגות חיובית ונאותה מהי, במקום להסתפק בהדגשת מגרעותיהם של גיבורי התנ"ך. ניתן ללמוד הרבה ולהפיק לקחים, מהדוגמאות השליליות שהתנ"ך מלא בהן.

בהקשר של לימוד ערכי היהדות, מומלץ לכלול גם מקצוע חובה נוסף, "לימודי חברה", שבו ידונו צוות ההוראה והתלמידים, בליווי ובעזרת מומחים, יועצים ואנשי מקצוע – כולל תאום עם עמותת קד"מ (קבוצות דיון משפחתיות) במקרה של עבירות נוער, בבעיות המאפיינות את הנוער – גם כאשר תופעות שליליות אינן רווחות בקרב תלמידי אותו מוסד - יחסים בינו לבניה, בעיית האלימות, צפייה בפורנו, שתיית אלכוהול וצריכת סמים, עבריינות נוער (עבירות מין, רכוש, ונדליזם, עבירות מחשב), דיון בדילמות שיש לנוער, שיימינג והחרמות ברשתות וכדומה. מטרת הדיונים להציף ולנסות לפתור בעיות ומצוקות וגם לשמש הרתעה לביצוע עבירות, בין השאר ע"י תיאור מקרים שליליים של נפילה לעבריינות והרס עצמי של החיים. למשל, לגבי נושא מסיבות השכרות שעורכים נוער, יש לנסות לשכנע צעירים שכדאי ללמוד לשחות נכון, לאט ובמידה, על מנת להפיק הנאה מהאירוע, במקום להשתכר מהר, להתבזות בקיא, לאבד את ההכרה ולא להיות מודע כלל למה שקורה באירוע. בנוסף לדיונים המשותפים, יש לעודד תלמידים לפנות למומחים העובדים עם מערכת החינוך, גם באופן אנונימי, לקבלת ייעוץ או עזרה אישית, לפי הצורך.

לימודי חברה כנ"ל הכרחיים על מנת לממש מטרות החינוך הממלכתי לפי התיקון לחוק החינוך הממלכתי, התשס"ד – 2004, ביניהן:

לחנך אדם להיות אוהב אדם, אוהב עמו ואוהב ארצו, אזרח נאמן למדינת ישראל, המכבד את הוריו ואת משפחתו, את מורשתו, את זהותו התרבותית ואת לשונו; לטפח מעורבות בחיי החברה הישראלית, נכונות לקבל תפקידים ולמלאם מתוך מסירות ואחריות, רצון לעזרה הדדית, תרומה לקהילה, התנדבות וחתירה לצדק חברתי במדינת ישראל.

כמובן שיש להתאים או לפתח תכניות לימודים מתאימות לכך וכן להכשיר מורים מתאימים. משרד החינוך פיתח כבר מספר מערכי לימוד בנושא וחלקם מיושמים כבר בבתי ספר מסוימים. במסגרת זו, ניתן להזמין דמויות ציבוריות בעלות ניסיון חיים ערכיים והיכולות לשמש מודלים חיוביים לנוער, לצפות בסרטים רלוונטיים הכוללים סוגיות ערכיות ומוסריות וכדומה.

בנוסף, על מוסדות הפטור במערכת החינוך החרדית, לרבות ישיבות קטנות בגיל תיכון, לכלול בתכניות הלימודים, לימודי "ליבה", של אנגלית, מתימטיקה, מחשבים, ומדעים, ולו ברמה בסיסית, בתמורה למימון של המדינה. נציין כי ברוב המוסדות החרדיים, הרשמיים והמוכרים שאינם רשמיים, נלמדים גם היום מקצועות הליבה, כתנאי להשתתפות המדינה במימון, אך הפיקוח על כך רופף. לגבי אותם מוסדות המסרבים ללמד מקצועות ליבה, נראה כי הצעת תמריצים כלכליים למוסד סרבן, עדיף על איום בסנקציות או בקיצוצי תקציב.

לימוד מדעים אינו סותר לימוד תורה ולפי הרמב"ם וחכמים נוספים, הם אף הכרחיים לצורך תלמוד תורה והבנת הנכונה.

כתב הרמב"ם, (הלכות יסודי התורה פרק ב, הלכות א - ב), "האל הנכבד והנורא הזה, מצווה לאהבו וליראה אותו שנאמר 'ואהבת את ה' אלקיך', ונאמר 'את ה' אלקיך תירא'. והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו? בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואי הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול...". על כן, לפי הרמב"ם, על אדם הרוצה להגיע לדרגה של יראת ה' ואהבת ה', לחקור ולעסוק במדעי הטבע.

רבי יהודה הלוי עומד על הצורך לדעת את מקצועות הטבע והלשון לשם קיום התורה, (ספר הכוזרי, מאמר שני, פסקה סד): "הסנהדרין - חובה הייתה מוטלת עליהם שלא תחסר להם כל ידיעה בחוכמות האמיתיות והדמיוניות המקובלות, בכללן גם כישוף וידיעת כל הלשונות. הייתכן כי ימצאו תמיד בקרב העם שבעים זקנים חכמים אם אין החכמות נפוצות וקבועות בעם? ואיך לא יהיה הדבר כן, אם לשם קיום המצוות עצמן יש צורך בכל החוכמות האלה?...".

העלאת ההישגים במבחנים בינלאומיים

תלמידי ישראל מקבלים, בממוצע, ציונים נמוכים, ביחס למדינות ה-OECD, במבחני פיזה – אוריינות במקצועות קריאה, מדעים ומתימטיקה. חוקרים הציעו שכדי לשפר את ההישגים, דרושים משמעת חזקה יותר ביחס להיעדרויות ואיחורים, מניעת העתקות ע"י החרמת מבחן

המעתיק, (מומלץ להכניס ולהפעיל מצלמות לכתות בעת עריכת מבחנים), העלאת דרישות הסף לקבלה ללימודי הוראה, ותגבור לתלמידים מוחלשים – במיוחד בפריפריה ובאוכלוסיות החרדיות והערביות.

בנוסף, מומלץ לתרגל את התלמידים בפתרון המבחנים ע"י פתרון המבחנים הבינלאומיים משנים קודמות. הנ"ל הוא רלוונטי גם לשיפור ההישגים הנמוכים, במבחני המיצ"ב הישראליים הנערכים בכיתות ה' וח'.

9. מערכת הבריאות במדינה יהודית

מערכת הבריאות בישראל נחשבת ומדורגת כאחת הטובות בעולם המערבי. מבחינת המדינה היהודית האידאית, הבעיות העיקריות הן ביחס לאוכלוסיות מוחלשות, (קשישים, משפחות עניות וכדומה) שאינן מסוגלות לממן שירותי בריאות ותרופות בסיסיים, במיוחד אם התרופות אינן נכללות בסל הבריאות, ובוודאי שאינן מסוגלות לרכוש ביטוח בריאות משלים, דבר היוצר אי שוויון רב. אי - הטיפול הראוי אף מביא למקרי מוות בקרב המוחלשים, דבר שבוודאי יש לצמצמו ככל האפשר, במדינה יהודית.

קיומה של מערכת בריאות פרטית, המתקיימת לעתים בתוך בתי החולים הציבוריים, אף מביאה לשחיתות ולתשלומי שוחד, על מנת להקדים תורים, דבר שבוודאי אינו תואם מדינה בעלת ערכים יהודיים. קיימים גם מקרי שוחד המשולם ע"י יצרני תרופות וציוד רפואי.

התופעה של חולים השוכבים במסדרונות בגלל חוסר בחדרי אשפוז וחוסר ברופאים ובצוות רפואי נוסף, נגרמת בעיקר מאי עדכון התקנים מאז שנות ה - 90 של המאה העשרים. בישראל כ- 1.7 מיטות ל - 1000 נפשות, עומת 3.4 במוצע ב-OECD !

על כן נראה כי יש לנקוט את הפעולות הבאות, במסגרת מדיניות לטווח בינוני – ארוך. לצערנו אין פתרונות בטווח המיידי:

- הגדלה הדרגתית מידי שנה של ההוצאה הלאומית בבריאות, מ - 7.3% מהתמ"ג, נכון ל - 2024 למוצע של מדינות ה - OECD, 10%, עד לביטול תקצוב החסר של קופות החולים ושל בתי החולים. ניתן לבצע זאת ע"י העלאה הדרגתית של מס הבריאות הפרוגרסיבי. בין השאר רצוי להגדיל השקעות במחקר ופיתוח טכנולוגיות דיגיטליות חדשות לטיפולים ותרופות חדשות, (בעזרת AI), ורפואה מותאמת אישית.
- הרחבת בתי חולים קיימים ו/או בניית חדשים, בעיקר בפריפריה, כדי לענות על צרכי טיפול ואשפוז של אוכלוסייה גדלה, ובעיקר של אוכלוסיית קשישים. יש להגדיל גם את מספר מיטות האשפוז במוסדות סיעודיים, כדי לאפשר שחרור חולים סיעודיים מבתי החולים.

- עדכון הדרגתי של תקני כוח אדם רפואי בבתי החולים ושל חדרי אשפוז. יש להכשיר יותר רופאים פנימיים ואחיות. ביטוי לצורך זה הורגש היטב עם פרוץ מגפת הקורונה בשנת 2020, כאשר העומס הרב על המחלקות הפנימיות הביא כמעט לאי ספיקה של שירותי הטיפול בבתי החולים הציבוריים. גם משך משמרת מתמחים של 26 שעות רצופות, אינו מתקבל על הדעת והדבר מדגיש את הצורך בהגדלת התקנים.
- כסוי רחב יותר של כספי הביטוח הרפואי הממלכתי והגדלת סל הבריאות וביצוע ניתוחים גם אחר הצהריים. יש לדאוג שכל אזרח יזכה לשירותי בריאות בסיסיים.
- אכיפת פיקוח הדוק על התשלומים המועברים לרפואה הפרטית והחמרה בהענשה על מקרי שחיתות ותשלומי שוחד; פיקוח והענשה גם במקרה של שוחד המשולם ע"י יצרני תרופות וציוד רפואי.

10. צמצום פערים חברתיים – כלכליים במדינה יהודית

ע"פ דו"חות ממדי העוני והפערים החברתיים השנתיים של המוסד לביטוח לאומי לשנת 2024, ישראל נמצאת בראש סולם העוני וגבוה במדד אי - השוויון בקרב מדינות ה - OECD. לפי הגדרות הביטוח הלאומי, תחולת העוני עמדה על 20.7% בקרב נפשות. בקרב המשפחות חלה ירידה מ- 20.2% ב- 2023 ל- 20% ב- 2024 ובקרב ילדים עלייה ל- 28% לעומת 27.6% ב- 2023. זאת אומרת שבערך אחת מכל חמש משפחות נמצאת מתחת לקו העוני, כפי שהוא מוגדר. בעוד בשנת 2021 קו העוני עמד על 2,892 ₪, לנפש, בשנת 2024 קו העוני עלה לכ- 3,547 ₪ לנפש, וזאת בשל עלייה בהכנסה החציונית נטו בשיעור של 23%. בשנת 2024 חיו בישראל כ-2 מיליון נפשות עניות שבהן 880 אלף ילדים ו-152.5 אלף אזרחים ותיקים. 19.6. בשנת 2024 היה עומק העוני כ- 40%. עומק העוני מבטא את הפער בין הכנסת העניים לקו העוני. תשלומי העברה, (קצבאות), מצמצמים את העוני של הנפשות בישראל. בשנת 2024 העברת הקצבאות והסיוע הניתן לנפשות הוריד את העוני של המשפחות מ- 34.5% ל- 20%. בהשוואה בינלאומית, העוני בישראל הוא מהגבוהים ביותר בארצות המפותחות. בקרב נפשות וילדים ישראל מדורגת שנייה במדינות ה-OECD לאחר קוסטה ריקה. שיעור העוני לנפשות בישראל גבוה בשני שלישים מאשר ממוצע המדינות המפותחות (כ-20% לעומת 12%). בשנת 2022 היוותה ההוצאה הציבורית לרווחה 15.8% מהתמ"ג לעומת 22.4% בממוצע ב-OECD, כשרק קוריאה ואירלנד מדורגות נמוך מישראל. החרדים והערבים מהווים כמעט שני שלישים מהעניים. 39% מהאוכלוסייה הערבית הם עניים ו-39.5% מהאוכלוסייה החרדית לעומת 11.3% מהאוכלוסייה היהודית הלא חרדית. בזמנו כתב בדו"ח פרופסור דניאל גוטליב, סמנכ"ל המחקר והתכנון בביטוח הלאומי כי הפער בין רמת העוני בין ישראל למדינות ה - OECD, הוא די סביר ומוסבר, בין השאר, ע"י ריבוי משפחות חרדיות שבהן ראשי משפחות בוחרים ללמוד תורה במקום לעבוד והאישה צריכה לפרנס, כמעט

לבדה, משפחה מרובת ילדים. נקרא לזה "עוני מתוך בחירה". משפחות אלו בדרך כלל אינו מגדירות את עצמן כעניות ולא מרגישות עניות. הן מסתפקות ברמת חיים נמוכה יחסית. נוכל לומר, שאם זאת הבחירה של המשפחה, יש מקום לנטרל גורם זה מהסטיסטיקה על היקף העוני ואי השוויון.

גורם נוסף הוא ריבוי הנשים הערביות והבדואיות שנהוג שאינן יוצאות לעבודה אלא מגדלות את ילדיהן ומנהלות את משק הבית, גם זה מרצון ובהתבססות על ערכי מסורת ותרבות ערביים. מן הנכון לנטרל גם משפחות אלו מהסטיסטיקה.

יחד עם זאת, מחקרים הראו שגם בנטרול שתי אוכלוסיות אלו, עדיין רמת אי השוויון הכלכלי בישראל גבוהה יחסית.

העובדה שרמת העוני, כפי שהיא מוגדרת, ודרגת אי השוויון הכלכלי בחברה הישראלית, גבוהה יחסית למדינות מפותחות אחרות, היא מדאיגה, ומנוגדת לעקרונות היהדות. מצוות כמו שמיטת קרקעות וכספים ושנת היובל, נועדו, בין השאר, לצמצם, אחת לכמה זמן, את הפער בין מי שיש לו, לבין מי שחסר לו.

בנוסף, נאמר בתורה, (דברים, טו, ז): כִּי-יִהְיֶה בְךָ אֶבְיֹן מֵאֶחָד אֶחֱיֶיךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בְּאַרְצֶךָ אָשֹׁר-ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לֹא תֶאֱמַן אֶת-לִבְּךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת-יָדְךָ מֵאֶחֱיֶיךָ הָאֶבְיֹן. הַכּוֹוֶנָה לַחֹבֶת תְּמִיכָה שׁוֹטֶפֶת בַּעֲנִיִּים, או ע"י עידודם, או במתן צדקה, או בהלוואה או בהעסקה.

כתב הרב אליעזר מלמד בספר פניני הלכה, "מגמתה של הצדקה לסייע לקיומם של אחינו בדרך מכובדת. ולכן המעלה הגדולה ביותר של הצדקה, היא לסייע לעני לעמוד על רגליו בכוחות עצמו, כך שלא יצטרך יותר לבקש צדקה, שנאמר (ויקרא כה, לה): "וְכִי יִמּוֹךְ אֶחֱיֶיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהִחֲזִיקְתָּ בּוֹ". למשל, העוזר לעני למצוא עבודה מסודרת או שהוא דואג שילמד מקצוע שיוכל אח"כ להתפרנס ממנו בכבוד, מקיים את מצוות הצדקה באופן המעולה ביותר, מפני שזו הדרך המכובדת והיעילה ביותר להוציא את העני ממעגל העוני".

הלכה כללית במקורותינו היא שאמנם חובה עלינו לעזור לעניים, אך הם חייבים יותר לעזור לעצמם, אם הם יכולים לעשות כן. הכלל בעניין זה פשוט: מי שיכול להתפרנס מיגיע כפיו ואינו עושה כן, אין חובה, לא על היחיד ולא על הציבור, לעזור לו.

הפוסקים מגנים בחריפות את מי שמסוגלים להתפרנס ואינם עושים זאת, ומשבחים את מי שמתאמצים לפרנס את עצמם ולא ליפול למעמסה על הציבור, כדברי הרמב"ם: "כל מי שאינו צריך ליטול (צדקה), ומרמה את העם ונוטל - אינו מת מן הזקנה עד שיצטרך לבריות, והרי הוא בכלל 'ארור הגבר אשר יבטח באדם' (ירמיהו יז, ה) ... וכל מי שצריך ליטול, וציער את עצמו ודחק את השעה, וחי חיי צער, כדי שלא יטריח על הציבור - אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו. ועליו ועל כיוצא בו נאמר: 'ברוך הגבר, אשר יבטח בה' (שם, פסוק ז)".

מקור: אברהם טננבוים, להגדרת העוני, daat.ac.il/mishpat-ivri/skirot/295-2.htm

בעיות בשיטת מדידת רמת העוני

קיימות כמה שיטות למדידת רמת עוני או אי שוויון.

א. מדידה יחסית - עני הוא מי שרמת חייו נמוכה יחסית לרמת החיים בחברה במדינה בה הוא חי. זו היא הגישה לחישוב קו העוני, המקובלת בישראל וברוב המדינות בעולם. אלה שמתחת לקו העוני מוגדרים "עניים".

קו העוני בישראל

בישראל קו העוני מוגדר כ - 50% מההכנסה הפנויה החציונית - 3,547 ₪ לנפש ב - 2024 . משמעות ההכנסה הפנויה החציונית היא הכנסה משפחתית (מעבודה, הון ונכסים, אחרי מיסים ישירים ותשלומי העברה), שלחצי מהמשפחות יש הכנסה גבוהה ממנה ולחצי, נמוכה ממנה. בשל צורת חישוב זו, קו העוני הוא יחסי ומושפע מרמת ההכנסה הכללית במשק. בחישוב קו העוני נלקח בחשבון גודל המשפחה על ידי שימוש ב"סולם שקילות" המאפשר השוואה של רמת החיים של משפחות בגודל שונה. קו העוני בישראל מחושב על ידי המוסד לביטוח לאומי.

ב. שיטת מדידה בערכים מוחלטים - משפחה תחשב לענייה אם אין ביכולתה לרכוש סל מוצרים בסיסי, מינימלי הנדרש לקיומה של המשפחה (או מדד "המחיה בכבוד"). נראה כי הגדרה זו של עוני, אולי בשילוב המדידה הסובייקטיבית דלהלן, תואמת יותר את גישת התורה, למרות שיש מצווה על החזקים יחסית מבחינה כלכלית, לסייע גם לעניים באופן יחסי, גם אם אינם מוגדרים כעניים בערכים מוחלטים.

קיים גם "מדד מחיה בכבוד", הקרוב להגדרת ההלכה של "עוני", המודד את חוסר היכולת של המשפחה או הפרט לספק את סל השירותים והמוצרים הדרוש למחיה בכבוד, בתחום המזון, ביגוד, הנעלה, קורת גג, תחבורה ופנאי, לפי צרכי משק הבית. קיימים בעולם וגם בישראל סלי מוצרים המחושבים על פי צרכים או על פי הוצאות. הביטוח הלאומי צפוי להכניס גם את מדד המחיה בכבוד לדו"ח קו העוני.

ג. מדידה סובייקטיבית - העוני הוא כפי שמשק הבית רואה אותו, ואינו תלוי ברמת החיים המוחלטת במדינה או בסל מוצרים אלא ברצונותיו של האדם. יהיו תמיד משפחות, שלמרות שהן מוגדרות כ"עניות" לפי מדד זה, לא יהיו זקוקות לכל אותם מצרכים, מוצרים, ושירותים הנצרכים ע"י רוב המשפחות, ולכן לא יגדירו את עצמן כ - "עניות". (דו"חות העוני האלטרנטיביים בד"כ מתבססים על מדד זה, למרות שקשה להגדיר אותו כמדעי).

בעיות עם מדד קו העוני

בשל אופיו היחסי של קו העוני, עני במדינה אחת יכול להיחשב לבן אדם אמיד במדינה שנייה. לדוגמה, אזרח מדינת העולם השלישי שהתל"ג לנפש שלה לא עולה על כמה מאות דולרים לשנה, שאינו נחשב כעני במדינתו, ייחשב לעני מאוד בישראל. כמו כן, המוגדר "עני" בישראל,

שהכנסתו גבוהה פי 10 משל עני במדינת העולם השלישי, יחשב לאמיד באותה מדינה. יש הרואים במקרים כאלה, דוגמה לתיאור החלקי שמספקים הנתונים המתקבלים באמצעות חישוב קו העוני. קו העוני מושפע מכל גורם שיש בו כדי לשנות את ההכנסה הפנויה החציונית, כמו למשל, העלאת מסים, דבר המשפיע בעיקר על בעלי ההכנסות הגבוהות והבינוניות, תנמיך את ערך החציון ופחות משפחות יוגדרו כעניות, למרות שמצבם החומרי לא השתנה. מנגד, עלייה ברמת החיים הממוצעת במדינה תעלה את קו העוני, ויותר נפשות יהיו תחתיו, אפילו אם גם אצלן חל שיפור מסוים, אך נמוך מהממוצע, ברמת החיים!

בגלל שקו העוני נקבע באופן יחסי להכנסות המשפחות בחברה, אין פלא שאחוז המשפחות שמתחת לקו העוני נשאר כמעט קבוע בדרך כלל, אך מספר הנפשות שמתחת לקו העוני גדל לפי שיעור הגידול באוכלוסייה. נטען כי מדד קו עוני מודד בעצם את רמת אי - השוויון בין המשפחות ולא עוני.

נוסיף עיוותים נוספים, כגון מי שיש לו רכוש או חסכונות רבים שהוא מושך מהם, אך הכנסתו השוטפת ממקורות חיצוניים היא נמוכה. הוא יכנס לסטטיסטיקה של מספר העניים, למרות שהוא נהנה מרמת חיים סבירה. מדידת העוני גם תלויה תקופות. בגלל העלייה המתמדת ברמת החיים, רמת החיים של "עניים" רבים היום, יחסית, גבוהה יותר מ"עשירים" מלפני כמה עשורים.

על פי סקר הוצאות משקי הבית לשנת 2021 היו בבעלות העשירון התחתון, העניים המרודים בישראל, 3.9 נפשות בממוצע, ו- 0.6 מפרנסים, לעומת 3.1 ו- 1.5 בהתאמה בעשירון השביעי. למרות זאת היו ברשותו המוצרים הבאים: ל - 99.5% יש מקרר, טלוויזיה יש ל - 71.4%. מכונת כביסה ל - 92.6%. מיקרוגל ל - 69.4%. מנוי לאינטרנט: 51.9%. מזגן - 90%. טלפון סלולארי - 96.2%. ל - 62.9%, מהעניים ביותר, יש 2 טלפונים סלולאריים ובעלות 40.4% מהם מכונת פרטית.

מקור: הכנסות והוצאות משק הבית, נתונים מסקר הוצאות משק הבית לשנת 2021, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מדצמבר 2023.

בנוסף, קביעת קו העוני כ - 50% מההכנסה הפנויה החציונית היא בחירה שרירותית. אילו נקבע אחוז אחר, תחולת העוני הייתה משתנה. קיימות מדינות שבהן הקו עובר באחוז אחר. כמובן שהכנסה לא מדווחת, "כסף שחור", המוערך ב- 20% בערך מהתל"ג, אינה כלולה בחישוב ההכנסה הפנויה החציונית.

נראה שהדרך הטובה ביותר לצמצום אי-השוויון, מבחינת הממשלה, היא ע"י המשך המאמצים לשיפור הישגי תלמידי בית הספר בעיקר במקצועות המתמטיקה והמדעים, אולי עם דגש בחינוך החרדי והערבי ואוכלוסיות מוחלשות נוספות, שבהם הרמה נמוכה יחסית. אין לתקצב מוסדות חרדיים שבהם לא לומדים לימודי "ליבה". כמו כן, חשוב לעודד ולתמוך תקציבית

בהכשרה מקצועית – טכנולוגית ובהשכלה גבוהה, במיוחד במקצועות התורמים למשק ושבהם חסר כוח אדם מקצועי.

בנוסף לנ"ל, יש להמשיך לעודד השתתפות בשוק התעסוקה, שוב, עם דגש על האוכלוסייה החרדית והערבית.

חשוב לזהות נכון את אותן משפחות, שבגלל נתונים אובייקטיביים שאינם נתונים לשליטתם, הכנסותיהן לנפש נמוכות, ולדאוג לכך שיוכלו להתקיים בכבוד. זה יעשה ע"י מגגונים כמו מס הכנסה שלילי, הבטחת הכנסה לעובדים בעלי שכר נמוך, העלאת קצבאות ילדים, זקנה, נכות, ניצולי שואה וכדומה – שוב, ע"י מיפוי פרטני של הזקוקים לתמיכה והעלאת הקצבאות באופן דיפרנציאלי, בצורה של השלמת הכנסה למינימום הנדרש לצרכי קיום.

11. מחירי הדיור במדינה יהודית

כידוע, בישראל קשה לזוג צעיר להגיע לדירה חדשה וגם מחירי דירות יד שניה גבוהים מאוד. ע"פ מביני דבר, אחת הסיבות העיקריות לכך היא מחירי הקרקע הגבוהים המשווקים ע"י רשות המקרקעין וגם ההיקף הקטן של קרקעות המשווק, כך שההיצע נמוך מדי ביחס לביקוש. בשיטה הקיימת, פרט לשיטת הגרלות "המחיר למשתכן" וכדומה, הקרקע נמכרת ליזמים או לקבלנים לפי המרבה במחיר. כדי שהקבלן יוכל להרוויח ולכסות, בין השאר, את מחיר הקרקע, עליו לקבוע מחיר גבוה לדירה.

ע"פ עקרונות מצוות היוכל, הקרקע בארץ ישראל אינה שייכת למדינה או לממשלה אלא לה', אשר נתן אותה לעם, מותנה בקיום מצוות. לכן, ע"פ עקרונות היהדות, הקרקע לצורך בניית יחידת מגורים הייתה צריכה להיות מחולקת בחינם, ע"פ גורל או הגרלה, לאזרחים שאין בבעלותם דירת מגורים, בדומה לשיטת "בנה ביתך" אשר הונהגה במדינה בעבר ומונהגת למעשה גם היום, שבה הקרקע מוגרלת והזוכים משלמים, בנוסף לעלויות הבנייה עצמה, רק דמי פיתוח תשתיות. מוצע כי כל בעל קרקע או קבוצה של בעלי קרקע הזוכים באותו אזור, יוכלו להתקשר, לפי בחירתם, עם קבוצות אדריכלים וקבלנים שזכו מראש במכרזי רשות מקרקעין, לאחר בחינת והשוואת הצעותיהם, כדי לתכנן ולבנות בנין קומות או בית, כמובן לאחר קבלת אישורי תכנית הבניה כדין. לכל הגרלה ייבחר מראש, גם מנהל פרויקט עצמאי, אשר יסייע לזוכים במכרז בקשרים עם הקבלנים ושאר אנשי המקצוע, במיוחד כאשר מדובר בבניני קומות, עם הצורך להשיג הסכמות על המפרט, בין הזוכים. יתכן שגם פיתוח התשתיות באזור שאין בו תשתיות מספיקות, יוכל להיעשות באותה שיטה ישירה בין בעלי הקרקע לקבוצות מתכננים וקבלני תשתיות, במקום באמצעות הרשויות המקומיות כיום, כל זאת כמובן כפוף לאישור התכניות ע"י הועדה המקומית.

בדומה לעקרונות שנת היוכל, הכוח יעבור מהממשלה והקבלנים, הקובעים את המחירים, אל ציבור הרוכשים. מחיר קרקע אפס וכוח המיקוח שיינתן לקבוצות וליחידים המבקשים לבנות

דירות לאחר בחירת קבלנים, בוודאי יוזילו את מחירי הדירות. כדי למנוע זעזועים בשוק הדיור, ניתן להוריד את מחיר הקרקע באופן הדרגתי על פני כמה שנים ולא בבת אחת.

נציין כי בשנת 2014, אמר משה כחלון, לפני שנהיה שר האוצר, כי על המדינה לתת קרקע בחינם לזכאים ולחייב את הקבלנים בבניה במהירות ובמחירים סבירים. על רשות מקרקעי ישראל, כמונופול על קרקעי המדינה, לחדול מניצול מעמדה ע"י מכירת קרקע במחירים מופקעים.

לדבריו, "המדינה צריכה להפוך את דירות 3 חדרים למוצר הכי מבוקש. כמו בסלולר גם בתחום הנדל"ן הצרכן הקטן מסבסד את הגדול והמאוגד, זה קורה גם בבנקים, בעמלות, בדמי הניהול". "למדינת ישראל יש מונופול על הקרקע - רשות מקרקעי ישראל היא הבעלים של 93% מהקרקעות. במונופול מתאימים את ההיצע לביקוש ומווסתים מחירים במיסוי ובמחירי הקרקע. כשעושים בארה"ב את מה שרשות מקרקעי ישראל עושה - הולכים לכלא".

אילו הקרקעות חולקו חינם, (מה שנעשה עד היום הוא רק בהיקף מוגבל, במסגרת תכנית "מחיר למשתכן" או "דירה בהנחה"), הדבר היה מביא לירידה במחירי הדירות החדשות הנבנות על הקרקע, מבלי לפגוע בקבלנים. כנראה שזה היה משפיע, במידה מסוימת, גם על מחירי דירות משומשות ושכורות, ע"י ירידה הביקוש להן. זה היה מאפשר לקיחה של משכנתאות נמוכות בהרבה ומקל מאוד על חסרי הדיור. במקרה זה, מוצדק שהממשלה תטיל מסים שונים חלופיים למכירת קרקעות, כדי לממן את פעולותיה, מפני שאזרחים רבים יחסכו כסף רב מקבלת קרקע חינם. רצוי כמובן שמסים אלה יהיו פרוגרסיביים, ככל האפשר. בנוסף, יש לעודד שימוש בטכנולוגיות בניה חדשניות, מהירות ויעילות, יחסית לשיטה המקובלת, אולי כולל שימוש ברובוטים, בינה מלאכותית ואולי והדפסת בנינים בתלת מימד, כפי שנעשה בסין.

12. פיקוח על השוק האפור

השוק האפור – מקור חלקי : ויקיפדיה

בישראל, "השוק האפור" הוא מערכת מימון הפועלת מחוץ למערכת הפיננסית הממוסדת - שעיקרה בנקים וחברות ביטוח.

בדרך כלל מתקשר המושג "אפור" עם מתן הלוואות הנלקחות על ידי לקוחות אשר המערכת הפיננסית הממוסדת מסרבת לבקשתם לקבלת מימון (או מסרבת לתת להם הלוואות נוספות על אלה שכבר קיבלו), משום שעקב מצבם הפיננסי הם נחשבים לסיכון גבוה מדי. הסיכון הגבוה יותר גורם לכך שהריבית בשוק האפור גבוהה במידה ניכרת מזו שבמערכת הבנקאית, וגם אמצעי הגבייה, במקרה שהלווה אינו עומד בהחזר ההלוואה, נוקשים יותר.

נציין כי בחוק הסדרת הלוואות חוץ-בנקאיות, תשנ"ג-1993, נקבע כי אסור להלוות כספים בריבית העולה על פי 2.25 מהריבית הממוצעת לאשראי לא צמוד בפרסומי בנק ישראל. ההגבלות בחוק חלו רק על הלוואות עד לגובה 25,000 ₪. לא נקבעו דרכי אכיפה ופיקוח על קיום החוק ולא נקבעו עונשים לעוברים על החוק. על כן היה צורך לתקן שוב חוק זה. חוקים נוספים המשמשים גם למטרה זו הם חוק החוזים האחדים, התשמ"ג-1982, חוק הגנת הצרכן, התשמ"א-1981, וחוק פסיקת ריבית והצמדה, התשכ"א-1961. חוקים אלו לא נאכפו, תקרת הריבית שנקבעה בהם מעולם לא התממשה בפועל, וכרישי השוק האפור ניצלו את מצוקת הפונים אליהם כדי לגבות ריביות גבוהות, אפילו פי עשרה מזו שנקבעה בתקרה.

ב - 30.7.2017 אישרה הכנסת את חוק "אשראי הוגן", במקום חוק הסדרת הלוואות חוץ-בנקאיות. במסגרת החוק הוטלה הגבלה המהווה את תקרת ה"ריבית האזרחית", ריבית בנק ישראל + 15%, וכן "ריבית פלילית" שהיא ריבית בנק ישראל + 30%. מי שילוה בריבית מעל לריבית האזרחית יהיה חשוף לעיצומים כספיים בסכומים גבוהים והנותן הלוואה עם ריבית העולה על סכום הריבית הפלילית תיחשב לעבירה פלילית שהעונש בצידה הוא עד שלוש שנות מאסר. החוק יחול אף על הבנקים ועל חברות האשראי.

כידוע, התורה אוסרת מתן הלוואה ליהודים בריבית. התורה דורשת להסתכל על הלווה ולא על המלווה. אסור לנצל את מצבו של אדם במצוקה, הזקוק לכסף, למטרת רווח. לעתים שומעים על צרותם של אלה שלוו כספים בשוק האפור בריבית גבוהה (קצוצה), ומקבלים איומים על חייהם אם לא עומדים בתנאי ההחזר. ברור שהעונש על החוק צריך לכלול, בנוסף לקנסות שישולמו למדינה ועונשי מאסר, גם החזר לנפגעים של הפרשי הריבית שנגבו בניגוד לחוק. על המשטרה להגביר את פעולותיה לעצירת וחקירת המלווים העבריינים, על סמך תלונות נפגעים, לקראת אפשרות של העמדה לדין.

כיום כמעט כל המלווים והלווים, כולל בנקים, חותמים על היתר עסקא, המגדירה את פעולת העברת הכסף לזמן קצוב כהשקעה או עסקה בין 2 שותפים – בעל הכסף והעוסק, ולא כריבית על הלוואה. יש לחייב בכך גם את המלווים החוץ – בנקאיים.

13. פיקוח על התקשורת והתרבות במדינה יהודית - דמוקרטי

בהיותה מדינה יהודית ודמוקרטית, יש לדאוג לכך שאמצעי התקשורת האלקטרוניים והכתובה וכן הפקות תרבות בישראל יהיו חופשיים ככל האפשר, ייהנו מחופש ביטוי וחדוות יצירה. יחד עם זאת, כיאה למדינה יהודית, יש להציב גבולות לחופש הביטוי. לא יתכן שכלי תקשורת המונית בעל רישיון יעביר מסרים הפוגעים ברגשות חלק ניכר של ציבור צרכני התקשורת או התרבות, אלא אם כן מדובר בדיווח אמת על אירועים והתרחשויות. יש להגביל העברת מסרים המעודדים ומתייחסים באהדה, לאלימות, סקס זול, פשע, וכדומה, כולל במסגרת פרסומות. יש

להימנע מכך במיוחד בשעות צפייה של ילדים בשידורי טלוויזיה. יש כמובן להקפיד על איסור פגיעה באדם ע"י פרסום שאינו אמת.

בנוסף יש לאסור על השמצה או שימה ללעג של ערכים המקודשים ליהדות, ללא זכות תגובה נגדית מאזנת. באופן כללי יש לשמור על איזון בהעברת מסרים ותכנים בנושאים הנמצאים במחלוקת או בסדר היום הציבורי.

אמנם קיימים כללי אתיקה המחייבים את ערוץ 11 (התאגיד "כאן") וערוצי הרשות השנייה, וצופים יכולים להתלונן על שידורים פוגעניים, אך ספק אם צופים רבים טורחים לנהוג כך, למרות שקיימת נטיה גוברת והולכת להתלונן, כאשר רובן על תכנים פוגעניים ורוב התלונות נמצאו מוצדקות, כ- 73% (נכון לשנת 2018). **מתפקידם של הגופים האחראים על הפיקוח על אמצעי התקשורת והתרבות להיות פעילים יותר בפסילת שידורים ומסרים החורגים מהמותר ע"פ חוק, כולל הטלת קנסות כבדים על הפרות חוזרות ונשנות של הכללים.** יתכן שנדרשים תיקוני חקיקה לשם כך.

בנוגע לשירותי אינטרנט, **יש מקום לחייב ספקי אינטרנט לספק סינון, כברירת מחדל, של אתרים** (כולל רשתות חברתיות) שאינם מתאימים לילדים, במקום להשאיר זאת, לבחירה או ולפעולת המבוגרים. מי שמעוניין להסיר את הסינון יצטרך לפעול לשם כך, כפי שנקבע לגבי הטלוויזיה בכבלים.

בניגוד לנ"ל נציין כי בשנת 2022, אושר תיקון לחוק התקשורת (בזק ושידורים) (תיקון - אתרים ותכנים פוגעניים באינטרנט). החוק קובע כי "על ספק גישה לאינטרנט להציע לכל מגויי שירות יעיל לסינון של אתרים פוגעניים ותכנים פוגעניים באינטרנט, בהתאם להוראות שיקבע השר; בעד שירות סינון הניתן לפי סעיף קטן זה לא יגבה ספק גישה לאינטרנט מהמנוי תשלום נוסף על התשלום שהוא גובה ממנו בעד שירות הגישה לאינטרנט.

בנוסף, לאור חשיפת ילדים לאתרים הפוגעים בערכי מוסר בסיסיים ולא רק יהודיים, לדוגמה, אלימות ומין – כולל פדופיליה, דבר המוביל לעתים לפגיעה בגולשים ובחברה בכלל, רצוי שהאחראים לתחום בממשלה, יצאו במסע עידוד הסברה על חשיבות הסינון. יש לגנות גם את תופעת ה"שיימינג", הביוש, ברשתות החברתיות, תופעה המביישת את העם היהודי, ומנוגד לחלוטין לערכי היהדות, האוסרת על לשון הרע, (אפילו כאשר מדובר בדווח אמת), וגובה קרבות רבים, עד לסכנת נפשות.

14. מקומם ותפקידם של יהודים חרדיים במדינה יהודית

ע"פ הערכת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בסוף שנת 2025, היוו החרדים כ-14.3% מכלל האוכלוסייה בישראל, או כ-18% מתוך האוכלוסייה היהודית. בגלל שיעור ריבוי טבעי גבוה בהרבה מהמוצע באוכלוסייה, הם צפויים להגיע לכ-20% מכלל האוכלוסייה בשנת 2040. אמנם בשנים האחרונות, חל גידול מסוים בשיעור הגברים החרדיים המתגייסים לצבא, לומדים מקצוע ועובדים לפרנסת משפחתם, אך עדיין מדובר באחוז קטן יחסית למגזרים האחרים באוכלוסייה. בשנים 2014-2021 חלה עלייה של 46% במספר בחורי הישיבות והאברכים הישראלים, ובשנת 2021 עמד מספרם על 138,367.

ע"פ השנתון החברה החרדית בישראל 2022, של המכון הישראלי לדמוקרטיה, בשנים האחרונות חל גידול מרשים במספר הסטודנטים החרדים הלומדים לתואר אקדמי. בין 2012 ל-2022 מספר החרדים הלומדים במוסדות לימוד אקדמיים גדל: מ-7,500 ל-15,600. מספר הסטודנטים החרדים הלומדים בהכשרה מקצועית טכנולוגית עמד בשנת הלימודים תשפ"א על 5,200.

בשנת 2022, 2400 נשים חרדיות וכ-630 גברים חרדים השלימו בהצלחה את לימודיהם לתואר אקדמי – לעומת כ-650 נשים וכ-200 גברים בשנת 2012, אך רבות מהנשים שסיימו תארים בהוראה לא עוסקות במקצוע בגלל עודף מורות במגזר. עם זאת, למרות הגידול המשמעותי, שיעור בעלי התואר בקרב צעירים חרדים (בפרט בקרב גברים), עדיין נמוך מאוד. נכון לשנת 2021, כ-8% מהגברים החרדים וכ-24% מהנשים החרדיות בקבוצת הגיל 20 ומעלה היו בעלי תואר אקדמי – לעומת 35% בקרב גברים ו-43% בקרב נשים, בציבור הכללי.

גם בתחום התעסוקה, ניכרת מגמת שיפור – שיעור הגברים המשתתפים בשוק העבודה עלה מ-32% ב-2005 ל-51% ב-2022 (לעומת 85% מהגברים האחרים ואצל הנשים החרדיות, עלייה מ-50% ל-78%, לעומת 82% מנשים יהודיות לא חרדיות).

גם בתחום הגיוס לצה"ל חל גידול מסוים במספר שיא של החרדים המתגייסים – 2,850 צעירים חרדים ב-2016, לעומת 2,600 בשנת 2013. יחד עם זאת, בשנת 2019 התברר שהנתונים שנמסרו ע"י צה"ל בשנים האחרונות היו שגויים כלפי מעלה ובשנים 2019 – 2020, התגייסו כ-1,200 לשנה, מתוך 12,000 המיועדים לגיוס, כ-10%. בחברה הלא חרדית מתגייסים כ-70% מהגברים וכ-55% מהנשים.

רק אם תחול עלייה בשיעור החרדים הלומדים מקצועות, עובדים לפרנסתם ומתגייסים לצבא או לשירות אזרחי, יחול שיפור בתרומת הציבור החרדי לצמיחת המשק וכן למאמץ הביטחוני, אשר יביא להקלה בנטל המוטל על שאר אוכלוסיית המדינה.

בעניין השירות הצבאי, לא מופיע במקורות ההלכה היהדות, שיש פטור לתלמידי חכמים מהשתתפות אפילו במלחמת רשות ומכל שכן במלחמת מצווה, שמדינת ישראל שרויה בה ועל

כל גבר בישראל לעבור הכשרה צבאית, כדי שיוכל להשתתף במאמץ המלחמתי. להיפך, התורה ציוותה "לא תעמוד על דם רעך" וידוע הכלל ש"פיקוח נפש דוחה את כל המצוות", כולל לימוד תורה.

כתב פרופ' אביעד הכהן באתר daat.ac.il/mishpat-ivri/skirot/74-2.htm: "על חובת השוויון בשירות הצבאי": גם ר' אברהם ישעיה קרליץ, בעל "חזון איש", מנהיגה של היהדות החרדית בארץ-ישראל במחצית הראשונה של המאה ה-20, הדגיש בעקבות דברי חז"ל, שהפטורים השונים ממלחמת רשות, אינם חלים במלחמת מצווה, אף כשיש לצבא די כוח אדם: וכתב (חזון איש, עבודה זרה, סימן כג, ס"ק ג.):

נראה דהא דתנן [=זה ששנינו] שבמלחמת מצוה אפילו חתן (יוצא) מחדרו (כדי להשתתף במלחמה), לא איירי, (אינו אמור), בזמן שצריכים לעזרתם לניצחון במלחמה, שזה פשיטא [=פשוט] שבשביל פיקוח נפש והצלת העם כולם חייבין, אלא אפילו בזמן שאין צורך אלא למספר מסוים [=מכסה מסוימת של חיילים], היה רשות ליקח חתן מחדרו, שאין לחוזרים [=מן המלחמה, בעלי הפטור] שום זכות במלחמת מצווה. וכן במלחמת רשות, אינם פטורים אלא בזמן שאין ניצחון ישראל תלוי בהם, שמספר הצבא שצורך בהן יש בלעדן. אבל אם יש צורך בהן, חייבים לבוא לעזרת אחיהם, (גם במלחמת רשות).

אמנם כתב הרמב"ם בסוף הלכות שמיטה ויובל, על שבט לוי, "לפיכך הובדלו מדרכי העולם: לא עורכים מלחמה כשאר ישראל, ולא נוחלים, ולא זוכים לעצמם בכוח גופם. אלא הם חיל השם, שנאמר: "ברך ה' חילו", והוא ברוך הוא זוכה להם, שנאמר: "אני חלקך ונחלתך". והרמב"ם ממשיך:

ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו, והבינו מדעו, להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה', והלך ישר כמו שעשהו האלוקים, ופרק מעל צווארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם - הרי זה נתקדש קודש קדשים, ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו כמו שזכה לכוהנים ללויים".

לגבי הניסיון להסתמך על דברים אלה של הרמב"ם כדי לבסס את הפטור ללומדי תורה משירות צבאי והשתתפות במלחמת מצווה, התייחס הרב עוזיאל, הראשון לציון והרב הראשי לישראל, בספרו בצמ"ח עוזיאל, שנדרש לשאלת פטורם של כוהנים "בני שבט לוי" מן הצבא בזמן הזה. הרב עוזיאל הסתמך בתשובתו על ראיות שונות מן התלמוד וספרות הפוסקים, ושלל מכל וכל את הדעה שיש לפטור את בני לוי מחובת הנשיאה בנטל הביטחוני, ואלה דבריו:

כל הכוהנים, ואפילו כהן גדול, הם מעורכי המלחמה במלחמת הרשות, ואין צריך לומר במלחמת מצווה... ולפי זה מה שכתב הרמב"ם ז"ל: "ולא עורכין מלחמה כשאר ישראל" [ולא כתב בניסוח גורף: שאין עורכין מלחמה], כוונתו היא ברורה, שאין עורכין מלחמה שבטית [בכיבוש הארץ, שהרי אין לשבט לוי חלק ונחלה בארץ, כאמור לעיל] ככל שאר השבטים

שאחרי חלוקת הארץ בימי יהושע ואחריו. אבל במלחמת הכיבוש, וכן במלחמת הרשות, שכל ישראל נלחמים, חייבים להתגייס גם הכוהנים ככל ישראל.

נראה שגם הניסיונות לבסס את הפטור של לומדי תורה מנשיאה בנטל הצבאי על מקורות אחרים, אינם עומדים במבחן הביקורת. כך היא, למשל, האמרה האגדית של האמורא ריש לקיש: "רבנן לא צריכי נטירותא" (בבא בתרא ז, ב) - חכמים אינם צריכים שמירה. דברים חריפים בעניין זה אומר הרב ש"י זיין, מגדולי הרבנים בדור הקודם, חבר מועצת הרבנות הראשית ועורך האנציקלופדיה התלמודית, במכתב שכתב בעיצומם של ימי מלחמת השחרור:

ריבוננו של עולם! כלום מותר לסמוך על הנס במקום של סכנת נפשות ממש, ולומר שאין רבנן צריכים שמירה? וחברון של תרפ"ט (לא תקום פעמיים צרה) תוכיח! כלום לא נפלו לפני בני עוולה, צעירים קדושים וטהורים, כזוהר הרקיע מזהירים, מבחירי הישיבה וחכמיה?!... ולמה עזבו תלמידי החכמים יחד עם שאר אחינו בני ישראל את שכונות הספר הנפגעות מירי הצלפים, ולא השתמשו בסגולה זו של "רבנן לא צריכי נטירותא"?... וכי זוהי דעת התורה?!

בהקשר זה פסק הרמב"ם (הלכות שכנים, ה, ו): לוקחים (מסים) מכל אנשי העיר, ואפילו מן היתומים – כל הדברים שצריכים לשמירת העיר, חוץ מתלמידי חכמים, לפי שאין תלמידי חכמים צריכין שמירה, שהתורה שומרתן, כלומר שמדובר בגביית מסים לצורך שמירה על העיר או מסים לשלטונות, ולא בהשתתפות במלחמה בארץ ישראל.

על כן, הפטור שדורשים חוגים חרדיים משירות צבאי, בגלל לימוד תורה, מנוגד להלכה ומשולל כל יסוד הלכתי ויש בו משום עבירה חמורה של "לא תעמוד על דם רעך", וזאת בתנאי שתנאי השירות הצבאי של חרדים מותאמים לאורח חיים חרדי.

במקום הצעת החוק, שגם אם יאושר, כנראה לא יביא לפתרון הבעיה, מוצע לשאוף למתכונת הבאה, גם אם לא ניתן ליישמה בשלב המיידי:

1. צה"ל ייערך להקמה של עוד מסגרות צבאיות המותאמות לשירות של חיילים חרדיים, במסגרות יחידות נוספות של שח"ר (שילוב חרדים), או ישיבות הסדר חרדיות, המבטיחות התאמה מבחינת כשרות המזון, שירות נפרד מנשים ונפרד מאלה שאינם מקיימים מצוות, תפילה במניין ומתן זמן ללימוד תורה. כיום משרתים חיילים חרדיים במסגרת שח"ר, במערך הטכני של חיל האוויר, ובעקבות הצלחת הפרויקט נפתחו מסגרות בעוד חילות (חיל המודיעין, חיל הים, אכ"א, ואט"ל – האגף לטכנולוגיה ולוגיסטיקה).

2. ייווצרו 2 מסלולים לגבי המשך הלימוד בישיבות החרדיות –

א. המסלול של משרתים בקודש, (המתעתדים לשמש, בתום הלימודים, כרבנים, דיינים, מורים ובשאר מקצועות הקודש, שניתן להתפרנס מהם, כגון סופרי סת"ם, משגיחי כשרות, מוהלים, שוחטים). תלמידי הישיבות החרדיות יצטרכו להחליט, עד גיל 19, האם בוחרים במסלול

משרתים בקודש או לא. מספר המתקבלים למסלול משרתים בקודש, יוגבל לפי צרכי החברה הישראלית היהודית בבעלי המקצוע ולפי התאמה אישית של התלמיד.

המשתייכים למסלול זה יקבלו מלגת לימוד וקיום אישית נדיבה, המוגבלת למספר שנים מכסימלי, וזאת במקום הקצבה הדלה הניתנת היום. מכספי הקצבה, הם ישלמו שכר לימוד למוסד שהם לומדים בו. רבנים ודיינים המתמחים בסוגיות ובנושאים אקטואליים הקשורים לדת ומדינת ישראל יהודית, יקבלו מלגה מוגדלת.

במסלול זה, השירות הצבאי יידחה עד לתום הלימודים לצורך קבלת תעודה, אך יוגבל למספר שנים סביר. לימודי הסמכה לרבנות או לדיינות יימשכו גם אחרי השירות הצבאי. השירות הצבאי יהיה מקוצר (כ - 6 חודשים) ולאחר מכן, שירות מילואים לצורך ריענון כושר צבאי ובמקרים מסוימים, שירות מילואים במקצוע האזרחי.

לבעלי אישה ומספר ילדים, תינתן אפשרות להמיר את השירות הצבאי בשירות לאומי – אזרחי, לפי צרכי החברה.

לאחר ההכשרה המקצועית והשירות הצבאי המקוצר, כשהאברך יתחיל לעבוד בחלק מהיום לפרנסת משפחתו, לא יהיה עוד צורך במתן מלגה לאברכים הלומדים בכולל בחלק מהיום. באופן טבעי, חלק מהם יועסקו בהכשרת המחזורים החדשים של תלמידים במסלול זה. לא יינתן פטור מוחלט מגיוס למי ש"תורתו אומנותו" וגם הוא יידרש להכשרה צבאית מסוימת.

ב. ייווצר מסלול לתלמידים שאינם בוחרים במסלול המשרתים בקודש או שאינם מתקבלים אליו. אלה יתגייסו בגיל 20 במסגרת ישיבות הסדר חרדיות או שח"ר או כדומה ל – 4-5 שנים, כאשר השירות הצבאי יימשך לרוב 17 חודשים, כמו בישיבות הסדר קיימות. בשאר הזמן הם ילמדו בישיבות, יקבלו מלגות לימוד וישלמו שכר לימוד לישיבה. הנשואים עם ילדים, ישרתו, במקום זאת, בשירות לאומי – אזרחי, גם כן למשך 17 חודש.

לאחר השירות הצבאי/ אזרחי, יינתנו להם מלגות לצורך לימודים אקדמיים, בנוסף ובמקביל ללימוד תורה בישיבה.

לעניין סרבני גיוס, כלומר אלה שקיבלו צווי גיוס ומסרבים להתייצב, נראה שאין טעם לנקוט את האמצעים המקובלים בחוק כלפי עריקים או סרבני גיוס, דהיינו מאסר בכלא צבאי, מפני מדובר בתופעה המונית המלווה בהפגנות אלימות מצד חוגים חרדיים קיצוניים. מוצע לנקוט בעיקר סנקציות אישיות כלפי הסרבנים. מדובר ב-: עיכוב יציאה מהארץ, הקפאת רישיון נהיגה קיים ואי הנפקת רישיון חדש, מניעה או צמצום של הטבות והנחות ברכישת דירה בתוכניות ממשלתיות (כגון "מחיר מטרחה"), ביטול הקצבה הניתנת ללומדי ישיבה וכן ביטול התקציב הניתן לישיבות בגין אותם תלמידים סרבני הגיוס, שלילת סבסוד שכר לימוד במעונות יום וצהרונים, ביטול סבסוד ללימודים אקדמיים, ועצירת קצבאות מהביטוח הלאומי, ביטול נקודות זיכוי במס וביטול העדפה מתקנת בקבלה לשירות הציבורי, ביטול הנחה בנסיעה בתחבורה

ציבורית. נראה כי אמצעים אלה, לצד התמריצים וההטבות שיינתנו למתגייסים, אם יופעלו במדויק, יביאו לאחוזי גיוס גדולים יחסית.

בדרך הזאת, עשויים להימנע מוקדי ההתנגדות של רבנים חרדיים וראשי ישיבות לחובת הגיוס, מפני שלא תהיה אחריות של הישיבות "לספק" לצבא "מכסות" של מתגייסים, ולא יהיו סנקציות כלכליות נגד ישיבות שלא "יספקו את המכסה", (פרט לביטול תקציבים הניתנים כנגד התלמידים שאינם מתגייסים), אלא תמריצים והטבות אישיים למתגייסים. בנוסף, ברוב תקופת השירות, התלמידים ילמדו בפועל בישיבות. זה עשוי להוריד את רמת ההתנגדות של חוגים חרדיים ולתת סיכוי טוב להשיג את המטרה של הגדלת היקף הגיוס מהציבור החרדי, וגם לאפשר לימודים מקצועיים או אקדמאים ושיפור רמת החיים בהמשך.

בהקשר זה, נציין כי אלה הלומדים תורה ולא עוסקים בעבודה או מלאכה, פועלים בניגוד לרוב פוסקי ההלכה ולדברי חז"ל. ההסדר המוצע של שילוב תורה ועבודה, תואם את הנאמר במשנה בפרקי אבות (ב, ב); רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר, יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, שיגיעת שניהם משכחת עוון; וכל תורה שאין עמה מלאכה, סופה בטילה וגוררת עוון. וכן נאמר, (פרקי אבות, א, י): אהוב את המלאכה, ושנא את הרבנות – (לא את הרבנות הראשית, אלא השררה), וכל תורה שאין עמה מלאכה, סופה בטילה. גם לפי דברי הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה, על האדם לקיים תלמוד תורה עם דרך ארץ - (עבודה). הוא כתב שם (פרק ג, י - יא): "כל המשים על ליבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה, ויתפרנס מן הצדקה, הרי זה חילל את השם, וביזה את התורה, וכיבה מאור הדת, וגרם רעה לעצמו, ונטל חייו מן העולם הבא, לפי שאסור ליהנות בדברי תורה, בעולם הזה. ואמרו חכמים, כל הנהנה מדברי תורה, נטל חייו מן העולם. ועוד ציוו ואמרו, לא תעשם עטרה להתגדל בהם, ולא קרדום לחפור בהם. מעלה גדולה היא למי שהוא מתפרנס ממעשה ידיו, ומידת חסידים הראשונים היא; ובוזה זוכה לכל כבוד וטובה שבעולם הזה, ולעולם הבא: שנאמר "יגיע כפיך, כי תאכל; אשריך, וטוב לך" (תהילים קכח, ב)--"אשריך" בעולם הזה, "וטוב לך" לעולם הבא שכולו טוב".

נאמר גם במסכת קידושין (דף כט עמוד א): "תנו רבנן: האב חייב בבנו למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אישה וללמדו אומנות, דהיינו – מקצוע.

מצאנו גם שחז"ל, כמעט כולם, התפרנסו מעמל כפיהם. הלל היה חוטב עצים, שמאי עסק בבנאות, ר' יהודה היה נחתום, ר' אבין היה נגר ר' יצחק היה נפח, ר' חנינא היה סנדלר (פסחים קיג, ב), ועוד. גדולי הראשונים גם עסקו בעבודה מקצועית לצד לימוד והוראת תורה, הרמב"ם, הספורנו והרמב"ן ועוד, ברפואה, האברבנאל במדינאות וכספים וכדומה.

אם תנאים ואמורים וגדולים וענקי תורה, עסקו במקצוע או במלאכה בחלק מהיום, ברור שעל לומדי התורה היום ללכת בעקבותם וברוחם.

מבחינת מקומם של ציבורים חרדיים בחיי המדינה נראה כי יש מקום לשנויים רבים. מצד אחד, חלק גדול מהציבור החרדי משתדל להתרחק ולהתבדל ככל האפשר משאר הציבור בישראל, מחשש להשפעות שליליות. מאידך, רוב הציבור מסתייג מהציבור החרדי שאיננו תורם מספיק לנטל הביטחוני והכלכלי והיחס העוין לעמים בין הציבורים הוא הדדי.

לצערנו הפער בין הציבור החרדי לציבור הכללי גדל עוד יותר בתקופת המאבק במגפת הקורונה. רוב הציבור הכללי הקפיד לפעול לפי הנחיות משרד הבריאות, ואילו רבים בציבור החרדי (וגם הערבי) זלזלו בכללי הזהירות של עטיית מסכות, ריחוק חברתי והימנעות מהתקהלויות - בתפילות, בחתונות, בשיבות ובהלוויות. הדבר גרם לעימותים אלימים עם המשטרה, שניסתה לאכוף את הכללים ולפזר התקהלויות וכמובן גרם לתחלואה ואף למקרי מוות רבים בציבור החרדי. ניתן להסביר תופעות בלתי רציונליות אלו, אשר פגעו בציבור החרדי עצמו, בניתוק והתבדלות בקרב חלקים בציבור החרדי מאמצעי התקשורת וכלי ההסברה ששודרו לכלל הציבור, בחשדנות כלפי הממסד ה"ציוני" העוין שכל רצונו בהנחיותיו לפגוע באורח החיים החרדי, בקנאות דתית, ואולי בחינוך המתעלם ממה שקורה במדינה ובעולם ומתרכז אך ורק בתורה ובמצוות.

תופעות אלו רק מדגישות את הצורך בשנויים במערך החינוך החרדי - חובת לימודי ליבה כתנאי לקבלת תקציבים וקצבאות, לתלמידים עצמם ולא למוסדות; דרישה לגינוי תופעות של אלימות וקנאות ע"י רבני ומנהיגי הציבור החרדי; עידוד התחברות לרשת אינטרנט כשרה ומסונן מתכנים פוגעניים; עידוד ותימרון שירות צבאי במסלולים ובמסגרות מותאמות כפי שתוארו לעיל, עידוד ותימרון להשכלה גבוהה במוסדות מותאמים והגדלת שיעורי ההשתתפות בשוק העבודה.

במקום המצב העגום השורר היום, נראה שהדגם צריך להיות כמו של שבט לוי בימי קדם, כאשר בנוסף לשירותו בקודש, שבט לוי לא היה פטור מגיוס לצבא ומהשתתפות במלחמות. כידוע, המצביאים החשמונאים היו כוהנים - משבט לוי. בנוסף, שבט לוי לא התבדל מהעם, אלא היה מפוזר בערי לויים בין כל השבטים, לימד אותם תורה ומצוות ושימש כרבנים ודיינים אולי גם כשוחטים, מוהלים ושאר משרתים בקודש.

המשך המגמה החיובית כיום, של יותר לומדים במוסדות להשכלה גבוהה ועובדים לפרנסתם, ביחד עם מדיניות נכונה ושימוש בתמריצים כלכליים גם לגיוס לצבא או למסגרות לאומיות אחרות, יועיל להגיע ליעד מבורך זה. יחד עם זאת, זה מחייב שנוי בהתייחסות הציבור הכללי ובעיקר בתקשורת הכללית, לציבור החרדי - יותר סובלנות, הערכה, הבנה, או לפחות ניסיון כן להבין, ובכך להגיע ליותר אחדות וקירוב לבבות. וְהָאֵמֶת וְהַשְׁלוֹם אֲהָבוּ.

15. אופי הצבא במדינה יהודית

די בפסוק "כי ה' אֱלֹהֶיךָ מִתְּהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מַחֲנֶךָ לְהַצִּילְךָ וְלָתֵת אִיְכָיֶךָ לְפָנֶיךָ וְהָיָה מִחֲנֶיךָ קָדוֹשׁ וְלֹא-יֵרָאֶה בְּךָ עֲרֹת דָּבָר", (דברים כג, טו), כדי להצביע על היות מחנה צבאי יהודי מקום קדוש שבו יש להקפיד, ככל הניתן, בהתחשב בנסיבות ובמשימות הצבאיות, על קיום המצוות וכן להצביע על הקשר בין זה לניצחונות צבאיים.

לצערנו, ההתייחסות וההתנהלות ברוב יחידות, מחנות וגדודי צה"ל לקודשי ישראל ולמצוות, רחוקות מאוד מהנדרש ע"פ מצוות היהדות. יתכן שהדבר אף משפיע באופן שלילי על מצבה הביטחוני של ישראל. כמו כן, המתירנות הנפוצה בין המגדרים מנוגדת לערכי היהדות. ככלל, במצב הביטחוני שישראל שרויה בה - (מלחמת מצווה), אין איסור על שירות נשים בצבא, בתפקידים שבהם יש להן מה לתרום או אף יתרון יחסי, אך על שירות נשים להיות נפרד ככל הניתן, משירות גברים ויש להימנע, ככל האפשר מהטרדות ורמיזות מיניות וגסות ולהנהיג תרבות ארגונית ופקידותית בהתאם לכך, עם עונשים מתאימים. לאחרונה דווח על גידול במספר התלונות שהוגשו על הטרדות מיניות וניסיונות או עבירות אונס בצבא וכנראה שיש לכך קשר להגברת "השירות המשותף" בצה"ל, שהוא מנוגד לעקרונות היהדות.

אמנם רוב המשרתים והמשרתות כנראה אינם באים מרקע של שמירת מצוות והקפדה על צניעות, אך חשוב להנחיל להם ערכים ונורמות אלה במהלך השירות בצבא יהודי. בהסתכלות על צבאות יהודיים בעבר, רואים כי בצבאות החשמונאים ובר כוכבא, הקפידו, ככל שהתנאים אפשרו זאת, על שמירת השבת והחגים, ועל דיני הכשרות – כולל הפרשת תרומות ומעשרות. נשים לא שרתו בצבא. יתר על כן, מרד החשמונאים התחיל בגלל גזרת אנטיכוס נגד שמירת השבת, ברית מילה, קידוש החודש, לימוד תורה ובעיקר – ביטול העבודה בבית המקדש וחילולו. גם מרד בר כוכבא פרץ על רקע גזרות דתיות של הקיסר אדריאנוס – ובעיקר הפיכת ירושלים לעיר אלילית "איליה קפיטולינה" והקמת מקדש אלילי על הר הבית. מהדוגמאות הנ"ל עולה כי אין כל סתירה בין שירות צבאי לבין קיום מצוות ואין סיבה שצה"ל לא יתנהל כצבא יהודי יותר.

16. היחס בין החברה בישראל לבין יהודי התפוצות

ע"פ מקורות היהדות, אין ספק שבעיקרון, על כל היהודים לחיות בארץ ישראל, שהיא המיועדת להם מאז ימי אבותינו אברהם, יצחק ויעקב. היציאה לגלות מוצגת בתורה ובנביאים כעונש קשה הנובע מחטאי העם ונכללת בקללות המוזכרות בתורה, כתוצאה מאי - קיום התורה. לצערנו לאורך ההיסטוריה היהודית, מיציאת מצרים, דרך שיבת ציון בימי עזרא ונחמיה, ועד היום, קיימת נטייה של יהודים לבחור להישאר בגלות, גם כשישנה אפשרות לעלות ארצה. אפשר לומר שהחזרה לארץ בעת החדשה, נובעת בעיקר מאנטישמיות הגויים כלפי היהודים ופחות מרצון טהור לעלות ארצה.

לפני שואת אירופה, כאשר רוב היהודים שנרצחו בשואה העדיף להישאר שם גם כאשר הייתה אפשרות לצאת, וגם אחרי שתוכניות היטלר, יימח שמו, פורסמו ברבים, ואף לאחר שנקראו להזדרז לצאת ע"י אישים כמו ח.ג. ביאליק, זאב ז'בוטינסקי ומנהיגים ציוניים נוספים. גם היום, כמעט כל יהדות ארה"ב ואירופה מעדיפה להישאר בתפוצות למרות שבעיקרון אין מניעה בחזרה לארץ ישראל.

כידוע, שיעורי נישואי התערובת והתבוללות בקרב היהודים ברוב ארצות התפוצה, עולה על 50%, ומספר היהודים שם הולך וקטן מידי שנה. יהודים רבים, כנראה הרוב, אינם מנהלים אורח חיים יהודי, אינם מעניקים לילדיהם חינוך יהודי ואינם קשורים לקהילות יהודיות. יש המכנים את תופעת ריבוי נישואי התערובת בתפוצות ועזיבת היהדות מרצון, כ - "שואה שקטה".

הדרך היחידה להבטיח שיהודי התפוצות ימשיכו להיות יהודים גם בדורות הבאים, היא ע"י עלייתם ארצה. פעולות של חיזוק הזיקה של יהודי התפוצות לערכי היהדות ולימוד עברית, שהם חשובים ביותר, צריכות להיות מכוונות לעידוד העלייה ארצה. יש כמובן להמשיך בכל האמצעים הקיימים של הסוכנות היהודית ושל משרד הקליטה כדי להקל על קליטת העולים ולסייע ולעודד אותם לבקר בארץ – כגון בתכניות "תגלית" ו"מסע", בלימוד עברית, מציאת מקומות עבודה ומגורים מתאימים ומוסדות חינוך מתאימים לעולים. כמו כן יש לעשות מאמץ להעלות חזרה לארץ יהודים ישראלים שירדו לחו"ל ונוטים לעיתים להתבוללות מהירה.

17. יחס המדינה היהודית לתנועות הרפורמים והקונסרבטיבים

כידוע, רוב יהודי ארה"ב והתפוצות מגדירים את עצמם כשייכים או כמזדהים עם תנועות היהדות הרפורמית והקונסרבטיבית אך רק אחוזים בודדים של היהודים במדינת ישראל מגדירים את עצמם כשייכים לקהילות אלו, הקיימות בישראל.

מבחינת המעמד המשפטי של תנועת היהדות המתקדמת בישראל, למעשה המדינה מכירה בקהילות ובמכון להכשרת רבנים, (היברו יוניון קולג'), ומשתתפת במימונו וכן מכירה בגיור הרפורמי וקונסרבטיבי, מבחינת קבלת אזרחות ישראלית ע"פ חוק השבות, הן אם הגיור התבצע בחו"ל והן אם התבצע בישראל. כמו כן, המדינה מכירה בנישואין שנערכו בטקס רפורמי או קונסרבטיבי שנערכו בחו"ל, מבחינת קבלת זכויות של זוג נשוי או של "ידועים בציבור", בכפוף לאישור בית משפט או לאחר עריכת נישואין אזרחיים בחוץ לארץ.

לעומת זאת, הרבנות הראשית, הממונה על סדרי נישואין וגירושין בישראל, אינה מכירה בגיור רפורמי או קונסרבטיבי ולכן אינה מכירה בנישואין ובגירושין שנערכו ע"י רבנים של התנועה ליהדות מתקדמת, מפני שקיים ספק לגבי עצם יהדותם של בני הזוג שהתחתנו, כשרותם להינשא, וכן לגבי כשרות העדים לנישואין. לא תמיד יש הקפדה על דברים אלה לפני עריכת הנישואין ע"י רבנים קונסרבטיביים או רפורמים.

מאחר שתנועות אלו דוגלות בהתאמת ההלכה לחברה המודרנית ואינן דורשות מחויבות להלכה היהודית המסורתית, דהיינו השולחן ערוך ושאר הפוסקים הראשונים והאחרונים, נראה כי אין אפשרות להכיר בגיור רפורמי או קונסרבטיבי מבחינת היות מועמד/ת לנישואין יהודי/ה, שלא כמו ההכרה בגיור כזה מבחינת קבלת אזרחות ישראלית ע"פ חוק השבות, החלה אף על לא יהודים שיש להם סבא או סבתא יהודים. כפי שנאמר לעיל, על מנת להתגייר ליהדות, יש להצהיר אמונים לחוקי ולמצוות היהדות ולהתכוון לקיימם, מה שלא קיים בגיור הרפורמי והקונסרבטיבי. יחד עם זאת, נראה כי אם נערכו בדיקות מוקדמות מעמיקות, ע"פ ההלכה היהודית, לגבי עצם יהדותם וכשרותם של בני הזוג הנישאים, אין מניעה להכיר גם הלכתית, בדיעבד, בטקס נישואין שנערך ע"י רב קונסרבטיבי או רפורמי, בתנאי שהעדים לנישואין, הם שומרי מצוות היהדות כהלכתה, שהטקס נערך כדת משה וישראל (דבר שניתן לוודא, למשל, ע"י צילום וידיאו של הטקס) ושהזוג ביקש להירשם ברבנות כזוג נשוי.

18. סיכום

בחיבור זה, נסינו להגדיר את הדרך הנדרשת על מנת להתקדם ממדינת יהודים - קצת חסרת זהות, התקועה בסטטוס קוו למיניהם, שנקבעו לפני עשרות שנים, דבר המונע את התקדמותה ואת שדרוגה – אל עבר מדינה יהודית אמיתית, איכותית ומודרנית. כפי שנאמר לעיל, ידוע שהפתרונות המוצגים, נראים בחלקם, רחוקים מאוד מאפשרות ריאלית ליישום, ביחס למציאות בחברה ובמדינה היום, אך גם אם הם מוצגים כאדיאל, חשוב לדעת לאן יש לכוון ולחתור.

יש לעבור מחברה המאופיינת ע"י שבטיות וחלוקה לעדות, לחברה בעלת מכנה משותף יהודי - ממלכתי רחב, עם מתן זכויות וחובות שוות לאזרחים לא יהודים המכירים בה כמדינה יהודית והנאמנים לחוקיה. יש לעבור מחוקים שהמדינה ירשה מהשלטונות הזרים ששלטו בארץ ישראל, בעיקר העותומני והבריטי, לחוקים יהודיים אותנטיים וכן לשאוף למלא את ייעודה - לשמש "אור לגויים", בעיקר ע"י מתן דוגמה טובה יותר לאומות העולם.

הצענו שכדי שהמדינה תוכל להיות מוגדרת כ"יהודית", עליה לדאוג לכך שלפחות **במרחב הציבורי**, היא תתנהל ע"פ עקרונות היהדות, כאשר התושבים יהיו חופשיים לנהל את חייהם במישור הפרטי, ברשות היחיד, כאוות נפשם, כל עוד אינם עוברים על החוק.

הצענו ששיטת בחירת שופטים ע"י הכנסת, על סמך המלצות מועמדים מתאימים ע"י ועדה מקצועית - המורכבת ברובה משופטי בית המשפט העליון ועורכי דין ותיקים, שאינם מזוהים פוליטית - היא הקרובה ביותר לשיטת התורה ומתאימה למדינה יהודית.

הצענו שכמדינה יהודית, יש, במקביל לקיום מערכת המשפט האזרחית, להרחיב את סמכויות בית הדין הרבני הגדול, כדי שיהיה מוסמך לתת חוות דעת על הצעות חוק, לפרש חוקים ולקבוע

מה מותר ומה אסור, ע"פ ההלכה היהודית, וכן לגזור או לתקן ולעדכן גזרות ותקנות הלכתיות שנקבעו במשך הדורות, (בדרך כלל בארצות הגולה, במציאות שונה מאוד מהמציאות היום בארץ ישראל), בנוסף לסמכויות שפיטה ע"פ דין תורה למי שפונה אליו. יש להסמיק גם את בתי הדין הרבניים המקומיים והאזוריים לנהל משפטים בכל נושא, ע"פ החוק היהודי, לכל מי שמעוניין בכך, ע"פ חוק הבוררות.

רצוי ששיטת מנוי דיינים תתאים יותר לזו הנדרשת בתורת ישראל, שתהיה פתוחה למועמדים רבים יותר ושיתמנו באופן הדומה לשיטת מנוי שופטים, כפי שהובא לעיל, במקום ע"פ "דילים" ומפתחות מגזריים ופוליטיים.

לגבי הזכות להיבחר לכנסת, הצענו שוועדת הבחירות המרכזית **תחויב** להפעיל את סמכותה הנתונה בסעיף 7א לחוק-יסוד: הכנסת, הקובע, כי ועדת הבחירות **רשאית** למנוע מאדם או מרשימת מועמדים מלהשתתף בבחירות לכנסת, אם יש במטרותיה או במעשיה של הרשימה או במעשיו של האדם (כולל בהתבטאויותיו), לפי העניין, במפורש או במשתמע, תמיכה במאבק מזוין של מדינת אויב או של ארגון טרור, נגד מדינת ישראל.

ראוי גם לשקול חיוב בחוק של המפלגות, לפרסם לציבור הבחור את המועמדים ברשימה לכנסת, (בפריימריז) ולציבור המצביעים בבחירות לכנסת, נתונים רלוונטיים על המועמדים, כגון השכלה, ניסיון נדרש לכהן כמחוקק, קורות חיים וכדומה, הרשעות בדין, כדי שאלה יוכלו לבחור במועמדים ובמפלגות, בצורה מושכלת. הצענו גם חובת השתלמות לח"כים חדשים בכל הקשור לעבודת החקיקה ולפיקוח על פעולות הממשלה.

הצענו כי מספר מסוים של חברי כנסת, לדוגמה 20 מתוך ה-120, ייבחרו בשיטת בחירות אזורית. המתמודדים באזורים יהיו עצמאיים ולא בהכרח קשורים למפלגה מסוימת, ויובטח להם בכנסת, חופש הצבעה - לגופו של עניין. רצוי גם לאפשר לכלל חברי כנסת מידה רבה של חופש הצבעה ולא לכפות עליהם משמעת סיעתית או קואליציונית. חברי הכנסת הנבחרים בבחירות אזוריות, יצטרכו לייצג קודם כל את הצרכים והאינטרסים של אזור הבחירה שלהם. מי מהם שירצה להצטרף לקואליציה כלשהי יהיה חופשי לנהל מו"מ ולחתום על הסכם קואליציוני, כך שקואליציה תוכל לקום בקלות רבה יחסית, דבר שימנע בחירות חוזרות בתדירות גבוהה.

לעניין השבת, הצענו **שברשות הרבים**, כלומר במרחב הציבורי, לא תתקיים פעילות ממוסדת ומאורגנת שיש בה משום חילול שבת ע"י יהודים. יהיה מותר לפתוח עסקים וכן מקומות בילוי, תרבות, הסעדה וחופי ים ואולי אף להפעיל תחבורה ציבורית בשבת, בעיקר למען תיירים ואזרחים שאינם יהודים, באזורים שבהם אלה מהווים רוב האוכלוסייה. שירותים אלה יהיו פתוחים לכל אזרח הבוחר להשתמש בהם. על עסקים הפועלים בשבת, להיות בבעלות לא יהודית, לפחות בימי השבת - כולל בדרך של שכירות או מתן זיכיון הפעלה - ולהיות מופעלים

ע"י עובדים שאינם יהודים. פתרון כזה מותר ע"פ ההלכה. במדינת ישראל ישנם אזרחים לא יהודית רבים, כולל עולי חבר העמים, שיוכלו לספק את צרכי החברה. עבודות תשתית חיוניות, כמו של רכבת ישראל ועבודה בנמלי ישראל, יתבצעו באמצעות מכרזים בינלאומיים לספקי שירותים שאינם בבעלות יהודית, כאשר העובדים בפועל בשבתות יהיו לא יהודים וכאשר העבודה בשבת נתונה לבחירת ולשיקולי החברה המבצעת.

לעניין קביעת גבולות קבע למדינה ופתרון לסכסוך היהודי – ערבי, הבענו את הדעה שאין סיכוי להגיע להסכם בר קיימא עם ערביי יהודה, שומרון ועזה, ועמדתם השוללת קיום מדינה יהודית אינה צפויה להשתנות, בין השאר ואולי בעיקר, מטעמים דתיים. על כן, לא נותרה ברירה למדינת ישראל פרט לפעולות חד – צדדיות אשר ייצרו מצב עובדתי חדש ויציב בשטח, שהצד הערבי, כדי להתקיים, יצטרך לחיות אתו, גם אם בלית ברירה.

ע"פ עקרונות היהדות, נראה שנכון להחיל את ריבונות ישראל על כל שטחי C, דהיינו שתהיה בעלות ישראלית על כל הקרקעות בשטח C, שאינן בבעלות פרטית ערבית מוכחת, והענקת הרשאה לשלטון עצמי לתושבים הערביים בשטחי A ו-B ביהודה, שומרון ועזה. לשלטון האוטונומי תינתן, בשונה מהיום, סמכות להנפיק דרכונים ותעודות זהות והחוקים האזרחיים, כולל חוקי הבניה, ייקבעו על ידו.

נציין כי בשונה מהמצב המשפטי היום, אין מקום לקבל טענות לבעלות פרטית על קרקעות ביהודה ושומרון על סמך אמירה בלבד או ע"פ רישומי בעלות מהתקופה של הסיפוח הירדני הבלתי חוקי על שטחי יהודה ושומרון. יש לתקן את החוק הקיים, כך שטענות לבעלות ייקבעו על סמך הצגת מסמכי קניין חד – משמעיים רשמיים, כפי שקיים במדינת ישראל. אם תוחל ריבונות ישראל על שטחי C, בעיה זו תיפתר מאליה.

לגבי זכויות פוליטיות ופרטיות, הערבים בשטח C, המעוניינים להיות תושבי קבע בישראל ומוכנים להצהיר נאמנות לה ולחוקיה, יוכלו לקבל תחילה מעמד של תושבות ארעית, במהלכה יהיה צורך לוודא, במשך מספר שנים, שהם אכן נאמנים לחוקי המדינה, ולאחר מכן להעניק להם מעמד של תושבות קבע – זאת בדומה למעמד ערביי ירושלים המזרחית והדרוזים ברמת הגולן. הם יהיו אזרחי החבל הערבי האוטונומי עם שלטון אזרחי עצמי, בדומה לרשות הפלסטינית היום, ויוכלו לבקש אזרחות ירדנית. ערבי העובר גיור, יקבל אזרחות ישראלית, לאחר תקופה שבה יצטרך להוכיח שהגיור היה אותנטי וששמר על חוקי המדינה.

הצענו מדיניות מפורטת שרצוי להנהיג ברצועת עזה.

ערבים בשטח C שאינם מעוניינים להיות תושבי קבע במדינת ישראל, יקבלו אשרות שהיה ועבודה בתחום ישראל, בתנאי שאינם מהווים סכנה ביטחונית כלפי אזרחי ישראל ואינם חשודים באי – ציות לחוקיה. גם הם יהיו אזרחי החבל הערבי האוטונומי עם שלטון אזרחי עצמי, בדומה לרשות הפלסטינית היום, ויוכלו לבקש אזרחות ירדנית. לצורך שמירה על

הביטחון, החוק והסדר, (כולל מניעת הסתה וסיכול פעולות טרור), למשטרת ישראל וצה"ל תהיה אפשרות לפעול אף בשטחי החבל האוטונומי.

אולי בעתיד, בהתאם לשיקולים ביטחוניים של ישראל, ישראל תוכל להכיר במדינה אזורית פלשתינית, ללא צבא, מיליציות, וללא נציגי ארגוני מחבלים בפרלמנט או במוסדות השלטון, וכאשר ישראל שולטת על גבולות הכניסה אליה והיציאה ממנה.

בנוסף, יש להקים או להשלים גדר הפרדה אלקטרונית חכמה, הן ביו"ש והן ברצועת עזה, לצורך הבטחת ביטחון אזרחי ישראל ולהדגיש דווקא את הפן הביטחוני. ייווצר רצף טריטוריאלי לאזרחי ישראל ולתושבי האוטונומיה הערבית ביו"ש, ע"י סלילת כבישים נוספים, גשרים, מנהרות וכדומה, תוך סלילת דרכים נפרדות באזור האוטונומיה, כדי למנוע אפשרות של פיגועים על דרכים, והגעה של ערביי יהודה ושומרון עוינים, לאזורים שבהם נמצאים יהודים.

כתנאי לשיתוף פעולה אזרחי ולמעבר סחורות ופועלים מישראל ולאוטונומיה הערבית ולהיפך, כולל אספקת חשמל ומים, וכן כניסה לישראל לשם תפילה ומסיבות הומניטריות, על האוטונומיה למנוע פעולות טרור וכן זיהום מקורות מים ולסביבה ופגיעה בעתיקות, וכדו' וכן להבטיח הגעה בטוחה של יהודים למקומות הקדושים להם.

מבחינת הגישה למקומות הקדושים, יש להנהיג מדיניות של הדדיות. תורשה גישה ותפילה של מוסלמים למקומות הקדושים לאסלאם, בעיקר להר הבית, בתנאי שמובטחת הגישה ותפילה של יהודים למקומות הקדושים ליהדות. במסגרת ההדדיות, השליטה על הר הבית תחולק בין מדינת ישראל, באמצעות הרבנות הראשית או גוף אחר שייבחר, לבין מדינת ירדן – באמצעות הווקף. לצורך כך, יש לשאת ולתת עם ממלכת ירדן על אופן המשך יישום ההסכם בין ישראל לירדן, אשר אינו מזכיר מגבלה כלשהי לתפילת יהודים על הר הבית.

לעניין סוגיית הגיור ליהדות, בשונה מהזכות לקבל אזרחות ישראלית ע"פ חוק השבות, נראה כי לא ניתן לוותר על כוונה כנה של המתגייר לחיות כיהודי, לאחר הגיור. רצוי שנשיא בית הדין הגדול, (הרב הראשי), ימצא דרכים להקל במעט על מועמדים כנים, המעוניינים להתגייר, גם אם ידיעתם את ההלכה היהודית, לפני הגיור, אינה שלמה. כמו כן, רצוי שיסמך בתי דין פרטיים מומחים ושל רבניות עירוניות, לבחון מועמדים ולאשר את זכאותם לקבל ממנו תעודת גיור. יש לדרוש נימוקים לכל מקרה של סירוב למתן תעודת גיור ולאפשר ערעור על כך.

הצענו לתקן את החוק כך שייאסרו יחסי גלוי עריות (בין קרובי משפחה) בכל גיל ולא רק עד גיל 21.

דרשנו שלילת מעמד זכויות של ידועה/ה בציבור, ממי שעדיין נשוי לאחר, ושזכויות והטבות כלכליות של ידועים בציבור יהיו מופחתות משמעותית ביחס לאלה של זוגות נשואים.

נראה כי בישראל, כמדינה יהודית, אמנם בעיקרון אין מקום להכרה רשמית של המדינה בנישואין אזרחיים או ברית זוגיות של זוגות יהודיים, הנערכים בישראל, אך כל עוד מוכרים ע"י המדינה נישואין כאלה שנערכו בחו"ל, בפועל ניתן להכיר גם בנישואין אזרחיים הנערכים

בישראל, עם זכויות והטבות מופחתות ביחס לזוגות הנשואים כדת וכדין. יחד עם זאת, המדינה לא תכיר בנישואין אזרחיים או בברית זוגיות שנערכה בישראל, אם יש בהם משום איסור עריות או נישואי תערובת או נישואין חד – מיניים. ראוי לעיין מחדש בהכרה הניתנת לנישואין כאלה, אף אם נערכו בחוץ לארץ ולתקן חקיקה לפי הצורך. חשוב לחייב בחוק, חובת רישום מדויק של כל נישואין, גם רישום של זוגות אשר כרתו ברית זוגיות או שנישאו בנישואין אזרחיים. הרישום ינוהל במרשם התושבים וברבנות הראשית, כדי שניתן יהיה לוודא את המעמד של הזוג ושל ילדיהם, מבחינת ההלכה וחוקי המדינה.

הצענו כי, כדי להקטין את התופעה של ריבוי נישואי תערובת בין יהודים ללא יהודים, דבר שכאשר הוא מתרחש בחוץ לארץ הוא נחשב כסימן להתבוללות, יש לבטל את סמכותו של נשיא בית המשפט העליון להכיר בנישואי תערובת הנערכים בישראל, מבחינת זכויות המוקנות להם בחוק, וכן לא להכיר בברית זוגיות או במעמד של ידועים בציבור, של זוגות מעורבים, כאשר רק אחד או אחת מבני הזוג, יהודי/ה.

לעניין איסור פוליגמיה, הבענו את הדעה, המסתמכת על גדולי פוסקים מהאחרונים, כי יש מקום לדון כיום בהרחבת מתן אפשרות חוקית לגבר לשאת יותר מאישה אחת, בתנאים מסוימים, כגון: אם שתי הנשים מסכימות לכך, (לדוגמה, אם האישה הראשונה מעדיפה שבעלה יישא אישה נוספת במקום שיגרש אותה על מנת שיוכל להתחתן עם אחרת, או אם האישה השנייה רווקה מבוגרת יחסית, החוששת שלא תספיק להתחתן בגיל הפוריות שלה, בתנאי שהראשונה מסכימה לכך); בתנאי - שמגורי הנשים יהיו נפרדים; שקיימת יכולת פרנסה מספקת של המשפחה, ע"י הגבר והנשים – (כידוע, ישנן נשים העצמאיות מבחינה כלכלית); שקובעים תדירות ושהות מחייבת מינימלית של הבעל אצל כל אישה.

לעניין ריבוי מקרי הגירושין, רצוי להכין תכנית לאומית להקטנת ממדי הגירושין – להדריך זוגות צעירים שנרשמו לנישואין, לחנך צעירים, אפילו החל מגיל תיכון, לחיי זוגיות בריאים ותקינים, תוך הדגשת הנזקים הרבים והסבל הנגרמים מיחסים גרועים בין בני זוג המובילים לעתים לגירושין, להדגיש את חשיבות הנאמנות בחיי נישואין, ואת חשיבות הכבוד והאחריות ההדדיים בין בני הזוג. לא נראה שנושאים אלה כלולים מספיק בתכניות הלימודים ובהדרכות לקראת נישואין. יש להציג את הגירושין כפתרון גרוע למשברים בחיי נישואין, ולא כברירת מחדל, כדבר המצביע על כישלון אישי וזוגי של בני הזוג לבנות משפחה יציבה ומוצלחת.

לגבי רישיונות לקיום מצעדי "גאווה", הבענו את הדעה שבעקרון אין להם מקום במדינה יהודית אמיתית. עם זאת, אם בכל זאת יינתן רישיון לקיומם, הצענו כי יש להתנות אותם בשמירה על התנהגות ולבוש הולמים, שאינם חורגים מהנורמות והחוקים החלים כל השנה בפרהסיה וברחובות העיר. לפי הצורך, יש לחוקק חוק האוסר על לבוש בלתי הולם או הפוגע ברגשות הציבור, בכל עת, ברשות הרבים.

לעניין סדרי המשפט, הבענו את הדעה שיש לנקוט משנה זהירות בהסתמכות על הודאת נאשם, על עדות של עד אחד, על ראיות נסיבתיות ובמיוחד על עדות עד מדינה ועדים שקיימים ספקות לגבי מהימנותם. בכל המקרים הנ"ל, כדי להגדיל את הסיכוי של השגת משפט צדק ואמת, יש להסתמך בעיקר על ראיות או הוכחות חזקות נוספות.

הבדל גדול בין חוק המדינה לחוק היהודי הוא, שעונש ברירת המחדל המופיע בחוק המדינה על עבירות חמורות במשפט הפלילי, הוא עונש מאסר, לפעמים בצירוף קנס, המשולם למדינה. לעומת זאת, בחוק היהודי העונש כולל בדרך כלל, פיצוי כספי לקרבן העבירה. אמנם לאחרונה הורה בית המשפט העליון להרחיב את השימוש בסעד של פיצוי הקרבן כך שכדבר שבשגרה יחייבו בתי המשפט את הנאשם בהליך הפלילי, בנוסף לעונשים אחרים, גם בתשלום פיצויים לנפגע/ת העבירה, אך עדיין מדובר בסכומים מוגבלים בגובהם ביחס לנזק שנעשה.

הבענו את הדעה, שיש להכניס שנויים לחוק העונשים ברוח החוק היהודי, כך שהנפגעים מעבירות או מפשעים בדין הפלילי ואף באזרחי, יקבלו פיצוי הולם גם על סבלם או מצוקתם. כמו כן, יש להוסיף מגוון רחב יותר של עונשים, ולא להשתמש כמעט אך ורק בעונש מאסר, שמלבד ההרתעה וההרחקה שבו, אינו תורם דבר לחברה ולהיפך, מעמיס על החברה עלויות רבות. בנוסף, בית כלא משמש לעתים בית ספר לעבריינים. רצוי לעשות שימוש מוגבר חלופי בעבודות שירות וקנסות, במיוחד כאשר ההערכה שהעברייני אינו מסוכן לציבור.

הבענו את העמדה כי ישנם יתרונות רבים להטלת עונש מוות על מחבלים רוצחים, דבר המותר ע"פ חוק השיפוט הצבאי אך כמעט ולא נעשה שימוש בו. הטלת עונש מוות, ע"פ החוק שאושר ב- 2026, עשויה למנוע חטיפת חיילים ואזרחים כדי לשמש קלפי מיקוח לשחרור מחבלים רוצחים בעסקאות חליפין, וחוסך את הצורך ואת העלויות שבאחזקתם במאסר בתנאים נוחים. רבים מהמשוחררים בעסקאות, חוזרים לטרור וממשיכים לפגוע בחיילים ובאזרחים. יחד עם זאת, יש להביא בחשבון שיקולים נוספים, כגון החשש להוצאה להורג על ידי ארגוני המחבלים, של חטופים ישראלים, כתגובה להוצאה להורג של מחבלים רוצחים.

לגבי תביעת הטרדה מינית, ע"פ החוק אין צורך להביא עדים או ראיות כלשהן, (לפחות הקלטה), כדי להגיש תביעה ודי בתלונה גרידא. ע"פ ההלכה יש צורך בהוכחות. לא ניתן להגיש תלונה ולא מאמינים לתובע/ת, ללא תימוכין לגרסתו/ה. במקרים מסוימים המגיש/ה תלונה על הטרדה מינית, הוא או היא, הם בעצם היוזמים או המפתים, ע"י לבוש או התנהגות רובוקטיבית, כך שאינם באים בידיים נקיות. לא בטוח שהחוק מתייחס לכך, לעומת ההלכה, הדורשת נקיות כפיים של התובע. ע"פ החוק, אף אישה נשואה, המפתה את הממונה עליה לקיום יחסי מין, יכולה לזכות בתביעה על כך שהטריד אותה מינית ולקבל פיצוי! יש לתקן חוקים המאפשרים את הנ"ל.

בשדה החינוך, הצבענו על התוצאות הקשות, מבחינת קיטוב האוכלוסייה, של פיצול נוקשה של תלמידים "דתיים" ו"חילונים" למוסדות חינוך ממלכתיים דתיים או ממלכתיים. יש לעודד ולתת העדפה במימון ובשעות הוראה, לבתי ספר מסורתיים או לחינוך משלב, דוגמת בתי ספר תל"י ("תגבור לימודי יהדות"), או בתי ספר של רשתות "קשת" או "מיתרים", הקולטים תלמידים מכל חלקי האוכלוסייה היהודית, ואולי אף תלמידים לא יהודים.

חובה לכלול במערכת החינוך הממלכתי, בחטיבות הביניים ובתיכון, מעבר לתנ"ך, ואולי אף במקומו, מקצוע חובה הנקרא "לימודי יהדות", (או אולי "לימודי יהדותנו"), שיכלול הקניית ידע בסיסי של מקצועות יהדות שונים: שורשי האמונה היהודית – באופן ענייני, תורה, סוגיות רלוונטיות ומעניינות מהמשנה ומהגמרא, ערכים יהודיים, מחשבת ישראל או פילוסופיה יהודית בסיסית, התמודדות עם דילמות מוסריות, מצוות, מנהגי וחגי היהדות וכדומה. אין הכוונה לשכנע את התלמידים לקיים בפועל את הנלמד, ויש להשאיר את מידת קיום מצוות היהדות לבחירתו החופשית של התלמיד, גם בחינוך הממלכתי.

בנוסף, על מוסדות הפטור במערכת החינוך החרדית, לכלול בתכניות הלימודים, לימודי "ליבה", של אנגלית, מתימטיקה ומדעים ולו ברמה בסיסית. לגבי אותם מוסדות המסרבים ללמד מקצועות ליבה, נראה כי הצעת תמריצים כלכליים ללימודם, עדיף על איום בסנקציות או קיצוצי תקציב. יחד עם זאת, אם תמריצים לא יועילו, יש לנקוט סנקציות כלכליות. הצענו גם דרכים לשיפור ההישגים הלימודיים של תלמידי ישראל במבחנים בינלאומיים.

בעניין סוגיית גיוס חרדים לצה"ל, הצענו שקודם כל, על צה"ל להיערך להקמת עוד יחידות המותאמות לשירות חיילים חרדיים. תלמידי ישיבות המתקבלים למסלול "משרתים בקודש", יקבלו מלגות לימוד ודחייה של שירות וישרתו כ - 6 חודשים ביחידות מותאמות ולאחר מכן בשירות מילואים מותאם, לצורך ריענון כושר צבאי ומקצועי. לבעלי אישה ומספר ילדים, תינתן אפשרות להמיר את השירות הצבאי בשירות לאומי – אזרחי, לפי צרכי החברה.

תלמידי ישיבה שאינם בוחרים או אינם מתקבלים למסלול "משרתים בקודש", יתגייסו, במסגרת ישיבות הסדר חרדיות, ליחידות מותאמות לצרכיהם. הנשואים עם ילדים, יוכלו לשרת, במקום זאת, בשירות לאומי – אזרחי, גם כן בדרך כלל למשך 17 חודש, כמו בשירות הצבאי. לאחר השירות הצבאי/אזרחי, יינתנו להם מלגות לצורך לימודים אקדמיים, בנוסף ובמקביל ללימוד תורה בישיבה.

לגבי צה"ל, ציינו כי, בנוסף להקמת יחידות המותאמות לחיילים חרדיים, יש לשנות את התרבות הארגונית של חילות צה"ל כך שיתאימו יותר לערכי היהדות, יכבדו שמירת מצוות היהדות ושצה"ל יתנהל כצבא יהודי יותר.

לגבי יהדות התפוצות, הבענו את הדעה שהדרך היחידה להבטיח שיהודי התפוצות ימשיכו להיות יהודים גם בדורות הבאים, היא ע"י עלייתם ארצה. בנוסף לעצם חיזוק הזיקה של יהודי

התפוצות לערכי היהדות וללימוד עברית, אלה צריכים להיות מכוונים לעידוד העלייה ארצה. יש כמובן להמשיך לעודד ביקורים בארץ, כגון בתכניות "תגלית" ו"מסע". יש להמשיך בכל האמצעים של הסוכנות היהודית ושל משרד הקליטה כדי להקל על קליטת העולים, בלימוד עברית, מציאת מקום עבודה, מוסדות חינוך ומקום מגורים. כמו כן יש לעשות מאמץ להעלות חזרה לארץ, יהודים ישראלים שירדו לחו"ל ונוטים לעיתים להתבוללות מהירה.

חגי ישראל

מקבץ זה מורכב מקטעים אודות החגים אשר נמצאים בסדרת "קרוב אליך".

א. כללי

חודש ניסן ראש חודשים

הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רִאשׁ חֳדָשִׁים - רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֹדְשֵׁי הַשָּׁנָה. (שמות יב, ב)

מהם סדר החודשים בשנה העברית, מה מקור השמות ולמה חשוב להכיר את הלוח העברי?

סדר החודשים, לפי התורה, הוא: ניסן, אייר, סיוון, תמוז, אב, אלול, תשרי, חשוון, כסלו, טבת, שבט, אדר. בשנה מעוברת נוסף גם אדר שני. מקור שמות החודשים העבריים הם מהשפה האכדית או הבבלית והם נכנסו לשימוש לאחר השיבה מגלות בבל.

כל תאריכי החגים והמועדים היהודיים, נקבעים לפי הלוח העברי, כולל יום השואה ויום העצמאות. גם יום ההולדת ולהבדיל יום הפטירה נקבעים לפי הלוח העברי. זהו הלוח הלאומי שלנו, אשר מייחד אותנו מאומות העולם. מי שמתמש רק בלוח הלועזי יגלה לעתים, שמשימה או אירוע שנקבע בתאריך מסוים לא יוכל להתקיים, מפני שהוא נופל בחג, מועד או אירוע שנקבעו ע"פ הלוח העברי. לכן מומלץ תמיד לבדוק גם בלוח העברי לפני שקובעים משהו.

דוגמה מובהקת לכך, כאשר ממשלת אריאל שרון קבעה במקור בשנת תשס"ה (2005), את פנוי האזרחים מבתיהם בגוש קטיף ואת הריסתם, ליום תשעה באב, יום החורבן הלאומי, עד שהועמדה על טעותה המביכה ונדחה ביום, למרות שעבור התושבים אכן דובר בחורבן.

הקדמה לפרשת המועדים

דָּבָר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם, מוֹעֲדֵי ה', אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ - אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדֵי. (ויקרא כג, ב)

מה זה "מקראי קודש"?

לפי הרמב"ן, מקרא קודש הוא יום שבית הדין קובע את מועדו, וקורא אותו ומקדש אותו, ע"י עיבור חודשים ושנים, לעומת השבת שמועדו נקבע ע"י ה'. בנוסף, במקראי קודש, "כולם

קרואים ונאספים לקדש אותם, כי מצווה היא על ישראל להיקבץ בבית האלוקים ביום מועד, לקדש את היום בפרהסיא בתפילה והלל לאל, בכסות נקיה, ולעשות אותו יום משתה". הספורנו מוסיף: "אַלֶּה הֵם מוֹעֲדֵי" - הם אותם המועדים שארצה בהם - אך כשלא תקראו אותם מקראי קדש, אלא יהיו מקראי חול ועסק בחיי שעה ותענוגות בני האדם בלבד, לא יהיו מוֹעֲדֵי אלא יהיו "מוֹעֲדֵיכֶם שְׁנֵאָה נִפְשִׁי", (ישעיהו א, יד). לצערנו, ישנם יהודים שאצלם מקראי הקודש הם למעשה לא יותר מימי חופשה מהעבודה ומהלימודים, ולנסיעות לחו"ל, בלי קשר כמעט, לייעודם כמקראי קודש.

מצוות העלייה לרגל

שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל זָכוֹרֶךָ אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ, בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר - בְּחַג הַמִּצּוֹת וּבְחַג הַשִּׁבְעוֹת, וּבְחַג הַסֻּכּוֹת; וְלֹא יֵרָאֶה אֶת פְּנֵי ה', רִיקָם. (דברים טז, טז).

למה יש להראות שלוש פעמים בשנה ובאיזה אופן? ולמה רק הזכרים?

יש להיראות בעיקר כדי להודות לקב"ה על יציאת מצרים, על הפירות ועל איסוף התבואה. הזכרים הטהורים מטומאת מת, מצווים להביא לבית המקדש ביום הראשון של החג או במהלכו, כבש או עז, או עוף תור או גוזל, לעולת ראייה וגם כן כבשים או עזים נוספים לקרבן שלמי חגיגה ושמחה, הנאכלים בחג ע"י מביאייהם ובני משפחתם.

עיקר מטרתה של העלייה לרגל היה הביקור בבית המקדש – ביקור שתיכננו אותו וציפו לו זמן רב, לפעמים אפילו משך כמה שנים. העלייה לרגל לירושלים הייתה מתארגנת בדרך כלל על בסיס משפחתי וקהילתי. בדרך כלל עלתה לירושלים כל המשפחה המורחבת ואתם גם השכנים. לפעמים התארגן יישוב שלם לעלייה לרגל לירושלים, כאשר בראש השיירה – מנהיגי היישוב מלווים בכלי נגינה.

עולי הרגל היו מבקרים בבית המקדש (לאחר שהיו טובלים ומיטהרים במקוואות), ושם צפו בעבודת הכוהנים והאזינו לשירת הלויים. הם היו מקריבים קרבנות, שאת חלקם (מן הבקר ומן הצאן) אכלו כסעודת החג, ושיתפו בה את הקרובים והמכרים, את הכוהנים וגם את הנזקקים: עניים, גרים ועבדים, יתומים ואלמנות. כמו כן הביאו העולים לרגל מתנות מן היבול ומן הבקר והצאן לכוהנים וללויים - (תרומות ומעשרות).

נוסף על הביקור בבית המקדש, היו עולי הרגל מסיירים בירושלים – בשווקים, בבתי הלימוד ובמוסדות העיר השונים. מבין עולי הרגל היו ששהו בירושלים יום או יומיים – והיו שנשארו בה למשך כל ימי החג.

בתקופת הבית השני הייתה העלייה לרגל אירוע של התכנסות המונית ועממית בירושלים, שתרמה רבות ללכידות ולתחושת היחד של העם. בסוף תקופת הבית השני שימשו העלויות לרגל רקע להתפרצויות פוליטיות נגד השלטון הרומי. רוב המרידות נגד הרומאים פרצו בימי העלייה לרגל, ובכלל זה המרד הגדול נגד הרומאים, שפרץ בחג הפסח של שנת 66 לספירה.

לפי המקרא – חובת העלייה לרגל לירושלים הייתה רק על הגברים, כמו שכתוב: "כָּל זָכוֹרֶךָ". לפי המשנה – כל אדם מישראל היה חייב לעלות לרגל לירושלים, חוץ מאנשים וילדים צעירים שלא היו מסוגלים לכך. למעשה, בתקופת הבית השני היו עולות לרגל משפחות בהרכב מלא ומורחב, ובהן גם נשים, ילדים וזקנים. עם זה, רבים מיהודי ארץ ישראל – וכמובן גם מיהודי התפוצות – לא יכלו להגיע לירושלים שלוש פעמים בשנה. לגבי רוב היהודים שלא גרו בסביבות ירושלים הייתה העלייה לרגל בבחינת שאיפה ומשאת נפש, שהשתדלו להגשים אותה, ולו גם לעתים רחוקות. בעלי משפחות היו מחכים עד שהילדים יגדלו, ואז היו עולים עם כולם לירושלים. מן התפוצות (כגון מבבל או ממצרים) היו מגיעות משלחות מאורגנות כנציגים של בני הקהילה שלא יכלו להגיע בעצמם אך שלחו תרומות לבית המקדש.

מקור: מתיא קס, "עלייה לרגל ביהדות", אתר קופצים ללוח העברי, תכנית מבחר. © כל הזכויות שמורות למטח. lib.cet.ac.il/Pages/item.asp?item=5563

גם היום מצווה לעלות לרגל, להתפלל בכותל המערבי או לעלות בטהרה למקומות המותרים בהר הבית, לתת צדקה לעניים ולאכול סעודה בירושלים.

למה חודש ניסן נקבע כראש החודשים ולמה אנחנו חוגגים את ראש השנה בתשרי ולא בניסן?

לפי הרמב"ן, ניסן נקבע כראש החודשים כדי לזכור תמיד את נס יציאת מצרים. זהו ראש השנה הלאומי. במסכת ראש השנה, א, א, נכתב ש"אחד בניסן ראש השנה למלכים ולרגלים", כלומר למניין שנות מלכי ישראל ולשלושת הרגלים, לעניין איחור בקיום נדרים, שמי שנודר לקיים מצווה, ולא קיים עד שעברו שלושה רגלים, עובר על האיסור: "כִּי תִדֹר נֶדֶר לַה' אֱלֹהֶיךָ לֵאמֹר, תֹּאחֶר לְשִׁלְמוֹ, כִּי דָרַשׁ יִדְרְשֶׁנּוּ ה' אֱלֹהֶיךָ מִעֲמֶךָ וְהָיָה כִּךָ חֵטָא", (דברים כג, כב).

בהמשך המשנה נאמר - "אחד בתשרי, ראש השנה לשנים ולשמיטין וליובלות, לנטיעה ולירקות", כלומר מצוות הקשורות לגידולים החקלאיים. לפי זה, תשרי הוא ראש השנה האוניברסאלי והטבעי ובראש השנה אנחנו מכריזים על הקב"ה כאלוקים, מבחינה אוניברסאלית.

היתר מלאכת אוכל נפש בימים טובים, בניגוד לשבת

שְׁבַע יָמִים מִצְוֹת תֹּאכְלוּ אֹף בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תִּשְׁבִּיתוּ שְׂאֵר מִבְּתִיכֶם, כִּי כָּל אִכְל תִּמְצֵן וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד-יוֹם הַשְּׁבִיעִי. וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא

קֹדֶשׁ, וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם, כָּל מְלָאכָה לֹא יַעֲשֶׂה בָּהֶם, אֲךָ אֲשֶׁר יֵאָכֵל
לְכָל נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם. (שמות יב, טו-טז)

מה הכוונה במלים "אֲךָ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל-נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם"? מה ההבדל בין יום טוב
לשבת מבחינת מותר ואסור?

בכל יום טוב, כמו ביום הראשון והיום השביעי של פסח, שהפסוק מתייחס אליהם, מותר
להדליק אש מאש שהודלקה לפני יום טוב. מותר לבשל ולאפות וגם לעשות מלאכות לצורך
הבישול כגון לטחון אוכל. מותר גם להוציא חפצים מרשות לרשות, ללא עירוב, אם יש צורך
בכך. בשבת אסור לעשות כל מלאכה, גם לצורך הכנת אוכל.

הסיבה לכך היא ששבת היא זכר לבריאת העולם. לכן עלינו לנהוג ולהרגיש כמו ברואים ולא
כיוצרים, המשנים את הטבע כפי שהוא והשולטים בו. עלינו להתמזג עם הטבע ולהרגיש חלק
ממנו. לעומת זאת, יום טוב ניתן בדרך כלל כזכר לאירוע היסטורי משמח. אמנם, כדי לזכור את
הבורא, רוב המלאכות אסורות גם בימים טובים, אך כדי לאפשר יותר שמחה, מותר לעשות
מלאכות לצורך הכנת אוכל והנאה גופנית.

למרות שלפי התורה ניסן הוא ראש השנה הלאומי, מקבץ זה מתחיל מראש השנה, כפי שמקובל
בלוח עברי.

ב. ראש השנה

שופר טיפוסי מקרן של איל

Creative Commons Attribution-Share Alike 2.5 Generic צילום: Olve Utne.

מה משמעות ראש השנה?

ראש השנה נחשב במסורת היהודית ליום המלכת האלוהים על האנושות, וכן נחשב ליום הדין, בו נידון האדם על מה שיארע לו בשנה הבאה, כפי שנאמר (בתהילים פא, ד), "תִּקְעוּ בַחֲדָשׁ שׁוֹפָר; בַּפֶּסֶח, לְיוֹם חֲגֻגּוֹ. פִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא; מִשְׁפָּט, לְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב". חז"ל הבינו שכוונת הפסוק שיש לתקוע בשופר בראש חודש, כלומר ב-א בתשרי, בזמן שהירח מכוסה ("בכסה"), כביכול, ואינו נראה, ושזה גם זמן חוק ומשפט. כמו כן, יום זה נחשב ליום הראשון בשנה לצורך מניין 7 שנות שמיטה ו- 49 שנות יובל. המצווה העיקרית של החג היא שמיעת תקיעה בשופר. כאמור, ראש השנה נחשב ליום שבו ממליכים באי עולם את האלוהים עליהם וזהו אחד ההסברים לתרועה ולשמחה המאפיינים את החג, בהיותם תואמים את הנהוג בטקסי הכתרה שבהם קבלת המלך נעשית בלבוש חגיגי, בשמחה ובתרועת חצוצרות. מוטיב זה חוזר פעמים רבות בתפילות ראש השנה, ובפרט בתפילת מלכויות, זכרונות ושופרות המיוחדת, שנאמרת בתפילת מוסף. רעיון זה מתקשר לאחת המסורות בתלמוד, לפיה ראש השנה הוא התאריך שבו נברא אדם הראשון, ועל כן זהו היום הראשון שבו מלך האל על בני האדם.

ראש השנה נחשב ליום שבו דן האלוהים את כל באי העולם אודות מעשיהם בשנה שעברה וכפועל יוצא, מה יקרה בשנה הבאה. קביעה זו מקורה בספרות חז"ל: "בראש השנה כל באי העולם עוברים לפניו כבני מרון, שנאמר: היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם (תהלים, לג, טו)" - מסכת ראש השנה, פרק א', משנה ב'.

כתב הרמב"ם, (הלכות תשובה, ג, ז): "אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו: כלומר, עורו עורו ישנים משנתכם, והקיצו נרדמים מתרדמתכם; וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה, וזכרו בוראכם. אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן, ושוגים כל שנתם בהבל וריק

אשר לא יועיל ולא יציל - הביטו לנפשותיכם, והטיבו דרכיכם ומעלליכם; ויעזוב כל אחד מכם דרכו הרעה, ומחשבתו אשר לא טובה".
מקור: ויקיפדיה, ראש השנה.

יום תרועה: מצוות שמיעת קול שופר

וּבַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַחַד לַחֲדָשׁ, מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם - פֶּל מִלֵּאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ;
יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם. (במדבר כט, א)

למה תוקעים בשופר בראש השנה?

בראש השנה אנחנו מבקשים שרחמי ה' יכבשו את כעסו עלינו ביום הדין, בזכות אברהם, אשר כבש את רחמיו לעשות את רצון ה' בעת העקידה. זאת גם אחת הסיבות לתקיעה בשופר בראש השנה בקרן של איל דווקא, אשר הקריב אותו אברהם לאחר העקידה.

מה משמעות יום תרועה - (מצוות השופר), בראש השנה?

כתב בעל ספר החינוך: משורשי המצווה - לפי שהאדם בעל חומר ואינו מתעורר לדברים כי אם על ידי (גורם) מעורר, כדרך בני אדם בעת מלחמה, יריעו ואף יצריחו כדי שיתעוררו יפה למלחמה, כך גם כן בראש השנה, שהוא היום הנועד מקדם, לדון בו כל באי עולם. אמרו זכרונם לברכה (מסכת ראש השנה, א, משנה ב), בראש השנה כל באי העולם עוברים לפניו כבני מרון, כלומר, שהשגחתו על מעשה כל אחד ואחד בפרט, ואם זכויותיו של האדם מרובות - יצא זכאי, ואם עוונותיו מרובים, בכדי שראוי לחייבו, מחייבים אותו למוות, או לאחת מן הגזרות כפי מה שהוא חייב.

מלבד ענין ההתעוררות שבו, יש בדבר גם משום שבירת יצר לבו הרע של האדם בתאוות העולם ובתשוקותיו בשמעו קולות נשברים, ובאזניו ישמע ויכין לבבו ויבין בדברים, וזה מה שאמר רבי יהודה (שם כו, ב): בראש השנה תוקעים בשל זכרים, כלומר, בקרן הכבשים (או האיל) הכפוף, כדי שיזכור האדם בראותו אותו ליכוף לבו לשמים.

רב סעדיה גאון כתב 10 טעמים למצוות תקיעת שופר בראש השנה:

1. ראש השנה הוא יום סיום בריאת העולם, בו מלך ה' על עולמו, וכן עושים למלך ביום תחילת המלכות - תוקעים בשופרות וחצוצרות.

2. ר"ה הוא היום הראשון לעשרת ימי תשובה, לכן תוקעים בשופר כדי להזהיר ולעורר את הציבור לשוב בתשובה.

3. להזכיר את מעמד הר סיני, שנאמר בו "וקול שופר חזק מאוד".

4. להזכירנו דברי הנביאים, שנבואותיהם נמשלו לתקיעת השופר, שנאמר "ושמע השומע את קול השופר..." (יחזקאל, לג).
5. להזכירנו חורבן בית המקדש וקול תרועת האויב.
6. להזכיר את עקידת יצחק, אשר בסופה הוקרב איל (שמקדנו מופק השופר), לפני ה'.
7. כשנשמע תקיעת השופר נירא ונפחד לפני ה'.
8. להזכירנו יום הדין הגדול וליראה ממנו.
9. להזכירנו את קיבוץ נדחי ישראל, שנאמר "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים..." (ישעיהו, כז, יג).
10. להזכירנו את תחיית המתים ולהאמין בה.

דברי הרב דב בערל וויין, "קול שופר", אתר yeshiva.org.il

"כל צליל שיוצא מקרן השופר מלמד אותנו עוד לקח על החיים ועל ההתנהגות שלנו. התקיעה, אותו קול שופר רציף וממושך, מסמלת את השלווה שנחוצה כל כך לקיום חיים יצרניים וחיי משפחה. היא גם מסמלת את המשמעת העצמית וההתמדה. אלה הדברים שבונים משפחה יהודית מוצלחת ומאושרת. ילדים שגדלים בבית ששוררים בו שקט ושלווה, שיש בו משמעת ועקביות, הופכים ליהודים גאים ובעלי תחושת ערך עצמי.

השברים מסמלים את התקופות הקשות, את היבבות שיוצאות מאתנו כאשר אנחנו נתקלים בכישלון, באסון, בבעיות בלתי פתירות, לכאורה. היבבה שעולה מנהמת לבו של האדם היא קול שנשמע בשמים. ייתכן שההלכה מתירה מנהגים שונים בעניין קול השברים מפני שאין שני בני אדם שמייבבים באופן דומה. כל דמעה בחיים היא מיוחדת לאדם שמוריד אותה.

העם היהודי הזיל ים של דמעות בהיסטוריה הארוכה שלו, אך הדמעות האלה נקשרו והפכו לאבן יסוד לחיינו כיחידים ולקיומנו כאומה. אי אפשר לעבור את החיים האלה בלי שברים, אבל על קולות היבבה האלה אפשר לבנות לכולנו עתיד טוב יותר.

התרועה היא קריאה לפעול, להשיג הישגים, להפעיל תושייה ולעבוד בחריצות. היא אומרת שאין מקום לפאסיביות אם רוצים להגשים את השליחות היהודית. הצלילים המרוסקים הקצרים מזכירים לנו שלעיתים ההתקדמות איטית, שהיא באה צעד אחר צעד.

במסכת אבות (ב, טז), נאמר, "לא עליך המלאכה לגמור, ולא אתה בן חורין להיבטל ממנה". לא מצפים מאתנו להשלים את כל המלאכה כולה, אבל אין לנו פטור מלפעול למען המטרה, לעבוד כדי לקדם את הטוב והקדוש. גאולה ותיקון עצמי הם תהליך, לא אירוע פתאומי או התגלות נסית. אנחנו משמיעים את קול השברים והתרועה בזה אחר זה בחלק מטקס התקיעה בשופר כדי להראות שגם אחרי צרות ואפילו אסונות יש צורך להתאושש ולהתחיל לעשות מעשה.

בדרך זו קול השופר מורה לנו את הדרך לשנה של שלווה, משמעת עצמית ופעילות, שנה שתתמלא בקולות של שמחה בלבד."

נוסיף כי לפני השברים והתרועה המבטאים שיברון וקושי, וגם אחריהן, משמיעים את קול התקיעה הפשוטה, המסמלת את החיים היציבים והפשוטים, ללא עליות וירידות חדות, ויש בה כדי לנחם את האדם השרוי במשבר או באי שקט ודאגות לעתיד, שאפשר להגיע לחוף מבטחים. מקור: yeshiva.org.il/midrash/16865

לפי התורה, ראש השנה חל רק יום אחד, ב-א בתשרי. מדוע אנחנו חוגגים אותו יומיים?

בעבר, קידוש החודש נעשה על פי עדות בבית הדין בירושלים על ראיית הירח החדש, ולכן מחוץ לירושלים לא ידעו מתי הוא א' בתשרי, ונאלצו לחגוג את ראש השנה במשך יומיים מספק. גם בירושלים עצמה, לא יכלו לדעת מראש מתי יבואו עדים, ולכן תמיד חגגו את היום הראשון, כראש השנה, ואם לא באו עדים באותו יום – חגגו גם את היום הבא. בנוסף, אם העדים באו ביום הראשון, אך רק בשעה מאוחרת ("מן המנחה ולמעלה"), היו חוגגים גם את היום השני. אמנם מסופר, שבפועל תמיד היו מגיעים עדים ביום הראשון בזמן, כך שבירושלים תמיד היו חוגגים רק יום אחד. אך בכל זאת, בכל שאר המקומות חוץ מאשר בירושלים נאלצו לחגוג יומיים. באותה תקופה, במקומות רחוקים בחוץ לארץ שלא היו מספיקים להגיע אליהם שליחים מארץ ישראל להודיע מתי התקדש החודש, נאלצו לחגוג גם את שאר המועדים במשך יומיים – יום טוב שני של גלויות.

לאחר המעבר ללוח העברי הקבוע וביטול קידוש החודש על פי הראיה, עדיין המשיכו בחוץ לארץ לשמור על יום טוב שני של גלויות בכל המועדים, כדי שלא לשנות מן המצב הראוי כאשר מקדשים את החודש על פי הראיה. השאלה שהתעוררה הייתה כיצד לנהוג בארץ ישראל לאחר המעבר ללוח הקבוע: האם ימשיכו לחגוג את ראש השנה במשך יומיים כמו שנהגו בזמן שהיו מקדשים את החודש על פי הראיה וכפי שנוהגים בחוץ לארץ בכל המועדים, או שבארץ ישראל סומכים לגמרי על הלוח הקבוע ואף את ראש השנה חוגגים יום אחד בלבד. הראשונים נחלקו בדבר זה, ונאמרו טענות שונות לשני הכיוונים.

בתקופה מסוימת נהגו בארץ ישראל לחגוג יום אחד בלבד, אך לפני כאלף שנה, הרי"ף קבע שגם בארץ ישראל יש לנהוג יומיים ראש השנה, ותלמידיו שבאו לארץ הנהיגו כך למעשה, וכך התקבל להלכה.

ויקיפדיה, ראש_השנה.

זכרון תרועה ותקיעה

דָּבָר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לֵאמֹר: בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַחַד לַחֲדָשׁ, יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן - זִכְרוֹן תְּרוּעָה, מִקְרָא קֹדֶשׁ. (ויקרא כג, כד)

מה הכוונה במילים "זִכְרוֹן תְּרוּעָה" בראש השנה?

רש"י: (ע"פ מסכת ראש השנה, לב), "זִכְרוֹן" - פסוקי זכרונות ופסוקי שופרות בתפילות ראש השנה, (כדי) לזכור לכם עקידת יצחק שהוקרב תחתיו איל, (ולכן תוקעים בשופר של איל).
העיר הרמב"ן, והיה צריך הרב (רש"י), להביא גם פסוקי המלכויות (שאומרים גם כן בתפילות ראש השנה) מן המדרש, שלא יתכן שיזכיר הכתוב פסוקי הזכרונות ושופרות ולא יזכיר את המלכויות.

ממשיך הרמב"ן: "זכרון תרועה", הוא כמו "יום תרועה יהיה לכם" (במדבר כט א). הכוונה שנריע ביום הזה ויהיה לנו לזכרון לפני השם, כמו שנאמר להלן (שם י, י) "ותקעתם בחצוצרות והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם".

במסכת ראש השנה, כט, ב, למדו מכאן רמז לאיסור תקיעת שופר בראש השנה שחל בשבת: "יום תרועה" - אם ראש השנה חל ביום חול, ו"זכרון תרועה" - אם חל בשבת. נאמר שם, בפרק ד, משנה א: "יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, במקדש היו תוקעין; אבל לא במדינה - (מחוץ למקדש). משחרב בית המקדש, התקין רבן יוחנן בן זכאי, שיהו תוקעין בכל מקום שיש בו בית דין". בימינו, שאין בית מקדש, ואין בית דין סמוך, אין תוקעים בשום מקום בשופר ביום ראש השנה שחל בשבת, גזירה מחשש שתוקע שלא יודע לתקוע היטב ילך למבין בדבר, ויטלטל את השופר ברשות הרבים במקום ללא עירוב, דבר המהווה חילול שבת. ניתן הסבר לחשש זה, שמרוב לחץ, התוקע שלנו עלול לשכוח שהיום שבת ויטלטל ברשות הרבים. בשנה שבה חל ראש השנה בשבת תוקעים בשופר רק ביום טוב השני של ראש השנה. (ויקיפדיה, תקיעת_שופר).

למרות זאת, נדגיש שבתקיעה עצמה אין משום מלאכה האסורה בשבת, והיא מוגדרת חכמה, אך לא מלאכה. לכן אילולא הגזירה הנ"ל היה ניתן לתקוע בשבת בכל מקום. על כן, קשה לקשר בין - זִכְרוֹן תְּרוּעָה, לבין גזירה מאוחרת האוסרת תקיעה בשבת.

נאמר בספר במדבר י, א - י: וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: עֲשֵׂה לָךְ, שְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת כֶּסֶף - מִקְשָׁה תַעֲשֶׂה אֹתָם; וְהָיוּ לָךְ לִמְקָרָא הַעֲדָה, וּלְמִסְעֵ אֶת הַמַּחֲנֹהוֹת. וְתִקְעוּ בָהֶן - וְנוֹעְדוּ אִלֶּיךָ כָּל הָעֵדָה, אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד. וְאִם בָּאֲחַת יִתְקְעוּ - וְנוֹעְדוּ אִלֶּיךָ הַנְּשִׂאִים, רֵאשֵׁי אֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל. וְתִקְעֶתֶם, תְּרוּעָה - וְנִסְעוּ הַמַּחֲנֹהוֹת הַחֲנִיִּם קִדְמָה. וְתִקְעֶתֶם תְּרוּעָה שְׁנִית -

וְנָסְעוּ הַמַּחֲנוֹת הַחֲנִיּוֹת תִּמְנָה; תְּרוּעָה יִתְקְעוּ לְמַסְעֵיהֶם. וּבִהְקָהִיל אֶת הַקָּהָל, תִּתְקַעוּ, וְלֹא תִרְיֻעוּ. וּבְיָ אֱהָרֹן הַכֹּהֵנִים, יִתְקַעוּ בַּחֲצֹצְרוֹת; וְהָיוּ לָכֶם לַחֲקֵת עוֹלָם, לְדֹרֹתֵיכֶם. וְכִי תָבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאֹרְצְכֶם, עַל הַצָּר הַצָּר אֲתָכֶם - וְהִרְעַתֶּם בַּחֲצֹצְרוֹת; וְנִזְכַּרְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם, וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאִיְבֵיכֶם. וּבְיוֹם שִׁמְחַתְּכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם, וּבְרָאִשֵׁי חֲדָשֵׁיכֶם - וְתִקְעֶתֶם בַּחֲצֹצְרוֹת עַל עַלְתֵיכֶם, וְעַל זִבְחֵי שְׁלָמֵיכֶם; וְהָיוּ לָכֶם לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם, אָנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם.

האם יש קשר בין התקיעות והתרועות בחצוצרות המוזכרות במדבר סיני, לבין התקיעות בשופר בראש השנה?

רש"י מביא את הלימוד ממדרש ספרי: וּתְקַעְתֶּם תְּרוּעָה - סימן מסע המחנות, תקיעה לפני התרועה. וכן נאמר בפסוק ו: "תְּרוּעָה יִתְקַעוּ" (תקיעה אחרי התרועה). מזה לומדים שגם בראש השנה לפני ואחרי כל תרועה יש גם תקיעה. הקשר בין התקיעה על הקרבנות במועדים שבהם העם מתאסף אל המקדש, לתקיעות בראש השנה, הוא הזכרון לפני ה' - וְהָיוּ לָכֶם לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם. כזכור לגבי ראש השנה נאמר (ויקרא כג, כד), "זִכָּרוֹן תְּרוּעָה".

נציין כי גם בראש השנה תקעו במקדש בחצוצרות ביחד עם התקיעה בשופר, אך התקיעה בשופר הייתה ארוכה יותר.

מה מזכיר בימינו את עניין התקיעה לעומת התרועה במדבר?

בעת הצפירות ביום זיכרון השואה וזיכרון חללי צה"ל וקרבנות הטרור, צופרים צפירה פשוטה, וכל העם מתאסף בטכסים ומתאחד בזיכרון הנספים או הנופלים. קול הצפירה דומה לתקיעה שבמדבר, שמטרתה גם כן שניזכר לטובה לפני ה' בעת הקרבנות ובימים הטובים. לעומת זאת, בדומה ל- וְכִי תָבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאֹרְצְכֶם, עַל הַצָּר הַצָּר אֲתָכֶם - וְהִרְעַתֶּם בַּחֲצֹצְרוֹת - הצפירה לשעת חירום, עולה ויורדת במהירות, בדומה לקול התרועה המזעזע במקצת את שומעיו, ומטרתה להזהיר בפני סכנה ולהניע אנשים למקלטים ולמקומות מוגנים. בדומה לכך, גם התרועה שבראש השנה מסמלת את הסכנה האפשרית שביום הדין, ומניעה ומזרזת את החזרה בתשובה.

הרמב"ם מחבר בין תרועות האזהרה לתרועות התשובה ופוסק (הלכות תעניות, א): "ודבר זה, דרך מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבוא צרה ויזעקו לה' ויריעו, יידעו הכול שבגלל מעשיהם הרעים הרע להן - ככתוב "עוֹנוֹתֵיכֶם הִטּוּ אֵלַי וְחַטָּאוֹתֵיכֶם מָנְעוּ הַטּוֹב מִכֶּם", (ירמיהו ה, כה), וזה הוא שיגרום להם להסיר הצרה מעליהם. אבל אם לא יזעקו, ולא יריעו, אלא יאמרו: דבר זה ממנהג העולם אירע לנו, וצרה זו נקרא נקריה (במקרה) - הרי זו דרך אכזריות, וגורמת להם

להידבק במעשיהם הרעים, ותוסיף הצרה וצרות אחרות: הוא שכתוב בתורה, "וְאִם בָּזְזָה לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי בְּקָרִי. וְהִלַּכְתִּי עִמָּכֶם בְּחַמַּת קָרִי... " (ויקרא כו, כז-כח), כלומר כשאביא עליכם צרה, כדי שתשובו - אם תאמרו שהוא קרי, (מקרה), אוסיף עליכם חמת אותו קרי.

כמה תקיעות תוקעים בראש השנה?

מהתורה אנו מצויים לשמוע 9 קולות - תקיעה, תרועה, תקיעה - 3 פעמים. זה נלמד מהזכרת **תרועה** פעמיים לגבי ראש השנה, כפי שראינו לעיל, בצירוף הזכרת תרועה ביום כיפור של שנת היובל, ו**הַעֲבַרְתָּ שׁוֹפָר תְּרוּעָה**, בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבַעִי, בַּעֲשׂוֹר לַחֲדָשׁ; בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל אֲרָצְכֶם, ... וְקִרְאתֶם דְּרוֹר בְּאָרֶץ לְכָל יִשְׂרָאֵל; יוֹבֵל הוּא תְּהִיָּה לָכֶם, וְשַׁבָּתָם אִישׁ אֶל אֶחָדוֹ, וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תִּשָּׁבוּ, (ויקרא כה, ט), וכן לשחרור עבדים עבריים. לפני ואחרי כל תרועה יש תקיעה, וזה נלמד מהמלים **וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפָר תְּרוּעָה... תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר**, לעיל, דהיינו קול אחד פשוט. אולם, איננו יודעים בוודאות כיצד צריכים קולות ה"תרועה" להישמע - האם כבכי עצור - שברים, כבכי מתגלגל - תרועה, או כשילוב של שניהם - שברים - תרועה.

לכן אנו תוקעים את שלושת סוגי התקיעות, כשכל אחת מהן מתחילה ומסתיימת בתקיעה פשוטה ורציפה - המכונה "תקיעה". שלוש תקיעות מכל סדרה, עולות ל- 30 קולות בסך הכל, והן המינימום ההכרחי, על מנת לקיים את מצוות התורה ללא ספקות.

בתפילת המוסף, מופיעות 3 ברכות מיוחדות: "מלכויות" (שבח והלל לקב"ה, מלך מלכי המלכים), "זיכרונות" (בקשה מהקב"ה לזכור לנו את זכות האבות), ו"שופרות" (הזכרת השופר). בזמן חזרת החזן, תוקעים 10 תקיעות נוספות, אחר כל ברכה, לפי הצירופים שהזכרנו קודם, ובסך הכל עוד 30 קולות.

המנהג הוא לתקוע עוד 40 קולות נוספים בסוף התפילה, כך שכל התקיעות יחד מצטרפות ל- 100 קולות. את התקיעה האחרונה מושכים יותר מן האחרות והיא מכונה "תקיעה גדולה", המבטא את הניצחון המקווה על השטן, על המשברים והקשיים, כתוצאה מהחזרה בתשובה.

האם נשים חייבות לשמוע קול שופר?

שמיעת השופר בראש השנה היא מצוות עשה שהזמן גרמה, ולכן נשים פטורות. יחד עם זאת נשים רבות מקפידות לשמוע.

הברכות בעקבות שמירת המצוות

וַיִּתֵּן ה' לְרֹאשׁ וְלֹא לְזִנָּב, וְהָיִיתָ רַק לְמַעַלָּה, וְלֹא תִהְיֶה לְמַטָּה, כִּי תִשְׁמַע אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹהֶיךָ, אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם, לִשְׁמֹר וּלְעֲשׂוֹת. (דברים כח, יג)

מה המשמעות הברכה שנוהגים לברך בליל ראש השנה "שנהיה לראש ולא לזנב"?

בברכות ראש השנה, מברכים, בין השאר, על ראש של דג או כבש ומבקשים, יהי רצון מלפניך... שנהיה לראש ולא לזנב. במשמעות התורה, הכוונה שמברכים שעם ישראל יהיה מהמובילים שבאומות העולם ולא מהנגררים. בתחומים רבים, עם ישראל הוא מהמובילים – במדעים, (פרסי הנובל יוכיחו), בחכמה ויצירה אינטלקטואלית, ביזמות, המצאות, הייטק, בבטחון (תעשיות והמצאות בטחוניות, אזהרה מפני אירן) וכדומה. יחד עם זאת, דווקא בתחום התרבותי – מוסרי – דתי, נראה כי עם ישראל נגרר לעתים אחרי אומות העולם, במקום להוביל ולשמש דוגמה, בגישה יהודית – אותנטית.

בענין זה, נאמר בפרקי אבות ד, כ, "הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים". עדיף להיות זנב למשהו חיובי מאשר ראש לדבר שלילי. כמובן שהאידיאל הוא להיות ראש לאריות. בנוסף, נוהגים לברך על תפוח בדבש כמובן, דלעת, סלק, תמר ועוד, לסימן טוב לשנה החדשה.

מה עניין התרת נדרים לראש השנה?

לפי מסכת נדרים כג, הרוצה שלא יתקיימו נדריו כל השנה, יעמוד בראש השנה ויאמר 'כל נדרים שאני עתיד לידור יהיו בטלים'. ובלבד שלא יזכור את תנאו בשעת הנדר. אם זכר - עקר את תנאו ונדרו קיים.

על זה סמכו לומר בנוסח "כל נדרי" בליל יום כיפור "מיום כפורים זה עד יום כפורים הבא עלינו לטובה".

למרות שבגמרא הנ"ל נאמר "יעמוד בראש השנה", תקנו לומר כל נדרי, התרת נדרים ציבורי, ביום כיפור ולא בראש השנה, משום שהוא יום שמתאספים בו רבים. עוד על "כל נדרי" בפרק על יום כיפור.

נוהגים לעשות "התרת נדרים" פרטית, בבתי הכנסת בערב ראש השנה, בפני שלושה "דיינים" ממתפללי בית הכנסת, שכן ההלכה אינה מחייבת דיינים מומחים. עדות המזרח נהגו לעשות התרת נדרים: ב - יט באב (40 יום לפני ראש השנה), בערב ראש חודש אלול, (40 יום לפני יום כיפור), בערב ראש השנה ובערב יום כיפור, ויש העושים התרת נדרים כל ערב שבת, שמא חטאו בינתיים בנדרים נוספים.

אגדת רבי אמנון ממגנצא והפיוט "ונתנה תוקף"

אגדת "מעשה ברבי אמנון" מתארת כיצד דרש ההגמון מרבי אמנון, שהיה גדול הדור וכליל המעלות, להמיר דתו. כדי לדחותו בקש, אמר רבי אמנון שיחשוב על הדבר שלושה ימים, אך אחר כך התחרט מאוד על שלא דחה אותו לאלתר ובכך רמז, כביכול, שהוא מוכן לחשוב על המרת דתו. ביום השלישי, משלא הגיע, הביאוהו בעל כורחו. הוא הציע שיכרתו את לשונו, שסררה כאשר לא דחתה את אפשרות ההשתמדות מיד, אך ההגמון חפץ להעניש דווקא את

רגליו, שלא הגיעו. עינוהו בייסורים איומים, כרתו את פרקי אצבעות ידיו ורגליו אחת אחת והמליחו את הפצעים במלח. היה זה סמוך לראש השנה, ומשהחזירוהו לביתו והגיע החג, ביקש שיביאוהו לבית הכנסת. שם, לפני אמירת קדושה, פתח את פיו ואמר את פיוט "ונתנה תוקף"; משסיים אותו נסתלק מן העולם. ביום השלישי לפטירתו נגלה רבי אמנון לרבנו קלונימוס בן משולם (בן למשפחה איטלקית שהיגרה לאשכנז) בחלום והשלים את הפיוט, וציווה אותו להפיץ בכל הקהילות פיוט זה, וכך נעשה.

יחד עם זאת, הפיוט נמצא בגניזת קהיר, ותוארך למאה ה-10 לכל המאוחר – (הרבה לפני תקופת רבי אמנון, שאמר אותו). על סמך הממצאים מהגניזה, ועל סמך אופי השפה העברית המשמשת בו, מייחסים החוקרים את הפיוט לפייטן ארץ-ישראלי קדום מהתקופה הביזנטית. ייתכן שמדובר ביניי או אלעזר הקליר, שחיו בארץ ישראל במאות ה-6 או ה-7 לספירה, או בפייטן ארץ-ישראלי אחר מתקופתם. יש הטוענים גם – על סמך העובדה שאין בפיוט משקל מדויק, על פי תוכנו האוניברסלי ומפני שהוא כמעט לא מחורז – שהוא אף מוקדם לתקופה זו. ויקיפדיה, ונתנה תוקף.

הפיוט "ונתנה תוקף"

וְנִתְּנָה תִּקְוָה קְדֻשָּׁת הַיּוֹם כִּי הוּא נוֹרָא וְאֵים
וְבוֹ תִּשָּׂא מַלְכוּתְךָ וְיִכּוֹן בְּחֶסֶד כְּסֶאֱךָ
וְתִשָּׁב עָלָיו בְּאַמָּת

אַמָּת כִּי אַתָּה הוּא דִּין וּמוֹכִיחַ יוֹדֵעַ וְעֹד
וְכוֹתֵב וְחוֹתֵם וְסוֹפֵר וּמוֹנֵה

וְתִזְכֹּר כָּל הַנְּשָׁכָחוֹת וְתִפְתַּח אֶת סֵפֶר הַזְּכוּרוֹת
וּמֵאֱלֹו יִקְרָא וְחוֹתֵם יָד כָּל אָדָם בּוֹ

וּבְשׁוֹפָר גָּדוֹל יִתְקַע וְקוֹל דְּמָמָה דְּקָה יִשְׁמַע
וּמִלְאָכִים יִתְפָּזוּן וְחֵיל וְרַעְדָּה יֵאֱחָזוּן
וְיֵאמְרוּ הִנֵּה יוֹם הַדִּין לִפְקֹד עַל צָבָא מְרוֹם בְּדִין
כִּי לֹא יִזְכּוּ בְּעֵינֶיךָ בְּדִין

וְכָל בָּאֵי עוֹלָם יַעֲבְרוּן לְפָנֶיךָ כְּבָנֵי מְרוֹן
כְּבִקְרַת רוּעָה עֹדְרוֹ מַעֲבִיר צֶאֱנוּ תַּחַת שְׁבָטוֹ
כֵּן תַּעֲבִיר וְתִסְפֹּר וְתִמְנֶה וְתִפְקֹד נֶפֶשׁ כָּל חַי
וְתִחַתְּךָ קִצְבָה לְכָל בְּרִיָּה וְתִכְתֹּב אֶת גִּזְרֵי דִינָם
בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה יִכְתְּבוּן וּבִיּוֹם צוֹם כְּפוּר יִתְמַחוּן
כְּמָה יַעֲבְרוּן וְכְמָה יִבְרָאוּן

מִי יִחְיֶה וּמִי יָמוּת, מִי בְּקֶצֶוּ וּמִי לֹא בְּקֶצֶוּ

מי במים ומי באש, מי בחרב ומי בחיה
מי ברעב ומי בצמא, מי ברעש ומי במגפה
מי בחניקה ומי בסקילה, מי ינוח ומי ינוע
מי ישקט ומי יטרף, מי ישלו ומי יחיסר
מי יעני ומי יעשיר, מי ישפל ומי ירום

ותשובה ותפלה וצדקה
מעבירין את רע הגזירה

כי כשמך בן תהלתך קשה לכעוס ונוח לרצות
כי לא תחפץ במות המת כי אם בשובו מדרךכו וחיה
ועד יום מותו תחכה לו אם ישוב מיד תקבלו

אמת כי אתה הוא יוצרם ויוצר יצרם
כי הם בשר ודם

אדם סודו מעפר וסופו לעפר
בנפשו יביא לחמו משול כחרס הנשבר
כחציר יבש וכציץ נובל כצל עובר וכענן כלה
וכרוח נושבת וכאבק פורח וכחלום יעוף

ואתה הוא מלך אל חי וקיים

ג. יום כיפור

הכהן הגדול מקטיר קטורת בקודש הקודשים ומתפלל מול הכפורת. איור מספר תנ"ך, 1890. מקור: commons.wikimedia, נחלת הכלל

למה נקבע בתורה שיום כיפור יחול ב-י' בתשרי?

על פי חשבון חז"ל, ב- י' בתשרי, לאחר שמשה רבנו שהה בהר סיני 40 יום, החל מראש חודש אלול, נמחל ונסלח לישראל על חטא העגל, ומשה ירד מהר סיני עם הלוחות השניים. לכן יום זה נקבע כיום הכפרה השנתית. ביום כיפור מרבים לומר את שלוש עשרה המידות שמסר הקב"ה למשה רבנו באותו המעמד אחרי חטא העגל, כדי "להשיג" כפרה לבני ישראל. להלן הפסוקים מספר שמות לד:

וַיִּפְסַל שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים פְּרָאשִׁימִים וַיִּשְׁכֵּם מֹשֶׁה בַּבֹּקֶר וַיַּעַל אֶל הָרַם סִינִי, פֶּאֶשֶׁר צִוָּה ה' אֹתוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים. וַיִּרֶד ה' בָּעָנָן וַיִּתְּיָצֵב עִמּוֹ שֵׁם וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה'. וַיַּעֲבֹר ה' עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא: ה' ה' אֵל רַחוּם וְחַנוּן, אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וְאֱמֶת. נֹצַר חֶסֶד לְאֵלִפִּים, נִשְׂא עֹון וּפְשָׁע וְחַטָּאת, וְנָקָה לֹא יִנָּקָה, פֶּקֶד עֹון אָבוֹת עַל בָּנִים וְעַל בְּנֵי בָנִים, עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רַבָּעִים.... וַיְהִי שֵׁם עִם ה' אֶרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה, לֶחֶם לֹא אָכַל וּמַיִם לֹא שָׁתָה, וַיִּכְתֹּב עַל הַלַּחַת אֵת דְּבָרֵי הַבְּרִית, עֲשֹׂרַת הַדְּבָרִים. וַיְהִי בִּרְדַת מֹשֶׁה מֵהָר

סיני ושני לַחַת הָעֵדֻת בֵּינֵךְ מֹשֶׁה בְּרַדְתּוֹ מִן הָהָר וּמֹשֶׁה לֹא יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אֹתוֹ. (שמות לד, ד-ז, כח-כט).

במשנה תענית ד, ז, נאמר: "צִאָּנָה וּרְאִינָה בְּנוֹת צִיּוֹן, בְּמַלְךְ שְׁלֹמֹה בְּעֶטְרָה שְׁעֶטְרָה לוֹ אִמּוֹ בְּיוֹם חֲתָנָתוֹ וּבְיוֹם שְׁמִיחַת לְבוֹ", (שיר השירים ג, יא): "בְּיוֹם חֲתָנָתוֹ", זה מתן תורה - (ופירושו יום הכיפורים שבו ניתנו הלוחות השניים ובכך ה' כיפר לעם ישראל). "ובְּיוֹם שְׁמִיחַת לְבוֹ" - זה בניין בית המקדש, שיבנה במהרה בימינו".

עבודת הכהן הגדול ביום כיפור

וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה, אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְנֵי אֱהֲרֹן, בְּקִרְבָּתָם לִפְנֵי ה', וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: דַּבֵּר אֶל אֱהֲרֹן אַחִיךָ, וְאֵל יָבֵא בָּכָל עַת אֶל הַקֹּדֶשׁ, מִבֵּית לְפָרֶכֶת, אֶל פְּנֵי הַכַּפָּרֶת אֲשֶׁר עַל הָאֹרֹן, וְלֹא יָמוּת - כִּי בַעֲנֹן אֲרָאָה עַל הַכַּפָּרֶת. בְּזֹאת יָבֵא אֱהֲרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ: בֶּפֶר בֶּן בֶּקֶר לְחֹטָאֹת, וְאֵיל לְעֹלָה. כְּתֹנֶת בִּד קֹדֶשׁ יִלְבָּשׁ, וּמִכְנָסִי בִד יִהְיוּ עַל בְּשָׁרוֹ, וּבִאֲבִנֹט בִּד יַחְגֹּר, וּבְמִצְנֶפֶת בִּד יִצְנַף; בְּגָדֵי קֹדֶשׁ הֵם, וְרַחֲמֵץ בַּמַּיִם אֶת בְּשָׁרוֹ וְלִבָּשֶׁם. (ויקרא טז, א-ג)

למה על הכהן הגדול ללבוש בגדי בד בעבודות יום הכיפורים ולא בגדי זהב רגילים של הכהן הגדול?

רש"י: "לפי שאין קטיגור נעשה סניגור (מסכת ראש השנה, כו). הכוונה שהזהב מזכיר את חטא העגל, שבו אהרון היה מעורב, לכן זהב לא יכול לכפר. זהו הבסיס למנהג ללבוש ביום הכיפורים בגדי לבן וחלוקים לבנים (המכונים 'קִיטֹל'). בעיקר שליחי הציבור העוברים לפני התיבה, אך גם אנשים פרטיים, נוהגים להתלבש בדומה לכהן הגדול.

בעת היכנסו לקודש הקדשים, לכפר על בני ישראל, חשוב שהכהן הגדול יהיה כנוע לפני ה', ללא אגו, ולבוש בגדי בד פשוטים ולא מפוארים.

למה אסור לכהן הגדול להיכנס באופן חופשי לקודש הקדשים, "כִּי בַעֲנֹן אֲרָאָה עַל-הַכַּפָּרֶת" – מה הכוונה ובאיזה ענן מדובר?

מהאזכור של בני אהרון, (אַחֲרֵי מוֹת, שְׁנֵי בְנֵי אֱהֲרֹן), רש"י לומד שאסור לכהן הגדול להתקרב אל הקודש ללא צורך מיוחד וללא ציווי, כפי שהתקרבו שני בניו. לגבי הענן, רש"י מסביר: "כי תמיד אני נראה שם עם עמוד ענני ולפי שגלויה שכינתי שם יזהר שלא ירגיל לבוא, זהו פשוטו, ומדרשו, לא יבוא כי אם בענן הקטורת ביוה"כ". הרמב"ן מוסיף שבמיוחד על אהרון להיזהר מלהתקרב עם קטורת, ללא צווי, כדי שלא ימות כמו בניו.

עבודת הכהן הגדול והשעיר לעזאזל

ומאת עֶזְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, יִקַּח שְׁנֵי שְׁעִירֵי עִזִּים לְחַטָּאת; וְאֶחָד אֶחָד, לְעֹלָה. וְהַקָּרִיב אֶת־הָאֵת פֶּר הַחַטָּאת, אֲשֶׁר לוֹ; וְכֹפֶר בַּעֲדוֹ, וּבַעֲד בֵּיתוֹ. וְלָקַח אֶת שְׁנֵי הַשְּׁעִירִים; וְהַעֲמִיד אֹתָם לִפְנֵי ה', פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד. וְנָתַן אֶת־הָרֹחַן עַל שְׁנֵי הַשְּׁעִירִים גְּרִלּוֹת - גִּרְלָל אֶחָד לַה', וְגִרְלָל אֶחָד לַעֲזָאזֵל. וְהַקָּרִיב אֶת־הָרֹחַן אֶת הַשְּׁעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגִּרְלָל לַה'; וַעֲשֶׂהוּ, חַטָּאת. וְהַשְּׁעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגִּרְלָל לַעֲזָאזֵל, יַעֲמִד חַי לִפְנֵי ה', לְכַפֵּר עָלָיו, לְשַׁלַּח אֹתוֹ לַעֲזָאזֵל, הַמִּדְבָּרָה.... וְסָמַךְ אֶת־הָרֹחַן אֶת שְׁתֵּי יָדָיו עַל רֹאשׁ הַשְּׁעִיר הַחַי, וְהִתְנַדָּה עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֶת כָּל פְּשָׁעֵיהֶם לְכָל חַטָּאתָם; וְנָתַן אֹתָם עַל רֹאשׁ הַשְּׁעִיר, וְשַׁלַּח בְּיַד אִישׁ עֹתִי הַמִּדְבָּרָה. וְנִשָּׂא הַשְּׁעִיר עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹתָם, אֶל אֶרֶץ גְּזֵרָה; וְשַׁלַּח אֶת הַשְּׁעִיר בַּמִּדְבָּר. (ויקרא טז, ה'-י, כא-כב)

מה הכוונה במלים: וְכֹפֶר בַּעֲדוֹ וּבַעֲד בֵּיתוֹ? (פסוק ו).

רש"י: (ע"פ מסכת יומא, לו), "מתוודה עליו עוונותיו ועוונות ביתו". כל פעם שכתוב "וְכֹפֶר", בהמשך תיאור עבודת יום הכיפורים, הכוונה לווידי, כך שבסך הכל התוודה 3 פעמים – פעם על עצמו ועל משפחתו, פעם על אחיו הכוהנים ופעם על בני ישראל, (על השעיר המשתלח). לשון הוידי הראשון: "אנא השם עויתי פשעתי חטאתי לפניך אני וביתי", "אנא השם כפר נא לעוונות ולפשעים ולחטאים שעויתי ופשעתי ושחטאתי לפניך אני וביתי".

מה הרעיון של הגורלות על שעירי העזים?

יתכן שזה מסמל את הבחירה שבין הקדושה והטהרה, לבין טומאה; בין ה' לבין הבל העבודה הזרה; הבחירה הגורלית בין החיים למוות (הפיזי והרוחני) - שעל האדם לבחור, כפי שנאמר (דברים ל, יט): "הַעֲדֹתִי בְכֶם הַיּוֹם, אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ - הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נִתְּנִי לְפָנֶיךָ, הַבְּרָכָה וְהַקְלָלָה; וּבִחְרָף בְּחַיִּים - לְמַעַן תִּחְיֶה, אִתָּה וְזֶרְעֶךָ. הַגּוֹרֵל, הַבְּחִירָה, נִתּוּנָה בְיַד הָאָדָם. עֲנִין דּוּמָה שֶׁל הַבְּדִלָה בְּרוּרָה אֲנַחְנוּ רּוֹאִים בַּפֶּסוּק, (דברים יא, כט), "וְהִנֵּה כִּי יִבְיָאֵךְ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ, אֲשֶׁר אִתָּה כָּא שְׁמָה לְרִשְׁתָּהּ - וְנִתְּנָה אֶת הַבְּרָכָה עַל הָר גְּזֵרִים, וְאֶת הַקְלָלָה עַל הָר עֵיבָל". אכן יש ביום הכיפורים משום בחירה גורלית!

למה צריכים לשלוח את השעיר לעזאזל? איפה זה עזאזל?

על פי הרמב"ם, (מורה נבוכים, ג, מו), מדובר במעשה סמלי, שבו השעיר המשתלח מסמל כפרה על חטאים חמורים ביותר, ולכן לא שוחטים אותו ולא מקריבים אותו, אלא מרחיקים אותו בתכלית הריחוק ל"ארץ גזרה" - למקום שגזור מהציבור, כדי לומר שהציבור עושה תשובה

מוחלטת ומנתק את עצמו לגמרי מאותם החטאים ולא רוצה כל קשר או זיקה אליהם ובכך כפרתו.

הרב אליעזר מלמד, בסדרה "פניני הלכה", (עבודת יום הכיפורים, משמעות כפרת השעיר לעזאזל), מסביר שכשעובדי האלילים רצו להציל את עצמם מהרס וחורבן, או לזרוע הרס וחורבן באויביהם, היו מקריבים קרבנות לשעירים – אלילי הרשע והחורבן. ועל כך הזהירה התורה את ישראל, שיקריבו את קרבנותיהם לה' בלבד, ולא לשעירים, אלא להיפך, יש להשליך מעצמם את השעיר, שנאמר, "וְלֹא יִזְכְּחוּ עוֹד אֶת זִכְחֵיהֶם לְשַׁעֲרֵם אֲשֶׁר הֵם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם" (ויקרא יז, ז; רמב"ן טז, ח). בראש השנה, במנהג ה"תשליך", אנחנו עושים מעשה דומה של השלכת העוונות, באופן סמלי, למצולות ים.

לפי רש"י, (ע"פ מסכת יומא, סז), עזאזל הוא הר עז וקשה, צוק גבוה, שנאמר "ארץ גזרה", חתוכה. פירוש נוסף למילה "עזאזל" מסתמך על הארמית, ומפרש "עז אזל" – יצא הלך. ע"פ המסורת, הר העזאזל הוא ג'בל מונטאר, ("הצופה" בערבית), הנמצא כ-12.5 ק"מ מזרחית לקיבוץ רמת רחל, במדבר יהודה לכוון ים המלח, (ראו תמונה להלן). יחד עם זאת, במדבר סיני וכאשר המשכן היה בשילה ובמקומות אחרים, עזאזל היה באחד ההרים עם צוק גבוה, בקרבת מקום.

צילום: דודו אבי

מבט מהרודיון על הר העזאזל (ג'בל מונטאר), שאליו על פי המסורת ולדעת רוב החוקרים, נלקח העז ביום הכיפורים בזמן שבית המקדש היה קיים. הוא נמצא כ-12.5 ק"מ מזרחית לקיבוץ רמת רחל ו-3 ק"מ דרומית מזרחית מהישוב קידר, במדבר יהודה.
מקור: he.m.wikipedia.org/wiki/Herodion_IMG_0627.JPG

מה הכוונה בפסוק כא "וְהִתְנַדָּה עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת כָּל פְּשָׁעֵיהֶם לְכָל חַטָּאתָם וְנָתַן אֹתָם עַל רֹאשׁ הַשָּׁעִיר? כיצד מתורדים על עוונות?

כתוב בספר החינוך במצוות שסג, בפרשת נשוא: מה שאמרו זכרונם לברכה (תענית טז, א) שהתשובה היא שיעזוב החוטא חטאו ויסירנו מלבו וממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשה כן עוד. כמו שכתוב (ישעיהו נה ז): "יֵעֹזֵב רָשָׁע דְּרָכָו, וְאִישׁ אֶזְנֹן מִחִשְׁבֹּתָיו; וְיָשֹׁב אֶל ה' וִירַחֲמֵהוּ, וְאֵל אֱלֹהֵינוּ פִּי יִרְבֶּה לְסֻלֹּחַ". ואחר כך יתוודה עליו. כלומר שיאמר דברי התשובה בפיו, שנאמר

(שמות לב, לא), אחרי חטא העגל: "אָנָּא, חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְּדוֹלָה, וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהִי זָהָב". גם כן צריך להזכיר בפירוש שלא ישוב לעשות החטא עוד, שנאמר (הושע יד, ד) "וְלֹא נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ, לְמַעַשֵׂה יְדִינוּ" וגו'.

ואמרו זכרונם לברכה (עי' רמב"ם הלכות תשובה פרק א, ב), ששעיר המשתלח היה מכפר, כשעשה תשובה, על כל עבירות שבתורה הקלות והחמורות, בין שעבר עליהן בזדון או בשגגה, בין שהודע (נודע) לו או לא הודע לו, אבל אם לא עשה תשובה אין שעיר המשתלח מכפר אלא על הקלות. ומה הן הקלות ומה הן החמורות? עבירות שחייבים עליהן מיתת בית דין או כרת, וכן שבועת שוא ושקר, אף על פי שאין בהם כרת, מן החמורות הן, ושאר מצות עשה ולא תעשה שאין בהן כרת נקראות קלות, ביחס לחמורות. ועכשיו בעונותינו שאין לנו מקדש, ולא מזבח כפרה, (ולא שעיר משתלח), אין לנו אלא תשובה והתשובה מכפרת על כל העבירות. אפילו היה רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה שלמה באחרונה (בסוף חייו), אין מזכירים לו שוב רשעו, שנאמר (יחזקאל לג, יב) "ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו" וגו'.

במה דברים אמורים שהתשובה לבדה מספקת? בעבירות שבין אדם למקום - כגון האוכל דבר אסור או שבוועל בעילה אסורה (אישה שאינו נשוי לה), וכן המבטל אחת ממצוות עשה וכיוצא בזה. אבל עבירות שבין אדם לחברו, כגון החובל בחברו, או הגוזל ממנו, או בכל דבר אחר שהזיקו שלא כדין בין במעשה בין בדבור, לא נמחל לו לעולם בתשובה בלבד, עד שיתן לחברו מה שהוא חייב לו ועד שירצהו, ואם לא רצה חברו להתרצות לו, כבר אמרו זכרונם לברכה (יומא פז, א), מה תקנתו, (שצריך להמשיך לנסות לפייסו בשלוש שורות של שלשה בני אדם, ואם לא מחל לו, השני נקרא אכזרי). ומענין המצוה כמו כן, מה שאמרו בתוספתא, שעשרים וארבעה דברים מעכבים את התשובה, ושם מנו אותן חכמים. (ראו בהמשך).

הרמב"ם מסביר את מהות התשובה כעזיבה מוחלטת של החטא, הן במעשה הן במחשבה: ומה היא התשובה? הוא שיעזוב החוטא חטאו, ויסירנו ממחשבתו ויגמור בליבו שלא יעשה עוד, שנאמר "יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אֲוֶן מַחֲשַׁבְתּוֹ", (ישעיהו נ"ה, ז) וכן יתנחם על שעבר, שנאמר "כִּי אַחֲרֵי שׁוּבִי נַחֲמָתִי, וְאַחֲרֵי הַנִּדְעִי סִפְקָתִי עַל יָרֵךְ" (ירמיהו ל"א, יח); ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם, שנאמר "וְלֹא נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעַשֵׂה יְדִינוּ אֲשֶׁר בָּךְ יִרְחֵם יְתוֹם" (הושע יד, ד) וצריך להתוודות בשפתיו, ולומר עניינים אלו שגמר בליבו, (שכן לא מספיק לחזור בתשובה בלב אלא על הכוונה לקבל גם ביטוי מילולי ומעשי ברור). (הלכות תשובה ב, ב).

לפיכך, על תהליך התשובה לכולל את המרכיבים הבאים כדי להחשב ככזה: עזיבת החטא: האדם צריך מבחינה מעשית לעזוב את החטא, אחרת ייחשב ל"טובל ושרץ בידו".

חרטה: האדם צריך להתחרט ולהצטער על המעשה הרע שעשה. וידוי דברים: האדם צריך לומר בקול ולפרט את חטאו בפני עצמו, כדי להיות מודע למעשה.

קבלה לעתיד: האדם צריך לקבל על עצמו, שמכאן ואילך הוא לא יעשה את המעשה הזה יותר.

הצום, הכפרה והטהרה ביום כיפור

וְהִיָּתָה לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם. בַּחֲדָשׁ הַשְּׂבִיעִי בַּעֲשׂוֹר לַחֲדָשׁ תַּעֲנּוּ אֶת נַפְשֵׁיכֶם, וְכָל מְלֹאכָה לֹא תַעֲשׂוּ - הָאֲזָרָח, וְהַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם. כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם, לְטַהֵר אֶתְכֶם, מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם, לִפְנֵי ה', תִּטְהָרוּ. שִׁשְׁתַּיִם שָׁבָתוֹן הֵיא לָכֶם, וְעֲנִיתֶם אֶת נַפְשֵׁיכֶם, חֻקַּת עוֹלָם. שִׁשְׁתַּיִם שָׁבָתוֹן הוּא לָכֶם, וְעֲנִיתֶם אֶת נַפְשֵׁיכֶם; בַּתְּשׁוּעָה לַחֲדָשׁ, בַּעֲרָב, מֵעֶרֶב עַד עֶרֶב, תִּשְׁבֹּתוּ שְׁבַתְכֶם. (ויקרא טז, כט-לב)

למה צריך לצום ביום כיפור?

כתב הפרשן עובדיה ספורנו שבני ישראל לא יכולים לסמוך על עבודת הכהן הגדול בלבד ועל עצם יום הכיפורים, שעוונותיהם יכופרו. עליהם להתחנן לפני ה' שיטהר אותם. במיוחד היום שאין בית מקדש, אין דרך להתכפר ולהיטהר חוץ מבצום ותפילה. ביום כיפור בני ישראל דומים למלאכים, לבושים לבן, לא אוכלים ולא שותים, ורוב היום נמצאים בתפילה בבית הכנסת, כך שקיים סכוי קטן לחטאים או לשון הרע. חכם אחד אמר: בתשעה באב, מי מסוגל לאכול (מרוב צער)? ביום כיפור, מי צריך לאכול? – מפאת האוירה הקדושה.

מצוות הצום, התפילה וההימנעות ממלאכה, זוכות לאחוזי שמירה מהגבוהים ביותר בקרב היהודים, מבין מצוות היהדות. על אף שיום הכיפורים הוא יום צום ותענית, אין אלו מפני אבלות או צרה כבתעניות ציבור אלא בשל קדושתו הרבה של היום. מטרת הצום איננה לגרום לנו סבל. למעשה יום כיפור זכור ונחשב ליום שמח מכיוון שעל פי המקרא וחז"ל, לאחר שמושה רבנו חזר פעם נוספת ושהה, מבלי לאכול או לשתות, בהר סיני במשך 40 יום, שהחלו מראש חודש אלול, נמחל ונסלח לישראל על חטא העגל, ומושה ירד מההר ביום כיפור עם לוחות הברית השניים. בעקבות כך למדו ישראל ממושה את דרכי הסליחה והכפרה הציבוריים באמצעות התפילה, הצום ועבודת המקדש ונקבע יום זה כיום המסוגל במיוחד לסליחה וכפרה. (ויקיפדיה, יום _ הכיפורים).

האם יש עוד סיבות להתענות ביום כיפור? איך יודעים ש"עינוי נפש" משמעותו צום?

לפי ספר החינוך, המאכל, המשתה ויתר הנאות הגוף, מעוררים את החומריות של האדם ועלולים לגרום לתאוה ולחטא. זה ימנע את ההתמסרות המוחלטת לחזרה בתשובה באותו יום וממילא את כפרת העוונות, שהיא כל מהותו של היום.

במקרא, המושג "נפש" מציין את הצד החומרי והגופני של החיים והביטוי "לענות את הנפש" משמעו "לעשות את הנפש עניה", "להכניע את הנפש", כלומר - לשלול ממנה את צרכיה, לשלול מהאדם את צרכיו הגופניים.

בספר במדבר ל, יד, נאמר: **כָּל נֶדֶר וְכָל שְׁבַעַת אֶסֶר לְעֹנֵת נַפֶּשׁ, אִשָּׁה יְקִימֶנּוּ וְאִשָּׁה יִפְרֶנּוּ**. ברור מזה, שהכוונה לנדר שבו האישה אוסרת על עצמה בנדר משהו המהווה מניעה מנפשה, בדרך כלל מאכל כלשהו.

בתהילים לה, יג, אומר דוד המלך: **וְאֲנִי בִּחְלוֹתָם לְבוֹשֵׁי שָׂק עֲנִיתִי בְּצוּם נַפְשִׁי וּתְפִלָּתִי עַל חֵיקִי תָשׁוּב**. בהפטרה שקוראים ביום כיפור אומר הנביא ישעיהו, (נח, ג), **לָמָּה צָמְנוּ וְלֹא רָאִיתָ עֲנִינוּ נַפְשָׁנוּ וְלֹא תִדְעַע...עַל כֵּן**, אין ספק שבמקרא הכוונה ב"ענוי נפש" היא לצום.

בתורה לא פורטו בדיוק מהם עינויי הנפש של יום כיפור, אך חז"ל למדו שמדובר באיסור על חמשת עינוגי הגוף - אכילה ושתייה, רחיצה, סיכה בשמנים, יחסי אישות, ונעילת נעלי עור - כיוון שעינוי יום כיפור הוזכר חמש פעמים במקרא.

מקור: ויקיפדיה, יום_הכיפורים ו – ענוי_נפש wikisource.org/

פסוק ל: 'כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יִכָּפֵר עֲלֵיכֶם לְטָהָר אֲתָכֶם מִכָּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ" – מה ההבדל בין כפרה לטהרה?

כפרה היא מחיקה. כפי שרש"י מפרש בבראשית לב כא, לפני המפגש הדרמטי בין יעקב לעשו: **"כִּי-אָמַר אֶכְפֹּרָה פָּנָיו, בְּמִנְחָה תַּחֲלֹקֶת לִפְנָיו"** – "אבטל רוגזו.. ונראה בעיני שכל כפרה שאצל עוון וחטא ואצל פנים, כולן לשון קינוח והעברה הן".

טהרה היא שחרור האדם מהטומאה ומהאטימות שנדבקו בו והחזרתו לחיות המקורית שהיתה בו לפני החטא. קודם יש למחוק את החטא ורק אחר כך להתעלות חזרה.

מה הכוונה – 'וְעֲנִיתֶם אֶת-נַפְשֵׁיכֶם בְּתַשְׁעָה לַחֹדֶשׁ בְּעָרֹב' ? (פסוק לב). הרי יום כיפור חל בעשרה לחודש.

נאמר במסכת ברכות ח, ב, כל האוכל והשותה בתשיעי - מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי. בנוסף נלמד מזה, שיש להתחיל את הצום קצת לפני שקיעת החמה – לקראת סוף התשעה לחודש, מה שנקרא "תוספת יום הכיפורים".

לומדים חכמינו מפסוק זה, שיש מצווה דווקא לאכול הרבה ביום שלפני יום כיפור. כלומר, שבתשעה לחודש, יש להרבות בסעודות, בכל שעה משעות היום, ומשעת הדמדומים יש להתחיל לצום לכבוד יום כיפור. ויותר מכך: מי שמקפיד ואוכל ביום זה נחשב הדבר כאילו התענה יומיים: גם בתשיעי לחודש וגם בעשירי.

מה משמעות הדבר? נציג מספר הסברים :

"מאהבת הבורא את ישראל.. ציווים שיאכלו וישתו תחילה, כדי שיוכלו להתענות, ושלא להזיק להם העינוי" (טור, אורח חיים, סימן תר"ד) – לפי דעה זו, ריבוי אכילה בערב הצום, מקלה על הצום שלמחרת. לפי זה נראה שמשמעות הצום ביום כיפור איננה להרבות בצער ובסיגופים, אלא דווקא ההיפך. המימד המרכזי בצום הוא כנראה חשיבה מעמיקה ורוחנית, שאינה יכולה לבוא במלוא עוצמתה עם סיפוק הצרכים הגסטרונומיים.

יש המוסיפים נדבך נוסף על השיטה לעיל, ומסבירים שאכילה בתשעה לחודש מהווה כיבוד ועונג של יום כיפור (בית יוסף, שם). לפי הסבר זה בעצם היה צריך לאכול ולשתות ביום כיפור כמו בכל שבת ומועד, אלא שלצורך "עבודת היום" הרוחנית אין זה אפשרי, ולכן "משלימים" זאת ביום שלפניו.

מקור: דיאטת-אכילה-תשע torahmitzion.org/he/learn/

איך מכפרים היום על עוונות?

הניסיון לכפר על עוונות נעשה בעיקר בחודש אלול ובימים הנוראים שבהם אנשים מתחרטים ומתוודים על החטאים והעבירות שבידם, מתחייבים שלא לחזור עליהם שוב ומבקשים סליחה מה' ומרבים במתן צדקה. יחד עם זאת, אפשר לחדול מעבירה ולבקש סליחה כל יום ולא רק בתקופת הימים הנוראים. שיא בקשת הסליחה הוא ביום הכיפורים שבו מרבים להתוודות ולומר סליחות. לגבי עבירות שבין אדם לחברו, מחזירים לזולת רכוש או גזל הנמצא ברשותם ומבקשים סליחה ומחילה ממנו על כל פגיעה בו.

נאמר במסכת יומא, פרק ד, משנה ט: רבי ישמעאל אומר ארבעה חילוקי כפרה הן: עבר על מצוות עשה, ועשה תשובה, אינו זו ממקומו עד שמוחלין לו שנאמר (ירמיהו ג): שובו בנים שובבים ארפא משובתיכם. (אם) עבר על מצוות לא תעשה ועשה תשובה, תשובה תולה (בינתיים) ויום הכפורים מכפר, שנאמר (ויקרא טז) כי ביום הזה יכפר עליכם וגו'. (אם) עבר על כריתות ומיתות בית דין במזיד, ועשה תשובה, תשובה ויום הכפורים תולים ויסורים שבשאר ימות השנה ממרקין, שנאמר (תהילים פט) ופקדתי בשבט פשעם וגו'. אבל מי שנתחלל בו שם שמים במזיד, ועשה תשובה, אין כח בתשובה לתלות ולא (יום הכפורים) לכפר, אלא תשובה ויום הכפורים מכפרין שליש, ויסורין מכפרים שליש ומיתה ממרקת עם היסורים ועל זה נאמר (ישעיהו כב) אם יכופר העוון הזה לכם עד תמותון.

למה צריכים לבקש סליחה מהזולת לפני יום כיפור?

במסכת יומא, פרק ח' משנה ט, נאמר: "את זה דרש רבי אלעזר בן עזריה: 'מפל חטאתיכם לפני ה' תטהרו' – (פסוק ל לעיל), עבירות שבין אדם למקום - יום הכיפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחברו - אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חברו". יש מפרשים שרק אם אדם יטהר

את עצמו גם מעבירות שבינו לבין אחרים, אז ה' יטהר אותו מעבירות שבינו למקום, ועל זה נאמר בסוף הפסוק "תטהרו", כלומר "תטהרו את עצמכם".
ניתן לראות כי רבים מהחטאים שמתוודים עליהם בתפילת יום כיפור הם על עבירות שבינו לאדם לחברו. לדוגמא:

על חטא שחטאנו לפניך בדבור פה, ועל חטא שחטאנו לפניך בדעת ובמחמה.
על חטא שחטאנו לפניך בהונאת רע, על חטא שחטאנו לפניך בזלזול הורים ומורים,
על חטא שחטאנו לפניך בכפת שחד, ועל חטא שחטאנו לפניך בכחש ובכזב.
ועל חטא שחטאנו לפניך בלשון הרע, על חטא שחטאנו לפניך במשא ובמתן,
ועל חטא שחטאנו לפניך בעזות מצח, על חטא שחטאנו לפניך בצדית רע,
על חטא שחטאנו לפניך ברכילות, ועל חטא שחטאנו לפניך בשנאת חנם.

עוד על הפסוק ל לעיל: במשנה במסכת יומא, פרק ג, משנה ח, נאמר: (הכהן הגדול) בא לו אצל פרו... ופרו היה עומד בין האולם ולמזבח... וסמך שתי ידיו עליו והתוודה. וכך היה אומר, אנא ה'--עויתי ופשעתי חטאתי לפניך, אני וביתי; אנא ה'--כפר נא לעוונות ולפשעים ולחטאים, שעויתי ופשעתי ופשעתי חטאתי לפניך, אני וביתי: ככתוב בתורת משה עבדך לאמור "כי ביום הזה יכפר עליכם, לטהר אתכם: מכל חטאותיכם, לפני ה', תטהרו" (ויקרא טז, ל).

פרק ג, משנה ט: והכהנים והעם העומדים בעזרה--כשהיו שומעין את שם המפורש יוצא מפי כוהן גדול בקדושה ובטהרה, היו כורעין ומשתחוים ונופלים על פניהם ואומרים, "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".

ביום הכיפורים, סדר עבודת הכהן הגדול הוא חלק מרכזי של תפילת המוסף. גם היום, כאשר החזן קורא את הפסוק "כי-ביום הזה יכפר עליכם, לטהר אתכם, מפל חטאתיכם לפני ה'", לפני המלה "תטהרו", הקהל נוהג להשתחוות ארצה, זכר לעבודת בית המקדש ולומר: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". בזמן ההשתחויה יש להיטהר, כלומר לחזור בתשובה, לפני ה'.

מהו "כל נדרי"?

"כל נדרי" שבפתיחת יום כיפור, הוא בעצם התרת נדרים ציבורית על נדרים ושבועות של השנה האחרונה וגם ביטול מראש לשנה הקרובה. הצורך בכך הוא שלא ניתן לבטל תמיד מראש, את כל סוגי הנדרים. לכן יש לבטלם גם בסוף השנה. היא חוברה כנראה בתקופת הגאונים. כאמור, "כל נדרי" כוללת הכרזה על ביטול נדרים ושבועות של ציבור המתפללים, מהשנה שעברה, אשר נשכחו, כדי למנוע בתחילת היום הקדוש, עוון אי קיום נדרים ושבועות.

רב סעדיה גאון כתב שתפילה זו מועילה רק לנדרים שנדרו הציבור בשגגה. החל מימיה הראשונים של התפילה נחלקו הגאונים והראשונים, האם יש להתרת נדר זו ערך הלכתי-משפטי, ולכן עצם אמירתה היתה שנויה במחלוקת, ובקהילות רבות לא אמרו אותה. הרמ"א, (גדול

פוסקי אשכנז במאה ה' – 16), מציין שאין לסמוך על "כל נדרי" כדי להתיר נדרים, שכן נדרים שהאדם זוכר, חייב הוא לפרטם בפני בית דין כדי להתירם ולא לומר בצורה כללית "כל נדרי". החשש של המתנגדים היה, שבעקבות התפילה, הציבור הרחב עשוי להקל ראש ולזלזל בנדריהם. עם זאת, למרות ההתנגדות, התפשט המנהג בין קהילות ישראל, בהתחלה בעיקר בקרב יהודי אשכנז, שסמכו על פוסקים רבים שתמכו באמירת הנוסח. את ההכרזה הפותחת את התפילה, "על דעת המקום ועל דעת הקהל ... אנו מתירין להתפלל עם העבריינים" הנהיג המהר"ם מרוטנברג, במאה ה' – 13. לפי הפוסק המרדכי, (רבי מרדכי בן הלל, תלמידו של המהר"ם), הסיבה להיתר להתפלל עם העבריינים בתחילת כל נדרי היא, שביום כיפור זכאים להשתתף בתפילה גם אלו שעברו על תקנות הקהל ולכן הוטל עליהם חרם. ליום מיוחד זה הוסר החרם והתאפשר להם לבוא בקהל. מסורת עממית ידועה תולה את הכרזת ההיתר, יחד עם התרת הנדרים כולה, כמכוונת לאנוסי ספרד שהיו זקוקים להיתר מיוחד להתפלל לאחר שנראו כל השנה כ"עבריינים", אך מסורת זו אינה מדויקת היסטורית שכן כאמור הנוסח הונהג שנים רבות לפני גירוש ספרד. מקור: ויקיפדיה, כל_נדרי

"כל נדרי" בנוסח האשכנזים

כָּל נְדָרִי. וְאֶסְרִי. וְשָׁבוּעִי. וְחֵרָמִי. וְקוֹנָמִי. וְקוֹנוֹסִי. וְכַנּוּיִי. דְּאֶנְדְּרָנָא. וְדִאֲשַׁתְּבַּעְנָא. וְדִאֲחֵרִימָנָא. וְדִאֲסָרְנָא עַל נַפְשָׁתָנָא:
מִיּוֹם כְּפוּרִים זֶה. עַד יוֹם כְּפוּרִים הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה. בְּכֻלָּהוֹן אִיתְרַטְנָא בְּהוֹן. כְּלָהוֹן יְהוֹן שְׁרֹן. שְׁבִיקִין. שְׁבִיתִין. בְּטָלִין וּמִבְטָלִין. לֹא שְׁרִירִין וְלֹא קְיָמִין:
נְדָרָא לֹא נְדָרִי. וְאֶסְרָא לֹא אֶסְרִי. וְשָׁבוּעָתָנָא לֹא שָׁבוּעוֹת:

תרגום: כל הנדרים והאיסורים והשבועות והחרמות והקונמות [=נדר שאדם אוסר על עצמו] שנדרתי ונשבועתי והחרמתי ואסרתי על נפשי, מיום כיפורים זה ועד יום כיפורים הבא עלינו לטובה, בכלם אני מתחרט עליהם, כולם יהיו מותרים, מחולים, בטלים ומבוטלים, לא מאושרים ולא קיימים. נדרי אינם נדרים, איסורי אינם איסורים, ושבועותי אינם שבועות.

מה יותר חמור, לא לצום ביום כיפור או לעשות מלאכה בו?

הם באותה דרגת חומרה. לגבי התענית נאמר: "כִּי כָל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא תַעֲנֶה בַּעֲצָם הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרְתָה מֵעַמִּיהָ" (ויקרא כג, כט). לגבי מלאכה נאמר: "וְכָל-הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה בַּעֲצָם הַיּוֹם הַזֶּה וְהָאֲבֹדְתִי אֶת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמִּיהָ" (שם, פסוק ל). כפי שרש"י מביא: "לפי שהוא אומר כרת בכל מקום ואיני יודע מה הוא, כשהוא אומר "והאבדתי" למד על הכרת שאינו אלא אבדון.

האם צום תוך צפייה בסרטים שווה משהו?

כפי שנאמר בפסוקים כט-ל, "וְהָיְתָה לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם בַּחֲדָשׁ הַשְּׂבִיעִי בְּעֶשְׂרִי לַחֲדָשׁ תַּעֲנֻ אֶת נַפְשֵׁיכֶם וְכָל מְלֶאכֶה לֹא תַעֲשׂוּ הָאֶזְרָח וְהַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם. כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יִכְפֹּר עֲלֵיכֶם לְטָהֳרָתְכֶם מִכָּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ". לכן ברור שעל מנת להגיע למצב של כפרה וטהרה, אסור לעשות מלאכה ביום כיפור. אמנם נכון שחשוב מאוד לצום, אך למי שקשה לו להתפלל בבית כנסת, עדיף שיקרא ספר, רצוי בנושא המתאים לרוח היום, מאשר יחלל את היום בצפייה בסרטים.

מה לגבי רכיבה על אופניים ביום כיפור?

אסור לרכוב על אופניים ביום כיפור כפי שאסור בשבת. הטעם העיקרי לכך הוא שזה מהווה זלזול ומעשה שאינו מתאים לקדושת היום וגם שמא תארע תקלה כלשהי באופניים ועלולים לתקן אותם, תוך עשיית מלאכה אסורה. יחד עם זאת, האיסור הוא מדרבנן ולא מן התורה.

באיזו תפילה אנו מזכירים את חטא מכירת יוסף?

בתפילת מוסף של יום הכיפורים וכן בקינות של תשעה באב מזכירים את עשרת הרוגי מלכות אשר סרבו להפסיק ללמוד תורה ולקיים את מצוות היהדות ואשר הוצאו להורג ע"י האויב הרומאי תוך מסירת נפשם על קידוש ה', בתקופת המרד הגדול ואחרי מרד בר כוכבא. מדובר ברבי עקיבא, רבי טרפון ועוד שמונה תנאים. הפיוט המובא כאן, מופיע במחזור של יום הכיפורים של חלק מקהילות ישראל. לפי פיוט זה, יוצא שהאחים מכרו את יוסף, למרות שמפסוקי התורה זה אינו ברור.

על-פי פיוט הקינה "אלה אזכרה", מומש העונש על מכירת יוסף באופן ציני על ידי קיסר רומי, אדריאנוס, בעת שציווה להרוג את עשרת הרוגי מלכות.

הקינה אלה אזכרה" מיוסד ע"פ א"ב. ואח"כ חתום שם המחבר יהודה חזק.

אֵלֶּה אֲזַכֵּרָה וְנַפְשִׁי עָלַי אֲשַׁפֵּכָה . כִּי בָלַעְנוּ זָרִים כְּעֵגֶה בְּלִי הַפּוֹכָה .
כִּי בִימֵי הַשָּׁר לֹא עָלְתָה אַרְוֶכָה . לַעֲשֶׂרָה הַרוּגֵי מְלֻכָה
בְּלִמְדוֹ סֵפֶר מִפִּי מְשׁוּלֵי עֲרֻמַּת . וְהַבִּין וְדָקְדַק בְּדַת רְשׁוּמַת .
וּפְתַח בְּוָאֵלֶּה הַמְשַׁפְּטִים וְחָשַׁב מְזֻמָּת . וְגוֹנֵב אִישׁ וּמִכְרוֹ וְנִמְצָא בְּיָדוֹ מוֹת יוֹמָת .
חֲטָאנוּ צוּרְנוּ סָלַח לָנוּ יוֹצֵרְנוּ:

גִּבְהָ לֵב בְּגִדּוּלִים, וְצִוָּה לְמֵלֶאכֶת פְּלִטְרוֹ נַעֲלִים
וְקָרָא לַעֲשֶׂרָה חֲכָמִים, גִּדּוּלִים מְבִינֵי דַת וְטַעֲמִיָּה בְּפִלְפּוּלִים
דִּינוּ מְשַׁפֵּט זֶה לְאֲשׁוּרוֹ, וְאֵל תַּעֲוִיתוּהוּ בְּכֻזָּב לְאִמְרוֹ
כִּי אִם הוֹצִיאָהוּ לְאִמְתּוֹ, וְלֹאֲרוֹ כִּי יִמְצָא אִישׁ גּוֹנֵב נֶפֶשׁ מֵאֲחִיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְעַמָּר בּוֹ וּמִכְרוֹ
חֲטָאנוּ צוּרְנוּ סָלַח לָנוּ יוֹצֵרְנוּ:

הם כָּעֲנוּ לוֹ וַיִּמַּת הַגִּבּוֹר הַהוּא, נִם אִיָּה אֲבוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר אָחִיקֶם מְכַרְוָהוּ
לְאַרְחַת יִשְׁמַעְאֵלִים סְחָרוּהוּ, וּבָעַד נַעֲלִים נִתְּנוּהוּ
וְאַתֶּם קִבְּלוּ דִין שְׁמַיִם עֲלֵיכֶם, כִּי מִיָּמִי אֲבוֹתֵיכֶם לֹא נִמְצָא כָכֶם
וְאִם הָיוּ בַחַיִּים הָיִיתִי דָנָם לִפְנֵיכֶם, וְאַתֶּם תִּשְׁאוּ עוֹן אֲבוֹתֵיכֶם
חֲטָאנוּ צוּרְנוּ סָלַח לָנוּ יוֹצֵרְנוּ:

זְמַן תִּנְהַל לָנוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים, עַד שְׂנֵדַע אִם נִגְזַר הַדְּבָר מִמְּרוּמִים
אִם אָנוּ חַיִּים וְאַשְׁמִים, נִסְבֵּל בַּגִּזְרָה מִלֹּא רַחֲמִים
חָלוּ וְזָעוּ וְנָעוּ כָלֵמוֹ, עַל רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל כַּהֵן גָּדוֹל נִתְּנוּ עֵינֵינוּ
לְהַזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם לַעֲלוֹת לְאֲדוֹנֵינוּ, לְדַעַת אִם יִצְאָה הַגִּזְרָה מֵאֵת אֱלֹהֵינוּ
חֲטָאנוּ צוּרְנוּ סָלַח לָנוּ יוֹצֵרְנוּ:

טָהַר רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל עֲצָמוֹ וְהַזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם בְּסֻלּוּדִים, וְעָלָה לְמָרוֹם וְשָׂאֵל מֵאֵת הָאִישׁ לְבוֹשׁ הַבָּדִים
וְנִם לוֹ קִבְּלוּ עֲלֵיכֶם צְדִיקִים וְיָדִידִים, כִּי שְׁמַעְתִּי מֵאַחֲוָרֵי הַפְּרָגוֹד כִּי בִזְזַת אֶתֶם נְלֻכָּדִים
יָרַד וְהִגִּיד לְחֻבְרֵי מֵאֲמֵר אֵל, וְצִוָּה הַבְּלִיעַל לְהַרְגֶם בְּכַח וְלֹאֵל
וּשְׁנַיִם מֵהֶם הוֹצִיאוּ תַחֲלָה שְׁהֵם גָּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל, רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל כַּהֵן גָּדוֹל וְרַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל
נָשִׂיא יִשְׂרָאֵל
חֲטָאנוּ צוּרְנוּ סָלַח לָנוּ יוֹצֵרְנוּ:

כָּרַת רֹאשׁוֹ תַחֲלָה הַרְבֵּה מִנּוּ לְבָעֵן, וְנִם לוֹ הִרְגִּנִי תַחֲלָה וְאֵל אֶרְאָה בְּמִיתַת מִשְׁרַת לְדָר בְּמַעוֹן
לְהַפִּיל גּוֹרְלוֹת צוּה צָפְעוֹן, וְנִפְלַל הַגּוֹרֵל עַל רַבֵּן שְׁמַעוֹן
לְשֹׁפֶף דָּמוֹ מִהָרַק פֶּשֶׁר, וּכְשֶׁנִּחַתְּ רֹאשׁוֹ נָטְלוּ רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל וְצָרַח עָלָיו בְּקוֹל מֵרַק פֶּשֶׁר
אִי הִלְשׁוֹן הַמְּמַהֲרֶת לְהוֹרוֹת בְּאֲמָרֵי שֹׁפֶר, בַּעֲוֹנוֹת אֵיךְ עָתָה לֹחֲקֶת אֶת הָעֶפֶר
חֲטָאנוּ צוּרְנוּ סָלַח לָנוּ יוֹצֵרְנוּ:

מִה מָאֵד בָּכָה עָלָיו בַּחֲרָדָה, בַּת בְּלִיעַל לְקוֹל בְּכִיתוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל עֲמֻדָה
תֹּאֵר יָפִיו בְּלִפְנֵי חֲמֻדָה, וְשָׂאֵלָה מֵאֵת אֲבִיָּה חֲתָנוֹ לְהַעֲמִידָה
נֶאֱזַר בְּלִיעַל דְּבָר זֶה לַעֲשׂוֹתוֹ, לְהַפְשִׁיט עוֹרוֹ מֵעַל פָּנָיו שְׂאֵלָה מֵאֵתוֹ
וְלֹא עָכַב דְּבָר זֶה לַעֲשׂוֹתוֹ, וּכְשֶׁהִגִּיעַ לְמָקוֹם תְּפִלִּין צָרַח בְּקוֹל מֵרַק לְיוֹצֵר נִשְׁמָתוֹ
חֲטָאנוּ צוּרְנוּ סָלַח לָנוּ יוֹצֵרְנוּ:

שָׂרְפִי מַעֲלָה צָעֲקוֹ בְּמֶרֶה, זֹה תוֹרָה וְזֹה שְׂכָרָה
עוֹטָה כְּשֶׁלְּמָה אוֹרָה, אוֹיֵב מִנְּאֶץ שְׁמֵךְ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא
וּמִחֲרָף וּמִגִּדָּף עַל דְּבָרֵי תוֹרָה
עָנְתָה בַת קוֹל מִשְׁמַיִם, אִם אֲשַׁמְעַה קוֹל אַחֵר אֶהְפֹּךְ אֶת הָעוֹלָם לְמִיָּם
לְתַהוֹ וְבָהוּ אִשִּׁית הַדּוֹמִיָּם, גִּזְרָה הִיא מִלְּפָנֶי קִבְּלוּהָ מִשְׁעֲשָׁעֵי דַת יוֹמִיָּם
חֲטָאנוּ צוּרְנוּ סָלַח לָנוּ יוֹצֵרְנוּ:

פְּקִידִים נִהְיָנוּ מֵאַחֲרֵי שְׁבַת בְּתִי כְּנִסְיוֹת, מִלֵּאֵי מִצּוֹת פְּרָמוֹן וּכְזוּיוֹת
וְהוֹצִיאוּ אֶת רַבִּי עֲקִיבָא דּוֹרֵשׁ כְּתָרִי אוֹתִיוֹת, וְסָרְקוּ בְּשָׂרוֹ בְּמִסְרָקוֹת פִּיפְיוֹת

צוה להוציא רבי חנניא בן תרדיון מבית אולמו, ובחבילי זמורות שרפו גלמו
וספוגין של צמר שמו על לבו לעכב עצמו, וכשנסתלקו מיד נשרף וספר תורה עמו
חטאנו צורנו סלח לנו יוצרנו:

קוננו קדושים עם לא אלמן, כי על דבר מועט נשפך דמן
לקדש שם שמים מסרו עצמן, בהריגת רבי חזקיה חזקיה חזקיה
רעדה תאחז כל שומע שמוע, ותזל כל עין דמוע
ונהפך לאכל כל שעשוע, בהריגת רבי אלעזר בן שמוע
חטאנו צורנו סלח לנו יוצרנו:

שחתוני צרי ומעני, ומלאו כרסם מעדני
והשקוני מי רוש ולעני, בהריגת רבי חנינא בן חכנאי
תקפו עלינו צרות מצות להפר, ומאנו לקחת הון וכפר
כי אם נפשות ההוגות אמרי שפר, כמו רבי ישכב הסופר
חטאנו צורנו סלח לנו יוצרנו:

יחתונו בני צדיקה השוממה, הרעו לנו מפל מלכי אדמה
והרגו ממנו פמה וכמה, בהריגת רבי יהודה בן דמה
דברת בית יעקב אש ובית יוסף להכה, הן עתה קש אורם כבה
חי זעף קומתם בבכור היום הבא, כי הספימו להרג עשרה צדיקים עם רבי יהודה בן בבא
חטאנו צורנו סלח לנו יוצרנו:

זאת קראתנו וספרנו בשנון, ושפכנו לב שפול ואנון
ממרום הסבת תחנון, ה' ה' אל רחום וחנון
חנון הביטה ממרומים, תשפכת דם הצדיקים ותמצית דמים
תראה בפרגודך והעבר פתמים, אל מלך יושב על כסא רחמים.

משה מבקש סליחה לאחר חטא העגל ושלוש עשרה מידות הרחמים

וירד ה' בענן ויתיצב עמו שם, ויקרא בשם ה'. ויעבר ה' על פניו ויקרא: ה' ה' אל
רחום וחנון, ארך אפים ורב חסד ואמת. נצר חסד לאלפים, נשא עון ופשע וחטאה,
ונקה לא ינקה, פקד עון אבות על בנים ועל בנים בנים, על שלשים ועל רבעים. (שמות
לד, ה-ז)

מתי מזכירים את 13 המידות בתפילה?

ביום כיפור הן מוזכרות כחלק מפיוטי הסליחות בתפילות השונות, ונאמרות 13 פעמים בתפילת
נעילה, לפני סיום יום הכיפורים.

ברוב הקהילות מזכירים אותן בתפילת שחרית ומנחה בכל יום חול באמירת התחנון. בנוסף, בסליחות בימים שלפני ראש השנה, בימי צום, בעשרת ימי תשובה, ובתפילות הימים הנוראים.

מהן שלוש עשרה מדות הרחמים המופיעות בפסוקים הנ"ל? מה מיוחד בהן?

אלו מידות שה' גילה למשה רבנו לאחר שמחל ה' לישראל על חטא העגל, שאז ביקש משה רבנו: "הֲרָאֲנִי נָא אֶת כְּבֹדְךָ", (שמות לג, יח). השיב לו ה': "אֲנִי אֶעֱבִיר כָּל טוֹבִי עַל פְּנֶיךָ וְקָרָאתִי בִשְׁם ה' לְפָנֶיךָ", וגילה לו את המדות.

אמר רבי יוחנן, (מסכת ראש השנה, יז, ב): אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח ציבור, והראה לו למשה סדר תפילה. אמר לו: כל זמן שישראל חוטאים – יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם", (מסכת ראש השנה, יז, ב).

אלה 13 המדות האמורות:

רש"י מפרש: ה' ה' - (ע"פ מסכת ראש השנה, יז) מדת רחמים היא - אחת קודם שיחטא ואחת לאחר שיחטא וישוב.

אל - אף זו מדת רחמים וכן הוא אומר (תהילים כב) אֵלִי אֵלִי, לָמָּה עֲזַבְתָּנִי? ואין לומר למדת הדין לָמָּה עֲזַבְתָּנִי?

אַרְבָּע אַפִּים - (ע"פ סנהדרין קיא), מאריך אפו ואינו ממחר להיפרע, שמא יעשה תשובה.

וְרַב-חֶסֶד - לצריכים חסד שאין להם זכויות כל כך.

וְאַמֶּת - לשלם שכר טוב לעושי רצונו.

נִצֵּר חֶסֶד - שהאדם עושה לפניו.

לְאַלְפִים - לשני אלפי דורות

נִשְׂא עֶוֶן - אלו הזדונות, וְפָשַׁע - אלו המרדים שאדם עושה להכעיס, חֲטָאָה - השוגג.

וְנִקָּה לֹא יִנָּקָה - לפי פשוטו משמע שאינו מוותר על העֶוֶן לגמרי אלא נפרע ממנו מעט מעט,

ופירוש אחר - מנקה הוא לשבים ולא ינקה לשאינן שבים (ע"פ יומא, פו)

פָּקֵד עֶוֶן אָבוֹת עַל בָּנִים - כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם.

וְעַל רַבָּעִים - עד דור רביעי. לכן נמצאת מדה טובה מרובה על מדת פורענות אחת לחמש מאות

שבמידה טובה הוא אומר נוצר חסד לאלפים. (2000 = 4*500).

החלוקה המקובלת של המידות ל-13 היא: (א) ה' (ב) ה' (ג) אל (ד) רחום (ה) וחנון (ו) ארך

אפים (ז) ורב חסד (ח) ו(גם רב) אמת (ט) נוצר חסד - לאלפים (י) נושא עוון (יא) ו(גם נושא)

פשע (יב) ו(גם נושא) חטאה (יג) ונקה...

מפרש רש"י: ברית כרותה לשלש עשרה מדות - הללו, שאם יזכירם ישראל בתפלת תעניתם - אינן חוזרות ריקם.

לפי הגמרא (ראש השנה, יז, ב), ורש"י, משמע שמספיק שאומרים, כלומר מזכירים, בתפילה כסדר הזה, ומובטח לנו שנגאל. די שנתעטף בטלית ונאמר י"ג מידות בדיוק כמו שהדגים ה' למשה - וה' ימחל לנו. הסבר זה נותן לי"ג המידות כוח על טבעי, מאגי. לאור הסבר זה מובן מדוע בסליחות ובמיוחד ביום הכיפורים, אנו אומרים שוב ושוב את י"ג המידות.

גישה אחרת לכוחן של המידות נותן ר' אברהם בן יעקב סבע, בספר "צרור המור". רבי אברהם, שעבר צרות נוראות הן ברמה האישית והן ברמה של כלל ישראל - גירוש ספרד וגירוש פורטוגל, בניו נחטפו והוטבלו לנצרות, הספרים שחיבר הושמדו - שואל שאלה חריפה: והרי מצאנו במשך הדורות שעם ישראל אמר י"ג מידות וה' לא מחל, והראיה - הגזרות הנוראות שפקדו את עם ישראל בדורו. וכך הוא כותב:

הרי אנו רואים פעמים בעוונותינו שאנו מתעטפים בטלית (ואומרים י"ג מידות) - ואין אנו נענים ??

אבל הרצון (של ה') שכל זמן שישראל עושים כסדר הזה שאני עושה: לרחם ולחנן דלים, ולהאריך אפים, ולעשות חסד אלו עם אלו, ולעבור על מידותיהן - (לוותר לזולת), אז הם מובטחים שאינם חוזרות ריקם. אבל אם הם (ישראל) אכזריים ועושי רשעה, כל שכן שבהזכרת י"ג מידות הן נתפסים - (במובן השלילי).

תשובתו של ר' אברהם בן יעקב סבע, שלא די לומר את י"ג מידות, אלא צריך גם להתנהג ולממש את י"ג המידות. על כל אדם להיות בעצמו רחום, חנון, ארך אפיים וכדומה ורק אז מובטח שה' ימחל לו. פירוש זה נותן לדברי הגמרא הסבר רציונאלי ולא מאגי.

כפי שהזכרנו, במסכת ראש השנה יז, נאמר: וכסדר זה שאתה רואה אותי מעוטף וקורא י"ג מדות תלמד את ישראל לעשות כן וע"י שיזכירו לפני "רחום וחנון", יהיו נענים.

שני הפירושים הפוכים זה מזה, לא רק בפן הפרשני אלא בעיקר בפן המעשי, בשאלה מה נדרש מהאדם כדי שה' ימחל לו. לפי רש"י - הדרישה קלה ופשוטה, מספיק לומר את י"ג המידות. לפי צרור המור, הדרישה היא קשה מאוד: כל אדם נדרש להיות בעצמו בעל י"ג המידות: גם רחום, גם חנון, גם ארך אפיים וכדומה.

(מקור: עמירם דומוביץ, daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id1=2517).

איך מדות "חסד" ונשיאת עוון ופשע, מסתדרות עם מדת ה"אמת"?

כאמור, רש"י פירש "אמת - לשלם שכר טוב לעושי רצונו" (ואז אין סתירה). בניגוד לכך, יונה הנביא פירש "אמת" במובן של עשיית דין בעוברי רצונו. על מידת ה'אמת' חלק יונה בתפילתו, (יונה, ד, ב), "כִּי יִדְעֵתִי כִּי אֶתָּה אֱלֹהֵי חַנּוּן וְרַחוּם אֶרְךָ אֲפִים וְרַב חֶסֶד וְנִחָם עַל הַרְעָה". הוא מחליף "אמת" ב'ניחם על הרעה'. בכך הוא מחה על אי-הצדק שבעולם. הוא נענה שמידת הרחמים הכרחית לקיום העולם. אף כאן בסיומה של אמירת שלש עשרה המדות,

מחליפים את אמירת 'ונקה לא ינקה' באמירת 'ונקה...' בלבד. מוטיב זה - של חשיבות מדת הרחמים לפני מדת האמת - הינו מרכזי בספרות הקבלה. (ויקיפדיה – י"ג מידות).

מתי ה' נשא עון ומתי פקד עון? שניהם מופיעים בפסוקי המדות.

הוא נושא (מוחל) ואינו מעניש מיד על עבירות הנעשות בזדון ובשגגה, כאשר יש סיכוי שהעובר יחזור בתשובה, אך פוקד עון על אלה שממשיכים את מעשיהם הרעים של אבותיהם ואין סיכוי שיחזרו בהם. הרמב"ם, במורה נבוכים חלק א, נד, מגביל את פקידת העון לעובדי עבודה זרה, הנקראים שונאי ה', לפי הדיבר השני שבעשרת הדברות, "פקד עון אבת על בנים על שלשים ועל רבעים, לשנאי", (שמות כ, ד).

מתי קוראים ביום כיפור את ספר יונה ולמה?

קוראים את ספר יונה בתפילת מנחה של יום הכיפורים. בספר רואים שאנשי נינוה חטאו וחזרו בתשובה, דבר המלמד מהי כוחה של תשובה ועד כמה ה' מאריך אפו ומוחל הן לישראל והן לאומות העולם אחרי התשובה.

רואים שיונה נהג בצורה הפוכה מאברהם אבינו.

בספר בראשית יח, כג - כה, לפני הפיכת סדום ועמורה, נאמר: וַיֵּשׁ אַבְרָהָם, וַיֹּאמֶר: הֲאֵף תִּסְּפָה צְדִיק עִם רָשָׁע. אֲוִלִי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר; הֲאֵף תִּסְּפָה וְלֹא תַּשָּׂא לְמָקוֹם, לְמַעַן חַמְּשִׁים הַצְדִּיקִים אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ. חָלְלָה לָךְ מַעֲשֵׂת כְּדָבָר הַזֶּה, לְהַמִּית צְדִיק עִם רָשָׁע, וְהָיָה כְּצְדִיק, כְּרָשָׁע; חָלְלָה לָךְ - הַשֹּׁפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט? אַגַּב, אַבְרָהָם אָבִינוּ אִינוּ טוֹעֵן שֶׁהַקב"ה אִינוּ עוֹשֶׂה מִשְׁפָּט. הוּא טוֹעֵן שֶׁאֵם לֹא תִהְיֶה הַתְּחִשּׁוּבוֹת בַּאֲפִשּׁוֹת שִׁישְׁנָם מִסִּפְרֵי צְדִיקִים בְּסִדּוֹם, אִזִּי לֹא יִהְיֶה מִשְׁפָּט צוֹדֵק. זֶה מֵרָאָה שֶׁאַבְרָהָם אֶכֶן הִיָּה צְדִיק, שֶׁרָדַף אַחֵר הַצִּדִּיק.

יונה הנביא נהג בצורה הפוכה מאברהם. לאחר שה' גילה לו שהעיר נינוה מיועדת לכליה ושעליו להתריע ליושבי העיר על כך, הוא ניסה לברוח מהשליחות. לאחר שנאלץ למלא את השליחות, הזהיר בעוד מועד את אנשי העיר על האסון הקרב ואלה לקחו זאת לתשומת לבם. אחר שהיטיבו את דרכם הם ניצלו, בניגוד לאנשי סדום. יונה הצטער על ההצלה, עד כדי כך שביקש את נפשו למות. יש מפרשים שהסיבה להתנהגותו של יונה הייתה חשש מקטרוג על עם ישראל, אשר, בניגוד לאנשי נינוה, לא חזר בתשובה לאחר התראות הנביאים. יתכן כי יונה לא היה מעוניין בהצלת נינוה, בירת אשור, כדי שאשור לא תוכל להמשיך לשלוט על ארץ ישראל אלא תיפול מגדולתה.

המסר הוא, שעל מי שמסוגל, לעשות הכל כדי להזהיר ולנסות להיטיב את דרכם של אנשים מושחתים, כדוגמת אברהם ושאר הנביאים ולא לברוח מכך, כדוגמת יונה. בגלל שמקרה יונה מציג את כוחה של החזרה בתשובה (של אנשי נינוה), אנו קוראים את ספר יונה ביום כיפור.

מי היה יונה הנביא והאם יתכן שנבלע ע"י "דג גדול" אשר הקיא אותו לאחר שלושה ימים?

הנביא יונה בן אמיטי מופיע בספר מלכים ב', יד, כנביא בימי המלך ירבעם בן יואש (המכונה ירבעם השני), מלך ישראל. ע"פ החוקר ג'רארד גרטו, שליחות יונה ארעה בשנת 824 לפה"ס, סוף זמן מלוכת שלמנאצר השלישי, מלך אשור בנינוה.

לגבי בליעתו ע"י "דג גדול", יש חוקרים הטוענים שרק כריש לבן מסוגל לבלוע בן אדם, אך דרוש הרבה מאוד מזל ואף נס, כדי לשרוד את השהייה במשך 3 ימים. יש הטוענים שאדם יכול לשהות בשקיק ענק בגרונו של לווייתן ראשן גדול- עם אספקה מספקת של חמצן.

24 דברים המעכבין את התשובה - הלכות תשובה של הרמב"ם, פרק ד:

(יש כאן הדרכות חשובות להתנהלות מוסרית נכונה ומתאים ללימוד לקראת יום כיפור).

א. 24 דברים מעכבים את התשובה. 4 מהן עוון גדול; והעושה אחד מארבעתם - אין הקדוש ברוך הוא מספיק (מאפשר) בידו לעשות תשובה, לפי גודל חטאו. ואלו הן: (א) המחטיא את הרבים; ובכלל עוון זה, המעכב את הרבים מלעשות מצוה. (ב) המטה חברו מדרך טובה לדרך רעה, כגון מסית ומדיח. (ג) והרואה בנו בתרבות רעה, ואינו מוחה בו--הואיל ובנו ברשותו אילו מיחה בו היה פורש, ונמצא כמחטיא אותו; ובכלל עוון זה כל שיש בידו למחות באחרים בין רבים בין יחידים ולא מיחה, אלא מניח אותם בכשלונם. (ד) והאומר אחטא ואשוב; ובכלל זה האומר אחטא, ויום הכיפורים מכפר.

ב. ומהן 5 דברים הן נועלים דרכי התשובה בפני עושיהן; ואלו הן: (א) הפורש מן הציבור - לפי שבזמן שיעשו תשובה, לא יהיה עמם ואינו זוכה עמם בזכויות שעושים. (ב) והחולק על דברי חכמים - לפי שמחלוקתו גורמת לו לפרוש מהן, ואינו יודע דרכי התשובה. (ג) והמלציג על המצוות - כיון שנתבזו בעיניו, אינו רודף אחריהן ואינו עושן; ואם לא יעשה, במה יזכה. (ד) והמבזה רבותיו - שדבר זה גורם להם לדוחפו ולטורדו (להקשות עליו), כישוע (ישו הנוצרי) וכגיחזי, ובזמן שנטרד לא ימצא מלמד ומורה לו את דרך האמת. (ה) והשונא את התוכחות-- שהרי לא הניח לו דרך תשובה, שהתוכחה גורמת לתשובה, שבזמן שמודיעים לאדם את חטאיו ומכלימים אותו, חוזר בתשובה. זה ששונא את התוכחות, אינו בא למוכיח ולא שומע דבריו; לפיכך יעמוד בחטאותיו, שהן בעיניו טובים.

ג. ומהם 5 דברים שהעושה אותם אי אפשר שישב בתשובה גמורה, לפי שהם עוונות שבין אדם לחברו, ואינו יודע מיהו חברו שחטא לו, כדי שיחזיר לו או יבקש ממנו למחול לו; ואלו הם: (א) המקלל את הרבים - שלא קילל אדם ידוע - (מסוים), כדי שישאל ממנו כפרה. (ב) והחולק עם גנב - לפי שאינו יודע גניבה זו ממי היא, אלא הגנב גונב מרבים ומביא לו והוא לוקח; ועוד שהוא מחזק יד הגנב, ומחטיא אותו. (ג) המוצא אבירה ואינו מכריז עליה כדי להחזירה

לבעליה. לאחר זמן, כשיעשה תשובה, אינו יודע למי להחזיר. (ד) האוכל משוד עניים ויתומים ואלמנות - אלו בני אדם אומללים ואינם ידועים ומפורסמים, וגולים מעיר לעיר, ואין להם מכיר, כדי שיידע שוד זה של מי הוא ויחזירו לו. (ה) והמקבל שוחד להטות דין - אינו יודע עד היכן הגיעה הטיה זו וכמה הוא כוחה כדי שיחזיר, שהדבר יש לו רגליים; ועוד שהוא מחזק יד זו (של המשחד), ומחטיא אותו.

ד. ומהן 5 דברים שהעושה אותם אין חזקתו לשוב מהן, לפי שהן דברים קלים בעיני רוב האדם, ונמצא חוטא והוא ידמה שאין זה חטא; ואלו הן: (א) האוכל מסעודה שאינה מספקת לבעליה - שזה אבק גזל, והוא מדמה שלא חטא ויאמר: כלום (לא) אכלתי אלא ברשותם. (ב) והמשתמש בעבטו (משכוננו) של עני - שהעבט של עני אינו אלא כגון קורדום ומחרשה, (דברים נחוצים לו), ויאמר בלבו: אינם חסרים לו, שהרי לא גזלתי אותו. (ג) והמסתכל בעריות - (כולל באינטרנט), מעלה על דעתו שאין בכך כלום, שהוא אומר וכי בעלתי או קרבותי; והוא אינו יודע שראיית העיניים עוון גדול, שהיא גורמת לגופן של עריות, שנאמר "ולא תתורו אחרי לבבכם, ואחרי עיניכם" (במדבר טו, לט). (ד) והמתכבד בקלון חברו - אומר בליבו שאינו חטא, לפי שאין חברו עומד (נמצא כאן) ולא הגיעה לו בושת, ולא ביישו, אלא ערך (השווה) את מעשיו הטובים וחכמתו שלו, למול מעשה חברו או חכמתו (הדלה), כדי שייראה מכללן שהוא מכובד וחברו בזוי. (ה) והחושד כשרים - אומר בליבו שאינו חטא, לפי שהוא אומר: מה עשיתי לו, וכי יש אלא חשד שמא עשה או לא עשה? - והוא אינו יודע שזה עוון שמשים (מחשיב) אדם כשר בדעתו, כבעל עבירות.

ה ומהם 5 דברים שהעושה אותם יימשך אחריהם תמיד, וקשה לפרוש מהם; לפיכך צריך אדם להיזהר מהם שמא יידבק בהם, והם כולם דעות רעות עד מאוד; ואלו הן: (א) רכילות. (ב) לשון הרע. (ג) בעל חימה - (כעס). (ד) בעל מחשבה רעה. (ה) המתחבר לרשע - מפני שהוא לומד ממעשיו, והם נרשמים בליבו; הוא שאמר שלמה "וְרָעָה כְּסִילִים יִרְעֶ" (משלי יג, כ). וכבר חיברנו בהלכות דעות דברים שצריך כל אדם לנהוג בהן תמיד, קל וחומר לבעל תשובה. ו כל אלו הדברים וכיוצא בהן--אף על פי שמעכבים את התשובה, אינם מונעים את התשובה; אלא אם עשה אדם תשובה מהם - הרי זה בעל תשובה, ויש לו חלק לעולם הבא.

מקבץ חגי ישראל

צילום: יעל שילוח

רחבת הכותל מלאה לרגל אמירת סליחות והתרת נדרים בערב יום הכיפורים, תשע"א 2010 –
ויקיפדיה, Slichot22.JPG.

ד. חג הסוכות

<https://commons.wikimedia.org> under the terms of the GNU Free Documentation Licence. Author: Effi.B

ארבעת המינים ומצוות ישיבה בסוכה

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר: בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה, חַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לֵה'. בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ; כָּל מְלָאכָת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ. שִׁבְעַת יָמִים תִּקְרְבוּ אִשָּׁה לֵה'; בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אִשָּׁה לֵה', עֲצֶרֶת הוּא - כָּל מְלָאכָת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ... אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי, בְּאַסְפְּכֶם אֶת-תְּבוּאֹת הָאָרֶץ, תַּחֲגֹּזוּ אֶת חַג ה', שִׁבְעַת יָמִים; בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שִׁבְתֹּן, וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שִׁבְתֹּן. וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, פְּרִי עֵץ הָדָר, כַּפֹּת תְּמָרִים, וְעֵנָף עֵץ עָבֹת, וְעַרְבֵי נָחַל; וּשְׂמַחְתֶּם, לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים. וְחַגְתֶּם אֹתוֹ חַג לֵה', שִׁבְעַת יָמִים בַּשָּׁנָה: חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם, בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי תַחֲגֹזוּ אֹתוֹ. בַּסֻּכּוֹת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים; כָּל הָאֲזָרָח בְּיִשְׂרָאֵל, יֵשְׁבוּ בַסֻּכּוֹת. לְמַעַן יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה, אֶת מִצְוֵי ה' אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. (ויקרא כג, לו- מד)

מהי משמעות המילה "חג"?

מקור המילה הוא לחוג או להסתובב במקום קדוש בזמן חג. למשל, נהגו להקיף כל יום עם לולים, את המזבח בבית המקדש בחג הסוכות. גם בדת האסלאם העלייה לרגל למכה נקראת חג', שכן מקיפים את אבן הכעבה. יתכן גם שמשמעות המילה היא "מחזוריות" בזמן.

מה ההגדרה של סוכה כשרה ומצוות ישיבה בסוכה?

עיקרי הדברים, שהסוכה צריכה שלוש דפנות לפחות, וצורת פתח, שהיא קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן. סוכה אשר דפנותיה עשויות מבד המתנופף ברוח רגילה (סוכות מסוג זה נפוצות מאוד בשנים האחרונות), אינה כשרה, והפתרון הרגיל הוא להקיף אותה משלושה כיוונים בדופן יציבה ברוח עד לגובה 80 ס"מ, שיעור הגובה המינימלי של דפנות הסוכה. הדפנות אינן חייבות להגיע עד לסכך - די בכך שהן מגיעות לגובה 80 ס"מ, ובכך הם יחשבו כאילו מגיעות עד לסכך. צלתה של הסוכה מהסכך צריך להיות מרובה מחמתה – אור השמש בצהריים. למעשה צריכים להיות מסוגלים לראות את הכוכבים דרך הסכך, אך גם אם לא ניתן, הסוכה כשרה. הסכך צריך להיות מדבר שאינו מקבל טומאה, כגון פסולת גורן ויקב, ענפי עצים או מחצלת קנים, אבל לא מדבר המקבל טומאה, כגון ברזלים, כלים או בדים. אם יש אויר ללא סכך בגודל 3 על 3 טפחים (24 * 24 ס"מ), אסור לאכול לחם או מזונות או לישון מתחת לאותו מקום.

סוכה גזולה פסולה, לכן אסור להשתמש בסכך שנגנב ממישהו אחר, כולל מעצים מאתרי בניה או מעצים מוגנים שאסור לקטוף מהם, אלא אם כן ניתנה רשות והלוקח שילם את ערכם.

נשים פטורות מהישיבה בסוכה, שכן מדובר במצוות עשה שהזמן גרמה.

בעקרון אסור לאכול ארוחה עם לחם, או לישון, מחוץ לסוכה. במיוחד בלילה הראשון חייבים לאכול מהחלה של החג בסוכה. יחד עם זאת, בשאר הימים והלילות, המצטער פטור מן הסוכה, שהתורה אמרה "בסוכות תשבו - כעין תדורו", לכן מי שחם לו מאוד או קר לו מאוד, או חולה או שסובל מזבובים או אם יורד גשם וכדומה, אינו חייב לאכול ולישון בסוכה. אסור להסיר חלקים מהסוכה או מהקישוטים שבה, כל ימי החג. מי שנמצא מחוץ לבית ואין לו אפשרות ללון או לאכול בסוכה, פטור מכך.

מה הכוונה ב - "כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם", (פסוק מג)? באיזו סוכות ישבו בני ישראל? מה טעם המצווה?

לפי רש"י, ע"פ מסכת סוכה יא, ב, הכוונה לענני הכבוד אשר הגנו על בני ישראל ביציאת מצרים, אך לפי רבי עקיבא, מדובר בסוכות של ממש שבני ישראל עשו כדי לגור בהן במדבר סיני. הרמב"ן כותב: "ועל דעת האומר 'סוכות ממש עשו להם', החלו לעשותן בתחילת החורף מפני הקור כמנהג המחנות, ולכן צווה בהן בזמן הזה. והזכרון, שידעו ויזכרו שהיו במדבר לא באו בבית, ועיר מושב לא מצאו ארבעים שנה, והשם היה עמהם לא חסרו דבר.

כתוב בספר החינוך, שטעם המצווה לשבת בסוכה הוא כדי ש"נזכור את הנסים הגדולים שעשה האל ברוך הוא לאבותינו במדבר בצאתם ממצרים שסככם מענני כבוד שלא יזיק להם השמש ביום וקרח בלילה. ויש שפרשו (מסכת סוכה יא, ב), שסוכות ממש עשו בני ישראל במדבר, ומתוך זכירת נפלאותיו שעשה עמנו ועם אבותינו, נזהר במצוותיו ברוך הוא, ונהיה ראויים לקבלת הטובה מאתו, וזהו חפצו ברוך הוא שחפץ להיטיב".

כתב הרשב"ם כי הכוונה בפסוק - "לִמְעַן יֵדְעוּ דִּלְתִּיכֶם כִּי בַּסּוּכֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם, אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם" - בלא יישוב ובלא נחלה, ומתוך כך תתנו הודאה למי שנתן לכם נחלה ובתים מלאים כל טוב (בארץ ישראל) ואל תאמרו בלבבכם פְּחִי וְעַצְם יָדִי, עֲשֵׂה לִי אֶת הַחֵיל הַזֶּה. כלומר שהיציאה אל הסוכה אמורה להשריש בנו את הצניעות והענווה ביחס להישגיני החומריים ולהביא להודאה לה' על מה שיש.

יש שסברו כי הטעם לבניית סוכה, היא הבעת אמונה באל וקבלת מרותו, מכיוון שהאדם מתבקש לעזוב את ביתו החזק והמוגן, בדיוק לאחר שכבר אסף את תבואתו, ולהתגורר בחוץ במקום רעוע בזמן מעבר, שבו מזג האוויר מצטנן ומתחיל להיעשות קר בחוץ, ועל כן נקראת הסוכה "צילא דמהמנותא" - צל האמונה, שהאדם שם מבטחו בהשגחת האל ומאמין בו שיגונן עליו, ולא שם מבטחו באמצעים פיזיים שונים.

הוגי דעות, כמו המהר"ל מפראג והרב קוק, ראו בסוכה סמל למלכות בית דוד ולממלכתיות ישראלית שנמשלת לסוכה על פי הנאמר בעמוס (פרק ט, יא) "בַּיּוֹם הַהוּא אֶקִּים אֶת סֹפֶת דָּוִיד הַנְּפֹלֶת, וְגִדַּדְתִּי אֶת פְּרָצֶיהֶן וְהִרְסֹתִיו אֶקִּים, וּבְנִיתִיהָ כִּימֵי עוֹלָם" ועל פי הנאמר בחז"ל "ראויים כל ישראל לשבת בסוכה אחת". המהר"ל סבר כי ממשלות אומות העולם נקראות בתים בשל חוזקן ויציבותן ואילו מלכות ישראל נקראת סוכה, מפני שקלה להפלה אבל כוחה הוא מהשמים, בקדושתה ובמוסריות. הגר"א, כפי שנמסר בשמו בספר קול התור, מצא רמז להקבלה בין מצוות סוכה ומצוות ישיבת ארץ ישראל בפסוק "וַיְהִי בְשָׁלֹם סוּפוֹ וּמְעוֹנָתוֹ בְּצִיּוֹן", (תהילים, עו, ג), ואמר שהמייחד את שתי המצוות הללו הוא, שנכנסים לתוכן עם כל הגוף ומקיימים אותן אף בשעת השינה. עוד הוסיף כי כמו שבמצוות סוכה קיים דין של "תעשה ולא מן העשוי" - כך גם בעניין ישוב ארץ ישראל (בהתאם למשנתו הגורסת פעולות אקטיביות ליישוב הארץ).

מקור: ויקיפדיה, סוכות

חג הסוכות הוא אוניברסלי, שבו לעתיד לבוא, גם אומות העולם יצטוו לחגוג. בהפטרה של יום טוב ראשון של סוכות קוראים בנביא זכריה יד, "וְהָיָה כָּל הַנוֹתֵר מִכָּל הַגּוֹיִם הַכּוֹפִּים עַל יְרוּשָׁלַם, וְעָלוּ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְמֶלֶךְ ה' צָבָאוֹת וְלַחַג אֶת חַג הַסּוּכֹת. וְהָיָה אֲשֶׁר לֹא יַעֲלֶה מֵאֵת מִשְׁפָּחוֹת הָאֶרֶץ אֶל יְרוּשָׁלַם, לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְמֶלֶךְ ה' צָבָאוֹת, וְלֹא עָלִיהֶם יְהִי הַגֶּשֶׁם. וְאִם מִשְׁפָּחַת מִצְרַיִם לֹא תַעֲלֶה וְלֹא בָאָה, וְלֹא עָלִיהֶם, תִּהְיֶה הַמִּגְפָּה אֲשֶׁר יִגַּף ה' אֶת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יַעֲלֶה לַחַג אֶת חַג הַסּוּכֹת. זֹאת תִּהְיֶה חֲטָאת מִצְרַיִם וְחֲטָאת כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יַעֲלֶה לַחַג אֶת חַג הַסּוּכֹת". לפיכך, גם היום באים גם מחו"ל, לא יהודים רבים, אוהבי ישראל, לירושלים, לחוג את החג.

מהם "פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל", (פסוק מ) ? למה צריכים ליטול אותם ובמה הם קשורים לשמחה?

רש"י: "הדר" - הדר באילנו משנה לשנה וזהו אתרוג. "כפת תמרים" - חסר וי"ו למד שאינה אלא אחת. הכוונה ללולב אחד שנוטלים. "וענף עץ-עבת" - שענפיו קלועים כעבותות וכחבלים וזהו הדס העשוי כמין קליעה. "ערבי נחל" כמובן ענפי ערבה.

אמנם היום רובנו איננו חקלאים, אך השמחה באה בעיקר על איסוף התבואה והפירות בסוף הקיץ. ארבעת המינים באים מארבעה סוגי עצים או צמחים – האתרוג מעץ פרי הדר, הלולב – מעץ התמר, שיח ההדס, והערבה מעץ ערבי הנחל.

חג הסוכות קשור מאוד למים. בימי החג התקיים טקס ניסוך המים על המזבח במקדש לאחר שמחת בית השואבה שנמשכה כל הלילה במקדש. ביום האחרון של החג, הושענא רבה, מתפללים במיוחד לגשמי ברכה ובשמיני עצרת מתפללים תפילת הגשם. לכל אחד מארבעת המינים, צורך במים רבים על מנת להמשיך לצמות. לכן מובנת מאוד השייכות של ארבעת המינים לחג הסוכות.

קצת פרטים על 4 המינים:

מוצא עץ האתרוג מדרום מזרח אסיה והוא גדל באזורנו רק באמצעות השקיה וטיפול חקלאי מסור. יש עדויות ארכאולוגיות לכך שהאתרוג נדד מהמזרח לבבל ופרס אלפי שנה לפני הספירה, ולמצרים הגיע כאלף וחמש מאות לפני הספירה, לפני יציאת מצרים.

שמו של הלולב לקוח מן המילה "לב", מכיוון שהוא "ליבו" של הדקל - הענף האמצעי שנשאר סגור ושאר הענפים, מכסים עליו. העץ מתורבת, אך הוא גדל בר במעיינות ובמקומות שבהם מי תהום גבוהים - בערבה, באגן ים המלח ובעמק הירדן התחתון- כיוון שזקוק לחום ומים.

להדס נדרשת, לאחר התבססותו, תוספת השקיה של 200 ליטר למ"ר או 200 קוב לדונם בשנה באזורים שבהם יש לפחות 250 מ"מ גשם בשנה.

הערבה הלבנה (המין שמשמשים בו בסוכות), צומחת באופן טבעי בצדי נחלים בארץ. בנוסף, בבית המקדש היו מביאים בכל יום ענפי ערבה ארוכים אשר זקפו מסביב למזבח והיו מקיפים אותו, תוך אמירת הושענות. לזכר לכך, נוהגים היום להקיף את הבימה בבית הכנסת בזמן אמירת תפילות ההושענות.

כתוב בספר החינוך, ע"פ מדרש רבה ויקרא פ' ל', שיש בארבעה מינים אלו ענין אחר, שהם דומים לאיברים שבגוף האדם. האתרוג דומה ללב, שהוא משכן השכל, לרמז שיעבוד בוראו בשכלו. הלולב דומה לעמוד השדרה שהיא העיקר שבאדם, לרמז שיישר כל גופו לעבודתו ברוך הוא. ההדס דומה לעיניים, לרמז שלא יתור אחר עיניו ביום שמחת לבו, והערבה דומה לשפתיים, שבהן יגמור האדם כל מעשהו בדבור, לרמז שישים רסן בפיו ויכון דבריו, אף בעת השמחה.

ידוע המדרש הממשיל את ארבעת המינים לקבוצות בעם ישראל: "פרי עץ הדר : מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח – כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים; כפות תמרים – מה התמרה הזו יש בה טעם ואין בה ריח, כך יש ביניהם שיש בהם תורה ואין ביניהם מעשים טובים; ענף עץ עבות – מה הדס יש בו ריח ואין בו טעם, כך ישראל יש ביניהם שיש בהם מעשים טובים ואין ביניהם תורה; ערבי נחל – מה ערבה זו אין בה טעם ואין בה ריח, כך יש ביניהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים. ומה הקדוש ברוך הוא עושה להם? לאבדן אי אפשר. אלא אמר הקב"ה ייקשרו כולם אגודה אחת והם מכפרים אלו על אלו" (ויקרא רבה ל, יב).

מן התורה מצוות נטילת הלולב נוהגת, מחוץ לבית המקדש, רק ביום הראשון של החג, כי עיקר השמחה, הוא ביום ראשון. בבית המקדש נטלו את הלולב כל שבעת הימים, כאשר היום הראשון חל בשבת, אך לא בשבת חול המועד. אחרי חורבן בית שני, התקין רבי יוחנן בן זכאי נטילת לולב בכל ימי סוכות, פרט לשבת, (שמא יטלטל ברשות הרבים), כדי שיהיה זכר למקדש. ביום הראשון המצווה היא מן התורה ובשאר הימים מדרבנן.

את ארבעת המינים יש להחזיק ולברך: ברוך אתה... אשר קדשנו במצוותיו וצונו על נטילת לולב ואחר כך לנענע לכוון ארבעת רוחות השמים, וכן למעלה ולמטה, כדי לבקש שיהיו רוחות טובות וטללים וגשמים יפים בחורף.

ויקיפדיה, ארבעת המינים

ארבעת המינים. לולב, הדס וערבה מאוגדים כמקובל.

[commons.wikimedia](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Four_Species.jpg). נחלת הכלל.

האם גם בחול המועד יש מגבלות על מלאכות מסוימות?

לפי ההלכה, ישנן מלאכות שאסור לעשותן בחול המועד. בתלמוד, איסור זה נדרש מהתורה, אולם ישנה מחלוקת בין הראשונים אם האיסור הוא מדאורייתא, כלומר נובע מפרשנות של התורה, או מדרבנן, דהיינו חידוש של חז"ל שרק הסמיכו אותו על התורה. לפי הרמב"ן ופוסקים נוספים, התורה אסרה מלאכות והתירה מלאכות, אך הסמכות להחליט מה מותר ומה אסור, ניתנה לחכמים.

ע"פ מסכת מועד קטן, בחול המועד הותרו שבעה סוגי מלאכות: צרכי אוכל נפש: הכנת מזון למועד. מותר מעשה אומן, מותר לתכנן מראש מלאכה זו במועד, ומותר לעשותה בשכר לאחרים. מותר גם לעשותה בפומבי, אם ניכר שעושה לצורך המועד. מכשירי אוכל נפש: שימוש בציוד להכנת מזון וטיפול בצרכי הגוף, לשם רפואה והיגיינה. אם תכנן מראש מלאכתו למועד, מותר רק מעשה הדיוט. מותר לעשות בשכר לאחרים. שאר צרכי המועד: לדוגמה שטיפת רצפה, או תיקון רכב. מותר מעשה הדיוט בלבד, ובתנאי שלא תכנן מלאכתו למועד. אסור לעשות לאחרים בשכר. מלאכת דבר האבד: מלאכה שאם לא תיעשה במועד, ייגרם לאדם נזק או הפסד. מותר גם מעשה אומן, ולאחרים בשכר. כל זאת רק בתנאי שלא דחה את המלאכה בכוונה לחול המועד כשהיתה אפשרות לעשותה מקודם.

מלאכה לצורך מצווה: מעשה אומן מותר אם עלול להפסיד את ההזדמנות לקיום המצווה, ואפילו אם תכנן מראש את המלאכה למועד. לעשות בשכר לאחרים, מותר רק אם זמן המצווה במועד, וישתמש ברווח לשמחת המועד. מעשה הדיוט מותר גם לצורך אחרי החג, אם לא יהיה לו זמן.

צרכי רבים: לדוגמה לתקן דרכים או מקווה. מותר גם מעשה אומן לצורך המועד, לתכנן מראש מלאכתו למועד, ולעשות לאחרים בשכר.

פועל שאין לו מה לאכול: מותר לו לעשות כל מלאכה בשכר עבור אחרים.

בעקרון אסור לעשות דברים בחול המועד שיש בהם משום טרחה, במיוחד אם דוחים אותם משאר ימי השנה לחול המועד, כי "אז אנחנו בחופש ויש יותר זמן".

מקור: ויקיפדיה, חול_המועד

ה. שמיני עצרת – שמחת תורה

שִׁבְעַת יָמִים תִּקְרְבוּ אֵשֶׁה לָּהּ - בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִקְרָא לְךָ יִהְיֶה לָּכֶם, וְהִקְרַבְתֶּם אֵשֶׁה לָּהּ, עֲצֶרֶת
הוא, כָּל מְלֹאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ. (ויקרא כג, לו)

מה הכוונה ב"עצרת" ?

הכוונה ליום שמיני עצרת שנחגג היום כשמחת תורה.

רש"י מפרש, ע"פ מדרש ויקרא רבה: "עצרת היא - עצרתי אתכם אצלי, כמלך שזימן את בניו
לסעודה לכך וכך ימים. כיון שהגיע זמנם להיפטר אמר: בני, בבקשה מכם, עכבו עמי עוד יום
אחד. קשה עלי פרידתכם".

בכל שבועת ימי החג הקריבו 70 פרים כנגד 70 אומות העולם. כשבאו ללכת, כביכול אומר להם
הקב"ה: בבקשה מכם עשו לי סעודה קטנה כדי שאהנה מכם (עם פר אחד בלבד שמקריבים
אותו).

בהושענה רבה מקיפים את בימת בית הכנסת 7 פעמים, זכר למקדש ומבקשים בעיקר גשמי
ברכה. גם בשמחת תורה רוקדים בשמחה 7 הקפות עם ספרי תורה לרגל סיום הקריאה השנתית
בתורה ותחילתה מחדש. שבע ההקפות מיוחסות לשבעת האושפזין של חג הסוכות והמידות או
הספירות שהם מסמלים.. אברהם - (חסד), מצביע על מדת גמילות חסדים; יצחק - (גבורה),
מצביע על ההתגברות על היצר הרע ועל תאוות מוגזמות; יעקב - (תפארת או אמת), הימנעות
משקר וחתירה לאמת; משה - (נצח), נצחון ושאיפה לגאולה; אהרן - (הוד), עשיית שלום בין
אדם לחברו; יוסף - (יסוד), הימנעות מגלוי עריות, (בפרשת אשת פוטיפר); דוד - (מלכות),
המלכת ה' בעולם והשראת השכינה.

שמחת תורה נוהגים שכל המתפללים וגם ילדים קטנים עולים לתורה ומתפללים על תפילה
מיוחדת לגשמי חורף טובים.

הרמב"ן מביא את מאמר חז"ל, (חגיגה יז, א) ששמיני, רגל בפני עצמו הוא, ואינו שייך לחג
הסוכות. המשמעויות היום הן בעיקר שמברכים בו ברכת שהחיינו חדשה, לא יושבים בו בסוכה,
ברכת קדושת היום בתפילה שונה מברכת קדושת היום של סוכות וכן בתוספות בברכת המזון.

לצערנו, ביום שמיני עצרת ושמחת תורה תשפ"ד, ניצלו אויבינו החמאס את שמחת (ואולי
שאננות) סוף חגי תשרי, כדי לבצע בנו טבח וחיטיפה בעוטף עזה, כמו שאויבנו ניצלו את יום
הכיפורים, 50 שנה לפני כן. הלקח - גם בתקופת חגים יש להיות בכוונות וערנות מירבית.

ו. חג החנוכה

חנוכייה וסופגניות

commons.wikimedia.org חג_חנוכה

העלאת נרות המנורה במקדש

וַיִּדְבֹר ה', אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן וְאִמְרָתָהּ אֵלָיו: בְּהִעָלְתָּךְ אֶת הַנֵּרוֹת אֶל מוֹל פְּנֵי הַמִּנְוָה, וְאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת. וַיַּעַשׂ כֵּן אֶהֱרֹן אֶל מוֹל פְּנֵי הַמִּנְוָה, הָעֵלָה גִּרְתִּיהָ, כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה. וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמִּנְוָה - מִקְשָׁה זָהָב, עֵד יִרְכָה, עֵד פְּרָחָה מִקְשָׁה הוּא. כַּמְרָאָה אֲשֶׁר הָרָאָה ה' אֶת מֹשֶׁה, כֵּן עָשָׂה אֶת הַמִּנְוָה. (במדבר ח, א-ד)

למה כל כך חשוב להדליק נרות חנוכה?

הדלקת נרות חנוכה היא מצווה מדרבנן. מצד הדין, על כל בית בישראל מוטלת החובה להדליק נר אחד בכל יום מימי חנוכה, אך כיום מקובל להדר במצווה ולהדליק נרות על פי מספר ימי החג. מקובל להשתמש בחנוכייה לצורך הדלקת הנרות, אך הדין המקורי מדבר על נרות בודדים, גם ללא חנוכייה. ההדלקה צריכה להיות בבית, במקום הנראה כלפי חוץ, כגון בפתח הבית או בחלון הנראה אל רשות הרבים. (ויקיפדיה, הדלקת_נרות_חנוכה). חשיבות ההדלקה נעוצה אולי בכך שנרות חנוכה מסמלים את נצחיות עם ישראל, כפי שפירש הרמב"ן, וכן את העמידה כנגד כל ניסיונות ההשמדה הפיזית והרוחנית, וכן את עצמאות וגאולת ישראל.

הנרות מסמלים את נס הניצחון הצבאי - הפיזי של מרד החשמונאים על צבאות יוון ב- 164 לפה"ס, ואת כשלון ניסיון אנטיכוס הרביעי בגזירות איסור על קיום מצוות ברית מילה, שמירת שבת, קידוש החודש ובניסיון להביא להתבוללות ולהתיינות היהודים.

הם מסמלים את חנוכת המזבח מחדש בבית המקדש השני, במשך 8 ימים, את חידוש עבודת המקדש וההודיה לקב"ה, לאחר השבתה של שלוש שנים ואת נרות המנורה שהחשמונאים חידשו את הדלקתה. כמו כן הם מסמלים את נס פך השמן, אשר דלק שמונה ימים.

השיר "מעוז צור" מקפל בתוכו את עיקר רעיונות החג. להלן 3 בתים מהשיר:

מעוז צור ישועתי, לך נאה לשבח,
תיכון בית תפילתי, ושם תודה נזבח.
לעת תכין מטבח, מצר המנבח.
אז אגמור בשיר מזמור - חנוכת המזבח.

בית זה מדגיש את ההודיה לה', התפילה לבניין בית המקדש השלישי, חנוכת המזבח והקרבת קרבן תודה, (ושם תודה נזבח), וכן עשיית דין בשונאי ישראל.

יוונים נקבצו עלי, אזי בימי חשמנים,
ופרצו חומות מגדלי, וטמאו כל השמנים,
ומנותר קנקנים, נעשה נס לשושנים,
בני בינה, ימי שמונה, קבעו שיר ורננים.

בית זה מתאר את מעשה היוונים בטומאת השמנים ומניעת קיום מצוות ע"י היהודים, ואת נס הניצחון הצבאי ונס פך השמן.

הבית האחרון -
חשוף זרוע קודשך, וקרב קץ הישועה.
נקום נקמת דם עבדיך, מאומה הרשעה.
כי ארכה לנו הישועה ואין קץ לימי הרעה,
דחה אדמון בצל צלמון הקם לנו רועים שבעה.

בבית זה יש תפילה לקץ הישועה והגאולה מהגלות הארוכה, נקמת ה' על הדם היהודי שנשפך במשך הדורות, ע"י הנוצרים, המכונים "אדמון", כיוצאי אדום.

"הָקָם לָנוּ רֹעִים שְׂבָעָה - שבעת הרועים מוזכרים בנבואת מיכה (ה, ד), על ימות המשיח: "וְהָיָה זֶה שְׁלוֹם אֲשׁוּר כִּי-יָבֹא בְּאַרְצֵנוּ וְכִי יִדְרֹךְ בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ וְהִקְמֵנוּ עָלָיו שְׂבָעָה רָעִים וְשָׁמְנָה נְסִיכֵי אָדָם". במסכת "סוכה", נב, ב, מבואר מי הם אותם שבעה רועים: דוד באמצע, אדם, שת, ומתושלח מימינו, אברהם, יעקב ומשה בשמאלו. בגירסה אחרת, שבעת הרועים הם שבעת האושפזין של סוכות – אברהם, יצחק, יעקב, יוסף, משה, אהרון ודוד. מאחר ובשתי הגירסאות נמצא דוד המלך, הכוונה היא ככל הנראה לגאולה שתבוא עם משיח בן דוד.

ע"פ מסכת סוכה, "שמונה נסיכי אדם" הם: ישי, שאול, שמואל, עמוס, צפניה, צדקיה, המשיח ואליהו. רש"י מציין שם שהוא לא יודע מה הטעם שדווקא דמויות אלו הובאו, אך כנראה שניתן לשאוב מהם השראה כמנהיגים וכאנשים אצילים.

מה עוד רלוונטי היום בחג החנוכה?

כמו אז, נגד היוונים, גם היום, תשפ"ד – 2024, אנחנו, יחד עם כל העולם המערבי, נמצאים במלחמת דת נגד המוסלמים הקיצוניים המבקשים להשליט את האסלאם על כל העולם. כמו אז, גם היום, מוקד המאבק הוא מקום המקדש. היוונים הפכו את בית המקדש למקדש אלילי, שמו בו פסל של זיאוס והקריבו חזירים על המזבח.

היום, המוסלמים הפכו את כל הר הבית למסגד או הקדש, שבו אסור לבני דת אחרת להתפלל, דבר המזכיר את גזירות היוונים. נזכיר כי מבחינה היסטורית, ספק אם מוחמד הגיע אי פעם לירושלים כך שהזיקה של המוסלמים למקום קלושה ביותר.

כמו אז, גם היום, הארץ שטופה בתרבות זרה, הדוחקת לשוליים, בדרך כלל, את התרבות היהודית האותנטית. למרבה האירוניה, הביטוי לכך בולט דווקא בחג החנוכה, שבו מוצע לילדים שלל הצגות ומופעים שמקורם בספרי ואגדות העמים, ללא זיקה או קשר כלשהו ללאום היהודי. נציין שבאופן פרדוקסלי, מועדוני ספורט רבים נקראים "מכבי", למרות שהחשמונאים יצאו נגד הספורט התחרותי באצטדיונים, שמקורו יווני, ודווקא ה"מתיוונים", בילו בזמנם הפנוי, במופעי ותחרויות ספורט במקום בלימוד תורה ובעבודת המקדש.

חג החנוכה קורא לנו להתעלות על עצמינו ולחזור לתרבות ולאוצר היצירה היהודית האותנטית, לפחות במשך 8 ימים בשנה. רצוי שמשרד התרבות יעודד ויסייע בכך.

ז. ט"ו בשבט

אַרְצָא חֲטָה וְשַׁעֲרָה וְגִפֶּן וְתֵאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ-יִית שָׁמֶן וְדִבְשׁ, (דברים, ח, ח).
שבעת המינים, אתר commons.wikimedia.org, CC BY-SA 4.0

הפרשת מעשר שני ואכילתו בירושלים

עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר אֶת כָּל תְּבוּאֹת זֵרַעַךָ הַיֵּצֵא הַשָּׂדֶה, שְׁנָה שְׁנָה. וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ
בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם - מִעֲשֹׂר דִּגְגָךָ, תִּירָשְׁךָ וְיִצְהָרְךָ, וּבְכֹרֶת בִּקְרָךְ וְצִאֲנֶךָ
- לִמְעַן תִּלְמַד לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים. (דברים יד, כב-כג)

הפרשת מעשר עני

מִקְצֵה שְׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא אֶת כָּל מִעֲשֹׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַהִוא וְהֵנַחְתָּ בְּשַׁעְרֶיךָ. וּבֹא
הַלֹּוֹי כִּי אֵין לוֹ חֶלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ וְהִגֵּר וְהִיטּוֹם וְהֵאֱלַמְנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ, וְאָכְלוּ וְשִׂבְעוּ,
לִמְעַן יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה. (דברים יד, כח-כט)

פירש רש"י על פסוק כב: שְׁנָה שְׁנָה - (מדרש ספרי), מכאן שאין מעשרין מן החדש על הישן,
כלומר שיש להפריש כל שנה את המעשרות השייכים לאותה שנה.

נאמר במשנה, "באחד בשבט, ראש השנה לאילן, כדברי בית שמאי. בית הלל אומרים, בחמשה
עשר בו". (משנה, ראש השנה, א,א). ההלכה נפסקה כבית הלל.

מ"ט [מה הטעם]? אמר רבי אלעזר אמר ר' אושעיא: הואיל ויצאו רוב גשמי שנה, (ומתחילה תקופת החנטה בפירות). (מסכת ראש השנה, יד, א).

על כן, לגבי פירות האילן, היום המפריד בין שנות המעשר, (מעשר שני ומעשר עני), הוא טו בשבט. לדוגמה, פירות שחנטו (הגיעו לשליש גידולם) בשנה השנייה למחזור שנות השמיטה, עד טו בשבט, יש להפריש מהם מעשר שני ואם חנטו אחרי טו בשבט, הם עוברים לשנה השלישית, ואז יש להפריש מהם מעשר עני. גם לעניין מנין שנות הערלה של פירות האילן היום הקובע הוא ט"ו בשבט. פירות שחנטו עד ט"ו בשבט נחשבים כשייכים לשנה הקודמת וסוף האיסור של אכילת פירות ערלה הוא ט"ו בשבט בסוף השנה השלישית. מתקופת האר"י, השתרש כמעט בכל תפוצות ישראל, המנהג לאכול בט"ו בשבט בעיקר מפירות שבעת המינים שנתברכה בהם ארץ ישראל, לקיים סדר ט"ו בשבט ולנטוע עצים.

טו בשבט הגיע

השקדיה פורחת ושמש פז זורחת,
צפורים מראש כל גג, מבשרות את בוא החג.
ט"ו בשבט הגיע חג לאילנות.

ת. חג פורים

commons.wikimedia.org/wiki/File:Purim22.jpg . צילמה תמר הירדני.

המלחמה בעמלק מדור דור

ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידם. ויאמר משה אל יהושע: בחר לנו אנשים וצא להלחם בעמלק מחר - אנכי נצב על ראש הגבעה ומטה האלהים בידי. ויעש יהושע כאשר אמר לו משה להלחם בעמלק, ומשה, אהרן וחור עלו ראש הגבעה. והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק. וידי משה כבדים, ויקחו אבן וישומו תחתיו וישב עליה ואהרן וחור תמכו בידיו, מזה אחד ומזה אחד, ויהי ידיו אמונה עד בא השמש. ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב. ויאמר ה' אל משה: כתב זאת זכרון בספר, ושים באזני יהושע, כי מחה אמתה את זכר עמלק מתחת השמים. ויכן משה מזבח, ויקרא שמו: ה' נסי. ויאמר, כי יד על פס יח, מלחמה לה' בעמלק, מדר דר. (שמות יז, ח-טז)

זכירת מעשה עמלק והציווי למחות את זכרו

זכור את אשר עשה לה' עמלק, בדרך בצאתכם ממצרים. אשר קרף בדרך ויזנב בה כל הנחשלים אחריה, ואתה ענה ונגע, ולא נרא אלהים. והיה בהנחת ה' אלהיך לה מפל איביו מסביב, בארץ אשר ה' אלהיך נתן לה נחלה לרשתה - תמחה את זכר עמלק מתחת השמים, לא תשכח. (דברים כה, יז-יט)

פסוקים אלה נקראים בבית הכנסת בשבת "זכור", לפני פורים. הסיבה לכך היא שהמזן האגגי, ע"פ המסורת, היה מזרע עמלק. העמלקים הם צאצאי עשו.

למה יש מצווה למחות את זכר עמלק, כלומר להשמידו, מאות שנים אחרי אירוע ההתקפה ברפידים?

עמלק מסמל שנאה תהומית כלפי הקב"ה וישראל, במשך דורות, יותר מעמים אחרים. מפרש רש"י: אֲשֶׁר קָרָךְ בְּדֶרֶךְ - לשון מקרה. דבר אחר, לשון קרי וטומאה שהיה מטמאן במשכב זכור. דבר אחר - לשון קור וחום. צננך והפשירך מרתיחתך, שהיו כל האומות יראים להילחם בכם ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים. משל לאמבטיה רותחת שאין כל בריה יכולה לרדת לתוכה. בא בן בליעל אחד, קפץ וירד לתוכה. אף ע"פ שנכוה הקרה (קירר) אותה בפני אחרים, ולא יפתדו להילחם בישראל. וַיִּזְנֹב בָּךְ - מכת זנב, חותך מילות וזורק כלפי מעלה. וְאַתָּה עֲנֵךְ וַיִּגַּע - עיף בצמא דכתיב (שמות יז) ויצמא שם העם למים וכתוב אחריו ויבא עמלק, וַיִּגַּע - בדרך, וְלֹא גָרָא - עמלק, אֱלֹהִים - מלהרע לך.

כפי שמסבירה נחמה ליבוביץ בעיונים בספר דברים, יראת אלוקים פירושה, הדאגה וחמלה כלפי החלש, ולעומת זאת, עמלק ניצל את חולשתם כדי לתקוף אותם. הוא תקף את בני ישראל בדרכם להר סיני, ללא התגרות מצדם ומבלי שבני ישראל פלשו לארצו, (רפידים היא רחוקה מארצם), וע"י תוקפנות לשמה נגד חלשים. השמדת אומה כזאת מהווה מדה כנגד מדה. מבחינה דתית, עמלק גם מסמל את הטלת הספק או אף הכפירה בקב"ה. את התופעה הזאת יש להסיר.

לפי הרמב"ן, זה מפני שכל העמים ששמעו על מכות מצרים וקריעת ים סוף "נמוגו מפני פחד ה' ומהדר גאוננו" ועמלק בא מרחוק דווקא, כמתגבר על ה'."

מה הדין והמשמעות היום של זכרון מעשה עמלק?

כידוע, אין היום עם הנקרא עמלק, ולא ניתן לזהות מי מזרע עמלק. יש אומרים שעמלק היום הם שונאי ישראל, האנטישמיים – הניאו נאצים, מנהיגי אירן, ארגוני הטרור וארגון דאע"ש, הקוראים להשמדת היהודים ומדינת ישראל. יש להילחם נגדם, לאו דווקא במובן הצבאי, אך בוודאי יש להשיב מלחמה שעה, במובן ההסברתי והמילולי. כידוע נוהגים "למחות את זכר עמלק", ע"י גרימת רעש, בעת הזכרת שם המן בקריאת מגילת אסתר.

"מִלְחָמָה לְה' בְּעַמְלֵק מִדֹּר דֹּר" – פסוק טז. למה מלחמת ה' בעמלק צריכה להימשך דורות? למה לא להשמיד אותם מהר בפעם אחת? האם היא נמשכת עד היום?

כפי שאנחנו אומרים בהגדה של פסח: "והיא שעמדה לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו, אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו". בין אם מדובר בעמלק, המן,

היטלר, או מנהיגי אירן, החמאס או חיזבאללה – כל אלה שביקשו או מבקשים לכלות את עם ישראל נחשבים כעמלק.

בגאולה באחרית הימים יימחה סוף סוף עמלק, כסמל לרוע ולשנאת ישראל, כפי שכותב רש"י על הפסוק האחרון בפרשה: "כִּי יָד עַל-כָּס יָהּ", ידו של הקב"ה הורמה להישבע בכסאו להיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית. ומהו (שנאמר) "כָּס" ולא נאמר כסא? ואף השם נחלק לחציו (לשם "יָהּ" בלבד). נשבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כולו וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם שנאמר (תהילים ט) "הָאֵלֹהִים, תִּמְּוּ חֲרָבוֹת לְנֶצַח; וְעַרְסֵי נְתִשָּׁת. אֲבָד זִכְרָם הָמָּה" - זהו עמלק. מהו אומר אחריו במזמור? "וְהָ' לְעוֹלָם יֵשֵׁב; כּוֹנֵן לְמִשְׁפַּט כְּסָאוֹ" - הרי כסאו שלם.

מה המשמעויות של חג פורים ומה ניתן ללמוד ממגילת אסתר?

ממשמעויות החג להבין שנסים רבים מתרחשים בהסתר, (אולי קשור לכך השם "אסתר"), בחיי יום יום וע"י פעולות שהן כביכול, עניין של מה בכך, מבלי שמרגישים זאת. במגילת אסתר מתרחשים דברים רבים כאילו במקרה: במקרה ושתי מסרבת לבוא לפני המלך ואורחיו ומודחת מהמלכות; במקרה אסתר נלקחת לארמון ונבחרת כמלכה; במקרה מרדכי שומע את המזימה של בגתן ותרש לרצוח את אחשוורוש; מסיבה לא מובנת, אסתר דוחה ביממה את חשיפת פשעי המן בפני המלך, ובמהלך יממה זאת הכל מתהפך מבחינת המן והתייחסותו של המלך אליו: במקרה נדדה שנת המלך בין המשתה הראשון שעשתה אסתר לבין השני והמן מועד ונופל על מיטת המלכה, (אולי מתוך שכרות), במשתה השני, ובדיוק בזמן הנכון מגיע חרבונה ומודיע למלך על העץ שהכין המן לתליית מרדכי. עצם השם "פורים", מצביע על מקריות הגורל. שם ה' אינו מופיע במגילת אסתר כלל, אך הוא בוודאי מופיע בנסתר ומאחורי המאורעות. רק בסוף, כולם מבינים שצירופי המקרים הרבים הם חלק מנס ענק של הצלת העם היהודי משואה.

יש להניח שגם היום קורים כל מיני דברים לטובת העם היהודי אך איננו מודעים לכך, זאת כמובן בתנאי שאנחנו ראויים לכך, (דבר שהוא לא בטוח). אולי משום כך, יש לשנות ולהשתכר "עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי", מפני שאנחנו באמת לא יודעים בזמן אמת, מה פועל לטובתנו ומה לרעתנו, ולעיתים הדברים הם "נהפוך הוא" ביחס להבנתנו - שהיא בדרך כלל קצרת טווח. גם נוהגים להתחפש, כדי לסמל את ההסתרה של ה' ושל הנסים שבמגילת אסתר ואת היפוך המציאות. המלה "מגילה", רומזת על גלוי הנסתר.

האם יש בסיס היסטורי לאירועים המתוארים במגילת אסתר?

קיים בסיס. רוב החוקרים מזהים את דמותו של אחשוורוש עם המלך חשיארש הראשון (המוכר גם בצורה היוונית של שמו, כסרכסס הראשון - מופיע לעיתים גם בכתוב "קסרקסס"), בנו של דריווש הראשון ונכדו של כורש השני - (הגדול). חשיארש שלט בממלכה האחמנית בשנים

465-486 לפני הספירה. בזמנו של חשיארש הגיעה הממלכה לשיא גודלה, וכללה את אסיה הקטנה, כל המזרח התיכון, פרס, באקטריה, סוגדיאנה, פארתיא, חלקים מהודו וחלקים מתראקיה, דבר התואם את המגילה – (מהודו עד כוש).

ההיסטוריון היווני הרודוטוס (484 לערך עד 425 לפנה"ס, כלומר שחי במקביל לתקופת המלכות של חשיארש), מתאר את חשיארש כשטוף בתאוות נשים ויין, דבר שמתאים מאוד לתיאור אחשוורוש במגילה. הרודוטוס אף מציין שחשיארש ישב בשושן, בארמון מפואר, ומלך מהודו ועד כוש, שוב דמיון רב לכתוב במגילה. עוד בכתבי הרודוטוס, מוזכרת אשתו של כסרכסס - חשיארש, אמיסטרס או אמסוריס, ששמה מזכיר במידת מה את אסתר. עם זאת, יתכן שהיו לו מספר נשים - ביניהן אסתר. היה אז חוק שמי שקרב למלך ללא הרשאה נהרג במקום בידי חיל המשמר המובחר שלו, אשר מנה אלפי חיילים רגליים ופרשים. בעיר הבבלית סָפָר התגלתה תעודה מנהלית בה מוזכר גזבר מלכותי מהעיר שושן, הנקרא מרדוכה, שם דומה מאוד לשם מרדכי. יחד עם זאת, מקורות אחרים, בעיקר יהודיים, מזהים את אחשוורוש דווקא עם בנו של חשיארש ויורשו במלוכה, ארתחשסתא הראשון, אשר מלך בשנים 465 - 425 לפנה"ס.

מהו נס, בהקשר של פורים?

מקובל להגדיר "נס" כמאורע המיוחס להתערבות של ישות עליונה, כדוגמת התערבות אלוהית או זו של שליחי האל. יש נסים גלויים, כמו המטה שהפך לתנין וקריעת ים סוף. ישנם נסים נסתרים, כמו נס פורים, נס חנוכה והניצחון המפתיע מאוד במלחמת ששת הימים. ההכרה בנסים נסתרים, היא כמובן סובייקטיבית – המאמינים יקראו לזה נס והלא מאמינים או הסקפטיים יקראו לזה מזל, או סדרה של צירופי מקרים נדירים, אבל ניתן להגדיר נס גם כן, כ - "אירוע שסיכויי התרחשותו קטנים מאוד".

לפי הרמב"ן, עצם קיום העולם והחיים, הם נס, ואין "טבע" עצמאי או "עולם כמנהגו נוהג". (נציין שיתכן שקיימים חיים מפותחים רק על כדור הארץ, מתוך מיליארדים של מיליארדים של גלקסיות כוכבים וגרמי שמים. הסיכוי ההסתברותי לכך הוא אם כן, אפסי).

גישת הרמב"ם היא, שהנס נוצר בתוך מערכת הטבע שנוצרה מראש כבר בעת בריאת העולם, ואין התחדשות ניסית בזמן מסוים, אלא הכל הוא חלק מתוכנית אלוהית מאז ששת ימי הבריאה, כחלק מחוקי הטבע או המערכת הטבעית עצמה, במסגרת "עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות" – (פרקי אבות ה, ה). הוא כותב ב"שמונה פרקים", ההקדמה לפרקי אבות, פרק שמיני: "כל המופתים היוצאים מן הרגיל, שהיו ושהיו על פי היעוד, כולם קדם להם החפץ (הרצון), בששת ימי בראשית, והושם בטבע הדברים מאותה שעה ואילך, שיתרחש בהם מה שיתרחש. וכשהתרחש בזמן שהיה צריך, חשבוהו לדבר שנתחדש עתה ואינו כן.."

ט. חג הפסח

בני ישראל יוצאים ממצרים. ציור מאת דייוויד רוברטס משנת 1828. ויקיפדיה, נחלת הכלל.

הפסח במצרים

דָּבְרוּ אֶל כָּל עַדְתֵּי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר: בָּעֶשֶׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה, וְיָקַחוּ לָהֶם אִישׁ שֹׂה לְבֵית אָבִת שֹׂה לְבֵיתוֹ. וְאִם יִמְעוּט הַבֵּית מִהָיֹוֹת מִשֶּׁה, וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ הִקְרִיב אֶל בֵּיתוֹ, בְּמִכְסֵּת נִפְשֹׁת, אִישׁ לְפִי אֹכְלוֹ, תִּכְסּוּ עַל הַשֶּׁה. שֹׂה תָמִים זָכָר בֶּן שְׁנָה יִהְיֶה לָכֶם, מִן הַכִּבְשִׁים וּמִן הָעֹזִים תִּקְחוּ. וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אֲרֻבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשִׁחֲטוּ אֹתוֹ כָּל קֵהַל עַדְתֵּי יִשְׂרָאֵל, בֵּין הָעֲרֻבִּים. וְלָקַחוּ מִן הַדָּם וַנִּתְּנוּ עַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וְעַל הַמִּשְׁקוֹף עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם. וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בַּלֵּילָה הַזֶּה, צָלִי אֵשׁ, וּמִצּוֹת עַל מַרְרִים יֹאכְלֶהוּ. אֵל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשָׂל מְבֻשָּׁל בְּמֵי־מַיִם, כִּי אִם צָלִי אֵשׁ, רֹאשׁוֹ עַל כְּרָעָיו וְעַל קַרְבּוֹ. (שמות יב, ג-ט)

למה נצטוו לקחת דווקא זה?

לפי הרמב"ן, מזל טלה חל בחודש ניסן, לכן ציווה ה' לשחוט דווקא טלה ולאכול אותו כדי להודיע שלא בכוח מזל טלה יצאנו משם אלא בגזרת עליון. בנוסף, המצרים עבדו את הטלה כעבודה זרה והמטרה הייתה להשפיל את אלוהיהם. השה נשחט ודמו ניתן על המשקוף ועל שתי המזוזות באור יום, כך שהמסר למצרים היה ברור. לפי בעל הכתב והקבלה, אף בני ישראל עבדו את השה, וכדי לגרום לנטישה של אמונה פסולה זו, הצטוו לשחוט את השה.

למה היו צריכים לאכול את השה דווקא כבשר צלי אש (כמו שווארמה שלמה) ולא מבושל ולשמור אותו שלם ("ראשו על פְּרָעָיו וְעַל קַרְבּוֹ")? למה היו צריכים לאכול אותו יחד עם מצות ומרורים ולמה אסור להשאיר מהבשר עד הבוקר ולשרוף את מה שנשאר? מה לדעתכם כל זה מסמל? (גם ללילי הסדר).

לפי המהר"ל מפראג, בדרשה לשבת הגדול, הצלי מהדק את כל חלקי השה ושומר על צורתו, בניגוד לבישול, שמפורר את האברים. זה בא כדי לסמל את האחדות שבקרבן הפסח. יש לאכול את הפסח עם מצה ומרור, כי המצה מסמל את החירות והמרור את השעבוד, אבל יש להבין שהשעבוד הוא חלק הכרחי בתהליך הגאולה. למרות שאלה נראים כשני הפכים, דיני הקרבן מלמדים אותנו ששניהם יצאו מרועה אחד, ארון כל המעשים ושהגלות היא חלק מהגאולה. בדומה לכך, קשה להעריך כראוי את יום העצמאות ללא יום הזיכרון לחללי צה"ל הקודם לו. לפי ספר החינוך, אין משאירים מהקרבן ליום המחרת, כפי שמלכים אינם משאירים אוכל מיום ליום.

האם אנחנו שומרים משהו מההוראות האלו היום בליל הסדר ואם לא אז למה?

בליל הסדר אנחנו עושים "זכר" לקרבן פסח ע"י הזרוע ששמים על הקערה, אוכלים מצה ומרור ומספרים על יציאת מצרים. עניין שימת הדם על המזוזות ועל המשקוף, מוכנות ליציאה ואכילה בחיפזון, נהגו באופן חד פעמי בעת יציאת מצרים.

אות הדם ומצות במקום חמץ

וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לָאֵת עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר אַתֶּם שָׁם וְרֵאִיתִי אֶת הַדָּם וּפָסַחְתִּי עֲלֵכֶם וְלֹא יְהִי בָכֶם נִגָּף לְמִשְׁחִית, בְּהַפְתִּי בָאָרֶץ מִצְרַיִם. וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם לְזִכְרוֹן וְחֻמָּתָם אֹתוֹ חֹג לֵה' לְדֹרֹתֵיכֶם, חֻקַּת עוֹלָם תִּחְגְּלוּהוּ. שְׁבַעַת יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ אֹף בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תִּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבֵּיתְכֶם, כִּי כָל אֹכֵל חֲמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד יוֹם הַשְּׁבַעִי. וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יְהִי לָכֶם, כָּל מְלֹאכָה לֹא יַעֲשֶׂה בָהֶם, אֹף אֲשֶׁר יֹאכַל לְכָל נֶפֶשׁ, הוּא לְבַדּוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמִּצּוֹת, כִּי בַעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת צְבֹאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם, חֻקַּת עוֹלָם. בְּרִאשׁוֹן, בְּאַרְבַּעַת עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב, תֹּאכְלוּ מִצֵּת, עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב. שְׁבַעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבֵיתְכֶם, כִּי כָל אֹכֵל מִחֻמָּצָת, וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעֵדֶת יִשְׂרָאֵל, בָּגֵר וּבְאֻנָּח הָאָרֶץ. כָּל מִחֻמָּצָת לֹא תֹאכְלוּ, כָּל מוֹשְׁבֵיתְכֶם תֹּאכְלוּ מִצּוֹת. (שמות יב, יג-כ)

האם הקב"ה זקוק לאות דם כדי לדעת על איזה בתים לפסוח?

בוודאי שלא. נאמר "וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאֵת", ולא לקב"ה. שימת הדם הייתה כדי לזכות אותם במצווה. מי שהיה מוכן להסתכן בשחיטת הפסח ובשימת הדם על המשקוף ועל המזוזות, היה ראוי להינצל. יחד עם זאת, יש המפרשים את המלה "לָכֶם", לכך ששמו את הדם בצד הפנימי של הדלת, כך שלא היה סימן חיצוני.

מה כל כך חמור באכילת חמץ בפסח ומהו כרת?

חמץ הוא קמח שבא במגע עם מים ותופח כתוצאה מזה, לעומת מצה שלא תופחת. לכן החמץ מסמל את מדת הגאווה או הניפוח. ביציאת מצרים עם ישראל היה פאסיבי. הוא נגאל רק בחסדי ה' עליו. לכן אין לו שום סיבה להפגין גאווה או להרגיש מנופח בחג הפסח, אלא לחגוג בצניעות ובהכנעה ולהודות לה' על הגאולה. זהו המסר של איסור אכילת חמץ גם היום, כדי להמחיש ולהעמיק את זיכרון יציאת מצרים.

בדברי חז"ל, כרת מוצג כמוות בטרם עת או מוות מבלי להשאיר צאצאים, אך ע"פ הרמב"ם (בפרק ח של הלכות תשובה במשנה תורה), הכוונה להיכרתות הנפש החוטאת מחיי העולם הבא לאחר המוות. יש מפרשים שהכוונה שהחייב כרת בעצם כורת את עצמו מעם ישראל ע"י זה שאינו מקיים את המצוות שעם ישראל מחויב בהן.

למה חשוב כל כך לאכול מצות בפסח? האם זה רק זכר לכך שהבצק שהכינו לא הספיק להחמיץ?

המצות מסמלות כאמור את הענווה והפשטות, בניגוד לניפוח של החמץ. בנוסף, המצות הן "לחם עוני" שעניים נהגו לאכול אותם וגם בני ישראל אכלו מצות כעבדים במצרים. הסיבה לכך כנראה שהן קשות לעיכול ולכן נותנות הרגשה של שובע. על כן המצות מהוות זיכרון מוחשי לעבדות במצרים. בנוסף, זמן ההכנה של מצות קצר בהרבה משל הכנת לחם והמרכיבים שלה זולים יותר ולכן הן מזכירות גם את החיפזון שבו יצאו ממצרים ואת לחם העוני, הנאכל בעיקר ע"י עניים.

מאחר שהציווי לאכול מצה בחג הפסח ניתן בפסוק טו, לפני שיצאו ממצרים, לא ניתן להסתפק רק בטעם של זיכרון העובדה שיצאו בחפזון ושהבצק לא הספיק להחמיץ, אלא ברור שיש לאכילת מצות סיבות וסמלים נוספים כפי שהסברנו.

מה הכוונה בציווי "שִׁבְעַת יָמִים שָׂאֵר לֹא יִמָּצֵא פֶּתִיכָם".

לא רק שאסור לאכול חמץ, אלא שאסור גם שימצא שאור או חמץ של יהודי בביתו או ברשותו של יהודי. על כן נוהגים לבדוק את הבית מחמץ בערב שלפני תחילת החג ואם נשאר בכל זאת כמות משמעותית של חמץ, למכור את החמץ ללא יהודי, עד ערב פסח, למשך כל ימי חג הפסח.

התורה אינה אוסרת הימצאות חמץ של יהודי השמור במקום שהוא בבעלות נכרי, אך מדברי סופרים אסור ליהודי להשאיר בבעלותו שלו, כל חמץ, אפילו אם הוא נמצא אצל נכרי. מותר ליהודי להחזיק בביתו חמץ שנמכר לנכרי, בתנאי שהוא במקום סגור ושבעיקרון לנכרי יש גישה למקום אם ירצה להשתמש בחמץ בימי החג.

מהי "שאור" ומהי "מִתְּמָצֶת"? (פסוקים יט, כ).

שאור הוא שמרים המתסיסים ומחמיצים את הבצק. מחמצת היא בצק שנתנו בו שאור, דהיינו תערובת חמוצה שמכניסים לעיסה והגורמת לתסיסת הבצק ולתפיחתו. מכינים אותה מקמח, מים ושמרים. חז"ל למדו מפסוק זה שאסור לאכול גם מאכלים שמעורב בהם קצת חמץ, למרות שעיקרם אינו חמץ.

שאלת הבן על זבח פסח והתשובה לו

וְהָיָה כִּי תֵבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִתֶּן ה' לָכֶם כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר, וְשִׁמְרֶתֶם אֶת הָעֲבֹדָה הַזֹּאת. וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם: מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם. וְאָמַרְתֶּם: זֶבַח פֶּסַח הוּא לַה' אֲשֶׁר פָּסַח עַל בְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם, בְּנִגְפּוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בְּתֵינוּ הִצִּיל, וַיִּקַּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ. וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, כֹּן עָשׂוּ. (שמות יב, כה-כח)

מה משמעות השאלה "מה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם"? לפי ההגדה של פסח, מי שואל שאלה זו?

ע"פ המפרשים, הכוונה היא - למה עבודה זו שונה מעבודת קרבנות אחרים, שכן קרבן פסח מוקרב בערב פסח אחר הצהריים, לפני תחילת החג, לעומת קרבנות מוסף של חגים אחרים, המוקרבים בבוקר של יום החג. בנוסף, כל בית אב חייב להקריב קרבן משלו, לעומת בחגים אחרים שמביאים קרבנות ציבור, המייצגים את כל העם. בנוסף, אסור להוציא את הפסח מהבית. תשובת התורה היא שמפני שהקב"ה פסח על בתי בני ישראל במצרים וכל עבודת הפסח במצרים נעשתה בבית, גם היום הקרבן נאכל בבית ובמסגרת בית אב, זכר לפסח שהיה במצרים. מדרש מכילתא, שהוא המקור לארבעת הבנים שבהגדה, קובע שהבן השואל את שאלה זו הוא הבן הרשע, שכן הוא אומר "מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם" - הוא אומר ולא שואל, הוא קורא לזה "עבודה", וגם מוציא את עצמו מהכלל.

האם התשובה לשאלה זו בהגדה היא התשובה הניתנת בתורה? אם לא - מדוע, והיכן התשובה שניתנת כאן, מוזכרת בהגדה?

התשובה בהגדה אינה תואמת את תשובת התורה. תשובת התורה, בפסוק כז, ניתנת דווקא לשאלת ההגדה: "פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שבית המקדש קיים - על שום מה?".

הקטע הנוגע לרשע בהגדה היא: "רשע מה הוא אומר: מה העבודה הזאת לכם, לכם ולא לו, ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר, אף אתה הקהה את שניו ואמור לו: בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם - לי ולא לו, ואילו היה שם לא היה נגאל". אגב, אותו פסוק, (שמות יג, ח), נאמר לבן שאינו יודע לשאול. נתייחס לכך בהמשך. מטרת תשובת ההגדה לבן הרשע, היא אכן כדי "להקהות את שניו".

מה רוצים מהבן הרשע? הרי גם הבן החכם שואל, בדברים ו, כ: "כִּי יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מָתָּה לֵאמֹר: מָה הָעֲדוּת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵינוּ אִתְּכֶם" - ולא מאשימים אותו בכך שהוציא את עצמו מהכלל?

הבן החכם כולל את עצמו בכלל, בכך שהוא אומר "ה' אֱלֹהֵינוּ". חוץ מזה, החכם קורא למצוות "עדות, חוקים ומשפטים" ולא "עבודה", שיש לה קונוטציה של טרחה או קושי. בנוסף, הבן החכם "שואל" ואילו הבן הרשע "אומר".

מכת הבכורות והגירוש ממצרים

וַיְהִי בַחֲצִי הַלַּיְלָה, וְה' הִכָּה כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר פְּרִיעָה הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּאוֹ, עַד בְּכוֹר הַשֹּׁבֵי אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר וְכָל בְּכוֹר בְּהֵמָה. וַיָּקָם פְּרִיעָה לַיְלָה, הוּא וְכָל עַבְדָּיו וְכָל מִצְרַיִם, וַתְּהִי צָעֲקָה גְדֹלָה בְּמִצְרַיִם, כִּי אֵין בֵּית אֲשֶׁר אֵין נֶשֶׁם מֵת. וַיִּקְרָא לַמֶּשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לַיְלָה וַיֹּאמְרוּ: קוּמוּ צֵאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי, גַּם אַתֶּם גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּלְכוּ עַבְדוּ אֶת ה' כְּדַבְּרֵכֶם. גַּם צֹאנְכֶם גַּם בְּקָרְכֶם קָחוּ, כֹּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם, וּלְכוּ, וּבִרְכַתְּם גַּם אֶתִּי. וַתִּחַזַּק מִצְרַיִם עַל הָעָם לִמְהֵרָ לְשַׁלְּחָם מִן הָאֶרֶץ, כִּי אָמְרוּ: פָּלְנוּ מֵתִים. (שמות יב, כט-לג)

האם רק הבכורות מתו? אם כן, ממה הם מתו ולמה רק הם?

לפי האברבנאל מדובר במגפה אשר פגעה בכולם, (גם בבהמות), אך רק בכורי המצרים נפטרו ממנה. יש שהציעו שמקור המגפה היה במזון שהזדהם, (אולי כתוצאה מהמכות הקודמות) כאשר לבכורות הוגש בתחילת הסעודה המשפחתית, בלא יודעין, דווקא מנה גדולה של המזון המזוהם ביותר, שהיה למעלה משאר האוכל. בני ישראל לא אכלו מזון זה ולכן לא נפגעו. אם יש ממש בהסבר זה, אזי הנס היה בכך שמשוה התרה על כך מראש ושרק הבכורות נפטרו במגפה ולא האחרים.

איך אנחנו מציינים היום בליל הסדר את "וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה", (פסוק כט).

אחרי ששרים "לשנה הבאה בירושלים הבנויה", יש בהגדה פיוט הנקרא "ובכן ויהי בחצי הלילה", שכתב הפייטן הארץ-ישראלי ייני במאה ה-6 לספירה והמביא אירועים ניסיים שונים בתנ"ך שקרו בלילה. בסוף הפיוט אנו שרים:

קָרַב יוֹם, קָרַב יוֹם, אֲשֶׁר הוּא לֹא יוֹם וְלֹא לַיְלָה
רַם הוֹדַע כִּי לָךְ יוֹם אָף לָךְ לַיְלָה.
שׁוֹמְרֵי הַפֶּקֶד, הַפֶּקֶד לְעִירְךָ, כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה
תָּאִיר כְּאוֹר יוֹם תְּשַׁכַּח לַיְלָה.

הפיוט מתייחס לדברי הנביא זכריה יד, שקוראים כהפטרה ביום הראשון של סוכות, שבעת הגאולה יהיה זמן שהוא לא יום ולא לילה. יתכן שהכוונה לליקוי חמה או שיש להבין את הנבואה כמטפורה - לילה הוא חושך הגלות ויום הוא אור הגאולה. אם כן מדובר בשלב ביניים בין השמדה לגאולה. בהפטרה מתוארת גם מלחמת גוג ומגוג ורעידת אדמה שתרחש בירושלים, באחרית הימים.

היציאה ממצרים עם מצות

וַיִּסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמֶסֶס סִכְתָּה, כְּשֶׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלֵי הַגִּבּוֹרִים, לְבַד מִטָּה. וְגַם עָרַב רַב עָלָה אִתָּם, וַיֵּצְאוּ וַיִּבְקְרוּ מִקְנֵה כֶּבֶד מְאֹד. וַיֵּאָפוּ אֶת הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֲגֹת מִצּוֹת כִּי לֹא חֶמֶץ, כִּי גִרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְהַתְמַהֵּמֶה, וְגַם צָדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם. (שמות, יב, לז-לט)

האם העובדה שלא יכלו להתמהמה היא הסיבה לאכילת מצות בפסח?

לפי הרמב"ן, זאת איננה הסיבה. הם אפו מצות מפני שמראש נצטוו שאסור ששאור יימצא בבתיהם ושכל האוכל חמץ ייכרת (ראו פסוק טו לעיל). הם לשו את הבצק לצורת מצות לפני שיצאו לדרך, ויצאו לפני שהחמץ, כי גורשו ממצרים ולא יכלו לאפות את המצות בבתיהם. לדבריו, הם אפו את הבצק למצות זמן קצר אחרי היציאה. עם זאת, יתכן שהכוונה שהם אפו את הבצק למצות בבתיהם, לפני יציאתם.

חוקת אכילת הפסח

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן: זֹאת חֻקַּת הַפֶּסַח - כָּל בֶּן נָכָר לֹא יֵאָכֵל בוֹ. וְכָל עֶבֶד אִישׁ, מִקְנֵת כֶּסֶף, וּמִלְתָּה אִתּוֹ, אִזּוֹ יֵאָכֵל בוֹ. תוֹשֵׁב וְשֹׁכֵר לֹא יֵאָכֵל בוֹ. בְּבֵית אֶחָד יֵאָכֵל, לֹא תוֹצִיא מִן הַבֵּית מִן הַבֶּשֶׂר חוּצָה וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בוֹ. כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יַעֲשׂוּ אִתּוֹ. וְכִי

יָגִיד אֶת־דָּגָר, וְעָשָׂה פֶסַח לֵה', הַמּוֹל לוֹ כָּל זָכָר וְאִזִּי יִקְרַב לַעֲשׂוֹתוֹ וְהָיָה כְּאֶזְרוֹחַ הָאֶרֶץ, וְכָל עָרֶל
לֹא יֵאָכֵל בּוֹ. תִּזְכָּר אַחַת יְהִיָּה לְאֶזְרוֹחַ וְלִגְדֵּי הַגֵּר בְּתוֹכָם. (שמות יב, מג-מז)

האם היום שאין לנו בית מקדש, אפשר להקריב קרבן פסח?

כן. אין צורך בבנין המקדש על מנת להקריב את קרבן הפסח ומספיק שיוצב על הר הבית, אפילו באופן זמני, מזבח שעליו שופכים את דם הקרבן ושורפים את החלבים והאמורים הפנימיים של השה. בניגוד לקרבנות אחרים, ניתן להקריב את קרבן הפסח למרות שכולנו, כולל הכוהנים, טמאי מתים - (בגלל קירבה לקברים שלא ידוע מיקומם ובגלל שאין כיום אפר פרה אדומה הנדרש כדי להיטהר מטומאת מת), לפי הכלל "טומאה הותרה בציבור". לפי כלל זה, קרבן שיש לו זמן קבוע, כמו הפסח – קרבן גם כאשר רוב או כל העם טמא. נזכיר כי בתחילת תקופת בית שני, משך 22 שנה עמד מזבח והוקרבו עליו קרבנות, לפני שהותר להקים את מבנה בית המקדש.

מצוות ה"הגדה"

וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר: בְּעֶבְרַת זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם. (שמות יג, ח)

מה לומדים מהציווי "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא"?

זה נאמר לבן שאינו יודע לשאול, מההגדה של פסח. גם אם אינו שואל, אתה חייב להגיד לו את סיפור יציאת מצרים, על החובה לאכול מצה בליל הסדר ואיסור אכילת חמץ. פסוק זה הוא המקור לחובת סיפור יציאת מצרים ול"הגדה" של פסח.

היכן בהגדה מופיעות המלים "בְּעֶבְרַת זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם"?

הביטוי מופיע גם בתשובה לבן הרשע וגם בתשובה לבן שאינו יודע לשאול. לפי רש"י, הכוונה שבעבור או למען קיום מצוות פסח, מצה ומרור, נגאלנו ממצרים.

למה בהגדה של פסח, ניתנה אותה תשובה לבן הרשע ולבן שאינו יודע לשאול?

אצל הבן הרשע מדגישים את המלה "לִי", "לִי וְלֹא לָךְ". אילו היית במצרים לא היית נגאל אלא מת שם. אצל הבן שאינו יודע לשאול, הדגש הוא על המלה "זֶה", בְּעֶבְרַת זֶה - (הפסח, המצה והמרור המונחים על השולחן), ה' הוציא אותנו ממצרים.

שאלת הבן התם

והיה כי ישאלך בנוך מחר לאמר: מה זאת? ואמרת אליו: בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים. ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו, ויחרג ה' כל בכור בארץ מצרים, מבכר אדם ועד בכור בהמה; על כן אני זבח לה' כל פטר רחם הזכרים, וכל בכור בני אפודה. (שמות יג, יד-טו)

היכן בהגדה של פסח מופיעה השאלה "מה זאת" ומה התשובה שניתנה שם ?

זאת כמובן שאלת התם. התשובה בהגדה היא "בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים", כלומר אותה תשובה הניתנת בתורה. אמנם בתורה השאלה נשאלת על הקרבת בכור הבהמה ועל פדיון הבן, אך כמובן שגם ציוויים אלו נובעים ממכת הבכורות במצרים ומיציאת מצרים.

מצוות הבאת הביכורים לבית המקדש, מקרא ביכורים והכללתו בהגדה

והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה וירשמה וישבת בה. ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצה אשר ה' אלהיך נתן לך, ושמת בשנא, והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך לשכון שמו שם. ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם ואמרת אליו: הגדתי היום לה' אלהיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו.

ולקח הכהן שנא מידך והניחו לפני מזבח ה' אלהיך. וענית ואמרת לפני ה' אלהיך: ארמי אבד אבי - ויגר מצרימה ויגר שם במתי מעט, ויהי שם לגוי גדול עצום ורב. וירעו אתנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבדה קשה. ונצעק אל ה' אלהי אבותינו, וישמע ה' את קולנו ויבא את עוננו ואת עמלנו ואת לחצנו. ויוצאנו ה' ממצרים ביד חזקה ובזרע נטויה ובמרא גדל ובאותות ובמפתים. ויבאנו אל המקום הזה וניתן לנו את הארץ הזאת - ארץ זבת חלב ודבש. ועתה, הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה' והנחתו לפני ה' אלהיך והשפתוית לפני ה' אלהיך. ושמתה בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלהיך ולביתך, אמה וסלוי וסגר אשר בקרבך. (דברים כז, א-יא)

מה הקשר בין לבן לפרעה? מיהו ארמי אבד אבי

וכן נאמר בהגדה: "צא ולמד מה בקש לכן הארמי לעשות ליצקב אבינו, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולכן בקש לעקור את הכל שנאמר, "ארמי אבד אבי ויגר מצרימה ויגר שם במתי מעט, ויהי שם לגוי גדול עצום ורב".

כזכור, גזירת פרעה על הזכרים מופיעה בספר שמות א, כב: וַיִּצְוָה פְּרָעָה, לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר: כָּל הַבֶּן הַיְּלֹוד, הַיֵּאֲרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ, וְכָל הַבֵּת, תַּחֲיוֹן.

בשמות יד, ה נאמר: וַיֵּצֵד לְמִלָּךְ מִצְרַיִם, פִּי בָרַח הָעָם; וַיִּהְיֶה לְכָב פְּרָעָה וְעַבְדָּיו, אֶל-הָעָם, וַיֹּאמְרוּ: מַה זֹּאת עֲשִׂינוּ, כִּי שִׁלַּחְנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעַבְדֵּנוּ. וַיֹּאסֶר אֶת רַכְבּוֹ וְאֶת עַמּוֹ לִקְחָ עִמּוֹ.

בספר בראשית לא, כב- כג נאמר: וַיֵּצֵד לְלִבְנָן, בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פִּי בָרַח, יַעֲקֹב. וַיִּקַּח אֶת אָחִיו עִמּוֹ, וַיֵּרְדְּ אַחֲרָיו, דֶּרֶךְ שְׂבַעַת יָמִים; וַיִּדְבֹּק אֹתוֹ בְּהַר הַגִּלְעָד. (בראשית לא, כב – כג).

ביציאת מצרים, נמסר לפרעה שברח העם. הוא לקח מרכבות ורדף אחריהם. לפי חשבון הימים, פרעה השיג את בני ישראל ביום השביעי ליציאת מצרים. בליל הסדר אנחנו מזכירים את שני אישים אלה: צא ולמד - מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן ביקש לעקור את הכל שנאמר: (דברים כו, ה), אֲרָמִי אֲבִד אָבִי, וַיֵּרֶד מִצְרַיִמָּה, וַיִּגָּר שָׁם בְּמִתֵּי מִעֵט; וַיְהִי שָׁם, לְגוֹי גָּדוֹל, עָצוּם וָרָב.

לא נאמר שלבן רצה להרוג את כולם, שכן מדובר בבנותיו ובנכדיו! אבל כן רצה לעקור אותם מיעקב ולשלח אותו לבד וחסר כל לארץ כנען. משמעות הדבר, למעשה, השמדת העם.

אגב, לפי הפרשן אבן עזרא, לא מדובר בקטע זה על לבן, שאילו ה"ארמי" היה מכוון ללבן, היה צריך להיות כתוב "ארמי מאביד" או "מאבד אבי", ולא "אבד", שכוונתו נודד. חוץ מזה, אין קשר בין לבן לירידת ישראל מצרימה. לכן הוא מפרש שה"ארמי" הוא יעקב, שהגיע לארם כשהוא חסר כל, והוא ירד למצרים במתי מעט, וצאצאיו חזרו לארץ כגוי גדול. יחד עם זאת, יעקב אכן נרדף ע"י לבן בהיותו בארם, כך שהפירושים אינם רחוקים כל כך זה מזה. כפי שה' הציל את יעקב מתכניות לבן, הוא הציל את ישראל ממזימות פרעה.

לפי הרשב"ם "אָבִי", הוא אברהם אבינו, אבי האומה.

מה הכוונה במילים "וַיֵּצֵד לְמִלָּךְ מִצְרַיִם וְאֶת עַמּוֹ לִקְחָ עִמּוֹ"? מה ההבדל ביניהם?

האבן עזרא מפרש: עַנְיָנוּ - בחסרון עושר - (עוני). עַמְלָנוּ: בבנין, (עבודת פרך). לְחַצְנוּ: כטעם אצים (בהם), לאמר: כָּלוּ מעשיכם (מהר).

בהגדה של פסח נאמר: וַיֵּצֵד לְמִלָּךְ מִצְרַיִם וְאֶת עַמּוֹ לִקְחָ עִמּוֹ - זו פְּרִישׁוֹת דֶּרֶךְ אֶרֶץ, (הימנעות מהולדת ילדים), כָּמָה שֶׁנֶּאֱמָר: "וַיֵּצֵד לְמִלָּךְ מִצְרַיִם וְאֶת עַמּוֹ לִקְחָ עִמּוֹ" (אלוקים ידע דבר אינטימי שאף אחד אחר לא יכול היה לדעת).

וְאֶת עַמְלָנוּ - אֵלֵינוּ הַבָּנִים, (כלומר, הטבעתם ביאור). כָּמָה שֶׁנֶּאֱמָר: כָּל הַבֶּן הַיְּלֹוד הַיֵּאֲרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ וְכָל הַבֵּת תַּחֲיוֹן. יש המוסיפים שעל ההורים לעמול בגידול וחינוך הילדים. זה לא דבר הבא בקלות.

וְאֶת לְחַצְנוּ - זֶה הַדִּחָק, כָּמָה שֶׁנֶּאֱמָר: וְגַם רָאִיתִי אֶת הַלַּחֲץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לִחְצִים אֹתָם.

ארבעה (או חמישה) לשונות גאולה

וַיִּדְבֹּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו: אָנִי ה'. וְאַרְא אֶל אֲבִרְהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדִּי, וְשָׁמִי ה' לֹא נִוְדַעְתִּי לָהֶם. וְגַם הִקְמַלְתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתָּם לֵתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן, אֶת אֶרֶץ מִגְרִיהֶם אֲשֶׁר גָּרוּ בָּהּ. וְגַם אָנִי שָׁמַעְתִּי אֶת נִאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרִים מַעֲבִדִּים אִתָּם וְאֶזְכָּר אֶת בְּרִיתִי. לָכֵן אֹמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: אָנִי ה' - וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם מִמִּצְרַיִם מִצְרִים וְהַצַּלְתִּי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְהַצַּלְתִּי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְהַצַּלְתִּי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם. וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים, וַיִּדְעֻם כִּי אָנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם, הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם מִמִּצְרַיִם מִצְרִים. וְהַבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת יָדִי לֵתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם, לְיִצְחָק וְלַיַּעֲקֹב, וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם - מוֹרֶשֶׁה, אָנִי ה'. (שמות ו, ב-ח)

מהן "לשונות הגאולה" המוזכרות בפסוקים האלה ומה משמעותן?

לשונות הגאולה הן: והוצאתי, והצילתי, וגאלתי, ולקחתי, והבאתי. אלו הן חמישה שלבים בגאולה. בהתחלה ההוצאה מהשעבוד וההצלה הפיזית מהעבדות עצמה, ואחר כך, וגאלתי - מכות מצרים ויציאת מצרים, ולקחתי - מתן התורה והחירות הרוחנית, ולבסוף ההבאה לארץ ישראל, להגשמת חיי תורה ומצוות. בליל הסדר אנחנו מזכירים את ארבע הלשונות הראשונות. כנגדן, אנו שותים ארבע כוסות יין. את שתי הכוסות הראשונות, המסמלות את היציאה מהשעבוד הפיזי, שותים לפני הסעודה. את שתי הכוסות האחרונות המסמלות את הגאולה הרוחנית - היציאה ממצרים וקבלת התורה, שותים אחרי הסעודה.

למה לא שותים גם כוס חמישית, כנגד "והבאתי"?

סיבה שניתנה היא שבזמן שנתקנה ההגדה של פסח, אחרי חורבן בית שני ויציאה של חלק גדול מהעם לגלות, התעוררה מחלוקת האם לשתות גם את הכוס החמישית או לשתות אותה רק אחרי הגאולה השלמה. המחלוקת הסתיימה בתיקו - ("תשבי יתרץ קושיות ובעיות") לכן הוחלט למזוג את כוסו של אליהו הנביא, מבשר הגאולה, אך לא לשתות אותה ובבוא אליהו התשבי, כריע מתי יש לשתות אותה.

אפשרות נוספת היא שכאשר יבוא אליהו הנביא ויבשר על הגאולה, זה סימן שיש לשתות גם את הכוס החמישית.

אגב, מקור הביטוי "תיקו", הידוע ממשחקי כדורגל, הוא מהתלמוד. כאשר אין הכרעה בין דעות חולקות, הסוגיה מסתיימת ב"תיקו". ההשערה היא שהמילה "תיקו" היא נוסח קצר למילה הארמית "תיקום", שמשמעותה "תעמוד", כלומר: תעמוד השאלה ולא תוכרע.

סיבה נוספת שניתנה לכך שלא שותים הכוס חמישית, שדור יוצאי מצרים לא זכה להיכנס לארץ, לכן ההבטחה "וְהָבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ" לא התקיימה באלה שנאלו ממצרים אלא רק בבניהם. נוהגים לשמור את הכוס של אליהו מכוסה עד הבוקר, ואז מחזירים את היין לבקבוק, וממנו לוקחים יין לקידוש היום.

רבי יהודה היה נותן בהם סימנים: דצ"ך עד"ש באח"ב. מה משמעות הסימנים, המובאים בהגדה?

אנו אומרים בהגדה של פסח: "אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים, ואלו הן: דם, צפרדע, כינים, ערוב, דבר, שחין, ברד, ארבה, חשך, מכת בכורות. רבי יהודה היה נותן בהם סימנים: דצ"ך עד"ש באח"ב".

ונשאלת השאלה: לשם מה נדרשו הסימנים? וכי קשה לזכור 10 מכות בעל פה? ישנה תשובה ידועה: שרבי יהודה חילק את המכות לפי קיומה של ההתראה לפני המכות. וכך הוא המבנה:

שני המכות הראשונות היו עם התראה ואילו כינים ניתנה ללא התראה – דצ"כ
שני המכות ערוב וברד היו עם התראה ואילו שחין ניתנה ללא התראה – עד"ש
שני המכות ברד וארבה היו עם התראה ואילו חושך ניתנה ללא התראה – באח"ב
מעניין הוא פירושו של האבן-עזרא: שהחלוקה היא לפי המכה ועם מה היכה. (האם ההכאה הייתה עם המטה או ללא המטה) וזוהי החלוקה:

דצ"ך – על ידי אהרון עם המטה.

עד"ש – היו על ידי משה ללא המטה

באח"ב – על ידי משה ועם המטה.

לדברי רשב"ם, סדר וחלוקת המכות בנוטריקון מלמד על המשותף להן. לדבריו, מכות דצ"ך הן מכות הארץ (תופעות שמתרחשות על הארץ: דם, צפרדע, כינים); עד"ש – מכות אמצע (ערוב, דבר, שחין); ובא"ח (ברד, ארבה, חושך) – מכות האוויר; ואילו מכת בכורות (הבי"ת שבסוף באח"ב) יוצאת דופן.

הדמיון בין פפירוס איפוור לבין עשר המכות

פפירוס איפוור, או ליתר דיוק, "השיחה של איפוור עם אדון הכל", הוא פפירוס מצרי עתיק. שמו הרשמי של הפפירוס הוא "ליידן מספר 344", כמספרו במוזיאון הארכאולוגי הלאומי שבליידן, הולנד. הטקסט מתאר תקופה קשה מאוד במצרים, תיאור הדומה בחלקו לתיאור המקראי את מכות מצרים.

הפפירוס גופו, על פי ממצאי תיארוך פחמן-14, מתוארך לסוף המאה ה-13 לפני הספירה (כנראה אחרי יציאת מצרים); אך ככל הנראה מדובר בהעתקה של פפירוס מוקדם יותר, ולכן

לתיארוך זה חשיבות משנית. אין הסכמה לגבי זמן יצירתה של היצירה עצמה, אך מספר חוקרים קובעים אותו לסוף השושלת ה-12 ותקופת הביניים השנייה (סביבות 1850 לפנה"ס - 1600 לפנה"ס).

הפפירוס מתאר תקופה קשה הבאה על מצרים. אין הסכמה מהו אופיו של הטקסט: האם מדובר בקינה בהשראת התווה של תקופת הביניים השנייה, במעשייה היסטורית המתארת את נפילת הממלכה הקדומה כמה מאות שנים לפני כן, בנבואה קדומה על העתיד לבוא, ואולי אף שילוב כלשהו של אלמנטים אלו.

מצרים מתוארת בפפירוס במצב של אנרכיה וכאוס - אסונות טבע, הפיכת מעמדות, מרד העבדים באדוניהם, תקופה שבה הכל בוזזים, שודדים ורוצחים. העשירים נעשו עניים, העניים עשירים, ומלחמה, מגיפות, רעב ומוות נמצאים בכל מקום. הנשים הפכו לעקרות ואינן מסוגלות להרות. אנשים נקברים בנהר. המדבר מתפשט במצרים, יישובים נהרסים, פראים באים מבחוץ להתיישב במצרים, והמלך נלקח ביד עניים. סממן של ההתרסקות הוא הקינה על כך שמשרתים עוזבים את שירותם ונוהגים במרדנות. בשל כך ובשל הצהרות כגון "הנהר נעשה לדם", "אין למצוא פירות, גם לא ירק", "אבוי, בני הנסיכים הוטחו אל הקירות. אבוי בני הנסיכים הושלכו לרחובות", "בכל מקום נמצא קובר אחיו באדמה", "אנחות מלאו את הארץ, אנחות, קינה ומספד" היו שפירשו את המסמך כמתאר את מכות מצרים ויציאת מצרים המופיעות בתורה, והוא מצוטט לרוב על ידי ארגונים דתיים שונים כהוכחה לתיאור התנ"כי, למרות ההבדלים. מקור: ויקיפדיה, פפירוס_איפּוּר. נחלת הכלל.

פפירוס איפּוּר, במוזיאון הארכאולוגי הלאומי שבליידן, הולנד.
ד"ר עמנואל ויליקובסקי, המקדים את זמנה של יציאת מצרים במאות שנים, הראה כי אירועים רבים הנזכרים בפפירוס, מקבילים לסיפור מכות מצרים ול'בריחת העבדים' ממנה. נציין רק ציטוטים מספר:

פפירוס איפווור	ספר שמות (פרקים ז עד יב)
מכה בכל הארץ, דם בכל מקום....	וַיְהִי הַדֵּם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם.
הנהר הוא דם !	וַיִּהְיוּ כָּל הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר לְדָם.
אנשים מפחדים לנסות לטעום, אנשים צמאים בגלל הדם אבוי אלו הם המים שלנו ! זו (היתה) השמחה שלנו ! מה אנחנו יכולים לעשות ? הכל אבוד !	וְלֹא יָכְלוּ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן הַיָּאֵר.
... כל החיות, ליבם בוכה. הבקר גונח	הָיָה יָד ה' הוֹיָה בְּמִקְנֶה אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמָלִים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן דֹּבֵר כְּבֹד מָאֹד.
באמת, שערם עמודים וקירות נשרפים באש.	וַתִּהְלֶךְ אֵשׁ אֲרָצָה ... וַיְהִי כִּדְרֹךְ וְאֵשׁ מִתְּלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד כְּבֹד מָאֹד.
מצרים התחתון בוכה ... הארמון כולו נשאר בלי רווחיו. לו היה ראוי (אבל אין לו) חיטה ושעורה אווזים ודגים.	וַיִּף הַבָּרָד בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם אֵת כָּל אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה מֵאֲדָם וְעַד בְּהֵמָה וְאֵת כָּל עֶשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד וְאֵת כָּל עֵץ הַשָּׂדֶה שִׁבַּר.
באמת, התבואה נכחדה מכל צד.	וְהַפְּשִׁתָּה וְהַשְׁעֵרָה נִכְתָּה כִּי הַשְׁעֵרָה אָכִיב וְהַפְּשִׁתָּה גִבְעֵל.
הנה הבקר נעזב משוחרר, ואין מי שאוסף אותם.	וַיַּעֲזֹב אֵת עֲבָדָיו וְאֵת מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה.
באמת, כל מה שהיה נראה עד אתמול, נעלם. השדה נשאר ריק כמו לאחר הקציר של פשתן. לא נמצא פירות ולא ירקות ... רעב.	וַיַּעַל הָאֲרָבָה עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם ... וַיִּכַּסּ אֵת עֵין כָּל הָאֶרֶץ וַתִּחְשֹׁף הָאֶרֶץ וַיֵּאָכֵל אֵת כָּל עֶשֶׂב הָאֶרֶץ וְאֵת כָּל פְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר הוֹתִיר הַבָּרָד וְלֹא נוֹתַר כָּל יֵרֶק בָּעֵץ וּבַעֲשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם.
הארץ בלי אור.	וַיְהִי חֹשֶׁךְ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם.
היתה צעקה גדולה במצרים, מעורבת בקינה.	וְהָיְתָה צַעֲקָה גְדוֹלָה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר כָּמְהוּ לֹא בְקִינָה.
מי שמניח אחיו באדמה נמצא בכל מקום.	כִּי אֵין בֵּית אֲשֶׁר אֵין שֵׁם מֵת.

באמת, הגדול והקטן צעקו, המלווה והאם. האם זה סופו של האדם? כבר לא יהיה הריון ולא לידה? ... הכל נהרס! בתי האדם נהפכו כהרף עין.	וַיָּקָם פְּרָעָה לִילָה הוּא וְכָל עַבְדָּיו וְכָל מִצְרַיִם וַתֵּהִי צָעָקָה גְדֹלָה בְּמִצְרַיִם.
באמת, הילדים הנסיכים מושלכים לרחובות ... הכל נהרס.	וְה' הָקָה כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר פְּרָעָה הַיֹּשֵׁב עַל כִּסֵּאֵו עַד בְּכוֹר הַשָּׂבִי אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר.
באמת, הגדול כמו הקטן אומרים: אני חושב שאני עלול למות.	וַתִּחְזַק מִצְרַיִם עַל הָעָם לִמְהֵרָ לְשַׁלְּחָם מִן הָאֶרֶץ כִּי אָמְרוּ (אם לא נשלח אותם בסוף) פָּלְנוּ מֵתִים.

המקור: yeshiva.org.il/wiki, ערך יציאת מצרים

הדמיון בין המתואר בפפירוס לבין עשר מכות מצרים, גם אם אין זה בטוח שהפפירוס מתייחס לעשר המכות, יכול להסביר מדוע פרעה לא השתכנע מהמכות, שעליו להישמע לדרישות משה. אם המאורעות המתוארים בפפירוס קדמו לעשר המכות, פרעה אולי הכיר אותם, ויתכן שאמר לעצמו שההיסטוריה חוזרת - שמדובר במכות טבעיות וש"עברנו אותם - נעבור גם את זה".

האם ניתן לתת הסבר מדעי לעשר מכות מצרים?

כבר שנים שהמדענים והחוקרים מנסים למצוא הסבר מדעי – הסבר הגיוני ורציונאלי – לעשר מכות מצרים. אז מי שמאמין באמונה שלמה במעשי הניסים של האל, לא ימצא עניין רב בהסברים המדעיים הללו, מכיוון שלו עצמו יש כבר הסבר – האל הוא שעשה הכל. אבל צריך להבין שהאל עצמו כאשר הוא מבצע ניסים, הוא משתמש באמצעים ארציים וטבעיים, כך שאולי גם מי שמאמין בנסים ימצא עניין בהסברים. חשוב לציין, שגם ע"פ ההסבר המדעי, ה' גילה מראש למשה מתי והיכן תופיע כל מכה, ובחלק מהם ניתנה התראה לפרעה, כך שהנס הוא בהתרחשות האירוע בעתו ובמקום המדויקים שנאמרו מראש ע"י משה.

אחד המקורות המעניינים ביותר לתיאוריה המדעית ניתן לקרוא בספר "ניתוח אפדמיולוגי של מכות מצרים", שנכתב ע"י הרופא האפידמיולוג Marr ותלמידו Malloy ב-1996. בסיפור המקראי - בספר שמות - אנו עדים לעשר מכות הנוחתות על מצרים. המכות מגיעות עקב סירובו של פרעה לשחרר את עם ישראל לחופשי, והמכה הראשונה היא מכת דם. החוקרים מצאו שבאותה התקופה התפתחה בנילוס (הנקרא גם יאור בשפה התנ"כית) אצה רעילה, אצה זו בעלת תכונה להתרבות במהירות רבה, והיא מכתימה את המים בצבע אדום עז, זוהי בקטריה בצבע אדום – בורגונדי. האצות הללו גורמות למים להיראות אדומים כדם. בערוץ נשיונל ג'אוגרפיק שידרו צילומים של אזור באוקיאנוס בארה"ב שבו קיים נחיל של האצות הללו, אותו קטע ים נראה כמוכתם בדם. זה נראה כהסבר אפשרי למכת הדם.

המכה הראשונה מכשירה את הקרקע למכה השנייה – **מכת צפרדע**. מכיוון שהמים רעילים ואין חמצן במים – כל הדגים והיצורים במים מתים. לדגים אין ברירה אין להם לאן ללכת, והם מתים במים, אך הצפרדעים שהן יצורים דו-חיים, חשים בסכנה ויוצאים בהמוניהם מתוך הנילוס. הצפרדעים נסים על נפשם מהנילוס וקופצים אל היבשה, וכך כל מצרים מתמלאת בצפרדעים – והרי לכם מכת צפרדע. מכיוון שכל יצורי האור מתו, אז לצפרדעים – שעד כה ניזונו מיצורים מהיאור – לא נותר מה לאכול. השלב הבא היה מוות המוני של צפרדעים. ערמות הגופות של הצפרדעים מביאים חרקים הצובאים על גוויות הצפרדעים.

וזה ההסבר שהמדענים נותנים **למכת הכינים**. לדעת החוקרים מדובר ביבחוש מזן *culicoides*. סברה זו קושרת את היבחוש להופעת המכה החמישית – דבר. החוקרים טוענים שעקב מכת כינים כתוצאה ממות הצפרדעים – החרקים מתרבים, מתעצמים ומעבירים מחלות לבני האדם. וזה המקור למכות **ערוב דבר ושחין**, בהנחה שמכת הערוב היתה של חרקים, כמו בתרגום השבעים. יש המשערים שמדובר בזבוב האורווה, *Stomoxys calcitrans*. הזבוב ידוע בעקיצות המעצבנות שלו, בהתרבותו המהירה וביכולתו להעביר את מחלת הגלגדרס, מחלה מדבקת ומסוכנת בעיקר בבעלי חיים שהיא כנראה מכת השחין. החיידק שגורם למחלה הזו הוא *Burkholderia mallei*. חושבים שהחיידק הזה שימש כנשק ביולוגי של הגרמנים במלחמת העולם הראשונה (מספר גדול של סוסים ופרים רוסים נדבקו). הדבקה של בני אדם דורשת מגע קרוב עם בעלי חיים נגועים. ביטויים שונים של המחלה באדם – מחלה סופורטיבית אקוטית, מחלה ריאתית אקוטית, מחלה ספטית אקוטית ומחלה סופורטיבית כרונית. המחלה בהחלט עלולה להיות קטלנית.

בנוסף, השחין הוא שם כולל למגוון מחלות עור דלקתיות, המלוות בשלפוחיות על העור. מחלות כאלה היו נפוצות בעבר, לפני התפתחות הרפואה ופיתוח תרופות לנגעי עור.

את **מכות ברד ארבה וחושך** מסבירים החוקרים בהתמוטטות אקלימית שהתחוללה בתקופה ההיא. ממצאים חדשים מצביעים על התפרצות הר הגעש ת'רה באי סנטוריני. לפני כ-3,500 שנה כתוצאה מהתפרצות אדירה של הר געש, מתפוצץ האי היווני סנטוריני ונקרע לגזרים – בפיצוץ אדיר. כתוצאה מכך, מתחיל תהליך של אסון אקולוגי – אדי גופרית וכבשן של אפר וולקני נישאים באוויר וממלאים את כל האזור. הים מתרומם וצונאמי אדיר עם גלים של 30 מטר נישאים ושוטפים הכל. מצרים נמצאת במרחק 700 ק"מ מסנטוריני. ההסבר הוא שתנאי האקלים גורמים לכך שיירד **ברד כבד** על מצרים. הארבה מנצל את התנאים שנוצרו – הלחץ הברומטרי הנמוך – ונישא אל מצרים בהמוניו. הארבה מסוגל לגמוא 40 ק"מ ביום, והוא מגיע למצרים במהירות הבזק. רוח מזרחית מביאה את הארבה, ורוח מערבית לוקחת אותו משם.

מכת חושך – בהתחלה החוקרים העלו השערה שמדובר בליקוי חמה מלא, אך ליקוי חמה נמשך רק כמה דקות, ואילו המקרא מספר לנו על שלושה ימים של חשיכה. המדענים שוב חוזרים אל הר הגעש ומסבירים שהאפר והאבק והעשן הסמיך גרמו לחשיכה במצרים. תגלית מעניינת שהתגלתה לאחרונה נמצאת באתר המיוחס לאזור של 10 המכות. נמצאו בחפירות הארכיאולוגיות אבנים יוצאות דופן, שלכאורה זרות לאזור זה. אבני לבה (במצרים אין הרי געש). האבנים שנמצאו נבדקו במעבדה מיוחדת, ומומחה בנושא בדק את ההרכב הכימי של האבנים. המומחה קבע שמקור האבנים הוא בת'רה מהאי סנטוריני. אף על פי שממצא זה נשמע מדהים ותואם את התיאוריה של החוקרים, הרי שלא כל החוקרים מסכימים בנושא זה, ויש הטוענים שהתפרצות הר הגעש בסנטוריני מתחוללת בכלל בתקופה מוקדמת יותר ב- 200 עד 400 שנה. יתכן שמדובר בהתפרצות געשית אחרת באזור.

המכה העשירית – מכת בכורות נותרת כמעט ללא מענה מצד החוקרים. מכת בכורות מכה בכל בית מצרי, אבל היהודים שמסמנים את בתיהם בדם במשקוף הבית, ניצלים. אלוהי ישראל מעניש את בכורי מצרים ואפילו בכורו של פרעה, מת. ההסבר שהחוקרים נותנים הוא שלאחר המכות, ובמיוחד מהאוויר המזוהם מאבק וולקני, התבואה במחסני המזון הזדהמה, ונוצר עובש רעיל פטרייתי קטלני בחיטה ובתבואה. מכיוון שבמצרים היה נהוג להעדיף קודם כל את הבכורים במזון, הרי שיתכן שרק הם אכלו מהאוכל המזוהם ומתו. זה נכון במיוחד בעת מחסור חמור במזון, כתוצאה ממכות הברד והארבה. העובש נמצא בדרך כלל על השכבות העליונות של המזון, לכן אם הבכורים אכלו קודם, בעיקר הם נחשפו לרעלן. אחד האירועים שהשפיעו על התיאוריה של החוקרים היה אירוע של תמותה מיסטורית של תינוקות בעיר קליבלנד בארה"ב ב- 1994. אז הסתבר שהתינוקות נחשפו לעובש המסוכן שהתפתח במספר מרתפים לחים אחרי שיטפון. מה לגבי הבהמות הבכורות שגם מתו? יתכן שהמצרים נהגו להקריב בהמות בכורות (בדומה למצוות התורה). בהמות אלה היו מוחזקות בנפרד מיתר בעלי החיים וייתכן שמייד אחרי שהתפזר החושך מיהרו להביא להן מספוא, וגם הן מתו מהזיהום.

המקורות:

<https://nahariya.co.il/GetLesson.aspx?lesid=4984>

ד"ר דייוויד רוזנבלט, משרד שר, ייעוץ והדרכה בע"מ.

ובנוסף: יוסי נפקר - allishotnews.blogspot.co.il

קרבן הפסח וחג המצות

אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה', מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ, אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם. בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן, בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעֲרֵבִים, פֶּסַח לֵה'. וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חַג הַמַּצּוֹת לֵה' שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכְלוּ. בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם, כָּל מְלָאכָת עֲבֹדָה לֹא

תעשו. והקרבתם אשה לה' שבועת ימים, ביום השביעי מקרא קדש, כל מלאכת עבודה לא תעשו. (ויקרא ו, ד-ח)

מה ההבדל בין פסח לה', בארבעה עשר לחדש, לחג המצות, המתחיל בחמשה עשר יום לחדש? פסח, הוא שם הקרבן שמקריבים ביום יד בניסן, אחר הצהריים. החל מהמחרת, טו בניסן, מתחיל "חג המצות". היום שאין מקריבים קרבן פסח, למעשה השם המתאים יותר לחג הוא, "חג המצות".

שמות יד, לא, (אחרי קריעת ים סוף): וַיֹּא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם - וַיִּירָאוּ הָעָם אֶת ה' וַיֹּאמְינוּ בִּה' וּבַמֶּשֶׁה עֲבָדוֹ.

מה הכוונה בביטוי "הַיָּד הַגְּדֹלָה"? באיזה הקשר הוא מופיע בהגדה של פסח?

רש"י מפרש כ"גבורה הגדולה". אונקלוס תרגם שראו את "גבורת היד הגדולה". בהגדה של פסח מובאים מדרשים המתחילים בקטע "רבי יוסי הגלילי אומר, מניין אתה אומר שִׁלְקוּ הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם עֶשֶׂר מִכּוֹת, וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מִכּוֹת? בְּמִצְרַיִם מָה הוּא אוֹמֵר? וַיֹּאמְרוּ הַחֲרָטִמִּים אֶל פְּרָעָה, אֲצַבֵּעַ אֱלֹדִיקִים הִיא" (שמות ח:טו); וְעַל הַיָּם מָה הוּא אוֹמֵר? "וַיֹּא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם, וַיִּירָאוּ הָעָם אֶת ה' וַיֹּאמְינוּ בִּה' וּבַמֶּשֶׁה עֲבָדוֹ" (יד:לא). פֶּמָה לָקוּ בְּאֲצַבֵּעַ? עֶשֶׂר מִכּוֹת. אָמֹר מַעֲתָה: בְּמִצְרַיִם לָקוּ עֶשֶׂר מִכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מִכּוֹת". כל המדרשים בהגדה על מספר המכות, מבוססים על כך שהמצרים לקו על הים פי - 5 מהמכות שלקו במצרים עצמה, שכן ביד יש 5 אצבעות.

חג המצות

שמור את חַדְשׁ הָאָבִיב וַעֲשִׂיתָ פֶּסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ, כִּי בַחֲדָשׁ הָאָבִיב הוּצִיאָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם, לַיְלָה. וְזָבַחְתָּ פֶּסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר, בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם. לֹא תֹאכַל עָלָיו חֶמֶץ; שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכַל עָלָיו מִצּוֹת, לֶחֶם עֲנִי, כִּי בַחֲפוּזוֹן יֵצְאָתָּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ... שְׁשַׁת יָמִים תֹּאכַל מִצּוֹת, וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצַרְתָּ לַה' אֱלֹהֶיךָ, לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה. (דברים טז, א-ח)

מה התחדש כאן בדיני חג המצות?

מפרש רש"י: שִׁמּוֹר אֶת חַדְשׁ הָאָבִיב - לפני בואו, שמור שיהיה ראוי לאביב, להקריב בו את מנחת העומר ואם לא ראוי, תעבֹר את השנה, (כלומר שאם השעורה לא גדלה עדיין, תוסיף חודש אדר נוסף, לפני ניסן).

מִמָּצְרִים לַיְלָה - והלא ביום יצאו? שנאמר (במדבר לג), ממחרת הפסח יצאו בני ישראל וגו', אלא מפני שבליילה נתן להם פרעה רשות לצאת, שנאמר, (שמות יב) "ויקרא למשה ולאהרן לילה" וגו', (נחשב שהיציאה החלה בלילה).

לָחֶם עֲנִי - לחם שמזכיר את העוני שנתענו במצרים.

כִּי בַחֲפֹזֹן יֵצֵאת - ולא הספיק הבצק להחמיץ וזה יהיה לך לזכרון. וחפזון לא שלך היה אלא של מצרים, שכן כתוב: (שמות יב) ותחזק מצרים על העם וגו'.

מהמילים "לא תאכל עליו חֲמֵץ", (פסוק ג), למדו במסכת פסחים ד, ב, שאיסור אכילת חמץ מתחיל, מן התורה, מחצות היום בערב פסח, מהשעה המוקדמת ביותר שניתן להקריב קרבן פסח, שאסור לאכול "עליו" חמץ. עם זאת, חכמים תיקנו להקדים את האיסור בשעתיים כדי להרחיק את האדם מן העבירה.

למה כתוב: "שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מִצֹּת וּבֵיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצָרְתָּ..." , הרי חג המצות נמשך שבעה ימים?

רש"י מפרש: שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מִצֹּת - ובמקום אחר הוא אומר (שמות יב, טו) שְׁבַעַת יָמִים מִצֹּת תֹּאכְלוּ - שבעה מן (היכול) הישן וששה מן החדש, (ששה ימים אחרי הבאת העומר). דבר אחר, לימד על אכילת מצה בשביעי שאינה חובה ומכאן אתה למד גם לשאר ששת הימים, שהרי שביעי בכלל (שבעת הימים) היה, ויצא מן הכלל, ללמד שאין אכילת מצה בו חובה אלא רשות. ולא ללמד (רק) על עצמו יצא, אלא ללמד על הכלל כולו יצא - מה שביעי רשות, אף כולם רשות, חוץ מהלילה הראשון שהכתוב קבע שהוא חובה, שנאמר (שמות יב) "בערב תאכלו מצות".

דרך לימוד זו היא ע"פ אחת מ – 13 המידות שהתורה נדרשת בהן. רשימת המידות נמצאת בפתיחה של מדרש ספרא, והיא מכונה "ברייתא דרבי ישמעאל".

לפי זה לא חייבים לאכול מצה, חוץ מאשר בלילה הראשון. יחד עם זאת, בשבת ויום טוב שבחג הפסח גם חייבים לאכול, שכן אין פת אחר שאפשר לקיים בו את מצוות סעודות היום.

שאלת הבן החכם והתשובה לו

כִּי יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מָחָר לֵאמֹר: מָה הָעֵלֹת וְהַחֲקִים וְהַמְשָׁפְטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵינוּ אֲתָכֶם? וְאָמַרְתָּ לְבְנֶךָ: עֲבָדִים הָייֵנוּ לַפְּרֹעָה בְּמִצְרַיִם, וַיִּצְיָאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה. וַיִּתֵּן ה' אוֹתוֹת וּמִפְתִּים גְּדֹלִים וָרַעִים בְּמִצְרַיִם, בַּפְּרֹעָה וּבְכָל בֵּיתוֹ, לְעֵינֵינוּ. וְאֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם, לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ, לָתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם. וַיִּצְוֵנוּ ה' לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַחֲקִים הָאֵלֶּה, לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֵינוּ, לְטוֹב לָנוּ כָּל הַיָּמִים, לְחַיֵּינוּ כְּהַיּוֹם הַזֶּה. וְצִדְקָה

תְּהִיָּה לָנוּ, כִּי נִשְׁמָר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ, פֶּאֶשְׁר צִוְּנוּ. (דברים ו, כ-כה)

מתי אנחנו אומרים את פסוק כ?

זו שאלת הבן החכם בלילי הסדר.
מפרש הרמב"ן על הפסוק: וטעם כִּי יִשְׁאָלְךָ בְּנֶךָ מָחָר לֵאמֹר: מָה הָעֵדוּת – הוא שואל תחילה, על מה יעידו המצוות האלה הנקראות "עדות", בגלל שהם זכר לנפלאותיו ועדות בהם, כגון המצוה והסוכה והפסח והשבט והתפילין והמזוזה. ומה הַחֻקִּים - כי נעלם טעמם בתורה. וְהַמְשָׁפְטִים, הוא שואל: מה המשפטים שנעשה במצוות האלה (הלא כל כך מובנים), שנסקול העושה מלאכה בשבת, ונשרוף את הבא על אישה ואמה, ונכה את במלקות ארבעים את הזורע כלאים. כי (לעומתם), משפטי ישוב המדינות, כגון דיני השור והבור והשומרים ושאר הדינים שבתורה, צדיקים וטובים הן, כל רואיהם יכירום (ויבינו את תועלתם).
וצווה בתשובה לשאלה הזאת, שנגיד לשואל כל ענין יציאת מצרים. והכוונה בזה, הוא הטעם במה שנאמר בעשרת הדברות (לעיל, ה, ו) אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ויתכוון שנודיע לבן השואל כי ה' הוא הבורא והחפץ והיכול, כמו שנתבאר לנו ביציאת מצרים. וזה טעם "לעינינו", כי אנחנו היודעים ועדים מן האותות והמופתים שראינו שם כי ה' אלהינו הוא האלהים בשמים ובארץ ואין עוד מלבדו, (ולכן מתבקש לקיים את העדות, חוקים ומשפטים שהעביר לנו דרך משה רבנו).

אבל מה התשובה בהגדה?

התשובה בהגדה של פסח לשאלת הבן החכם, שונה מזאת של התורה, אולי מפני שהבן החכם שואל "מָה...", ולא למה. התורה משיבה לשאלה "מָה הַמִּקּוֹר לעדות, החוקים...". בהגדה מבואר שמשיבים לבן החכם ספציפית לגבי קרבן הפסח, "וְאֵף אֶתָּה אָמַר לוֹ כָּהֲלֹכֹת הַפֶּסַח, עד ההלכה שלקראת סוף מסכת פסחים, "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן", (מסכת פסחים, י, משנה ח), כלומר מלמדים אותו את כל הלכות (קרבן) הפסח וליל הסדר עד ההלכה האחרונה, שאין אוכלים מאכלים אחרים אחר האפיקומן. (מאחר שהבן החכם שואל שאלה מפורטת על הסיבה לעדות, החוקים והמשפטים למיניהם, ע"פ ההגדה מסבירים לו את הלכות הפסח המפורטות).
מקור: ארבעה בנים, ארבע תשובות, הרב אליעזר מלמד. אתר ישיבת בית אל.

yeshiva.org.il/midrash/5902

י. שביעי של פסח

רדיפת פרעה אחרי בני ישראל

וַחֲזַקְתִּי אֶת לֵב פְּרָעָה וַרְדֵּף אַחֲרֵיהֶם וְאֶכְבְּדָה בַּפְּרָעָה וּבְכָל חֵילוֹ וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה', וַיַּעֲשׂוּ כֵן. וַיֵּגֵד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם, וַיִּהְפֹּךְ לִבָּב פְּרָעָה וַעֲבָדִיו אֶל הָעָם וַיֹּאמְרוּ: מָה זֹאת עֲשִׂינוּ כִּי שָׁלַחְנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעַבְדֵּנוּ? וַיֹּאסֶר אֶת רֶכְבּוֹ וְאֶת עַמּוֹ לָקַח עִמּוֹ. וַיִּקַּח שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב בָּחֹר וְכָל רֶכֶב מִצְרַיִם וְשָׁלֹשׁ עָלָיו. וַיַּחֲזֶק ה' אֶת לֵב פְּרָעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּרְדֹּף אַחֲרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל, וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יָצְאוּ בְּיַד רָמָה. וַיִּרְדֹּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וַיַּשִּׁיגוּ אוֹתָם חֲנִים עַל הַיָּם, כָּל סוֹס רֶכֶב פְּרָעָה וּפָרָשָׁיו וַחֲיָלוֹ, עַל פִּי הַחִירָת, לִפְנֵי בַּעַל צָפֹן. (שמות יד, ד-ט)

איך יודעים שקריעת ים סוף ארעה בשביעי של פסח?

רש"י מפרש על פסוק ה: וַיֵּגֵד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם – איקטורין - (שליחים), שלח עמהם וכיון שהגיעו לשלשת ימים שקבעו לילך ולשוב וראו שאינן חוזרים למצרים באו והגידו לפרעה ביום הרביעי (מכילתא), ובימים החמישי והששי רדפו אחריהם וליל שביעי ירדו לים. בשביעי בשחרית אמרו שירה, והוא יום שביעי של פסח, לכן אנו קורין שירת הים ביום השביעי. וַיִּהְפֹּךְ - נהפך ממה שהיה שהרי אמר להם (שמות יב) קומו צאו מתוך עמי, ונהפך לבב עבדיו שהרי לשעבר היו אומרים, עד מתי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ, ועכשיו נהפכו לרדוף אחריהם, בגלל ממונם שהשאלום.

וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה' - האם הושגה המטרה שהמצרים ידעו שה' הוא האל היחיד? הרי זו הייתה המטרה בהנחתת המכות.

אין עדות לכך. יש אומרים שהמכות היוו השפלה של אלים מצריים. למשל מכת הדם השפילה את אל הנילוס, מכת החושך השפילה את אל השמש (רע), מכת בכורות היכתה את אל השמירה על החיים וכדומה, אך אין עדות לכך שהמצרים התחילו להאמין באלוקי העברים לאחר יציאת מצרים. יתכן שמצרים בודדים כן הושפעו מהמאורעות – ובמיוחד מהפגיעה באלי מצרים. הפרעה אמנחותפ הרביעי, אשר שינה את שמו לאחנתון – (בחירו של האל אתון), ואשר שלט בין השנים 1367 ל - 1350 (או בין השנים 1352 ל - 1334 לפה"ס, תלוי במחלוקות בכתבולוגיה המצרית), ערך מהפכה דתית שבסופה הוכרז האל אתון, אל השמש, כאל יחיד אוניברסלי. יש חוקרים הטוענים כי הושפע ממאורעות יציאת מצרים. בשלטון חתנו, הפרעה תות ענח' אמון, שמשמעות שמו – דמותו המושלמת של (האל) אמון, (שלט בין 1324 - 1333 לפנה"ס), בוטלה המהפכה הדתית והמצרים חזרו לעבוד את כל האלים כמקודם ובראשם את האל אמון –

שהתמזג עם האל "רע". בכל מקרה, ברור שמכות מצרים השאירו רושם עז על עשרות מיליוני מאמינים באל אחד, עד היום.

האגיפטולוג הגרמני יאן אסמן (Jan Assmann) טוען בספרו "משה המצרי" (The Egyptian Moses) שאחנתון היה מבשר המונותאיזם בכך שהיה הראשון בכך שהצהיר כי אתון הוא לא רק האל העליון, אלא האל היחיד. בהמשך, שמו של אחנתון "הושכח" במצרים העתיקה, ולא הופיע באף אחד מרשימות הפרעונים שנוסחו בידי הפרעונים המאוחרים, ורק בסוף המאה ה-19 נתגלתה זהותו מחדש, והשרידים של מלכותו נמצאו בידי הארכאולוגים. מקור: ויקיפדיה: אחנתון.

פסל של הפרעה אחנתון (אמנחותפ הרביעי), המהפכן הדתי אשר מלך כנראה בין השנים 1352 ל-1334 לפנה"ס. המזיאון המצרי בקהיר. (מקור: ויקיפדיה). משמאל, אשתו, המלכה המפורסמת, נפרטיטי. Neues Museum, Berlin

מסכת המוות המפורסמת של הפרעה תות ענח' אמון, שעשויה מזהב ומשובצת באבני חן ובזכוכית. נמצאת במוזיאון בקהיר. קברו התגלה כמעט בשלמותו בשנת 1922. הוא מלך על

מצרים העתיקה בין השנים 1333-1324 לפנה"ס. היה חתנו ואולי גם אחיו למחצה של אחנתון. לאחר מות אחנתון, נכנע תות ענח' אמון ללחצים הכבדים של כוהני אמון, נטש את המהפכה הדתית ואימץ בחזרה את האל אמון על שלל אלילי המשנה שלו, שסיפקו עבודה ומשרות למכביר לכוהנים. הוא נקרא בתחילה תות ענח' אתון, ולאחר ביטול המהפכה הדתית שינה את שמו. פירוש שמו המעודכן - תות=מושלם, ענח'=חיים, אמון=האל המצרי אמון, דהיינו דמותו החיה של האל אמון. מקור: ויקיפדיה: תות ענח' אמון. User: MykReeve

צעקת בני ישראל ליד ים סוף ותגובת משה

וּפְרַעַה הַקָּרִיב, וַיִּשְׁאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵינֵיהֶם, וַהֲגָה מִצְרַיִם נֹסַע אַחֲרֵיהֶם, וַיִּירָאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה' . וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה: הַמִּבְלִי אֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לְמוֹת בַּמִּדְבָּר – מַה זֹּאת עֲשִׂיתָ לָנוּ, לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם. הֲלֹא – זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֵלֶיךָ בְּמִצְרַיִם, לֵאמֹר: חָדַל מִמָּנוּ, וְנַעֲבֹדָה אֶת-מִצְרַיִם, כִּי טוֹב לָנוּ עֲבַד אֶת מִצְרַיִם מִמָּוְתוֹ בַּמִּדְבָּר. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם: אֵל תִּירָאוּ; הִתְיַצְבוּ וּרְאוּ אֶת יְשׁוּעַת ה', אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם – כִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם הַיּוֹם, לֹא תִסְפוּ לְרַאֲתָם עוֹד עַד עוֹלָם. ה' יִלְחָם לָכֶם, וְאַתֶּם תִּתְרָשׁוּן. (שמות יד, י-יד)

למה בני ישראל צעקו אל ה' ובמקביל גם צעקו על משה? את מי האשימו? האם טענותיהם היו מוצדקות?

הרמב"ן מסביר שמדובר בכתות שונות בבני ישראל, בדומה למדרש דלהלן. המאמינים יותר צעקו אל ה'. הפחות מאמינים באו בטענות אל משה. אפשר להבין ללבם של בני ישראל. הרי לכאורה לא היה להם מוצא ומצבם היה נואש. הים היה לפניהם ופרעה אחריהם. הנס שהתרחש לאחר מכן היה בלתי צפוי לחלוטין.

איך מגיבים בני אדם בדרך כלל כשהם נקלעים למצבים שלכאורה לא ניתן להינצל מהם, כגון נסיעה מהירה אל תהום?

יש המתפללים לנס, (אף אלה שאינם רגילים להתפלל), יש שמתאבדים, למשל ע"י קפיצה מגבוה ויש כמובן פאסיביים שאינם נוקטים פעולה כלשהי.

מה מאפיין את תשובת משה?

במדרש מכילתא דרבי ישמעאל בשלח, פרשה ב נאמר: ארבע כתות נעשו ישראל על הים - אחת אומרת ליפול אל הים - (להתאבד) ואחת אומרת לשוב למצרים ואחת אומרת לעשות מלחמה כנגדם ואחת אומרת נצווה (נתפלל) כנגדן. זאת שאמרה

ליפול אל הים, נאמר להם: "הִתְיַצְבוּ וְרֹאוּ אֶת יְשׁוּעַת ה'". זו שאמרה "נשוב למצרים", נאמר להם: "כִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם לֹא תִסְפוּ לְרֹאֲתָם עוֹד עַד-עוֹלָם.", זו שאמרה "נעשה מלחמה" - כנגדן נאמר: "ה' יִלָּחֶם לָכֶם", זו שאמרה "נצווה", כנגדן נאמר להם: "וְאַתֶּם תַּחְרִישוּן". משה למעשה מצווה עליהם לבטוח בה' ולהיות פאסיביים. הרמב"ן מזכיר, ע"פ פסוק יג, כי התורה אוסרת שיבה לארץ מצרים.

בקיעת ים סוף

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: מַה תַּצַּעַק אֵלַי? דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסְעוּ. וְאַתָּה הָרֵם אֶת מִטְרְךָ וְנָטָה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וּבִקְעָהוּ, וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בַּתּוֹךְ הַיָּם בַּיַּבֵּשָׁה. וְאַנִּי הִנְנִי מֵחִזֵּק אֶת לֵב מִצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם, וְאַפְכָדָה בַּפְּרָעָה וּבְכָל חִילוֹ, בָּרִכְבוֹ וּבַפָּרָשָׁיו. וַיִּזְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה', בְּהִכָּבְדִּי בַּפְּרָעָה בָּרִכְבוֹ וּבַפָּרָשָׁיו... וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם, וַיּוֹלֶךְ ה' אֶת הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עֲזָה כָּל הַלַּיְלָה, וַיִּשָּׂם אֶת הַיָּם לַתְּרָבָה; וַיִּבְקְעוּ הַמַּיִם. (שמות יד, טו-כא)

איך אפשר להבין את הוראת ה' שמשה יפסיק לצעוק אליו ושבני ישראל יסעו? לאן בדיוק היה להם לנסוע לפני בקיעת הים?

ע"פ הרמב"ן, משה אמנם ידע שהעם יינצל אך לא ידע באיזו דרך. על כן גם הוא התפלל אל ה'. ה' אמר לו שאין זה הזמן להתפלל ושהנס ייעשה ע"י כניסת בני ישראל לים.

וְנָטָה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וּבִקְעָהוּ - מזה נראה כאילו שמשה הוא שבקע את הים. האם אכן כך? ראו גם פסוק כא.

ברור מפסוק כא שלא משה הוא שבקע את הים, אלא שתהליך הבקיעה רק החל עם הטיית המטה. זה מראה כי לא מדובר באירוע מקרי אלא שהיה מכוון ע"י הקב"ה.

למה חשוב שה' יִכְבֹּד בְּכָל חִיל פְּרָעָה? האם רדיפה אחר כבוד היא תכונה טובה?

ברור כי אין הכוונה כאן ברדיפה אחר כבוד, שכן לבורא אין תכונות אנושיות. הכוונה שכתוצאה ממפלת פרעה בדרך נס, יכירו בני האדם בכוחו של הקב"ה. נציין כי לפני תפילת העמידה בתפילת שחרית וכן בערבית, אנו משבחים את הקב"ה על גאולת ישראל, ע"י קריעת ים סוף דווקא. זוהי הגאולה האולטימטיבית.

בני ישראל מנו כמה מיליונים. כמה זמן לקח להם לעבור את ים סוף?

בפסוק כא נאמר: וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת-יָדוֹ עַל הַיָּם וַיּוֹלֶךְ ה' אֶת הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עֲזָה כָּל הַלַּיְלָה וַיִּשָּׂם אֶת הַיָּם לַתְּרָבָה וַיִּבְקְעוּ הַמַּיִם. בפסוק כד נאמר: וַיְהִי בַּאֲשֶׁמֶרֶת הַבֹּקֶר וַיִּשְׁקֶף ה' אֶל מִחְגֵּה מִצְרַיִם

בַּעֲמֹד אֲשֶׁר יַעֲנֵן וַיָּהִם אֶת מַחְנֵה מִצְרַיִם וּפְסוּק כֹּז, וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם וַיָּשָׁב הַיָּם לַפְּנוֹת בָּקָר לְאִיתָנוּ וּמִצְרַיִם נָסִים לְקִרְאָתוֹ וַיִּנְעֶר ה' אֶת מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם. לִפִּי זֶה לֹא בְּרוּר בְּדִיוֹק מִתִּי יִרְדּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִים, אֵךְ נִיתֵן לְהַנִּיחַ שׁוּזָה הִיָּה בְּעֶרֶךְ בַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה, לְאַחַר שֶׁהָרוּחַ נִשְׁבָּה בַּחוּזְקָה בַּמִּשְׁךְ כַּמָּה שָׁעוֹת וְהַיָּם נִבְקָעוּ. לַפְּנוֹת בּוֹקֵר הֵם עָלוּ מִן הַיָּם. עַל כֵּן, מַעֲבֵר יָם סוּף אֲרֵךְ כ - 3 - 4 שָׁעוֹת. ע"פ הַמְּדַרְשׁ הֵם עָבְרוּ אֶת הַיָּם ב - 12 טוֹרִים שְׁבֻטִּים בַּמִּקְבִּיל.

טביעת המצרים בים

וַיָּשָׁבוּ הַיָּמִים וַיִּכְסּוּ אֶת הָרֶכֶב וְאֶת הַפָּרָשִׁים לְכָל חֵיל פְּרָעָה הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם בָּיָם – לֹא נִשְׁאַר בָּהֶם עַד אֶחָד. (שמות יד, כח)

האם גם פרעה טבע בים?

בַּמְּדַרְשׁ מְכִילְתָּא (שמות יד, פסוק כח) ישנה מחלוקת תנאים בעניין זה. "וַיָּשָׁבוּ הַיָּמִים וַיִּכְסּוּ אֶת הָרֶכֶב - אֵךְ לַפְּרָעָה, דְּבָרֵי ר' יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: מִן־כָּבֶד פְּרָעָה וְחִילוֹ יָרָה בָּיָם וְגו' (שמות טו, ד). ר' נַחֲמִיָּה אֹמֵר חוּץ מִפְּרָעָה, עָלִיו הַכְּתוּב אֹמֵר: וְאֹלָם, בַּעֲבוּר זֹאת הָעֲמֻדָּתִיךָ, בַּעֲבוּר, הִרְאָתְךָ אֶת כָּחִי; וְלִמְעַן סִפֵּר שְׁמִי בְּכָל הָאָרֶץ". (שמות ט, טז). בְּנוֹסֶף, הַמַּחְלֻקָּת מוֹבָאֵת גַּם בַּמְּדַרְשׁ תַּהֲלִים, קו'. שֶׁם נֶאֱמַר: "לְכָל חֵיל פְּרָעָה הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם בָּיָם לֹא נִשְׁאַר בָּהֶם עַד אֶחָד. (לְעִיל, פְּסוּק כח) - נַחֲלֵקוּ ר' יְהוּדָה וְר' נַחֲמִיָּה הָאֵם פְּרָעָה עֲצָמוֹ טָבַע גַּם הוּא. לִפִּי ר' יְהוּדָה, פְּרָעָה טָבַע, וּלְפִי ר' נַחֲמִיָּה, פְּרָעָה עֲצָמוֹ לֹא טָבַע (רְבִּי נַחֲמִיָּה לּוֹמֵד מ - "לֹא־נִשְׁאַר בָּהֶם עַד אֶחָד" - וְלֹא "עַד" בְּכָלֵל. מִנְּגִד, ר' יְהוּדָה מְבִיא שֶׁם רֵאִיָּה לְשִׁיתָנוּ מִהַפְּסוּק בַּסֵּפֶר תַּהֲלִים קו' יא, "אֶחָד מֵהֶם לֹא נֹתֵר". עַל כֵּן, לֹא בְּרוּר אִם פְּרָעָה טָבַע בָּיָם גַּם כֵּן.

שְׁדֵרֶת פְּסָלֵי הַסְּפִינְקְס הַמּוֹבִילָה לְאִזּוּרֵי הַמִּקְדָּשִׁים בְּכֻרְנֵךְ, מִצְרַיִם. הַסְּפִינְקְס בְּעִלֵּי רֹאשׁ שֶׁל אֵיל וְגֹפֶן אֲרִיָּה, מְסַמֵּל אֶת הָאֵל אֲמוֹן - רַע. יֵשׁ מִשְׁעָרִים שְׂכָדִי לְבַטֵּל אֶת הָאֵל אֲמוֹן, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִצְטוּ

לשחוט דווקא כבש לפני היציאה ממצרים. (מקור: ויקיפדיה - כרנך. צילום: Daniel Csörföly, 2007).

משירת הים: וּבְרוּחַ אֶפֶיךָ נַעֲרָמוּ מַיִם נִצְבּוּ כְמוֹ נֶדֶן נְזִלִים קָפְאוּ תְהוֹמַת בְּלֶב יָם. (שמות טו, ח)

מה זה "נד נזלים"?

נד מים הוא תופעת טבע - מערבולת חזקה דמוית עמוד המתקיימת מעל גוף מים, ומחוברת לענן ערימה (לרוב מופיעה כענן בצורת משפך).

נד המים אינו שואב מים, אלא המים הנראים בעמוד המרכזי הם למעשה תוצר של עיבוי. על אף שהסיבות להיווצרותו של נד מים אינן ידועות במדויק, ידוע שהוא נוצר עקב אוויר חם ויבש, הזורם מלמטה למעלה, לאזור קר ולח יותר. רוחות בכיוונים שונים ובעוצמות שונות יוצרות ואקום שאליו נשאבים המים כלפי מעלה. יותר מנד מים אחד יכול להתרחש באותה הסביבה ובאותו הזמן. כך למשל, באגם משיגן נצפו תשעה נדים במקביל. כמו כן, כשענן משפך נוגע בקרקע הוא משנה פניו לטורנדו או לנד מים.

תופעה משונה הכרוכה בנדי מים היא גשמי דגים וצפרדעים. לדוגמה, באוגוסט 2004 ירד גשם של דגים על הכפר נייטון בוויילס. נד מים שהופיע באגם סמוך סחף את הדגים כלפי מעלה, עשה את דרכו ליבשה, התמוטט והצניח את הדגים ארצה. במרס 1998 נמסר על גשם של צפרדעים בקרואידון שבאנגליה, שסיבותיו היו דומות.

המקור: ויקיפדיה, נד_מים. בקריעת ים סוף התקיימו כל התנאים הנדרשים להיווצרות נד מים – ענן, רוח, ים וחום מדברי.

נד מים בצרפת.
מקור: blogs.woodtv.com

נד מים ליד פלורידה, 1969. מי הים
נשאבים מהאוקיינוס אל ענן. ניתן
לכנות את התופעה "עמוד מים".

מקור: ויקיפדיה. צילם: Dr. Joseph Golden, NOAA

בהלת עמי כנען

אֲזַ נִבְהָלוּ אֱלֹהֵי אֲדָוָה, אֵילֵי מוֹאָב יִאֲחַזְמוּ רָעַד, נִמְגּוּ פֶלַיִם כְּנָעַן. תִּפְּלֵם עַלֵיהֶם
אִימָתָה נִפְחַד, בִּגְדָל זָרוּעַף יִדְמוּ פֶאֶבֶן, עַד יַעֲבֹר עֲמָךְ ה', עַד יַעֲבֹר עִם זֶה קְנִיָּה. (שמות
טו, טו-טז)

למה מדמים את האומות לאבן?

"ידמו" מלשון דומם. הכוונה שמרוב פחד הם כביכול יהפכו לדומם, שאינו מסוגל למנוע את
כניסת בני ישראל לארץ.

למפקקים באמיתות תופעת קריעת ים סוף, הוצע גם הסבר מדעי לקריעת ים סוף

מספר תאוריות בעניין חציית ים סוף הועלו בידי היסטוריונים וארכאולוגים, אך הם טרם הוכחו
מדעית. הנה אחת מהן:

רוחות מזרחיות חזקות שנהגו לפקוד את אזור ים סוף, ובמקום אשר בו קיים רכס מתחת לפני
המים (אזור של מים רדודים) אשר חוצה את הים, ניתן על בסיס שטח זה לצעוד מחוף לחוף.
ניתן למצוא הסבר זה בסיפור המקראי עצמו, שם מופיע "וַיֹּלֶךְ ה' אֶת הָיָם בְּרוּחַ קָדִים עֲזָה פֶלַ
הַלֵּילָה וַיִּשָּׁם אֶת הָיָם לְתִרְכָּה וַיִּפְקְעוּ הַמַּיִם". רעיון זה הוכח ניסויית, בתנאי מעבדה. מחקר מ-
2010 שנערך על ידי צוות מהמרכז הלאומי למחקר אטמוספירי (NCAR) ואוניברסיטת
קולורדו בארצות הברית, אישר אפשרות של קריעת ים סוף כתוצאה מתהליכים הידרודינמיים
הנובעים מהשפעת הרוחות על המים בתנאים מסוימים. החוקרים נקטו במיקום מסוים בדרום
הים התיכון, וערכו עליו סימולציות ממוחשבות לגבי צורות שונות של קו החוף הקדום,
שיאפשרו היבקעות כגון זו המתוארת בתורה. על פי המודל, בהינתן צורת U של נהר הנילוס,
ולגונה רדודה לאורך החוף, הרי שרוח במהירות של 100 קמ"ש הנושבת במשך 12 שעות
ברציפות יכולה הייתה לדחוף את המים בעומק של 2 מטר. על פי המודלים הממוחשבים, עם
תום השפעת הרוח, המים צפויים לחזור באחת למקומם ולהטביע את העוברים בהם, בדיוק
כמתואר בסיפור המקראי. תאוריה זו ממקמת את ים סוף בלגונות מְלוּחָת מְזֻרְחָת לדלתת
הנילוס - כגון ימת בלה או ימת ברדוויל.
מקור: ויקיפדיה, קריעת ים סוף.

יא. ספירת העומר ול"ג בעומר

שעורה_תרבותית. wikiwand.com, צילום: Alexander von Halem

הקרבת מנחת העומר

וְאִם תִּקְרִיב מִנְחַת בִּכּוּרִים לַה', אָבִיב קִלּוֹי בָּאֵשׁ, גֶּרֶשׁ כֶּרְמֶל, תִּקְרִיב אֶת מִנְחַת בִּכּוּרֶיךָ. וְנָתַתָּ עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְשִׁמְתָּ עָלֶיהָ לִבְנָה, מִנְחָה הִוא. וְהִקְטִיר הִפְהֵן אֶת אֲזִכְרֹתָהּ מִגִּרְשָׁהּ וּמִשְׁמָנָהּ עַל כָּל לִבְנֹתָהּ, אֲשֶׁה לַה'. (ויקרא ב, יד-טז)

מהי מנחת ביכורים ואיך מקריבים אותו?

רש"י מפרש שמדובר במנחת העומר שמביאים במוצאי היום הראשון של חג הפסח, באביב. היא באה מן השעורים, שכן נאמר כאן "אָבִיב" ונאמר "כִּי הִשְׁעָרָה אָבִיב וְהִפְשָׁתָה גִבְעֹל" (שמות ט). זה נקרא מנחת ביכורים כי היא מתירה את האכילה מהתבואה השנתית החדשה שכבר השתרשה, בארץ ישראל.

קלוי בָּאֵשׁ - שמייבשים אותו על האור (האש) באביב של קלאים.

מלבד מטרתו הידועה (להתיר את התבואה החדשה) - נאמר בברייתא במסכת ראש השנה טז, א, "תניא אמר רבי יהודה משום רבי עקיבא: מפני מה אמרה תורה - הביאו עומר בפסח? מפני שהפסח זמן תבואה הוא, אמר הקב"ה הביאו לפני עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות". אם את ראשית תבואתינו, המובחרת והמבכרת, אנחנו מביאים באהבה ובשמחה לפני ה' - הוא ישלח ברכה גם בתבואה שתבוא אחר כך.

מקור: מנחת_העומר yeshiva.org.il/wiki/index.php?title=

מנחת העומר המתירה את התבואה החדשה וספירת העומר

וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם: פִּי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר
אֲנִי נֹתֵן לָכֶם, וְקִצְרֹתֶם אֶת קְצִירָהּ וְהִבְאַתֶּם אֶת עֹמֶר רֵאשִׁית קְצִירְכֶם אֶל הַפֶּה. וְהֵנִיף
אֶת הָעֹמֶר לִפְנֵי ה' לְרִצּוֹנְכֶם, מִמִּחְרַת הַשָּׁבֹת וְנִיפְנוּ הַפֶּה. וַעֲשִׂיתֶם בַּיּוֹם הַנִּיפְכֶם אֶת
הָעֹמֶר, כִּבְשֵׁי תָמִים בֵּין שְׁנֵתוֹ לְעֹלָה לַה'. וּמִנִּחְתּוֹ שְׁנֵי עֶשְׂרִים סֹלֶת בָּלוּלָה בַשֶּׁמֶן, אִשָּׁה
לַה', רֵיחַ גִּיחַח, וְנִסְפָּה יֵין, רְבִיעֵת הַהֵינִי. וְלָחֶם וְקִלִּי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ, עַד עֵצֶם הַיּוֹם
הַזֶּה, עַד הִבִּיאֲכֶם אֶת קָרְבֶּן אֱלֹהֵיכֶם - חֲקַת עֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם, בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם. וּסְפַרְתֶּם
לָכֶם מִמִּחְרַת הַשָּׁבֹת, מִיּוֹם הִבִּיאֲכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה, שִׁבְעַת שָׁבָתוֹת תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה.
עַד מִמִּחְרַת הַשָּׁבֹת הַשְּׁבִיעִת, תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם, וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַה'.
(ויקרא כג, ט-טז)

מה זה קרבן העומר שצריכים להביא ולמה?

רש"י: שתהא ראשונה לקציר. "עומר" הוא כמות עשירית האיפה (כ- 2.5 ליטר או 2.5 ק"ג). כך
היה שמה (של המידה), כמו לגבי ליקוט המן (שמות טז) "וַיִּמְדּוּ בְעֹמֶר". מדובר בקציר הראשון
של השעורים, המבשילות לפני החיטים.

הרמב"ן מבאר: שלא תקצרו בארץ (כל) קציר, עד שתקצרו את העומר ותביאו אותו, ראשית
קצירכם, אל הכהן, וכן "מִתְחַל חֶרְמֶשׁ בְּקָמָה, תִּחַל לְסַפֵּר שְׂבָעָה שָׁבָעוֹת", (דברים טז, ט), מהחל
לך חרמש בשום קמה, כי אסור להניף חרמש על הקמה עד היום שתחל לספור, (דהיינו ב- טז
בניסן). כאמור, העומר נקצר במוצאי יום טוב ראשון של חג הפסח.

כתב בעל ספר החינוך: ענין המנחה (העומר) כן, (לפי מסכת מנחות סג, ב), שהיו מביאים
שלשה סאים שעורים (75 ק"ג) וקולים ומייבשים אותם, וטוחנים ומוציאים מן הכל עשרון אחד,
אחרי נפוי בשלוש עשרה נפה, והשאר נפדה ונאכל ע"י כל אדם, ... ולוקחים עשרון זה של סולת
השעורים, וכוללים אותו בלוג שמן ונותנים עליו קומץ לבונה כשאר המנחות ומניפו הכהן
במזרח המזבח, ... וקומץ ומקטיר (את הקומץ), והשאר נאכל לכוהנים כשיירי כל המנחות. יחד
עם מנחת העומר היו מקריבים כבש לעולה.

המטרה היא "כדי שנתבונן מתוך המעשה, החסד הגדול שעושה הקב"ה עם בריותיו, לחדש
להם שנה שנה תבואה למחיה. לכן ראוי לנו שנקריב לו ברוך הוא, ממנה, כדי שנזכיר חסדו
וטובו הגדול בטרם נהנה ממנה, ומתוך שנהיה ראויים לברכה בהכשר מעשינו לפניו, תתברך
תבואתנו וישלם חפץ השם בנו".

מתי זה "מִמְחֶרֶת הַשָּׁבֶת", (פסוק יא) - באיזה שבת מדובר?

כת הצדוקים בזמן בית שני ואחריהם הקראים, פירשו שבמילה "שָׁבֶת" בפסוק, הכוונה לשבת "בראשית", היינו, היום השביעי מימי השבוע.

רש"י פירש: "מִמְחֶרֶת הַשָּׁבֶת", (ע"פ מסכת מנחות, סו), שמדובר במחרת יום טוב הראשון של פסח, שאם אתה אומר שבת בראשית, (היום השביעי שבשבוע), אינך יכול לדעת באיזו שבת בשנה מדובר.

מוסיף הרמב"ן, שאין אפשרות לפרש שהכוונה ליום שבת, אחרת לא יהיה תאריך קבוע לחג השבועות שלא נקבע לו תאריך, אלא הוא חל לאחר 49 ימי ספירת העומר. לעומת זאת הבטוי "מִמְחֶרֶת הַשָּׁבֶת הַשְּׁבִיעִת", בפסוק טז, הוא בוודאי השבוע השביעי, כי מובן המלה "שבת" הוא דו משמעי, או יום שבת או שבוע. (כנראה שהצדוקים אמרו גם כאן שחג השבועות יחול במוצאי השבת השביעית).

הרמב"ם (בהלכות תמידים ומוספים, ז, יא), מביא את הפסוק מספר יהושע, ה, יא: וַיִּחַנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגִלְגָל וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַפֶּסַח בְּאַרְבַּעַה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בְּעָרְבָה בְּעַרְבוֹת יְרִיחוֹ. וַיֹּאכְלוּ מֵעֶבֶר הָאָרֶץ מִמְחֶרֶת הַפֶּסַח מִצֹּת וְקֵלָי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה, כראייה לכך שמדובר במחרת הפסח, כלומר ממחרת היום הראשון של החג שבו נאכל הפסח, ולא במחרת השבת הרגילה, כפי שדרשו הצדוקים.

למה צריכים לספור את ימי העומר שבעה שבועות?

לפי רוב המפרשים, זה כדי לספור את הימים, בציפייה, עד לקבלת התורה, שהיא הסיבה העיקרית ליציאתנו ממצרים. סיבה נוספת, היא כדי לשפר בימים אלה את מידותינו, כדי להתכונן ולהיות ראויים יותר לקבל את התורה מידי שנה. נוהגים ללמוד פרקי אבות בשבתות שבספירת העומר, כדי לשפר את מידותינו. רוב המפרשים מסכימים, שמפני שהיום לא מביאים את מנחת העומר, ספירת העומר עכשיו אינה אלא מדרבנן, זכר למקדש.

למה נוהגים מנהגי אבלות בזמן ספירת העומר, הרי זה לא מוזכר כלל בתורה?

בעקבות האסון שאירע בימי הספירה, בו מצאו את מותם 24 אלף תלמידיו של רבי עקיבא במהלך מגפה, (כמסופר במסכת יבמות סב, ב), ואיבוד דברי תורתם יחד איתם לנצח, אלמלא לימד רבי עקיבא 5 תלמידים אחרים תחת הנספים, (רבי מאיר, רבי יהודה בן אלעאי, רבי יוסי, רבי שמעון בר יוחאי ורבי אלעזר בן שמוע), הפכו ימי ספירת העומר לימים שנוהגים בהם מקצת אבלות. על פי התלמוד סיבת מותם הייתה משום שלא נהגו כבוד זה בזה ולכן מקפידים בימים אלה על תיקון המידות שבין אדם לחברו. עם זאת, יש הסוברים (על פי איגרת רב שרירא גאון), שה"מגפה" הנזכרת בגמרא היא ביטוי אלגורי הרומז למות תלמידיו במרד בר כוכבא. הם מבססים זאת בעיקר על תמיכתו הברורה של רבי עקיבא במרד זה.

על פי הקבלה, במשך שבעת השבועות כל עם ישראל עובר הזדככות לקראת מתן תורה, חג השבועות. כל שבוע הוא למעשה בירור לאחת משבע הספירות הקבליות הקשורות במידות: חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות. שלושת הספירות הראשונות, כתר, חכמה ובינה, אינן מידות ולכן לא נכללו. השבוע הראשון הוא כולו בירור ספירת ה'חסד', השבוע השני הוא בירור ספירת ה'גבורה', השלישי הוא בירור ספירת ה'תפארת', וכן הלאה. בימים אלו נוהגים למעט בשמחה - לא להסתפר ולהתגלח, לא לקיים חתונות, לא לשמוע מוזיקה (יש המקלים בשמיעת מוזיקה ללא ליווי כלי זמר או בשמיעת מוזיקה שקטה), ולא לרקוד.

החל מל"ג בעומר, שהוא היום ה-33 לספירה, נוהגים ברוב הקהילות להפסיק את מנהגי האבלות, מכיוון שביום זה פסקו תלמידי רבי עקיבא למות. הספרדים נוהגים אבלות עד בוקר יום ל"ד בעומר ורק אז מסתפרים, מתגלחים ומתירים להתחתן, אך בל"ג בעומר עצמו מתירים לשיר, לנגן ולרקוד לכבוד הילולת רבי שמעון בר יוחאי.

גם בזמן מסעי הצלב (מאורעות תתנ"ו בזמן מסע הצלב הראשון), קרו אסונות לא מעטים לעם ישראל בתקופת ספירת העומר. קהילות רבות נחרבו לגמרי בתקופה זו, ואחרות סבלו מפוגרומים רבים. חורבן קהילות שו"ם (שעליו נכתבה תפילת "אב הרחמים" הנאמרת בשבת), התרחש בתקופה זו. אף פרעות ת"ח ות"ט אירעו ברובם בימי ספירת העומר. הפרעות נערכו ביהודי אוקראינה בשנת 1648, במהלך התקוממות הקוזאקים והצמיטים שהנהיג בוגדן חמלניצקי.

מקור: ויקיפדיה, ספירת העומר

סוף הספירה וחג השבועות

שִׁבְעָה שָׁבָעַת תִּסְפֹּר לָךְ, מִהַחֵל חֶרְמֶשׁ בְּקִמָּה, תֵּחַל לִסְפֹּר שִׁבְעָה שָׁבָעוֹת. וְעָשִׂיתָ חַג שָׁבָעוֹת לַה' אֱלֹהֶיךָ, מִסֵּת נִדְבַת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֶּן, כֹּאֲשֶׁר יְבָרַךְ ה' אֱלֹהֶיךָ. וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ, אֹתָהּ וּבְנֶהּ וּבְתֶהּ וְעַבְדְּךָ וְאִמָּתְךָ, וְהַלְוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְהַגֵּר וְהַיִּתּוֹם וְהָאֵלְמָנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ, בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׂכַן שְׁמוֹ שָׁם. וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם, וְשָׂמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ אֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה. (דברים טז, ט-יב)

מה מטרת הספירה הנ"ל בין חג המצות לחג השבועות?

מפרש הספורנו: וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ - שלא היה לך אז שום ממון משלך. וְשָׂמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ אֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה - בנתינת לקט ופאה, לרצון לפני ה', שהוציאך משם ונתן לך עושר ונכסים.

הסברים שונים הוצעו למשמעות הספירה :

הכנה למתן תורה

הסבר עממי ונפוץ שמתחילים לספור למחרת יום טוב הראשון של פסח, שהוא יום הזיכרון לגאולה ממצרים, לקראת חג השבועות, שלפי המסורת הוא יום הזיכרון לקבלת התורה - כדי להראות שיציאת מצרים אינה אלא אמצעי כדי להשיג את המטרה, שהיא קבלת התורה בסיני. בדומה לכך, יש הנוהגים להתכונן בימים אלו לקראת חג השבועות, על ידי תיקון המידות וכדומה. יש שאף חילקו את 'ארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם', (פרקי אבות, פרק ו), לימי הספירה, כך שבכל יום מתמקדים באחד מהדברים, ואת היום האחרון, ה - 49, מנצלים לסיכום כללי. גם נוהגים ללמוד פרקי אבות בשבתות שבין פסח לשבועות, שיש בהם כדי לשפר את המדות.

טעמים חקלאיים

בתחילת האביב, שהוא מועד חג הפסח, מתחיל קציר השעורה ("כִּי הַשְׂעֹרָה אָבִיב" - שמות ט, לא) וממנה מונפת מנחת העומר. לעומת השעורה שמבשילה בתחילת האביב, החיטה מבשילה בסוף האביב, ובמועד חג השבועות מתחיל קציר החיטים ("וְחָג שִׁבְעַת תַּעֲשֶׂה לָךְ בַּכּוֹרֵי קִצִּיר חִטִּים" - שמות לד, כב), ומביכוריה מונפת מנחה חדשה, היא מנחת שני הלחם הנאפית חמץ. התקופה שבין פסח לשבועות היא תקופת מעבר מאוכל גס שמשמש מזונם של עניים ובהמות הבית, לאוכל עדין ויוקרתי של בני המעמד הבינוני והעשירים, והספירה מבטאת את הציפייה האנושית, לאכול לחם חיטה טרי מהשנה החדשה.

טעם חקלאי נוסף נזכר בדברי הספורנו: הקציר מתחיל קצת לפני פסח ונמשך עד שבועות, וטיב התבואה תלוי מאוד במזג האויר. על כן מניפים את העומר כהודאה על הקציר שנקצר עד עכשיו ומתפללים שהמשך הקציר יהיה טוב עד שבועות. ספירת העומר נועדה להזכיר בכל יום את אותה התפילה ואת התלות באלוהים.

טעמים פרקטיים

רבי דוד אבודרהם, (מאה ה-14, ספרד), מציין כי בימים אלו העם פזור איש איש בשדהו וקיים חשש שעקב הטרדה המרובה בעבודת השדה ישכח מועד חג השבועות. לשם כך נועדה הספירה: להזכיר לחקלאי שמתקרב חג השבועות ויש לצאת לדרך ולעלות לרגל לירושלים.

מה מציינים ב-ל"ג בעומר?

ל"ג בעומר הוא ממועדי השנה ומקורו איננו בתורה או בדברי חכמים, אלא במנהג שהתפתח החל מהמאה ה-12. זהו היום השלושים ושלושה לספירת העומר (ל"ג הוא 33 בגימטריא), שסופרים מפסח לשבועות, וחל ב"ח באייר.

על המניעים לציון יום זה קיימות מסורות לא מבוססות, המייחסות אירועים שונים ליום זה:

- נפסק מותם במגפה של תלמידי רבי עקיבא.
- נפטר רבי שמעון בר יוחאי (רשב"י), ובשעת פטירתו נתגלו לו סודות תורה נשגבים. המדורות שמדליקים מסמלות את האורה הגדולה של הסודות שהתגלו. בל"ג בעומר נוהרים מאות אלפים למקום ציון קברו של רבי שמעון בר יוחאי למרגלות הר מירון, לחוג שם את ההילולא ואת החג.
- עוד טעם - חל מפנה לטובת צבאו של בר כוכבא במרד מול הרומאים והושאו משואות לבשר את הניצחון.

יב. חג השבועות

רות מלקטת שיבולים לאחר הקציר, ויקיפדיה, נחלת הכלל. ציור מאת
Gebhard Fugel (1863–1939)

שני הלחם מחמץ בשבועות

וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמִּתְחַרַּת הַשֶּׁבֶת מִיּוֹם הַבִּיאָכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה, שִׁבְעַת שָׁבָתוֹת תְּמַיִמַת תִּהְיֶינָה. עַד מִמִּתְחַרַּת הַשֶּׁבֶת הַשְּׂבִיעִית, תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם, וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַה'. מִמּוֹשְׁבַתֵיכֶם תָּבִיאוּ לֶחֶם תְּנוּפָה שְׁתֵּים, שְׁנֵי עֶשְׂרִים סֵלֹת תִּהְיֶינָה, חֶמֶץ תֹּאפִינָה, בִּכּוּרִים לַה'. (ויקרא כג, טו-יז)

למה התורה לא מציינת שחג הבאת הביכורים בסוף ספירת העומר, הוא בעצם "זמן מתן תורתנו" כפי שהוא נחגג היום?

לפי האברבנאל, חג השבועות לא ניתנה כדי לציין את "זמן מתן תורתנו". למרות שהתורה אכן ניתנה באותו היום, "כי התורה האלוהית אשר היתה בידינו והנבואה אשר היא בידינו, עדים לעצמם, ואין צורך לקדש יום לזכור אותה". הוא כותב שטעם חג השבועות, לציין את התחלת קציר חיטים, כי רצה יתברך שבהתחלת אסיפת התבואה שהם מזון האדם, שהראשונה מהם במעלה היא החיטה, יעשו חג להודות לנותן לחם לכל בשר, ובסוף אסופת התבואות יעשו חג אחר - סוכות.

כראיה לכך הוא מוסיף: "וכן נאמר בפרשת משפטים, (שמות כג, טז): "וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה", ובסדר כי תשא (שם לד, כב): "וחג שבועות תעשה לך ביכורי קציר חטים", ובסדר פנחס, (במדבר כח, כו): "וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבועותיכם". ובסדר ראה (דברים טז, ט-י): "שבעה שבועות תספור לך מהחל חרמש

בקמה...ועשית חג שבועות". הנך רואה שלא נקרא זה החג אלא על שם השבועות, (ובהקשר החקלאי), ולא נצטווה כי אם מפני הביכורים, לא לזכרון מתן תורה.

בעל "העקדה", רבי יצחק עראמה, (1420 ספרד - 1494 איטליה), כותב שאין לקבוע זמן מיוחד לקבלת התורה מפני שמצוותה היא בכל יום ובכל עת ובכל שעה. "בכל יום ויום אנו מצווים שיהיו חדשים וחביבים בעינינו כיום שניתנו בו, דכתיב (דברים כו, טז): "היום הזה ה' אלהיך מצוך לעשות את החוקים האלה ואת המשפטים ושמרת ועשית אותם".

בדומה לו אך בהרחבה, כותב ר' אפרים מלונשיץ, בעל "כלי-יקר", (1540, פולין - 1619, פראג), והקרבנות מנחה חדשה" - על מתן תורה לא רצה ה' להגביל יום ידוע, לפי שצריך האדם שיהיה דומה לו בכל יום ויום מכל ימות השנה כאילו באותו יום קיבלה מהר סיני... ואם כך כל יום הוא יום מתן תורה אצל ההוגים בה. ועל כן אמרו חז"ל, שיהיו דברי תורה חדשים בעיניך ולא כדבר ישן שלבו של אדם קץ בו, שהרי באמת אתה מוצא בה דבר חידוש בכל יום ויום.

ועל כן אין יום נתינה מבואר בתורה יותר ממה שנרמז בהבאת מנחה חדשה, (שני הלחמים המתירים את הבאת המנחות מהתבואה החדשה), להורות שהתורה מנחה חדשה בכל יום ויום. והיו כשתי הלחם החמץ אשר היצר הרע נמשל בו, כי בלשון חז"ל הוא (=היצר הרע) נקרא השאור שבעיסה, לפי שבמקום שהתורה מצויה שם, אין יצר הרע יכול להזיק.

הדברים מבוססים על עיונים הספר ויקרא של נחמה ליבוביץ, בהוצאת הסוכנות היהודית.

מקור: archive.jewishagency.org/he/leviticus/content/22408

למה חשוב ששני לחמי הביכורים בחג השבועות, יהיו מחמץ דווקא? למה הם נקראים "ביכורים"?

הקרבת בא לסמל את הכרת הטוב כלפי אלוהים ולהודות לו על יכול החיטה שצמח. הרמב"ן מפרש שצווה הכתוב שתהיינה חמץ, לפי שהם (כמו קרבן) תודה לשם, כי חוקות קציר שמר לנו, וקרבת תודה מובא, בין השאר, עם חלות חמץ.

שני הלחמים נקראים "ביכורים", כי הם המנחות הראשונות המובאות באותה השנה מהחיטים לבית המקדש. הכוהנים אכלו אותם בבית המקדש בחג השבועות.

שלוש רגלים – כולל חג הקציר והבאת הביכורים

שְׁלֹשׁ רִגְלִים תִּחַג לִי בַשָּׁנָה. אֵת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר; שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מִצּוֹת פֶּאֶשֶׁר צוִיתָהּ, לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב, כִּי בּוֹ יֵצְאֶת מִמִּצְרָיִם, וְלֹא יֵרָאוּ פָנֶי רִיקָם. וְחַג הַקִּצִּיר בַּכּוֹרִי מַעֲשֵׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה, וְחַג הָאָסֶף בְּצֵאת הַשָּׁנָה, בְּאֶסְפְּךָ אֶת מַעֲשֵׂיךָ מִן הַשָּׂדֶה. שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל זְכוּרְךָ אֶל פָּנֵי הָאֵדֶן ה'. לֹא תִזְבַּח עַל חֲמֵץ דָּם

זָבַחִי וְלֹא יִלִּין חֶלֶב חֲגִי עַד בֶּקֶר. רֵאשִׁית בְּפוּרֵי אֲדָמָתְךָ תָּבִיא בֵּית ה' אֱלֹהֶיךָ; לֹא תִבְשֹׁל גְּדֵי בַחֲלָב אִמּוֹ. (שמות כג, יד-יט)

איזה ביכורים יש להביא בחג הקציר?

לפי רש"י, הביכורים כאן אינם הפירות הראשונים משבעת המינים שהובאו לכוהנים בבית המקדש החל ממחרת החג, אלא מתייחסים גם כן לשני כיכרות הלחם שחייבים להביא כמנחת ציבור לבית המקדש בחג השבועות, מקציר החטים הראשונים.

למה התורה חוזרת שוב בפסוק יט, על עניין הבאת הביכורים, (חוץ מבפסוק טז)?

לפי רש"י, פסוק זה מתייחס לביכורים שכל אדם בארץ ישראל חייב להביא לבית המקדש, החל ממחרת חג השבועות ועד חג הסוכות, ולתת אותם לכוהנים לאכול. הביכורים הם הפירות הראשונים (הבכורות) - משבעת המינים שארץ ישראל השתבחה בהם: חיטה, שעורה, גפן, תאנה, רימון, זית ותמר. מטרת המצווה להודות לה' על פירות האדמה והעץ. מצוות ביכורים נוהגת רק בזמן שבית המקדש בנוי. פסוק טז מתייחס כאמור, להבאת 2 כיכרות לחם בחג השבועות.

אז למה שבועות נקרא יום הביכורים?

כאמור, מפני שבאותו יום הביאו את המנחה החדשה, שני הלחם מהחיטה של התבואה החדשה, שהיוו ביכורים לכל שאר המנחות שהובאו מהתבואה החדשה למקדש. בנוסף, עונת הבאת הביכורים משבעת המינים, התחילה ממחרת שבועות ועד חג הסוכות. העלאת פירות הביכורים לא נעשתה במועד אחד לכל ישראל, אלא כל חקלאי או קבוצת חקלאים העלו את פירות הביכורים שלהם בשעה שפירותיהם הבשילו.

למה מביאים קרבן משעורים בפסח, ואילו מחיטים בחג השבועות?

פירוש פשטני לסיבה שבפסח מוקרב קרבן משעורים, ובשבועות דווקא מחיטים, הוא בהתאם לזמן ההבשלה שלהם - השעורה מבשילה בתחילת האביב, והחיטה בסופו; אך יש המייחסים להבדל בין הקורבנות משמעות אחרת, והיא, שהשעורה נחשבת למאכל בהמה, ואילו החיטה, נחשבת למאכל אדם, והדבר מבטא את ההתעלות של האדם, ושל עם ישראל. לפי הסבר זה, פסח מסמל את גאולת הגוף של האדם ושל עם ישראל, ואילו חג השבועות, זמן מתן תורה, מסמל את גאולת הרוח. בכך באה לידי ביטוי ההתקדמות במאבק נגד יצר הרע, המשול לחמץ, שבשלב ראשון היה צורך להתרחק ממנו ולבערו, ועד סוף התהליך של ימי ספירת העומר, שבהם עולים במדרגה, משתמשים בחמץ, ללא חשש, לעבודת ה'. (ויקיפדיה, שבועות).

מצוות הבאת ביכורים למקדש

וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה, וִירָשָׁתָהּ וַיִּשְׁבֶּתָּ בָּהּ. וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְרִיא מֵאֲרָצָה, אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וְשָׂמַתָּ בַּטֶּנָּא, וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם. וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּיָמֵי הָהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו: הִנֵּנִי הַיּוֹם לְה' אֱלֹהֶיךָ, כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לָאֲבֹתֵינוּ לָתֶת לָנוּ. (דברים כו, א-ג)

”וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל-פְּרִי הָאֲדָמָה” - האם מביאים ביכורים מכל סוגי פירות האדמה והעץ?

רש”י מפרש: מֵרֵאשִׁית - ולא כָּל רֵאשִׁית - שאין כל הפירות חייבים בביכורים אלא שבעת המינים בלבד, שארץ ישראל השתבחה בהם, (חיטה, שעורה, גפן, תאנה, רימון, זית, תמר). אדם יורד לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה, כורך עליה גמי - (גומי) - לסימן, ואומר “הרי זה ביכורים”. (לאחר מכן הוא לוקח את הפרי לבית המקדש עם שאר הביכורים, בתוך כלי מיוחד). לפי פירוש זה, יש לקחת רק חלק מראשית כל הפירות.

למה מביא הביכורים אומר: הִנֵּנִי הַיּוֹם לְה' אֱלֹהֶיךָ כִּי-בָאתִי אֶל-הָאָרֶץ? הרי ה' יודע שהוא בארץ, וחורץ מזה הוא כנראה נולד וגדל בארץ, ולא “בא אל הארץ” ממקום אחר.

רש”י אומר שבזה הוא מראה שאינו כפוי טובה. הוא מודה לה' שהוא נתן לעם ישראל את הארץ וקושר גם את עצמו להגעה לארץ. זה מזכיר את מה שאומרים בהגדה של פסח, (ממסכת פסחים, פרק י, משנה ה): “שבכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים”.

דברי ה' למשה ולבני ישראל לקראת מתן תורה

בַּחֲדָשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֲרָץ מִצְרַיִם, בַּיּוֹם הַזֶּה, בָּאוּ מִדְבַּר סִינַי. וַיִּסְעוּ מִרְפִּידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינַי וַיִּתְּנוּ בַּמִּדְבָּר וַיִּתֵּן שֵׁם יִשְׂרָאֵל נֹגֵד הָהָר. וּמִשָּׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו ה' מִן הָהָר לֵאמֹר: כֹּה תֹאמַר לְבֵית יִעֲקֹב וְתַגִּיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל. אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם וְאֲשָׁא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים וְאָבֹא אֶתְכֶם אֵלַי. וְעַתָּה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי וְשִׁמַּרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי וְהִיִּיתֶם לִי סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ. וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלַכַת כֹּהֲנִים וְגוֹי קֳדוֹשׁ - אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיָּבֹא מִשָּׁה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי הָעָם וַיִּשֶׂם לִפְנֵיהֶם אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּהוּ ה'. וַיַּעֲנוּ כָּל הָעָם יְחָדָּו וַיֹּאמְרוּ: כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה, וְנִשְׁמָע מִשָּׁה אֶת דְּבָרֵי הָעָם אֵל ה'. וַיֹּאמֶר

ה' אל משה: הנה אנכי בא אליך בערב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך, וגם בך יאמינו לעולם - ונגד משה את דברי העם אל ה'. (שמות יט, א-ט)

ההכנות מתן תורה והגבלת העלייה להר סיני

ויאמר ה' אל משה: לך אל העם וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלתם. והיו נכונים ליום השלישי, כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני. והגבלת את העם סביב לאמר: השמרו לכם עלות בקר ונגע בקצהו - כל הנגע בקר מות יומת. לא תגע בו יד כי סקול יסקל או ירה ירה, אם בהמה אם איש לא יחיה - במשך היבל המה יעלו בקר. וירד משה מן הקר אל העם ויקדש את העם וכבסו שמלתם. ויאמר אל העם: היום נכנים לשלשת ימים - אל תגשו אל אשה. ויהי ביום השלישי בהית הפקר, ויהי קלת וברקים וענן כבד על הקר וקל שפר חזק מאד, ויחרד כל העם אשר במחנה. (שמות יט, י-טז)

באיזה תאריך היה מעמד הר סיני? איך מצינים היום את המעמד?

בששה או בשבעה בסיון. על התאריך המדויק יש מחלוקת (מסכת שבת, פו, ב), אך לפי המבואר שם, סדר האירועים היה כדלהלן: (שמות יט, א): "בחדש השלישי לצאת בני-ישראל מארץ מצרים ביום הזה באו מדבר סיני". מפרשים את הביטוי "ביום הזה" כראש חודש סיון. למחרת נאמר להם (שמות יט, ד - ו) "אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על-כנפי נשרים וגו'". בשלושה בסיון מסר להם משה את ציווי הגבלת ההר, בארבעה לחודש מסר להם את ציווי הקדושה ופרישה מאישה. בפסוק טז נאמר: "ויהי ביום השלישי בהית הפקר ויהי קלת וברקים וענן כבד על-הקר". כביכול מדובר במתן עשרת הדברות בששה לחודש, אך לפי רבי יוסי בגמרא, (מסכת שבת, פז, א), משה הוסיף יום מדעתו, כי רצה שספירת הימים תתחיל מהלילה כפי שמקובל בתורה, כך שהתורה ניתנה בשבעה לחודש, וכך הוכרע בגמרא. כידוע חג השבועות, חג מתן תורה חל ביום ו' בסיון ולא בז' בסיון. יחד עם זאת, בתורה לא נאמר שחג השבועות מציין את יום מתן תורה אלא את סיום 50 ימי ספירת העומר, החל ממוצאי יום טוב הראשון של פסח.

האם שבועות הוא ב - ו' בסיון דווקא?

לפי מסכת שבת פו - פז, ישנה מחלוקת לגבי התאריך שבו ניתנה התורה. המסקנה היא שהתורה ניתנה בפועל ב- ז בסיון, כלומר ביום ה - 51 לעומר, שכן משה הוסיף עוד יום מדעתו, כדי שיהיו שלושה ימי הגבלה מלאים, לפני מתן התורה. בזמן המקדש, כאשר קידוש החודש נעשה ע"פ עדים, חג השבועות יכול היה לחול ב- ה', ו' או ז' בסיון. התאריך המדויק שחל בו שבועות

באותה שנה היה תלוי בשאלה האם החודשים ניסן ו/ או אייר היו מלאים (ובהם 30 יום) או חסרים (ובהם 29 ימים).

לפי הרב שמשון רפאל הירש, חג השבועות אינו מציין את יום מתן התורה, אלא את היום שלפני כן, שבו העם הכין את עצמו לקבלת התורה.

...וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי וְהֵייתֶם לִי סֵגֻלָּה מִכָּל הָעַמִּים... וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְּלַכַת פְּהָנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ - מה הכוונה שעם ישראל יהיה "סֵגֻלָּה" וכן "מִמְּלַכַת פְּהָנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ"? האם זאת דרישה או הבטחה בלתי תלויה בדבר?

לפי רש"י, "סגולה" היא "אוצר חביב" ופירוש "ממלכת כהנים" היא "שָׁרִים" כמו בפסוק "ובני דוד כהנים היו (שמואל ב, ח). גם לדעת רבי יהודה הלוי בספר הכוזרי, קיים הבדל מהותי בין עם ישראל לשאר העמים, הנובע מכך שאבות האומה היו אנשים סגוליים וקדושים. לפי הספורנו, הכוונה ב"ממלכת כהנים" היא להבין ולהורות לכל המין האנושי לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד, כמו שיהיה עניין ישראל לעתיד לבוא, כעין "אור לגויים". לפי הרמב"ן מדובר בהבטחה המותנית ב: "אם-שְׁמוֹעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקֹלִי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת-בְּרִיתִי".

האם עם ישראל שימשה או משמשת "אור לגויים"?

"אור גויים" הוא ביטוי שמקורו בדברי הנביא ישעיהו, המבטא את ייעודו האוניברסלי של עם ישראל כמורה הדרך הרוחנית והמוסרית לעולם כולו. מקור הביטוי בפסוקים:

וַיֹּאמֶר נָקַל מִהֵיטֵד לִי עֶבֶד לְהָקִים אֶת שְׁבִטִי יַעֲקֹב וּנְצוּרֵי יִשְׂרָאֵל לְהָשִׁיב וּנְתַתִּיךָ לְאֹר גוֹיִם לְהִיּוֹת יְשׁוּעָתִי עַד קֵצֶה הָאָרֶץ – ישעיהו מט, ו
אֲנִי ה' קְרֹאתֶיךָ בְּצִדְקָה וְאַחֲזֶק בְּיָדְךָ וְאַצְרֶךָ וְאַתְּנֶךָ לְבְרִית עִם לְאֹר גוֹיִם – ישעיהו מב, ו
וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאֹרְךָ וּמְלָכִים לְנִגְהַ וְרַחֲךָ – ישעיהו ס, ג

ההקשר בשלושת האזכורים הללו הוא נבואת נחמה והבטחה לעם ישראל, לפיה ה' ישיב את ישראל לארצם, ושיבה זו תגרום לגויים לפקוח את עיניהם, להעריך את עם ישראל ולהכיר על ידי כך כי ה' הוא האלהים ולא הפסילים או עבודה זרה אחרת. (ויקיפדיה, אור_לגויים). (עם זאת, יש שפירשו את שני הפסוקים הראשונים כמכוונים לנביא ישעיהו עצמו).

לפי ההגדרה הנ"ל למושג "אור לגויים", לא ניתן לומר שהנבואה התגשמה. אמנם ישנם עמים המעריצים את חכמת והישגי עם ישראל, כגון בדרום קוריאה וסין, ויהודים וישראלים בולטים בזכייה בפרסי נובל ומצטיינים בתחום ההמצאות והיזמות, רישום פטנטים, הייטק וחברות סטארט – אפ מוצלחות, אך לא ניתן לומר שהיא מהווה דוגמה ומופת לאומות העולם בתחום הרוחני, אמוני, והמוסרי – למרות עבודת קודש של משלחות רפואה וחילון אחרי אסונות טבע בעולם. לצערנו, האנטישמיות בעולם עדיין רווחת, יהודים אינם נערצים לרוב, ומדינת ישראל

נתפסת לעתים כמדינה כובשת ומדכא (למרות שאין לכך הצדקה). ישנם תיירים, ספורטאים ויורדים מהארץ שהתנהגותם ה"תחמנית" או האלימה מביאה שם רע על המדינה. פרשיות פשע ושחיתות לא חסרות בישראל – כולל ישיבת נשיא המדינה וראש הממשלה לשעבר בבית הסוהר. רבוי פרשיות שחיתות, עבריינות ומקרי פשע, כולל שוד, עבירות מין, התעללות בחסרי ישע ורצח, יחד עם העדר לרוב של חינוך לערכי מוסר ויושר במערכת החינוך הכללית ובחלק גדול מהמשפחות – כל אלה מונעים מהחברה הישראלית מלהפוך לחברת מופת, כפי שחלמו מייסדיה והיכולה להתכבד בתואר "אור לגויים". יש לנו עוד כברת דרך ארוכה לעבור עד שנגיע לשם, ונראה שעדיין לא התחלנו אותה.

מתוך עשרת הדברות הנקראים בשבועות – (עשרת הדברות המלאות נמצאים כמובן

בפרשת יתרו, בספר שמות

הדיבר הרביעי - איסור מלאכה בשבת

זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ. שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלֹאכֶתֶךָ. וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה' אֱלֹהֶיךָ – לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלֹאכָה, אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עֲבָדֶךָ וְאִמָּתֶךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגִרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ. כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם, וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי; עַל כֵּן בֵּרַךְ ה' אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת, וַיְקַדְּשֵׁהוּ. (שמות כ, ז-י)

זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ - איך זוכרים את יום השבת לקדשו?

לפי רש"י, יש לזכור את השבת גם בימות החול, שאם הזדמן לך חפץ יפה, תייעד אותו לשבת. לפי הרמב"ן, מדובר במצווה לקדש את השבת ביין בליל שבת לפני שאוכלים, (על סמך מסכת פסחים דף קו). לפי הרמב"ם (משנה תורה, הלכות שבת, פרק כט, הלכה א), מצוות זכירת השבת כוללת גם החובה להבדיל בין קודש לחול, במוצאי שבת. בהבדלה במוצאי שבת מברכים על היין, על בשמים, (כדי לשמח את הנפש לאחר עזיבת "הנשמה היתרה" שנוספה לו במהלך השבת), ועל האש, כדי לסמן שמעתה מותר להדליק אש. אסור לאכול לפני שמבדילים, שמא ישכח להבדיל.

הרשב"ם מסביר שהמלה "זכור" מתייחס תמיד לעבר. על כן יש לזכור את יום השבת הראשון, שלאחר ששת ימי בראשית, שעליו נאמר (בראשית ב, ג): "וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת-יוֹם הַשְּׁבִיעִי, וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ, כִּי בּוֹ שָׁבַת מְקַל-מְלֹאכָתוֹ". גם עלינו, בדומה לה', לקדש אותו ע"י שביתה ממלאכה, כפי שה' ברך את יום השבת, אשר בא לאחר שהכל נברא והיה שלם וְשָׁבַת אַחֵר כֵּךְ מְלֹאכֶת הַבְּרִיאָה. ע"י השביתה ממלאכה, מהשליטה בטבע, יצירה ושנוי הטבע - אנחנו מתמזגים בו, והופכים מ"יוצרים" ל"נבראים".

הדיבר החמישי – מצוות כיבוד אב ואם

כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ - לְמַעַן יָאָרְכוֹן יָמֶיךָ עַל הָאָדָמָה, אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ.
(שמות כ, יא)

מה נדרש בציווי לכבד את ההורים?

לפי רוב הפוסקים, על סמך הגמרא, על בן או בת לזון אותם, לדאוג לרווחתם, לסעוד אותם במידת הצורך, בעיקר בעת זקנותם ולאחר פטירתם להביאם לקבר ישראל. ע"פ המצווה המשלימה של "מורא אם ואב", (בספר ויקרא, יט, ג), אסור, בכל גיל, לזלזל בהם, לבייש או לקלל אותם, לצערם, או להיות כפויי טובה כלפי אלה שהביאוהו לעולם וגידלו אותו. אך אסור לשמוע לקול ההורים אם מבקשים ממנו לעבור על איסור ע"פ ההלכה, שכן "דברי הרב ודברי התלמיד - דברי מי שומעים?". הציווי מחייב כיבוד הורים, גם אם אנחנו לא מרוצים ממעשיהם או מיחסם כלפינו.

מה הקשר בין כיבוד הורים לבין אריכות ימים? הרי יש אנשים המכבדים את הוריהם, אך אינם מאריכים ימים.

יש מסבירים שמי שמכבד את הוריו ומחנך את ילדיו לקיום מצווה זו ע"י מתן דוגמה אישית, יזכה שגם ילדיו יכבדו את אביהם ואמם וידאגו להם בעת זקנתם, כך שיאריכו ימים ויטב להם. אפשר לפרש זאת גם במובן הלאומי ולא דווקא הפרטי - שבזכות כיבוד הורים, עם ישראל יזכה לאריכות ימים בטובה, על אדמת ארץ ישראל ולא יגלה ממנה (שכן כתוב: "וּלְמַעַן יִיטֵב לָךְ עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ" - במובן הלאומי ולא הפרטי).

נאמר במסכת חולין, דף קמב, שאין כל מצווה שבתורה שמתן שכרה בצדה, חוץ מכיבוד אב ואם שנאמר בה, (אצלנו וכן בדברים ה, טו) לְמַעַן יָאָרְכוֹן יָמֶיךָ, ומצוות שילוח קן ציפור שבה כתוב: (דברים, כב, ז): שִׁלַּח תְּשַׁלַּח אֶת הָאֵם וְאֶת הַבָּנִים תִּקַּח לָךְ, לְמַעַן יִיטֵב לָךְ וְהָאָרֶץ יִמָּיֵם. הגמרא (קידושין לט, ב), מביאה מקרה שאב ביקש מבנו לטפס על עץ ולהביא לו גוזלות. הבן עלה, שילח את האם ולקח את הבנים, כמצוות התורה, ובירידתו נפל מהעץ ומת. היכן אריכות ימיו וטובתו של הבן? אלא יש לפרש, "למען יאריכון ימיו" - בעולם שכולו ארוך "ולמען ייטב לך" - לעולם שכולו טוב, כלומר לעולם הבא.

במסכת קידושין, לט, ב', וכן במסכת חגיגה, טו, א, מסופר על התנא, אלישע בן אבויה, מבני דורו של רבי עקיבא, אשר הפך לכופר בתורה ומצוות. מובא שהסיבה לכך היתה שראה אב אומר לבנו לטפס על עץ לצורך קיום מצוות שילוח הקן. הבן קיים את דברי אביו, נפל מן העץ ומת. מכיוון שעל שתי מצוות אלו (מצוות שילוח הקן ומצוות כיבוד אב) נאמר בפירוש בתורה ששכרן אריכות ימים, הגיב אלישע למה שראו עיניו, בכפירה בתורה. במסכת קידושין לט, ב,

מובא שנכדו, רבי יעקב, פירש שאין הכוונה לאריכות ימים בעולם הזה, אלא בעולם הבא, "למען ייטב לך - לעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימך - לעולם שכולו ארוך". אך אם מפרשים את הפסוק במובן הלאומי – כללי, אז אין סתירה להבטחה שניתנה בתורה, אפילו במקרה אישי - טראגי כזה.

כותב הספורנו: ולמען ייטב לך. אפילו בעולם הזה (ולא רק לעולם הבא), כאמרם ז"ל (מסכת פאה, א, א), ואלו דברים שאדם אוכל מפירותיהן בעולם הזה, והקרן קיימת לו לעולם הבא: כיבוד אב ואם, וגמילות חסדים, והבאת שלום בין אדם לחברו; ותלמוד תורה כנגד כולם. יש שפירשו שהכוונה בפסוק למי שבהחלט אינו מכבד את הוריו, אלא מכה אותם או מקלל אותם, וחייב עונש מוות, כפי שנראה בפרשת "משפטים". כיבוד הורים היה עוור לאדם כזה להאריך ימים!

הדיבר הששי - איסור רצח

לא תרצח (שמות כ, יב)

האם איסור רצח אינו צו מוסרי הטבוע בבני אדם? מדוע יש צורך לאסור אותו במפורש בעשרת הדברות?

כביכול כולם יודעים שאסור לרצוח, אך לצערנו ההיסטוריה מראה שה"צו המוסרי", לעתים אינו עומד במבחן וראייה לכך הוא הרצח הראשון של הבל בידי קין. הדוגמאות הבולטות והמצמררות ביותר הינן הרצח ההמוני של הארמנים ב - 1915 בידי התורכים ושואת יהודי אירופה וקבוצות אוכלוסיה נוספות במלחמת העולם השנייה בידי הנאצים. הרודן סטאלין הוציא להורג כ - 20 מיליון מבני עמו, והשליט הסיני מאו דזה-דונג, דאג למותם של כ - 70 מיליון סינים. ביפן בתקופת אדו (1603-1868), האיכרים נקטו בשיטות לצמצום הריבוי הטבעי, בעיקר "דילול" של תינוקות ממין נקבה. כאשר נולדה ילדה, ניתנה לאב הזכות לצוות על המיילדת לחנוק את התינוקת באמצעות נייר רטוב שקוף אשר הוכן למטרה זאת.

ידוע שגם בעת החדשה, בעת האיסור על הולדת יותר מצאצא אחד, משפחות סיניות רבות הרגו בת שנולדה, כדי לאפשר הולדת בן, המועדף עליהם.

נוסיף את מעשי הרצח הזוועתיים של ארגונים וקבוצות המשתייכים לאסלאם הקיצוני כגון דאע"ש, החמאס, אל קאעידה ובוקו חראם בניגריה, אשר בהם מצווה לרצוח, בשם אללה, כל מי שאינו חושב או מאמין כמוהם, ובעיקר מוסלמים, תוך סתירה של 180 מעלות מהציווי בעשרת הדברות.

מעשי רצח מתוכננים כגון אלה מראים שהאיסור על רצח בהחלט אינו מובן מאליו.

בנוסף, לצערנו מקרי הרצח מתרבים בעולם וגם בחברה הישראלית מידי שנה ויתכן שאצל חלק מהאוכלוסיה, הדבר יכול להיחשב כלגיטימי. הכללתו בעשרת הדברות מצביעה על חומרתו הנצחית של הרצח.

הדיבר השמיני – איסור גניבת נפש – (חטיפה)

לא תגנב. (שמות כ, יב)

מה ההגדרה של האיסור? מה נחשב גניבה?

לפי רוב המפרשים הכוונה לגניבה ומכירה של נפש מישראל, כלומר חטיפה לצורך מכירה לעבדות, שיש עליה עונש מוות, בדומה לאיסור רצח וניאוף הסמוכות. ישנם מפרשים הכוללים באיסור גם גניבת ממון וכן גניבת דעת הבריות. דוגמה לכך הוא אבשלום בן דוד שעליו נאמר, (שמואל ב, טו): וְהַשְׁפִּים אֶבְשָׁלוֹם, וְעָמַד עַל יַד דָּרָךְ הַשָּׁעַר; וַיְהִי כָּל הָאִישׁ אֲשֶׁר יֵהְיֶה לוֹ רִיב לָבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ לְמִשְׁפָּט, וַיִּקְרָא אֶבְשָׁלוֹם אֵלָיו וַיֹּאמֶר: אֵי מִזָּה עִיר אַתָּה, וַיֹּאמֶר: מֵאַחַד שְׂבָטֵי יִשְׂרָאֵל עֶבְדְּךָ. וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֶבְשָׁלוֹם: רֹאה דְּבָרֶיךָ טוֹבִים וְנִכְחִים; וְשִׁמְעֵ אֵין לְךָ מֵאֵת הַמֶּלֶךְ. וַיֹּאמֶר אֶבְשָׁלוֹם: מִי יִשְׁמְנִי שֵׁפֶט בְּאַרְץ; וְעָלִי יָבוֹא כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יֵהְיֶה לוֹ רִיב וּמִשְׁפָּט וְהִצַּדֵּקְתִּיו. וְהָיָה בְּקֶרֶב אִישׁ, לְהַשְׁתַּחֲוֹת לוֹ; וְשָׁלַח אֶת יָדוֹ וְהִחֲזִיק לוֹ, וְנָשַׁק לוֹ. וַיַּעַשׂ אֶבְשָׁלוֹם כִּדְבַר הַזֶּה, לְכָל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָבֹאוּ לְמִשְׁפָּט, אֶל הַמֶּלֶךְ; וַיִּגְנַב אֶבְשָׁלוֹם אֶת לֵב אֲנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל. איסור גניבת רכוש נלמד מהפסוק "לא, תגנבו; ולא תכחשו ולא תשקרו, איש בעמיתו (ויקרא יט, יא). העונש על חטיפת אדם ומכירתו, מפורט בהמשך בתורה "וגנב איש ומכרו ונמצא בידו, מות יומת", (שמות כא, טז). על פי הפיוט "אלה אזכרה", הנאמר בחלק מקהילות ישראל ביום כיפור, מומש עונש זה באופן ציני על ידי קיסר רומי, אדריאנוס, בעת שציווה להרוג את עשרת הרוגי מלכות, כעונש על מכירת יוסף בידי אחיו.

למה העונש - (מוות) - על גניבת נפש חמורה כל כך?

נציין כי העונש המפורט בתורה "וגנב איש ומכרו ונמצא בידו, מות יומת" הוא על חטיפת אדם ומכירתו אחרי קבלת התראה מעדים ורק אחרי חקירתם וקבלת עדותם בסנהדרין. בימי קדם התופעה של חטיפת אנשים, אולי בדרך כלל ילדים, כדי למכור אותם בתור עבדים, לעתים לגויים, הייתה נפוצה למדי. בתנאי העבדות של אז, ניתן להחשיב את גורלו של הנחטף לגזר דין מוות, בגלל תנאי העבדות הקשים שהיה נתון בהם, אשר לעתים הביאו למותו. מטרת הדיבר להרתיע בפני ביצוע פשע כזה. היום התופעה כמעט אינה קיימת בישראל אך עד המאה ה - 19 נחטפו אנשים רבים באפריקה לצורך עבדות בארה"ב ובמקומות אחרים. חטיפה של אנשים לצורך דרישת כופר ממשפחותיהם היא עדיין נפוצה, בעיקר בארה"ב. לפעמים נגמרת פרשת חטיפה כזאת ברצח בן הערובה, גם אם שילמה משפחתו את הכופר

הדרוש. בשנת 1980 הסעירה את המדינה, פרשת חטיפתו ורציחתו של הילד אורון ירון בידי צבי גור. במקרה זה, הפשע בוודאי כלול באיסורים של "לא תגנב" ו"לא תרצח". סימן ז' בחוק העונשין הישראלי (סעיפים 369-377) עוסק בפגיעה בחירות, ובפרט בסוגי החטיפה השונים (סעיפים 369-375). העונש על עבירה זו נע בין עשר שנות מאסר (למעשה החטיפה עצמו) למאסר עולם (חטיפה למטרת רצח). מקרה של חטיפת ילדים כאמצעי להשגת משמורת בכוח, הבאה בדרך כלל לאחר פרידה או סכסוך בין בני זוג, כנראה אינו כלול באיסור "לא תגנב", מפני שהחוטף אינו מתכוון להרע בצורה כלשהי לילדיו.

הדיבר השמיני – איסור מתן עדות שקר

לא תענה ברעך עד שקר. (שמות כ, יב)

למה הכוונה?

הכוונה היא לאסור מתן עדות שקר בבית הדין. מתן עדות שקר ביודעין נקבע כעבירה פלילית ברבות ממדינות העולם. בישראל, נקבע בסעיף 237 לחוק העונשין שהעונש על עדות שקר הוא מאסר של עד 7 שנים.

מקרה פרטי של עדי שקר הוא "עדים זוממים", שהם שני עדים שעדותם התבררה כעדות שקר, בשל העובדה שעדים אחרים העידו עליהם שכלל לא היו במקום או בזמן האירוע עליו העידו. 'זוממים' משמע שזממו שאדם אחר יענש שלא כדין. במקרה זה קובעת התורה שייגזר על העדים אותו גזר הדין שהיה אמור להיעשות לאדם עליו העידו ("ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו", דברים, יט).

מאחר שפסקי דין הניתנים מתבססים בעיקר על שמיעת עדים, קיימת חשיבות מכרעת למסירת עדות אמת ומדויקת, על מנת למנוע עיוות הדין. בהלכה היהודית, לגבי דיני ממונות, חקירת העדים אינה חמורה, ובקלות יחסית מקבלים את עדותם. לעומת זאת, בדיני נפשות מחמירים מאוד עם העדים, מאיימים עליהם באיומים רבים כדי לגלות עדויות שקר, חוקרים אותם חקירות רבות ובקלות רבה מבטלים את עדותם. כל זאת על מנת שלא להוציא אדם להורג שלא על פי דין אמת.

אחת הדוגמאות הבוטות ביותר של ניצול לרעה של עדי שקר בדיני נפשות היא פרשיית כרם נבות, שבה ציוותה איזבל (מלכים א, כא, י), "וְהוֹשִׁיבוּ שְׁנַיִם אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיעֵל נָגְדוּ וַיַּעֲדוּהוּ לֵאמֹר: בִּרְכָתָּ אֱלֹהִים וּמִלָּךְ, וְהוֹצִיאָהוּ וְסָקְלָהוּ וַיָּמָת". העונש על כך, כפי שנמסר ע"י אליהו הנביא: וְגַם לְאִיזָבֵל דָּבָר ה' לֵאמֹר: הִפְלַכְתִּי יְאֹכָלוּ אֶת אִיזָבֵל בְּחַל יִזְרְעָאֵל: הִמָּת לְאֶחָב בְּעִיר יְאֹכָלוּ הִפְלַכְתִּי וְהִמָּת בְּשָׂדֶה יְאֹכָלוּ עוֹף הַשָּׁמַיִם.

הדיבר העשירי – איסור חימוד השייך לזולת

לֹא תִחְמַד בֵּית רֵעֶךָ, לֹא תִחְמַד אִשְׁתִּי רֵעֶךָ וְעַבְדְּךָ וְעַמְּתוֹ וְשׁוֹרוֹ וְחִמְרוֹ, וְכָל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ.
(שמות כ, יג)

בדרך כלל חימוד של מה ששייך לזולת הוא אינסטינקטיבי. איך אדם יכול לשלוט ברגשותיו ובתאוותיו?

אין ספק שזה דורש מהאדם "לעבוד" על עצמו וחינוך עצמי, כדי שישלוט ברגשותיו ובתאוותיו במקום להיות נשלט על ידם, במיוחד בכל מה שקשור לתאוה המינית ולממון, אך אם זה מופיע בעשרת הדברות ברור שזה אפשרי. כפי שמסביר האבן עזרא: 'לא תחמוד את מה שה' אסר עליך או לא חפץ לתת לך, אלא שְׁמַח בחלקך מתוך הכרה שזהו החלק שחלק לך ה'.

מה ההבדל בין "לא תחמוד" שבספר שמות, כ, יג, לבין "לא תתאווה", בדברים ה, יז?

פסק הרמב"ם (בהלכות גזלה ואבדה, א, ט): "כל החומד עבדו או אמתו או ביתו וכליו של חברו או כל דבר שיכול לקנות ממנו והכביד עליו ברעים והפציר בו (למרות שלא רצה למכור), עד שלקחו ממנו. אע"פ שנתן לו דמים (כסף) רבים, הרי זה עובר בלא תעשה שנאמר 'לא תחמוד'. ואין לוקים על לאו זה מפני שאין בו מעשה ואינו עובר בלאו זה עד שיקח - (יקנה), את החפץ שחמד, כענין שנאמר (דברים ז, כה), 'לא תחמוד פֶסֶף וְזָהָב וְעֲלִיָּהֶם וְלִקְחָתָהּ לָךְ', חימוד שיש בו מעשה". וכך נפסק ב"שולחן ערוך" (חושן משפט, שנט).

וכן ע"פ ספר החינוך, "לא תחמוד" אוסר לקיחה בפועל, בשום צד, בין בכסף, בין שלא בכסף, את מה ששייך לזולת, אם איננו רוצה למכור אותו לנו.

"לא תתאוה" הוא שלב מוקדם יותר, ואוסר אפילו להתאוות לחפץ בתוך הלב.

וכן כתב הרמב"ם: (הלכות גזלה יא, וכן נפסק בשולחן ערוך, חושן משפט שנט), "שאם התאוה אדם – סופו לחמוד. ואם חמד – סופו לגזול. שאם ראה דבר יפה אצל אחיו, אם גברה מחשבתו עליו והתאוה לו, עבר על אומרו יתברך 'לא תתאוה'. ואם התחזקה בו אהבת הדבר ההוא עד שישתדל להשיגו, ולא יסור מחלות פניו (לנסות לשכנעו) ולהכביד עליו שימכרהו ואם הגיע אל בקשתו, הרי כבר עבר על 'לא תחמוד' גם כן. ואם עמדו הבעלים בפניו להציל ממנו או מנעו אותו לגזול, יבוא לידי שפיכות דמים. צא ולמד ממעשה אחאב ונבות"

סיפור אחאב ונבות, (מלכים א, כא), שהתחיל בתאוה, עבר דרך חימוד ובסוף – שפיכות דמים, הוא דוגמה שלילית מובהקת לנחיצות מצוות אלו.

דוגמה מזעזעת נוספת, מאגדות החורבן שבמסכת גיטין (נח, א):

אמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב (מיכה ב, ב) "וְעִשְׂקוּ גִבּוֹר וְיָבִיתוּ וְאִישׁ וְנַחֲלָתוֹ"? מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשת רבו, (חמד את אשת אדונו), ושוליא דנגרי הוה, (= ושוליה של

נגר היה). פעם אחת הוצרך (רבו) להלוואה. אמר לו (שוליתו): שִׁגְר (שלח) אשתך אצלי ואלוונה. שיגר אשתו אצלו. שהה עמה שלושה ימים.

קדם (רבו הנגר) ובא אצל שוליתו. אמר: אשתי ששיגרתי לך, היכן היא? אמר לו: אני פטרתיה (שלחתי אותה לדרך) לאלתר, ושמעתי שהתינוקות - (בחורים צעירים) התעללו בה בדרך. אמר לו: מה אעשה? אמר לו: אם אתה שומע לעצתי – גרש אותה. אמר לו: כתובתה מרובה. אמר לו: אני אלוך ותן לה כתובתה. עמד זה וגרשה, הלך השוליה ונשאה.

כיון שהגיע זמנו ולא היה לנגר לפרוע את ההלוואה, אמר לו השוליה: בוא ועשה עמי בחובך (תהיה משרת שלי)! והיו הם (הזוג החדש), יושבים ואוכלים ושותים, והוא היה עומד ומשקה עליהן, והיו דמעות נושרות מעיניו ונופלות בכוסיהם. ועל אותה שעה נחתם גזר דין (על חורבן ירושלים בימי בית שני).

למה קוראים את מגילת רות בחג השבועות?

הסיבה הפשוטה היא שעיקר סיפור המגילה התרחש בתקופה זו של השנה, בימי קציר חיטים. בנוסף, רות המואביה קיבלה על עצמה את התורה והמצוות, כפי שבני ישראל קיבלו את התורה בשבועות. בנוסף, על-פי המסורת, דוד המלך נולד ונפטר בחג השבועות. בסוף המגילה, מסופר שרות המואביה היתה הסבתא רַבָּתָא של דוד המלך (כלומר, דוד המלך היה הנין שלה).

למה נהוג לאכול בשבועות מאכלי חלב?

יש המסבירים שהפסוק "דבש וחלב תחת לשונך", (שיר השירים ד, יא), מכוון אל התורה. יש המביאים את הטעם, שכאשר בני ישראל היו בהר סיני אחרי מתן תורה, הם אכלו מאכלי חלב, כיוון שהם לא הכירו עדיין את דיני השחיטה והוצאת הדם מהבשר, הדרושים לצורת הכשרתו. בכל מקרה יש לאכול בנוסף, גם ארוחה בשרית במהלך החג, לכבוד יום טוב ולא לאכול רק חלבי.

יג. תשעה באב

שער טיטוס ברומא

מקור : commons.wikimedia.org/wiki/File:Rom,_Titusbogen,_Triumphzug_3.jpg

משנה מסכת תענית ד, ו

בתשעה באב - נגזר על אבותינו שלא ייכנסו לארץ (בעקבות חטא המרגלים), וחורב הבית בראשונה, ובשנייה, ונלכדה ביתר, ונחרשה העיר (ירושלים).

חטא המרגלים

והָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ: לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֶל הָעָם, כִּי חָזַק הוּא מִמֶּנּוּ. וַיֵּצִיאוּ דַבַּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ אֹתָהּ, אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לֵאמֹר: הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבְרָנוּ בָּהּ לְתוֹר אֹתָהּ, אָרֶץ אֲכָלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הוּא, וְכָל הָעָם אֲשֶׁר רָאִינוּ בְּתוֹכָהּ, אֲנָשִׁי מַדּוּת. וְשֵׁם רָאִינוּ אֶת הַנְּפִלִים, בְּנֵי עָנָק, מִן הַנְּפִלִים; וְנָהִי בְּעֵינֵינוּ כַּחַגְבִּים, וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם.

וּתְשֹׂא כָל הָעֵדָה, וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם; וַיִּכְּפוּ הָעָם בַּלִּילָה הַהוּא. וַיֵּלְנוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן, כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל; וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם כָּל הָעֵדָה: לוֹ מָתְנוּ בָּאָרֶץ מִצְרַיִם, אוֹ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה, לוֹ מָתְנוּ. וְלָמָּה ה' מְבִיא אֹתָנוּ אֶל הָאָרֶץ הַזֹּאת, לְנָפֶל בַּחֲרָב, נָשִׁינוּ וְטַפָּנוּ יִהְיוּ לְבֹז; הֲלוֹא טוֹב לָנוּ שׁוּב מִצְרָיִמָּה. וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו: גִּתָּנָה רֹאשׁ, וְנִשׁוּבָה מִצְרָיִמָּה. (במדבר יג, לא-לג; במדבר יד, א-ד)

מתי היה ה"לילה ההוא"? (פסוק א)

מפרש הרמב"ן: אמרו רבותינו (מסכת תענית כט, א), "הם בכו בכיה של חנים ואני אקבע להם בכיה לדורות", (כלומר שמדובר בליל תשעה באב). ולא ידעתי מאיזה רמז שבפרשה הוציאו את זה. אבל מקרא מלא הוא (תהלים קו, כד-כז), וַיִּמָּאֲסוּ בְּאֶרֶץ חֲמָדָה, לֹא הָאֱמִינוּ לְדַבְּרוֹ. וַיִּרְגְּנוּ בְּאֶהְלֵיהֶם לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל ה'. וַיִּשָּׂא יְדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל אוֹתָם בְּמִדְבָּר וּלְהַפִּיל זֶרְעָם בְּגוֹזִים וּלְזָרוֹתָם בְּאֶרְצוֹת (כלומר שלומדים מהמזמור שמדובר ביום עתידי של החורבן והגלות, שנגזר מראש).
אופן חישוב התאריך: ישראל יצאו מהר סיני בעשרים לחודש אייר. שלושה ימים היו בדרך לקדש ברנע, שלושים יום שהו בימי השליו ובשר התאוה עד כג' סיוון. שבעת הימים חיכו עד האסף מרים, והסתיימו בר"ח תמוז. באותו יום יצאו המרגלים וחזרו אחרי ארבעים יום, בליל תשעה באב.

למה אנחנו צריכים להמשיך להתאבל ולצום גם היום על החורבן? הרי חזרנו לארץ והקמנו מדינה משגשגת?

אנחנו מתאבלים, בין השאר, על הגזירה על אבותינו שלא יכנסו לארץ אחרי חטא המרגלים ועל חורבן שני בתי המקדש. בנוסף, גירוש יהודי אנגליה, צרפת וספרד התרחשו בין ח ל - י באב. האם יש קשר בין חטא המרגלים לחורבן בתי המקדש?

נאמר בתלמוד הירושלמי, כי "כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו, כאילו נחרב בימיו". במשך כל שנות הגלות, התפללו יהודים לחזור לארץ ולעבודת בית המקדש אבל אז היה בלתי אפשרי. היום ברוך ה', יש לנו מדינה חזקה ומשגשגת (בימים כתיקונם) – אך חוץ ממעט יהודים העולים או תומכים בעלייה בטהרה להר הבית ובדרישה לאפשר ליהודים להתפלל באופן חופשי על הר הבית, קיימת בציבור היהודי אדישות כללית כלפי הר הבית או התנגדות לעלייה להר הבית, מפאת קדושתו. העדר הרצון והכיסופים לבית המקדש – שהוא נקודת המפגש היחידה של האנושות עם האל, החלטת הממשלה לאסור תפילת יהודים מלאה על ההר, עם טלית, תפילין וספר תורה, והתנגדות הרבנות הראשית לעליית יהודים להר, בהחלט מגדירים את דורנו כ"דור שלא נבנה בית המקדש בימיו", בגלל אדישות, ניתוק והעדר עיסוק בו, ולכן, גם "כאילו נחרב בימיו". על כן יש בהחלט על מה להתאבל, גם היום.

המרגלים חטאו בעיקר בחוסר אמונה שבני ישראל יצליחו, בעזרת ה', להתגבר על הכנענים, ובפחד אימים מהגויים. הם אמרו "לא נוכל לעלות אל העם, כי חזק הוא ממנו.... וְכָל הָעָם אֲשֶׁר רָאִינוּ בְּתוֹכָהּ אֲנָשִׁי מְדוּתִים. וְשָׁם רָאִינוּ אֶת הַנְּפִלִים, בְּנֵי עֲנָק, מִן הַנְּפִלִים, וַנִּהְיֶה בְּעֵינֵינוּ כַּחַבְבִּים וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם".

בסופו של דבר בני ישראל הצליחו לכבוש מהכנענים את רוב הארץ וכפי שהעידה רחב בפני מרגלי יהושע, עוד לפני הכניסה לארץ, (יהושע ב, ט), "יָדַעְתִּי כִּי נָתַן ה' לָכֶם אֶת הָאָרֶץ וְכִי נָפְלָה אִמְתְּכֶם עָלֵינוּ וְכִי נִמְגְּוָה כָּל יִשְׂרָאֵל הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם".

אלה שמסרבים להתיר ליהודים להתפלל באופן מלא על הר הבית סובלים מתסמונת המרגלים. הם מדמיינים שאם יהודים יתפללו על ההר, "כל המוסלמים בעולם יעלו עלינו ולא נוכל להתגבר עליהם" ושהר הבית הוא "חבית חומר נפץ". כנגד טענה זו, יש קודם כל להסביר לעולם שמבחינה ההלכה המוסלמית אין כל איסור ליהודי להתפלל על הר הבית ושהתקיים בית כנסת על הר הבית, במשך מאות שנים, תחת שלטון מוסלמי, עד למסעות הצלב. בנוסף, עם קצת הסברה, חכמה מדינית וניצול שעת כושר, אפשר אף להגיע להסדר עם ממלכת ירדן בעניין זה.

בדומה לכך, אך במימד קטן בהרבה, נזכיר כי בתש"ח, בן גוריון התעקש על הכרזת המדינה, כנגד כל ההתנגדויות והנבואות השחורות על השמדת היישוב היהודי בידי הערבים. אמנם היתה מלחמה קשה עם קרבנות רבים, אך אין כמעט יהודי הסבור היום, שהיתה טעות להקים את המדינה ב-1948. כנ"ל לגבי היתר תפילה בהר הבית.

אך הסיבות לאבל רחבות יותר. כפי שנשאל הנביא זכריה ע"י משלחת מיהודי בבל, לאחר שכבר הוקם בית המקדש השני, (זכריה, ז, ג), "הֲאֶבְקָה בַּחֲדָשׁ הַחֲמִשִּׁי, הַנֶּזֶר פֶּאֶשֶׁר עָשִׂיתִי זֶה כִּמָּה שָׁנִים?" - האם יש להמשיך להתאבל על חורבן הבית הראשון עכשיו שנבנה בית שני? ה' עונה בפי הנביא, שהצום איננו בשביל ה' אלא מטרתו לתקן את עצמם. הנביאים הזהירו אותם לפני חורבן הבית, "מִשְׁפָּט אָמַת שְׁפָטוּ וְחֶסֶד וְרַחֲמִים עָשׂוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְאַלמָנָה וְיָתוֹם, גֵּר וְעֲנִי, אֵל תַּעֲשִׂקוּ וְרַעַת אִישׁ אָחִיו אֵל תִּחְשְׁבוּ בְּלִבְכֶּם". הם לא הקשיבו ולא הפנימו את הדברים ולכן נחרב הבית. את העוונות האלה חייבים להמשיך לתקן.

גם היום, תשעה באב צריך להיות יום של חשבון נפש, בצירוף אבלות וצום, על כך שאיננו מתקנים את כל העוולות החברתיות, לא עוזרים מספיק לנזקקים, סובלים מהמון שנאת חנם, וכן רבוי מעשי רצח, אלימות, גלוי עריות, מעשי הונאה ורמאות, ולמעשה ממשיכים באותן עבירות שגרמו לחורבן. כל עוד החברה אינה מתוקנת, יש להמשיך להתאבל על כך, במטרה להביא לתיקון.

יד. ט"ו באב

חתונה יהודית, יוסף ישראלס, 1903. ויקיפדיה, A_Jewish_Wedding. נחלת הכלל

מה חוגגים בטו באב, המכונה "חג האהבה"?

במסכת תענית ל, ב מגו חז"ל שישה אירועים שהתרחשו בתאריך זה:

- יום שכלו בו מתי מדבר, שכן מאז חטא המרגלים ובמשך 38 שנים, מתו הגברים שהיו בני 20 ומעלה שיצאו ממצרים. בטו באב בשנת ה- 40 לאחר יציאת מצרים, הפסיק למות אותו הדור והנשארים בחיים יכלו להיכנס לארץ כנען.
- יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה, שכן לבנות צלפחד שהיו בנות יורשות את נחלת אביהן כי לא היו לו בנים, נאסר להינשא לחתנים שלא משבט מנשה. חכמים פסקו שהאיסור הוסר בדור שלאחר מכן, לאחר סיום חלוקת הארץ לשבטים.
- יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל, שכן לאחר הפרשה המזעזעת של פילגש בגבעה, (ספר שופטים יט – כא), נשבעו כל אנשי השבטים האחרים שלא יתנו את בנותיהם להינשא לבני בנימין. לאחר המלחמה שבין כל השבטים לבין שבט בנימין נשארו מספר גברים רווקים מבנימין. שאר השבטים טקסו עצה שאנשי בנימין יוכלו לחטוף נשים המחוללות בכרמים בחג טו באב בשילה.

יום שפסקו לכרות עצים למערכה במקדש בסוף הקיץ, ואלה שנדבו את העצים יכלו להקדיש את זמנם למצוות אחרות וללימוד תורה.

- יום שביטל הושע בן אלה את הפרוסדאות (שומרי גבול) שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים לירושלים, כך שאנשי ממלכת ישראל יוכלו גם כן לעלות לרגל.

- יום שנתינו הרוגי ביתר לקבורה, לאחר מרד בר כוכבא, שכן במשך 7 שנים לא הורשו היהודים להביא את הרוגי העיר ביתר לקבורה.

יום שידוכים

אמר רבן שמעון בן גמליאל, לא היו ימים טובים לישראל כחמישה עשר באב וכיום הכיפורים, שבהם בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולים, כדי שלא לבייש את מי שאין לו. וכל הכלים טעונים טבילה. ובנות ירושלים יוצאות וחולות (מחוללות) בכרמים. וכך הן אומרות: שא נא בחור ענייך וראה, מה אתה בורר לך; אל תיתן ענייך בנוי, אלא תן ענייך במשפחה. וכן הוא אומר, "צִאֲיָנָה וְרָאִינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בְּמַלְךְ שְׁלֹמֹה בְּעֶטְרָה שְׁעֶטְרָה לוֹ אִמּוֹ, בְּיוֹם חֲתָנָתוֹ וּבְיוֹם שְׁמֻחָת לָבֹ" (שיר השירים ג, יא): "בְּיוֹם חֲתָנָתוֹ", זה מתן תורה; "וּבְיוֹם שְׁמֻחָת לָבֹ", זה בניין בית המקדש. יהי רצון שייבנה בימינו. משנה במסכת תענית ד, ז

פירושם שונים נאמרו לגבי המכנה המשותף לששת האירועים שציינו חז"ל. יש אומרים שכולם מתקשרים לאהבה ואחדות ישראל ובכך מהווה ט"ו באב תיקון של תשעה באב, בו נחרב בית המקדש בגלל שנאת חנם. פירוש נוסף הוא שכל האירועים מביעים נחמה ותיקון של מצב קשה.

נאמר בנבואות הנחמה על ירושלים: " כֹּה אָמַר ה', עוֹד יִשְׁמַע בְּמָקוֹם הַזֶּה, אֲשֶׁר אָתֶם אֹמְרִים, חָרֵב הוּא מֵאִין אָדָם וּמֵאִין בְּהֵמָה - בְּעָרֵי יְהוּדָה, וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלַם, הַנִּשְׁמֹת מֵאִין אָדָם וּמֵאִין יוֹשֵׁב, וּמֵאִין בְּהֵמָה. קוֹל שֹׁשׁוֹן וְקוֹל שְׂמִיחָה, קוֹל חֲתָן וְקוֹל כַּלָּה, קוֹל אֹמְרִים הוֹדוּ אֵת ה' צְבָאוֹת כִּי טוֹב ה' כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד, מִבָּאִים תוֹדָה בֵּית ה': כִּי אָשִׁיב אֶת שְׁבוֹת הָאָרֶץ כְּבָרָאשְׁנָה, אָמַר ה'.." (ירמיהו לג, י-יא), ועל כך דרשו בגמרא שכל המשמח חתן וכלה כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים.

נישואין בעם ישראל נקראים בשם "הקמת בית" - מקום שיש בו אפשרות להשראת שכינה. ולכן בכל חופה מזכירים בימינו את חורבן ירושלים בקריאת הפסוק מתהילים: אם אשכחך ירושלים, המסתיים במילים: אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי, (תהילים קל"ז, ה). בכך מתבלט שוב הקשר בין עריכת חופות לבין ט"ו באב כפי שאמרו חז"ל בגמרא (סוטה, יז, א): "דרש ר' עקיבא: איש ואשה, זכו - שכינה ביניהן, לא זכו - אש אוכלתן". מסביר רש"י: "שכינה ביניהן, שהרי חלק את שמו ושיכנו ביניהן, י' באיש ו-ה' באשה. לא זכו - אש אוכלתן, (ללא "יה"), שהקדוש ברוך הוא מסלק שמו מביניהן ונמצאו אש ו-אש", המבטא חורבן פרטי וחורבן לאומי.

מקבץ חגי ישראל

לחג זה יש עדנה היום, ונהוג לקיים בו אירועי שידוכי פנויים ופנויות שונים וחתונות. מאז שנת תשס"ט מתקיים בשילה מדי שנה פסטיבל מחול לנשים, במחווה למסורת שהייתה נהוגה בימי קדם כמתואר בתנ"ך ובדברי חז"ל.
(ויקיפדיה, ט"ו באב_מועד).

טו. יום העצמאות

להלן כמה קטעים מתוך הסדרה המתאימים לעיון ביום העצמאות:

גלות, שואה וגאולה

העדר הרגשה של נוכחות ה' בשואה ("הסתר פנים"), מתואר בספר דברים לא, יז-יח, במלים: "וַיִּחְרָה אִפִּי בּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא וַעֲזַבְתִּים וַהֲסַתִּי פָנַי מֵהֶם, וַהֲיָה לְאָכַל, וּמִצָּאָהוּ רַעוּת רַבּוּת וְצָרוֹת; וְאָמַר, בַּיּוֹם הַהוּא, הֲלֹא עַל כִּי אֵין אֱלֹהֵי בְּקִרְבִּי, מִצָּאוֹנֵי הָרָעוֹת הָאֵלֶּה. וְאֲנֹכִי הִסְתַּר אֶסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא, עַל כָּל הָרָעָה, אֲשֶׁר עָשָׂה: כִּי פָנָה אֶל אֱלֹהִים אֲחֵרִים". (פרשת וילך)

רק בשלב של סכנה להמשך קיום העם וכדי למנוע את חילול ה' שבהשמדת עם ישראל, ה' התערב בהמשך מלחמת העולם השנייה, באמצעות ניצחונות בעלות הברית והפלת הנאצים.

רמז לכך נמצא בשירת האזינו, בספר דברים, לב, כו-כז, במלים: "אֶמְרָתִי, אֶפְאִיקֶם - (אשמידם); אֲשַׁבִּיתָהּ מִגֵּנוֹשׁ, זָכְרָם. לוֹלִי, כַּעַס אוֹיֵב אֲגוּר - פֶּן יִנְכְּרוּ, צְרִימוֹ: פֶּן יֹאמְרוּ (האויבים) יִדְּנוּ רָמָה, וְלֹא ה' פָּעַל כָּל זֹאת". ובסוף שירת האזינו נרמזות הנקמה באויב והשיבה לארץ ישראל - (דברים לב, מג): "הִרְגִּינוּ גוֹיִם עַמּוֹ, כִּי דָם עֲבָדְיוֹ יָקוֹם; וְנָקָם יֵשִׁיב לְצִרְיוֹ, וְכִפֹּר אֲדָמְתוֹ עַמּוֹ".

מעניינים דברי הספורנו לשירת האזינו, במאה ה - 16, המפרש כלפי העתיד, המזכירים את ימי השואה: אֶמְרָתִי אֶפְאִיקֶם - אשאיר איזו פאה מהם, והמותר אכלה, כמו שאעשה באחרית הימים לאחר שלא השגתי שלמותם, לא במתן תורה ולא בארץ ישראל ולא בגלות, כאמרו: (יואל ג, ה), כִּי בָהֶר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם תִּהְיֶה פְּלִיטָה, פֶּאֶשֶׁר אָמַר ה', וּבִשְׂרִידִים, אֲשֶׁר ה' קָרָא. לוֹלִי כַּעַס אוֹיֵב אֲגוּר: שמתוך כעס שיכעסו על אותם השרידים יש לחוש פן יאמרו (האויבים) לאותם השרידים: יִדְּנוּ רָמָה (פסוק כז). להכחיד את ישראל מגוי ונשאתם מתי מספר: וְלֹא ה' פָּעַל כָּל זֹאת: שתחשבו להימלט על ידו. אבל בהיות ישראל רבים ונפוצים בארצות רבה לא יעלה על לב להשתדל בזה, כאומרם בשירת דבורה, (שופטים ה, יא), "שֶׁם יִתְּנוּ צִדְקוֹת ה', צִדְקַת פְּרוֹזוֹ

בְּיִשְׂרָאֵל". צדקה עשה הקב"ה בישראל שפזרום. (לפי זה פירוש המלה אֶפְאִיקָם הוא "אפזר אותם לפאות רבות בגלות", ובכך יינצלו).

תהליך תשובת ישראל

וְאַתָּה תָּשׁוּב וְשִׁמְעָה בְּקוֹל ה' וְעָשִׂיתָ אֶת כָּל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ הַיּוֹם. וְהוֹתִירְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֶׂה יָדְךָ בְּפָרִי בְטָנְךָ וּבְפָרִי בְּהֶמְתְּךָ וּבְפָרִי אֲדָמְתְךָ לְטָבָה - כִּי יָשׁוּב ה' לְשׁוֹשׁ עֲלֶיךָ לְטוֹב כַּאֲשֶׁר שָׁשׂ עַל אֲבֹתֶיךָ. כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמֵר מִצְוֹתַי וְחֻקֹּתַי הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה, כִּי תָשׁוּב אֶל ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ. (פרשת ניצבים, דברים ל, א-י)

איזה תקופה מתוארת כאן? האם האירועים התקיימו?

לפי הרמב"ן, מדובר באירועים עתידיים, בימות המשיח, של תהליך של תשובה כללית ועמוקה של העם אל ה' ושל "וְהִיטָבְךָ וְהִרְבָּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ", אשר טרם אירע ועדיין ממתין לנו. אמנם ראינו בדורות האחרונים את השיבה לציון, אך לא באופן המתואר כאן.

יחד עם זאת, כפי שמעירה נחמה ליבוביץ, הרב קוק זצ"ל, בספרו "אורות התשובה", ראה בעצם הרצון של היהודים לשוב לארץ, למרות שרובם הגדול לא שמר מצוות, כניצנים הראשונים של תנועת התשובה הכללית – (כעין תשובה פיזית, לפני הרוחנית). ניתן אולי לפרש את הפסוקים הראשונים בקטע (א – ד), כשיבת ציון בימינו, כאשר התקיים "...וְהִשְׁבַּתְךָ אֶל לִבְּךָ בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיתִךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שְׁמָהּ. וְשִׁבַּתְךָ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשִׁמְעָה בְּקוֹלִי..." (פסוק ב), כשיבה ראשונית – לאומית - ציונית מהגלות עד ה', אך עדיין רחוקה מתשובה שלמה, שהיא "כִּי תָשׁוּב אֶל ה' אֱלֹהֶיךָ, (פסוק י).

תהליך זה מתאים למה שחז"ל מתארים כימי משיח בן יוסף, הקודמים לימי משיח בן דוד. משיח בן יוסף, ע"פ מסכת סוכה נב, בהתבסס על נבואות הנביא זכריה, הוא המשיח האמור לעסוק בגאולה המעשית והחומרית של עם ישראל, ואילו משיח בן דוד יביא את העם לשלמותו הרוחנית. ניתן להתייחס לתקופתינו כתקופת משיח בן יוסף.

נוסיף כי הרבנים הציוניים הראשונים במאה ה - 19 כגון הרבנים קלישר, אלקלעי, מוהליבר וריינס זצ"ל, אשר קראו לעם לעלות לארץ ישראל ולבנות אותה מחדש, וכן תנועת חובבי ציון ואנשי העלייה הראשונה - אנשים שומרי מצוות ברובם, הקדימו את התנועה הציונית המדינית של הרצל ונטעו את השורשים הראשוניים של השיבה לארץ, ממש כפי שמתואר בפסוקים הנ"ל.

ע"פ בעל עקידת יצחק, הרב יצחק עראמה מהמאה ה - 15, מדובר בתהליך רב - שלבי ומתמשך של גאולה, המתחיל בעצם הרצון לשוב מהגלות אל ארץ ישראל, כאשר ככל שהעם בארץ חוזר יותר לתורה ולמצוות, הקב"ה מסייע יותר בידם. לדוגמא פסוקים ח – ט, וְאַתָּה תָּשׁוּב וְשִׁמְעָה בְּקוֹל ה' וְעָשִׂיתָ אֶת כָּל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ הַיּוֹם. וְהוֹתִירְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֶׂה יָדְךָ בְּפָרִי בְטָנְךָ וּבְפָרִי בְּהֶמְתְךָ וּבְפָרִי אֲדָמְתְךָ לְטָבָה, (התחזקות התשובה ובעקבותיה, שפע כלכלי). מדובר

בתהליך של תשובה בדרגה נמוכה למדי עד שעולים למדרגת תשובה גבוהה בסוף, בחינת "שובו אלי ואשובה אליכם", (מלאכי ג, ז).

מפרשת ואתחנן

והיה כי יביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר נשבע לאבותיך, לאברהם ליצחק וליעקב לתת לך, ערים גדולות וטבת אשר לא בנית. וכתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת... (דברים ו, י-יא)

פסוקים אלה מזכירים מאוד את הבתים והאדמות אשר נטשו אותם הערבים במהלך מלחמת העצמאות, ואשר עברו לניהול האפוטרופוס הכללי ע"פ חוק נכסי נפקדים - התש"י, 1950 ואוכלסו ע"י אזרחי ישראל.

נבואת ירמיהו

מנבא הנביא ירמיהו, פרק לג, י-יא: כה אמר ה' עוד ישמע במקום הזה אשר אתם אמרים חרב הוא מאין אדם ומאין בהמה, בערי יהודה ובחצות ירושלים הנשמות מאין אדם ומאין יושב ומאין בהמה. קול ששון וקול שמחה קול תתן וקול פלה, קול אמרים הודו את ה' צבאות כי טוב ה' כי לעולם חסדו, מבאים תודה בית ה', כי אשיב את שבות הארץ כבראשנה - אמר ה'.

נבואת זכריה שהתגשמה

ויהי דבר ה' צבאות לאמר: כה אמר ה' צבאות: קנאתי לציון קנאה גדולה וחמה גדולה קנאתי לה. כה אמר ה': שבותי אל ציון ושכנתי בתוך ירושלים ונקראת ירושלים עיר האמת והר ה' צבאות הר הקדש. כה אמר ה' צבאות: עד ישובו זקנים וזקנות ברחבות ירושלים ואיש משענתו בידו מרב ימים. ורחבות העיר מלאו ילדים וילדות משחקים ברחבתיה. כה אמר ה' צבאות: כי פלא בעיני שארית העם הזה בימים ההם, גם בעיני פלא, נאם ה' צבאות. (זכריה ח, א-ו)

נבואת יחזקאל

סוף חזון העצמות היבשות, שניתן לייחס לשואה וגאולה

ויאמר אלי: בן אדם, העצמות האלה כל בית ישראל הנה; הנה אמרים: יבשו עצמותינו ואבדה תקונתנו - נגזרנו לנו. לכן הנבא ואמר אליהם: כה אמר ה' אלהים: הנה אני פתח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם, עמי; והבאתי אתכם אל אדמת ישראל. וידעתם כי אני ה': בפתחי את קברותיכם, ובהעלותי אתכם מקברותיכם, עמי. ונתתי רוחי בכם וחייתם, והנחת אתכם על אדמתכם; וידעתם כי אני ה', דברתי ועשיתי, נאם ה'. (יחזקאל לז, יא-יד)

לפי שירת האזינו ודברי הנביאים, מה צפוי לעם ישראל בעתיד?

באמונה היהודית, תקופת אחרית הימים מתחלקת למספר תקופות הבאות זו אחר זו, אם כי קיימות מספר דעות (דעת הרמב"ם, הלכות מלכים ומלחמות יא-יב ודעת הרמב"ן) על סדר התקופות. המקורות הם בעיקר בספרי הנביאים עמוס, יחזקאל, זכריה ומיכה, וכן במקומות רבים בתלמוד ובעיקר פרק י בסנהדרין – פרק "חלק" – ("לכל ישראל חלק לעולם הבא"). באופן כללי תוארו השלבים כדלהלן:

עקבתא דמשיחא - (עקבות המשיח). חזרה חלקית של עם ישראל לארץ, אך תוך ירידה בשמירת תורה ומצוות, כפי שמתואר במסכת סוטה, פרק ט, משנה טו: "בעקבות משיחא חוצפא יסגא, (החוצפה תגדל), ויוקר יאמיר, (יוקר המחיה יעלה), הגפן תתן פרייה והיין ביוקר, (מרוב שתיינים שיהיו), והמלכות תיהפך למינות, (יהיה העדר אמונה באל והעדר ידיעת התורה בחוגים השולטים), ואין תוכחת. בית וועד יהיה לזנות, (מתירנות והפקרות מינית) והגליל יחרב והגבלן (אולי הגולן) ישוט ואנשי הגבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו, וחכמת סופרים תסרח, (יבוזו לחכמי התורה) ויראי חטא ימאסו והאמת תהא נעדרת, (רבוי שקר, "פייקניוז", רמאות ושחיתות). נערים פני זקנים ילבינו, זקנים יעמדו, (יאלצו לעמוד) מפני קטנים; בן מנוול אב, בת קמה באמה (העדר כבוד להורים ולזקנים), כלה בחמותה אויבי איש אנשי ביתו, (אולי רבוי מריבות במשפחות ורצח בתוך המשפחה), פני הדור כפני הכלב (דור חצוף וחסר בושה), הבן אינו מתבייש מאביו. ועל מה יש לנו להשען? על אבינו שבשמים. לצערנו רבות מהתופעות הנ"ל אכן מתקיימות כיום. ניתן לכנות תופעות אלו כחלק מ"עקבות המשיח" או "חבלי המשיח".

תקופת משיח בן יוסף ומלחמת גוג ומגוג – קואליציה של עמים מהצפון, (אולי אירן ומדינות מוסלמיות נוספות, בתמיכת רוסיה), התוקפת את ישראל. יחד עם זאת, ישנם רבנים הטוענים שמלחמת גוג ומגוג היא מלחמת העולם השנייה והשואה, שבסופה הובס האויב הנאצי. (אך זה אינו מתיישב עם תיאורי הנביאים על המלחמה, אשר מתרחשת בארץ ישראל). מלחמה זו תהיה קשה מאוד, עם אבידות רבות, אך לאחר נסים רבים ותופעות טבע חריגות - (רעידת אדמה בהר הזיתים ולקוי חמה - בעתוי מדויק), בסופה יובסו גוג וצבאו וכך יכירו כל העמים במציאות האל. יתכן שמדובר במלחמה כלל - עולמית של "המזרח נגד המערב", אשר תתמקד בישראל. לפי הנבואות, לאחר הנצחון, יעלו יהודי התפוצות לישראל.

יחד עם זאת נזכיר כי, כפי שכבר ציינו, נבואות פורענות לא בהכרח יתרחשו, אם עם ישראל או כל עם העלול להיפגע מהמאורעות, יחזור למוטב, ויתנהל כנדרש ע"י דברי הנביאים. דוגמא לכך ראינו במקרה של נבואת יונה הנביא בנינווה.

ביאת אליהו הנביא, (נביא ברוחו של אליהו), לאחד את העם ולהכין את העם לבוא המשיח. הכוונה היא לחזרת תופעת הנבואה לישראל. (לפי הרמב"ם יתכן שהנביא יופיע אף לפני מלחמת גוג ומגוג).

אתחלתה דגאולה בארץ ישראל - מדובר בנקודה משמעותית, כיוון שזהו השלב הראשון בתהליך הגאולה המהווה תקופה השונה במובנים רבים מכל מה שקדם לה. מן התיאורים השונים בגמרא עולים מאפיינים שונים של ראשית הגאולה. הבולטים בהם: בתחילה, קשיים וסבל רב (עד שאמר האמורא עולא: "ייתי (המשיח) ולא אחמיניה" (סנהדרין צח, ב) – הלוואי שיבוא המשיח, אך איני רוצה לחיות בתקופה שלפני בואו). אחר תקופה זו ארץ ישראל "נותנת פירותיה בעין יפה" (בגמרא נאמר על כך – "אין לך קץ מגולה מזה שנאמר (יחזקאל לו, ח) "וְאַתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל, עֲנַפְכֶם תִּתְּנוּ, וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ, לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל: כִּי קָרְבוּ לְבֹא" (סנהדרין צח, א)).

שלטון יהודי עצמאי, (כדברי האמורא שמואל: "אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכויות בלבד", (ברכות לד, ב), (שנפסק להלכה במשנה תורה לרמב"ם); אך עדיין נמשכות המלחמות.

ביאת המשיח וימות המשיח

כותב הרמב"ם בהלכות מלכים יא, יב: המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד ליושנת הממשלה הראשונה ובונה את בית המקדש (השלישי), ומקבץ נדחי ישראל וחוזרים כל המשפטים בימיו, כשהיו מקודם: מקריבים קרבנות ועושים שמיטין ויובלות ככל מצוותן האמורה בתורה. אל יעלה על הלב שבימות המשיח ייבטל דבר ממנהגו של עולם או יהיה שם חידוש במעשה בראשית; אלא עולם כמנהגו הולך. אמרו חכמים: אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכויות בלבד. ייראה מפשוטם של דברי הנביאים, שבתחילת ימות המשיח תהיה מלחמת גוג ומגוג; ושקודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד נביא לישראל ליישר את ישראל ולהכין ליבם: שנאמר (מלאכי ג, כג): "הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁלֵחַ לְכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא לְפָנַי בּוֹא יוֹם ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא. וְהָשִׁיב לִב אֲבוֹת עַל בָּנִים וְלִב בָּנִים עַל אֲבוֹתָם, פֶּן אֲבוֹא וְהִפֵּיתִי אֶת הָאָרֶץ חֵרָם.

לא נתאוו הנביאים והחכמים לימות המשיח, לא כדי שישלטו על כל העולם ולא כדי שירדו (ישלטו) בגויים ולא כדי שישאו אותם העמים ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח, אלא כדי שיהיו פנויים בתורה וחכמתה, ולא יהיה להם נוגש ומבטל, כדי שיזכו לחיי העולם הבא - כמו שביארנו בהלכות תשובה. ובאותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות, שהטובה תהיה משופעת הרבה וכל המעדנים מצויים כעפר.

בגאולה באחרית הימים יימחה סוף סוף עמלק, כסמל לרוע ולשנאת ישראל, כפי שכותב רש"י על הפסוק האחרון בפרש בשלח: "כִּי יָד עַל כַּס יָהּ", ידו של הקב"ה הורמה להישבע בכסאו להיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית. ומהו (שנאמר) "כַּס" ולא נאמר כסא? ואף השם נחלק לחציו (לשם "יה" בלבד). נשבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כולו וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם, שנאמר (בתהילים ט), "הָאֵלֹהִים, תִּמְחוּ חֲרָבוֹת לְנֶצַח; וְעַרְיֵם נִתְּשָׁתּוּ - אֶבֶד זִכְרָם הָמָּה" - זהו עמלק. מהו אומר אחריו במזמור? "וְהָיָה, לְעוֹלָם יָשָׁב; כּוֹנֵן לְמִשְׁפַּט כְּסָאוֹ" - הרי כסאו שלם.

תחיית המתים – לפי הרמב"ם, רק הצדיקים יקומו לתחיה, וגם זה, לזמן מוגבל.

לסיום

בראותנו את נופי הארץ היום, אין ספק שהתקיימה האמרה (סנהדרין צח ע"א): אמר ר' אבא: אין לך קץ מגולה מזה (לגאולה), שנאמר (יחזקאל לו, ח): "וְאַתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לָבוֹא....".